

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

ONTSTAAN UIT
DE WEST-INDISCHE GIDS
VOX GUYANAE CHRISTOFFEL

NEGEN EN VEERTIGSTE JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1973

© 1973 by Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands
*All rights reserved, including the right to translate or to
reproduce this book or parts thereof in any form*

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE NEGEN EN VEERTIGSTE JAARGANG

Bos, G., Communale hutten bij de Trio Indianen [5 platen]	162 143-173
BUBBERMAN, F. C., Rotstekeningen in de Sipaliwini-savanne. Een bijdrage tot de archeologie van Zuid-Suriname [10 platen]	129-142
— De bosbranden van 1964 in Suriname [8 platen] . .	163-173
GIELEN, JOS. J., <i>Boekbespreking</i>	175-176
REDACTIE, Om het voortbestaan van "De Nieuwe West-Indische Gids"	127-128
— Om het voortbestaan van de West-Indische Gids .	199
STEEN, L. J. VAN DER, <i>Boekbespreking</i>	174-175
THEUNS, H. L., Een analyse van de ontwikkeling van het internationale toerisme in de Nederlandse Antillen	67-83
WAGENAAR HUMMELINCK, P., Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire. Deel IV [34 platen] . . .	1-66
— <i>Bibliografie</i>	84-126, 177-197

BIBLIOGRAFIE

Separate publications (W. H.) 84-126, 177-197

BOEKBESPREKING

- EMMANUEL, ISAAC S. & EMMANUEL, SUZANNE A., *History of the Jews of the Netherlands Antilles* (v. d. S.) 174-175
- PRINS, F. W., *Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen, 1970* (G.) 175-176

De uitgave van de *Nieuwe West-Indische Gids* werd mogelijk gemaakt door het 'Fonds Nieuwe West-Indische Gids' dat bestond uit een vaste subsidie per jaargang van de 'Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen', uit bijdragen van de 'Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen' welke stichting een aantal verhandelingen op zijn terrein financierde (46-1, 47-1/2, 48-1/2, 49-1/3) en uit giften van bedrijven en particulieren.

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

onder redactie van

Dr. Mr. J. H. ADHIN, Dr. D. C. GEIJSKES, Prof. Dr. G. J. KRUIJER, Drs.
L. J. VAN DER STEEN, Dr. J. H. WESTERMANN en Dr. P. WAGENAAR
HUMMELINCK, *secretaris en eindredacteur*, Sweelincklaan 84, Bilthoven.

No 1/2, november 1972, p. 1-128

No 3, november 1973, p. 129-199

P. WAGENAAR HUMMELINCK

ROTSTEKENINGEN VAN CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE

DEEL IV

De opzet van dit vierde deeltje 'Rotstekeningen' is gelijk aan die van de eerste drie deeltjes; er is gestreefd naar een zo volledig mogelijke documentatie door tekeningen en foto's.

De inhoud heeft bijna geheel betrekking op de rotstekeningen van Bonaire; er zijn twee 'toegiften' van andere aard: een rots-inscriptie op Aruba en een 'indianenmuurtje' op Curaçao.

Met hoeveel zorg deze documentatie ook is samengesteld, het moge een ieder duidelijk zijn dat hij de onmiskenbare sporen draagt van het werk van een amateur, die het tijdens zijn steeds korter wordende zoölogische studiereizen steeds moeilijker vond deze archaeologische gegevens te verzamelen. Van volledigheid is nog geen sprake. Aangenomen mag worden dat er – in het bijzonder op Bonaire – nog méér rotstekeningen te vinden zijn.

Bijna alle foto's van Spelonk en Onima werden door KARL MAIER, reeds in april 1955, voor dit speciale doel genomen (Fig. 49–61, 63–82, 84b–90). WEIS DE HASETH, destijds Gezaghebber van het Eilandgebied Bonaire, komt mijn dank toe voor de officiële steun welke voor dit onderzoek werd gegeven. Mijn erkentelijkheid gaat ook uit naar L. D. GERHARTS die vele nuttige wenken gaf, en naar alle anderen die bij het verzamelen van gegevens hebben geholpen en wier namen in de tekst zijn genoemd. Fig. 84a, 91–92 en 94–96 zijn naar foto's van R. LEMMINGA (oktober 1968); Fig. 98 is naar een opname van Fr. M. ARNOLDO BROEDERS (maart 1961). De overige foto's werden door de schrijver gemaakt: Fig. 41 in mei 1930; 62 in februari 1949; 49–50 in april 1950; 45–46 in april 1955; 42 en 83 in augustus 1955; 99–102 in november 1963; 43 in december 1963; 48 in september 1967; 103–108 in oktober 1967; 44, 47, 93 en 97 in oktober 1968.

Ook de veldtekeningen werden uiteraard op verschillende tijdstippen vervaardigd. Dat bij de uitwerking hiervan dikwijls foto's werden gebruikt, is vooral duidelijk in de vertekening der Figuren 8, 11 en 12, welke in 7, 9 en 16 grotendeels werd gecorrigeerd.

Ook op Bonaire – alhoewel in mindere mate dan op Aruba – verschillen de gevonden petrografieën zozeer in karakter, dat mag

worden verondersteld dat zij in verschillende nogal uiteenlopende tijden zijn gemaakt. Over hun ouderdom valt niet veel te zeggen omdat zij niet met dateerbare vondsten konden worden geassocieerd.

Men krijgt de indruk dat er meestal werd gewerkt met vingers welke in een vloeibare kleurstof waren gedoopt. Soms zijn de lijnen echter zodanig dat zij op een andere wijze moeten zijn aangebracht. Ook enkele andere zaken, zoals de handafdrukken, stellen ons nog voor problemen.

De kleur is overwegend roodbruin, in verschillende schakeringen en zeer verschillende intensiteit; soms wat paarsig, of ook wel in blauwgrijze tinten. Witte tekeningen zijn mij van Bonaire niet bekend, en evenmin zwarte tekeningen. Over de aard der kleurstoffen kunnen nog steeds slechts gissingen worden gemaakt.

Op Bonaire vindt men veel ornamentale figuren: soms ware kunstwerkjes waarvan zowel het motief als de uitvoering kan worden bewonderd. Soms krijgen wij de indruk van speelse uitingen; andermaal lijken het symbolen, wellicht met een religieuze of magische betekenis. Hier en daar menen wij figuren te herkennen welke mensen of dieren voorstellen, sterk vereenvoudigd, en soms slechts symbolisch weergegeven.

Dat er op het nabijgelegen vasteland van Venezuela pictografieën worden gevonden welke grote gelijkenis vertonen met die van Curaçao, Aruba en Bonaire achten wij bijna vanzelfsprekend, en niet iedereen zal zich verbazen over overeenkomsten met tekeningen en inscripties van noord Colombia, Panamá en Cuba. Maar wel zijn wij geneigd ons te verwonderen, als blijkt dat de overeenkomst met andere gebieden zóver gaat dat bijna alle tekeningen van deze eilanden kunnen worden teruggevonden op bijv. de rotsen van Nevada en California en verscheidene geometrische figuren zelfs in Noord-Rhodesia. Steeds moeten wij er ons rekenschap van geven dat de uitdrukkingsmogelijkheden van de mens in omstandigheden als deze niet onbeperkt zijn. Figuren welke wij geneigd zijn als min of meer kenmerkend te beschouwen – zoals bepaalde vormen van meanders, roostermotieven, omrande kruisen, concentrische lijnen en haltervormige figuren, zonnemotieven, 'schildpadden', 'slangen', 'vissen' en 'poppetjes', komen over de gehele wereld voor; zij kunnen onafhankelijk van elkaar ontstaan. Men vindt ze ook als krabbels in de marge van een telefoonboek, en in de kinderkamer.

De rotstekeningen van de Nederlandse Antillen zijn de laatste jaren steeds meer in de belangstelling gekomen. Toen de gevolgen hiervan op bepaalde vindplaatsen al te duidelijk werden, hebben met name de 'Stichting Nationale Parken Nederlandse Antillen' (Stinapa), en de stichting 'Aruba Nostra' zich ingespannen voor hun behoud. De Grot van Fontein op Aruba is nu reeds meer dan twee jaren door een keurig hekwerk afgesloten, evenals de abri bij Savonet op Curaçao, terwijl een doeltreffende bescherming van de vindplaatsen van Arikok op Aruba, en Onima en Spelonk op Bonaire, in voorbereiding is.

De geschiedschrijver Pater EUWENS (1907, p. 194; I, p. 12 en 16) is de eerste die ons iets mededeelt over "hieroglyphische opschriften en teekeningen" welke men vindt "op het Noord-Westelijk deel van Bonaire in een grot op de plantage Fontein, verder in de zoogenaamde Spelonk op de plantage Bolivia, en op een rotsblok bij Onima". In dezelfde publicatie geeft hij een afbeelding van "Oud-Indiaansche opschriften op Bonaire bij Onima, door Z.E.H. A. J. van Koolwijk, destijds pastoor van Rincón, in 1875 nageteekend" (Fig. 2). Uit deze afbeelding is het duidelijk dat met die grot op de plantage Fontein de abri's aan de noordrand van de Ceru Plat bij Onima worden bedoeld. Het 'rotsblok bij Onima' zou dan het kalksteenblok bewesten Fontein (B 5) kunnen zijn, waarvan reeds eerder enkele tekeningen werden afgebeeld (I, p. 36, fig. 33).

De medicus ALFONS GABRIEL (1938, p. 2) – als hij enkele jaren nadat hij Bonaire heeft verlaten zijn herinneringen op papier zet – denkt met enige weemoed terug aan de plaatsen aan de noordkust die "im leben der alten Indianer, die hier wohnten, eine besondere Rolle gespielt haben. Dort im Halbdunkel auf dem welligen Kalkstein sind noch ihre Zeichen zu sehen. Mit ockrigem Roteisenerz wurden sie ausgeführt und sind seltsame Gebilde. Oft sind sie von Schlangenform; dan stellen sie wieder ganz deutlich eine Hand dar; auch Vögel sind zu erkennen."

Na pastoor VAN KOOLWIJK – die van 1873 tot 1877 in Rincón heeft gestaan – moet pater BRENNEKER worden genoemd als persoon die zich sterk voor de prehistorie van Bonaire interesseerde.

Pater VITUS BRENNEKER O.P. maakte zich van midden 1940 tot begin 1947 verdienstelijk door onderzoek van alle mogelijke zaken dit eiland betreffende. Over de indianentekeningen – die op Bonaire 'marca di Indjan' worden genoemd – verschenen een aantal berichten in de *Amigoe di Curaçao*.

De ontdekking van de tekeningen op de Seroe Grita Cabaai was voor hem (1941) aanleiding tot het publiceren van een artikel over de hem toentertijd bekende 'Zeven vindplaatsen van Indianentekeningen op Bonaire', waarin hij zijn bezoek beschrijft aan achtereenvolgens Spelonk (B 6, 7), de vindplaatsen bij Onima (B 1-4), de Kasimati (= Kaumati) en de Grita Cabai (B 12). Aan Pos Calbas (B 7) werd door hem drie jaar later een artikel gewijd, terwijl een korte mededeling over het voorkomen van "ten minste één zeer duidelijke Indianentekening" in een "grot gelegen op de grens van de plantages Santa Barbara en Colombia, zeer dicht aan de zee", in 1946 verscheen.

JOHAN HARTOG besteedt in zijn grote werk over '*Bonaire*' (1957, p. 7-11) en reeds eerder in de '*Beurs- en Nieuwsberichten*' (1954, 6254) aan rotstekeningen grote aandacht. In het eerste hoofdstuk van '*Bonaire*' komt hij tot tien vindplaatsen: 1. *Spelonk* (= B 6 en 9); 2. *Onima* (= B 1); 3. *Seroe Pungi* (= Seroe Plat = B 2); 4. Nog verder naar het Oosten (= B 3); 5. Daarnaast (= B 4); 6. *Kaumati* (niet door mij bezocht, westelijk van de Seroe Plat); 7. *Seroe Grita Cabai* (= B 12); 8. *Pos Calbas* (= B 7); 9. op de grens van de plantages Santa Barbara en Colombia (mij niet bekend, dicht bij B 13); 10. *Fontein* (= B 5).

Hoewel BRENNER's belangrijkste artikel, over de "ZEVEN VINDPLAATSEN VAN INDIANENTEKENINGEN OP BONAIRE" in een ter plaatse zeer bekend dagblad verscheen, brengt de desondanks moeilijke bereikbaarheid van deze tekst (welke mij door dr. JOHAN HARTOG werd verschaft) mij ertoe hiervan thans enkele stukken letterlijk en zonder commentaar over te nemen. Van bijzonder belang is zijn beschrijving van de eerste vindplaats van VAN KOOLWIJK (B 1) die niet werd teruggevonden, zijn getuigenis over het voorkomen van tekeningen bij de Kasimati (= Kaumati) welke mij evenmin bekend is, en zijn verslag over de Grita Cabai, waaruit blijkt dat hier – behalve de enkele tekeningen welke ik bij een kort bezoek aantrof – nog veel meer te vinden is.

Eerste woonplaats: Spelonk

Het is een geweldige cueba; men kan er meer dan 40 meter diep rechtop in rondwandelen. De meeste druipsteen stalactieten zijn dood. De vorm van de ruimte is zeer grillig. Eigenlijk is het een dubbele spelonk, daar links van de grote hol nog een kleinere is.

De wanden links en rechts zijn bezaaid met tekeningen, ook tegen het plafond treft men er enkele aan, vooral rondom de eerste druipsteen pilaren.

Zelfs tegen het plafond van de zeer lage gedeelten, waar men gebukt in moet gaan, vindt men er vele. Achter aan wordt de hol steeds donkerder en naarmate het licht afneemt, staan er ook minder tekeningen.

Vooraf vooraan zijn er veel verknoeid door het beschrijven van namen en gewelddadig uitkrabben met een zakmes.

Enkele zijn vals, nagemaaakt door iemand, die interessant wilde doen. Maar de kleur van zijn verf is onderscheiden van die der Indianen en vooral de soort der verf. De verf der quasi-tekeningen zit er dik op, even dik als de smakeloze flauwiteit.

Spelonk is het rijkst aan tekeningen. Een precies aantal is moeilijk te geven. Ten eerste zijn er vele verweerd, vooral overgroeid door een soort uitslag der vochtige wand, dat lijkt op een zeer dun laagje olijfgroen-kleurig mos. En ten tweede weet men niet wat één tekening uitmaakt. Een zeer zorgvuldig gedane telling leverde het aantal *drie honderd en vijf*. Dubieuze gevallen niet meegerekend.

Op een hoge uitzondering na stellen ze niets voor. Zeer duidelijk is slechts een krab, een paar slangen (waarschijnlijk een colebra berde) en enkele vissen. Misschien ook nog een hagedis. Dat "misschien" wil dan niet zeggen, dat het geschilderde vaag is, maar wel zo primitief van vorm, dat men er een hagedis in moet zoeken.

Tweede plaats

In de *Ceroe Pungi*. Men gaat de grote weg naar Rincon op en stopt bij Onima. Vlak voor de knoek loopt aan de rechterhand een klein paadje, een laag, plat gebergte op. Die plathheid heeft hem eens de naam geschonken van Ceroe Plat. Tegenwoordig kent men hem alleen onder de naam van *Ceroe Pungi*.

Men volgt het paadje over de berg heen en daalt er aan de zee kant af. Op de begane grond gekomen, bevindt men zich in de spits van een wig-vormige inham van het rotsterras. Men gaat eerst naar de linker-uiteinde des inhams en daar vindt men een kleine uitholling in de kalkrots. Dit is de eerste plaats van Ceroe Pungi, waar Indianen woonden. Maar ook de meest ongunstige om te genieten van tekeningen.

Als men nooit andere zou gezien hebben, is het hier een ontgoocheling. Midden in het plafond een zeer onduidelijk stel petieterige krabbeltjes. Men moet goed kijken om ze te zien. Met zeer veel moeite haalt men er de figuren uit, die pastoor Koolwijk O.P. publiceerde. Hier is hij zeker wel wat al te euphemistisch geweest.

Vreemd is wel, dat deze tekeningetjes in afwijking met bijna alle andere uit zeer dunne lijntjes bestaan. Ze zijn drie in getal en door Koolwijk aangeduid als: "Aan de Noordzijde van Ceroe Plat" ten N.O. van Onima.

Derde plaats

Met volle moed stappen we over stenen en door struikgewas naar de rechter uiteinde van de inham, dus meer Oostwaarts. Daar wordt de moeite beter beloond. Twee en dertig duidelijke figuren; zonnen, kringen met puntjes erin en allerlei onbeschrijflijke vormen. Hier staan de zg. bootjes. Dr. Gabriël althans schrijft in zijn "Tschogogo" – het enige boekje over Bonaire! – dat het zonder twijfel boten zijn. We laten de bewering voor zijn rekening. Merkwaardig is, dat alleen op deze plaats naast rode, ook zwarte verf is gebruikt. Het ene 'bootje' is rood, het andere zwart. Is dat zwart

soms aloësap? Pastoor Koolwijk O.P. noemt de plaats "op de 'Ceroe Plat bij de Grot'".

Vierde plaats

Verder naar het Oosten gaande, vinden we een tweede wigvormige inham, vlak naast de reeds vermelde. Op de Oostelijke uiteinde van deze wig liggen twee grote cueba's, waarvan de eerste de mooiste tekeningen bevat van heel Bonaire. Een meter of vijf hoog is een volkomen horizontaal plafond, niet verweerd, onaangetast, geheel geel. Daarop twee en zestig tekeningen, die niets aan duidelijkheid hebben ingeboet. Dat mooie plafond steekt een eind boven de vlakke grond uit en men vraagt zich af, hoe men daarbij kon komen. Hier staan verschillende, op elkaar gelijkende kruisen met zeer tropische eigenaardigheden.

Door Koolwijk werd de plaats genoemd: "Op een rotsblok van 'Ceroe Plat'".

Vijfde plaats

Vlak naast de vorige cueba ligt een andere door Koolwijk als een afzonderlijke plaats aangegeven met de aanduiding "aan de Oostzijde van de 'Ceroe Plat'". De tekeningen staan laag, ze zijn er verweerd en onduidelijk, en er is aan gekrabd. Een en twintig zijn nog zichtbaar. Als men de wanden zuiveren zou, zou er wellicht meer aan de dag komen.

Zesde plaats

We gaan terug naar de hoofdweg en bezoeken de knoek Onima. Midden in deze knoek staat de Kasimati, oorspronkelijk waarschijnlijk één met de Ceroe Pungi, later door een hoger staande zee aangevreten.

Nu heeft de heuvel nog maar een klein vlak, de rest van de meters dikke kalksteenrots ligt in losse brokken rond om hem heen. Op een dier blokken staan zeven vrij vage tekeningen. Het is een blok gelegen aan de zijde van het knoekhuis, iets meer naar links.

Het is een van de grootste en heeft een sterk hellend ruitvormig bovenvlak.

Zevende en pas-ontdekte woonplaats van Indianen

We gaan weer naar de weg, rijden een eindje verder Rincon-waarts en slaan dan even voorbij de Grita-Cabai, vlak voor de aloë-stokerij links een zijweggetje in. Aan onze linkerhand zien we dan de fraaie Grita-Cabai met grote gele plekken in de wanden, iets dat duidt op overhellende rotsformaties. In de allereerste cueba nu, die zeer dichtbij gelegen is, staan ook dezelfde soort tekeningen als op genoemde plaatsen. Ze zijn twee en veertig in getal en tamelijk duidelijk. Daar de cueba zeer hoog is en een stuk welvende overkapping heeft, druipt er veel water naar beneden en verweert de wanden.

Ook hier zijn, evenals op de tweede plaats, enkele tekeningen met zeer dunne lijntjes, ofschoon al de andere geheel overeenkomen met de reeds genoemde. Vrij duidelijk ziet men enkele handen afgebeeld.

Zeer merkwaardig is wel, dat deze woonplaats uitzielt op het Zuid-Westen in plaats van het Noord-Oosten. Toch geeft een dichte begroeiing veel schaduw en waait er een windje, al kan men zo ineens niet begrijpen, waar vandaan. Het is er koeler dan in Spelonk.

Zijn er nog meer?

Het is welhaast zeker, dat er nog meer plaatsen moeten te vinden zijn. Pater Euwens O.P. zegt l.c., dat ook op Fontein tekeningen staan, maar hij vertelt niet waar. Velen zeggen, dat ze er zijn, maar niemand wijst ze u aan.

Wat we van de tekeningen moeten denken

Er is al veel over gedacht, maar de sleutel voor deze vreemde tekeningen is nog niet gevonden. Hoeveel we ook filosofieren, het zal wel altijd abacadabra blijven. De reden van deze raadselachtigheid is gelegen in de vele tegenstrijdigheden, die men er aantreft.

Denkt men ervan overtuigd te zijn, dat het louter sieraad is, dan stoot men plotseling op het verschijnsel, dat niet juist de mooiste vlakken vol staan, iets dat men uit sierkunstig oogpunt toch zou doen.

Vergelijkt men de woonruimte met het aantal tekeningen, dan valt het op, dat deze twee correlatief zijn. Iets wat er op wijst, dat het weer geen sieraad is, maar een aanduiding, dat bepaalde mensen of families er hun teken neerzetten. Bovendien, er moet iets biezonders aan vast zitten, anders verfdde men ze niet op zeer lastig bereikbare plaatsen en er zouden er ook veel meer staan. Met het schilderen van een dertigtal zulke eenvoudige figuren is men binnen het uur klaar. Men besluit dus tot eindconclusie te nemen, dat het bepaalde herkenningstekens zijn.

Maar hiertegen is weer, dat men gewone figuren als krab en slang ziet staan naast de meest vreemde figuren: driehoeken met punten, een rij kleine lijntjes naast elkaar. Soms is ook de figuren aangepast aan het oppervlak. Daar, waar een kleine holte in het plafond is, ziet men dit ongeveer door een stralenkrans (derde plaats).

Hoe meer men ze echter beziet, des te meer ook komt men er van terug, dat het willekeur is.

Aan de hand van de afbeeldingen van VAN KOOLWIJK kunnen wij bij Onima vier vindplaatsen onderscheiden. De eerste (B 1) werd door mij niet teruggevonden; de tweede (B 2) en de derde (B 3) konden tot in bijzonderheden worden herkend; van de vierde (B 4) waren slechts enkele figuren duidelijk.

HANS FERIZ bezocht deze vindplaats op 7 februari 1956, bij welk bezoek hij enkele figuren heeft nagetekend (Fig. 3).

Hij schrijft hierover (1959, p. 126-129): "Die Felszeichnungen sind vor allem an den Wölbungen und Decken der Höhleneingänge angebracht. / . . . Die Petrogramme sind leicht vertieft und mit schwarzer und dunkelbraunroter Farbe, vermutlich Ockererde, auf einer weissen Lage von Sinterkalk an der Decke des Atriums der Höhle angebracht. Neben Motiven, die für die prähistorischen Indianerzeichnungen des Amazonasbeckens und des nördlichen Teiles Südamerikas charakteristisch sind, wie einfache und zusammengesetzte Spiralen und unregelmässig begrenzte, punktierte Felder, kommen hier auch Ideogramme vor, die am Festland und selbst auf den benachbarten Inseln Curaçao und Aruba fehlen. Dass wir es bei diesen Zeichnungen nicht mit sinnlosen Spielereien zu tun haben, ist

ohne weiteres deutlich. Die Zeichnungen, welche die Eingeborenen auf schmalen Tropfsteinleisten liegend graviert und gemalt haben, müssen den Künstlern sehr viel Mühe gemacht haben. Der Umstand, dass gerade die *Decke* der Höhle bemahlt wurde, spricht dafür, dass es sich hier um siderische Symbole handelt; so könnten auch die Gruppen von Punkten, die an einigen Stellen mit oder ohne Umfassung zu sehen sind, gedeutet werden." ... /

"An den Petrogrammen selbst sind einige, sich wiederholende Figuren zu registrieren [vgl. Fig. 3 = Taf. 15 van FERIZ]:

- 1) Spiralen: a) liegend, ein- und mehrfach.
b) kombiniert. (Abb. 3, 4, Taf. 15).
- 2) Zoomorphe Figuren:
 - a) Schlangen oft naturalistisch, wenn auch primitiv gezeichnet. (Abb. 3, Taf. 15).
 - b) Schildkröten bisweilen zweifelhaft in der Deutung wegen der Überzahl der Beine. Es könnte sich um Insekten handeln, aber auch um sexuelle oder astrale Symbole. Figuren wie diese leiten von den zoomorphen Zeichen zu der nächsten Gruppe, die einen grossen Teil der bemalten Flächen einnehmen. (Abb. 5, Taf. 15).
- 3) a) Es sind unregelmässige, unbegrenzte oder kurvilinear begrenzte und in polygonale Flächen geteilte Gruppen von Punkten (± 1 cm. im Durchmesser). Die Felder sind oval oder herzförmig, manchmal zoomorph. (Vogel, Insekt, Krebs, Schnecke, u.s.w.). Die Bedeutung vieler Zeichen ist ganz unklar. Ich notiere sie als mögliche Äusserungen einer Beutemagie (Reuse, Fischnetz, wobei die Begrenzungslinie Besitznahme bedeutet), oder als Abbildungen von Sternhaufen. (Abb. 6, Taf. 15).
- b) Polygonale, oft zusammengesetzte Felder durch geradlinige Striche unterteilt. Hier hat die Phantasie freies Spiel um in dem Netzwerk von Linien zoomorphe und anthropomorphe Figuren zu sehen. (Abb. 7, Taf. 15).
- 4) Kreuze, ein- oder mehrfach umrahmt; dazu ist zu bemerken, dass die Wiederholung von Konturen in der Gefässmalerei und der Ornamentik überhaupt der Aruak-Indianer eine grosse Rolle spielt (Abb. 8, Taf. 15).
- 5) Sogenannte "Schiffs-Figuren" (davon befinden sich eine grauschwarze und eine rotbraune in Onima. Die Deutung steht nicht fest. (Abb. 9, Taf. 15).
- 6) Dasselbe gilt auch von den Strich- und Punktreihen, die ebenfalls in zwei Farben vorkommen und möglicherweise mit einem Kalender- oder einem Zahlensystem zusammenhängen. (Abb. 10, Taf. 15, nach *Koolwijk*).
- 7) Hufeisenformen, Monde oder sexuelle Symbole?
- 8) Konzentrische Kreise, abwechselnd in schwarz und rot; das Zentrum ist durch gerade Linien unregelmässig unterverteilt. Dieses Netzwerk könnte das symbol einer astralen Gottheit darstellen; es erinnert in einem Fall an eine anthropomorphe Figur (Abb. 17, Taf. 14) [= Abb. 11, Taf. 15?] vergleichbar unserem "Mann im Monde".
- 9) Kreise, Halbkreise mit Strahlen; bisweilen täuschen natürliche Unebenheiten des Gesteins in den Figuren ein Gesicht vor (Abb. 12, Taf. 15).

Vom Westen präsentiert sich die Kalkklippe der Seroe Plat als ein Fort mit gebasteten und eingesunkenen Ecktürmen und einer grossen Plattform, die wie geschaffen für den Altar eines Gottes erscheint."

Op 25 januari 1958 bracht FERIZ (1959, p. 132-133) opnieuw een bezoek aan Onima. "Meine Ansichten über die indianischen Felszeichnungen hatten sich in der Zwischenzeit etwas modifiziert und ich wollte sie nochmals mit den Augenschein vergleichen. ... Ich glaube jetzt mit Sicherheit sagen zu können, dass die Petrogramme von Onima zum grossen Teil siderische Symbole sind. Bei den strahlenden Kreisscheiben war dies von jeher wahrscheinlich wegen der Lokalisation der Zeichen auf Wölbungen ... Die Grotten müssen m.E. Kultstätten gewesen sein. Als Behausungen sind die dem Passatwind offenen und flachen Höhlungen des Rifles ganz ungeeignet. Andererseits können sie, die den Strahlen der aufgehenden Sonne zu oft liegen, kultisch bedeutsam sein. Dazu kommt noch eine Merkwürdigkeit ...: eine dunkelgraue Tropfsteinbildung an der Felswand, inmitten der nördlichen Gruppe von Petrogrammen, die einen über zwei grotesken anthropomorphen Masken vertikal in die Höhe fliegenden Adler gleicht (Abb. 18, Taf. 15). Es ist nicht ausgeschlossen, dass dieses Naturspiel bei der Wahl des Ortes eine Rolle gespielt hat und dass die Anthropomorphie der Felsbildungen künstlich verstärkt wurde. In diesem Fall hätten wir es hier mit einem Gegenstück des von *Wagenaar Hummelinck* auf Curaçao bei Hato entdeckten, anthropomorphen Reliefs zu tun."

"Fruchtbarkeitssymbole kann man, wenn man will, in viele Zeichen hinein-interpretieren; deutlich sind sie nicht, und bei den merkwürdigen, aus vielen quadrangulären und rundlichen Flächen mosaikartig zusammengesetzten Figuren versagt jede dahin zielende Deutung."

Zonder op de beschrijvingen van FERIZ – die niet altijd met mijn indrukken in overeenstemming zijn – nader in te gaan, merk ik hier toch op dat ik de tekeningen van Onima niet als "leicht vertieft und mit schwarzer und dunkelbraunroter Farbe" zou willen beschrijven, en zeker niet als 'graviert' kan beschouwen. Zijn fig. 18 is merkwaardig als persoonlijke interpretatie van een natuurlijke druipsteenvorming welke op Fig. 43 te herkennen is.

De grootste en meest bekende grot van Spelonk (B 6) werd door FERIZ (1959, p. 130-131) op 8 februari 1956 bezocht.

"Am Eingang und im äusseren Teil der Grotte von "Spelonk" ... finden sich zahlreiche, merkwürdige Indianerzeichnungen, die aber zum Teil schlecht erhalten, verblasst, verwischt, durch das Abblättern der Sinterkalklage unkenntlich geworden sind. Wie wenig für die Erhaltung dieser hochinteressanten Petrogramme geschieht, ergibt sich aus den zahllosen mit Farbe, Kreide und Messer verübten, mutwilligen Beschädigungen durch Besucher, die es für notwendig hielten, ihre Namen mit den denkwürdigen Daten ihres Besuches über die indianischen Zeichen zu kritzeln. Der Trieb zu dieser Art Vandalismus scheint überigens allen Verboten zu trotzen. Es muss sich hier um einen Archetyp des homo ludens handeln, möglicherweise verwandt dem / Trieb der Kommunikation mit späteren

Besuchern, der auch bei manchen Petrogramme eine Rolle gespielt haben könnte."

"Die Petrogramme in "Spelonk" weisen viele anthropomorphe Figuren auf, oft mit akzentuiertem männlichen Geschlechtsteil: Figuren mit erhobenen Armen bisweilen mit Stöcken oder Beilen (Abb. 13, Taf. 15). Das in Abbildung 14 wiedergegebene Zeichen erinnert an die Form rätselhafter, im Maya-Gebiet gefundener "Ornamente" aus Obsidian. Zeichnungen von "Nixen" (Abb. 15, Taf. 15) leiten zu deutlich erkennbaren Hai-fischfiguren über, wie ich sie auch in Aruba gesehen habe. Die scharf begrenzten, punktierten und genetzten Felder von Onima (Abb. 7A, B, Taf. 15) sind auch da. Ovoïde Zeichen mit dreifacher Kontur halte ich für Abbildungen des weiblichen Genitale (Abb. 16, Taf. 15). Auch eine grosse Schlange ist hier gezeichnet, im Gegensatz zu der Schlangenzeichnung bei Onima beinahe naturalistisch korrekt. Von den in Abbildung 17, Tafel 15 wiedergegebenen Zeichen erinnert das erste an die venezolanischen Querkopfidole, das zweite bezieht sich vielleicht auf eine Beutemagie den Fischfang betreffend und das dritte ähnelt einer anthropomorphen Figur in der Sonne oder im Vollmond."

Bij zijn tweede bezoek, in januari 1958, verwondt FERIZ zich bij een poging om tekeningen te fotograferen, zodat de afbeeldingen in zijn reisverslag tot slechts enkele schetstekeningen beperkt blijven. Hij noteert dan echter nog (p. 134): "Einige Schritte nördlich von der grossen Grotte befindet sich eine kleine Höhle mit bis jetzt noch nicht beschriebenen Indianerzeichnungen, auf die mich Herr C. N. de Jongh ... aufmerksam macht.", waarmede B 9 bedoeld kan zijn.

In *The Miami Herald* van 10 augustus 1970 – welke mij door Mr. A. W. WOUTERS ter inzage werd gegeven – vertelt RICHARD POTHIER:

"In a dark, ancient cave on ... Bonaire a few weeks ago ... Charles Lacombe wasn't surprised by the Indian carvings he saw before him. But two or three of the symbols, surprisingly, meant something to Lacombe... "I got the shock of my life when I recognized two or three Mayan hieroglyphics," says Lacombe, ... an acknowledged expert on the still-undeciphered Mayan language. ... he says, he's "personally convinced" that some of the carvings inside caves on the Dutch Antilles islands of Bonaire, Curaçao and Aruba are based on Mayan hieroglyphics. ... Up to now, there's been no evidence that the Mayan civilization ranged south of Honduras. ... "We can now take the Maya ... and ... move him over to the Dutch Antilles. It's a big step." The ... Caves of Onima ... are vast, largely unexplored, and were centers of human habitation at some undetermined

point in the past, he adds. "The Caves of Onima look to me like they were ceremonial caves. We found a stalagmite, in the exact center of a community of caves, that looks like it at one point had a carved face on it." "Some of the inscriptions inside look like maps, possibly of the caves themselves. You can get lost in these things." . . . One of Florida's most knowledgeable authorities on Mayan influence, Dr. Alan Craig of Florida Atlantic University's geography department, believes that Mayan influence could have spread to the Antilles, by traders. . . ."

Het is moeilijk uit deze beschrijving van uitgestrekte grotten met inscripties de abris van Onima te herkennen. De foto met het onderschrift "Charles Lacombe at Entrance to Cave on Bonaire . . . *stalagmite appeared to have face carved on it*" zou echter aan de rand van het kalksteenterras bij B 4 kunnen zijn genomen. – Wat betreft de waarde van deze ontdekking, waardoor "virtually all archeologists would be shocked", zou ik mij willen aansluiten bij de mening van ALAN K. CRAIG, die mij op 18 september 1970 schreef: "As is often the case in newspaper accounts, the facts became somewhat distorted and I am anxious that you understand this so-called "discovery" is really a very simple matter." LACOMBE's opvatting "was based on his own highly subjective personal opinion which has, so far, not been corroborated by any other investigator. – My reaction was solicited by newspaper reporters to whom I said that while it was possible that Maya trading influence of a direct or indirect nature might have possibly extended as far as the Netherlands Antilles, it was not at all likely, and that in any event, Mayan glyphs were never associated with either trading outposts, nor caves. – I remain totally unconvinced that these markings are genuine Mayan glyphs."

Ten slotte kan nog melding gemaakt worden van een Arubaanse tekening welke in de Amerikaanse publiciteit is gekomen, en wel in een artikel van de malacoloog GOULD (1971, p. 6, fig. 1a) die een ornamentale petrografie van de Seroe Canashito (A 5-e, zie I fig. 12 en 29) blijkt te beschouwen als "probably depicting a pregnant woman."

ONIMA

De vindplaats van Onima – welke nog door velen 'Grot van Onima' wordt genoemd – is al vele jaren een bezienswaardigheid waarvoor het Flamingo-Eiland de bijzondere aandacht van zijn bezoekers vraagt. Nu ook op de naar Boca Onima aftakkende landweg – welke over het op een fraaie wijze met kandelabercactussen

begroeide laagterras loopt – behoorlijke snelheden kunnen worden ontwikkeld, kan deze belangrijke vindplaats van rotstekeningen aan de noordrand van de Ceru Plat binnen twintig minuten van Kralendijk uit worden bereikt. Men kan zijn auto doen stoppen aan de voet van de steile rand van het kalksteenterras, zodat men niet eens meer behoeft uit te stappen om de groep tekeningen, welke reeds in vele geschriften staat afgebeeld, te fotograferen. Gehoopt mag worden dat deze gemakkelijke bereikbaarheid slechts het bezoek zal bevorderen van personen, die deze – thans nog bijna ongerepte – petrografieën zullen blijven ontzien.

Bijna alle tekeningen komen voor op het vlakke plafond van een fossiele 'brandingsnis' dat niet uit min of meer homogene kalksteen bestaat, maar uit een fijn conglomeraat (puddingsteen) waarin de grotere ingebedde steentjes (als krenten in een pudding) duidelijk zijn waar te nemen. De aard van het gesteente heeft geïnspireerd tot het maken van tekeningen waarin de structuur functioneel is betrokken. In de westelijke groep (B 2) hebben ronde oplossingsholten en spleten het karakter van enkele tekeningen bepaald (bijv. van 8, 10 en 16, 4 en 13); in de oostelijke groep (B 3) zijn het vooral de rolkeitsjes geweest die over de vorm van de figuren mede beslisten (bijv. 8, 11, 12 en 21).

De vindplaatsen van Onima werden door mij verscheidene malen bezocht; het eerst in mei 1930. De tekeningen werden echter pas in 1949, 1955 en 1967 gemaakt. De foto's van KARL MAIER zijn van 5 april 1955.

(B 2) *Onima* (Fig. 5, 7-8, 16; 49-52)

Daar waar het 'indianenpad' over het middenterras van de Ceru Plat naar het laagterras van Onima afdaalt, vinden wij – in een nis van ongeveer 80 cm hoogte en 20-120 cm diepte – een merkwaardige verzameling tekeningen, welke een heel andere indruk maakt dan de meer oostelijk gelegen groep (B 3) die op slechts enkele tientallen meters afstand is te vinden. Het is alsof hier verschillende personen hetzelfde oppervlak als tekenbord hebben gebruikt, waarbij soms pogingen werden aangewend om eerder aangebrachte beschilderingen uit te wissen.

De conglomeratistische ondergrond bevat hier slechts weinig duidelijk waarneembare rolsteentjes, welke een min of meer toevallige functie hebben gekregen in de gepuncteerde figuren en als het 'oog' van een boot- of visvormige figuur (20).

Opvallend zijn de zonnemotieven en meanders, gerangschikt om ronde uithollingen (8, 10, 16, 17, 19) en spleten (1, 3, 4, 13),

in blauwachtig grijs, met bruin overtekend. Slechts enkele recht-hoekige ornamentale figuren met stippen (22-27, 30) doen aan A 3 denken. Uit de toon vallen de scherpe 'hanepoten' (11-12), de op een embryo-in-eivliezen gelijkende figuur (18) en de compositie waarin men scheepjes, dolfijnen of vissen zou kunnen herkennen (20, 21). Wij krijgen daarbij de indruk dat bepaalde intens rood-bruin gekleurde tekeningen (zoals 10-12 en 17) jonger zijn dan de andere, die soms een fletse grijze tot blauwgrijze indruk maken (zoals 16, 18 en 20).

(B 3) *Onima* (Fig. 5-6, 9-16; 42-43, 53-64)

Een wat uitstekende hoek van het onderste middenterras bevat een conglomeraatlaag op ongeveer 5 meter hoogte, met daaronder een lage, $4\frac{1}{2}$ meter diepe 'brandingsnis' die iets landinwaarts oploopt (Fig. 5). Het dak van deze nis is vrij vlak en toont slechts hier en daar – vooral naar het westen toe – kleine, ronde, soms bijna trechtervormige oplossingsholten. Over de drempel van de nis – en over die van twee kleinere nissen daarboven – 'golft' de druipsteen naar buiten. Deze aan de dag gevormde druipsteen is onregelmatiger van vorm en wat anders van bouw dan die welke in grotomstandigheden ontstond.

Op de onderzijde van de grijsachtige conglomeraatbank, welke ter plaatse als een soort luifel naar voren steekt, staat een aantal tekeningen, waarvan de meeste nog zo intens roodbruin zijn gekleurd dat het lijkt alsof zij pas kortgeleden zijn aangebracht. Achterin wordt de nis zo laag, dat de makers op hun rug gelegen moeten hebben om op het plafond te kunnen tekenen. Een enkele figuur (45) staat op een andere plaats: in de meest westelijke hoek, twee meter lager dan de anderen.

De meeste tekeningen van B 3 maken een geheel andere indruk dan die van B 2. Van een overtekenen is hier weinig te zien. Soms lijkt het echter of onduidelijke lijnen door vlekjes werden opgehaald, en met enige verbeeldingskracht kan men nog enkele dofgekleurde (mogelijk oudere) figuren van een afwijkend karakter onderscheiden (bijv. 28). Puncteringen zijn belangrijker dan bij B 2, wellicht omdat op deze plaats de grotere steentjes van het conglomeraat zo mooi als vlakvulling konden worden gebruikt.

Op het linkerdeel van het plafond (Fig. 9) valt een gepuncteerde figuur met sierlijke krullen (die doen denken aan het sier-smeedwerk van een ouderwets hek) het meest op (10-12). Verder

zien wij direct de drie omrande kruisen (6, 16-15), enkele ronde composities (bijv. 26-27, 29 en 32) en een afbeelding die aan een gestyleerde heiligenfiguur doet denken (30).

De tekeningen op het rechterdeel van het plafond (Fig. 10), waar het conglomeraat wat fijner is, maken een iets andere, minder gecompliceerde indruk. Enkele fraaie krullen en haken zijn hier zeer opvallend (34, 37 en 39). Op verscheidene plaatsen zien wij handafdrukken (36 en 43, bij 11, 20 en 22). Soms lijkt het of de tekenaar zijn handen heeft afgewreven (5).

Het is duidelijk – wat ook bij andere tekeningen reeds is gebleken – dat de lijnen uit korte stukjes zijn opgebouwd. Dit kan ook niet goed anders, als wij aannemen dat deze schilderijen met in 'verf' gedoopte vingers werden gemaakt (vgl. Fig. 16, B 3). Slechts enkele figuren eisen duidelijk een andere techniek (bijv. B 2-11 en 12). Vele figuren zijn zo onduidelijk of ingewikkeld dat de weergave op verschillende ogenblikken, zelfs door eenzelfde persoon, verschillend kan uitvallen.

(B 4) *Onima* (Fig. 5-6, 16, 36)

Hoewel B 4 slechts van B 3 is gescheiden door kalksteenafzettingen van nauwelijks 2 meter breedte, draagt deze vindplaats een geheel ander karakter. Het is geen lage brandingsnis met een vlak plafond, maar een ruimte van ongeveer 2 m hoog en 5 m diep, met zeer onregelmatig gevormde, verweerde kalksteenwanden. De tekeningen welke konden worden afgebeeld zijn de resten van een veel groter aantal, waarvan nog slechts vaag een aantal slingers, krullen, meanders en stippen zijn te herkennen.

SPELONK

Pas in de laatste jaren werd het duidelijk dat 'Spelonk' als vindplaats van rotstekeningen niet slechts op één grot betrekking heeft, en dat in deze noordoosthoek van Bonaire zich naast Spelonk (B 6) nog een viertal andere, naamloze vindplaatsen van petrografieën bevinden (B 8 – 11) die tezamen deel uitmaken van een grillig complex kalksteenholten waarmede het middenterras van de plantage Bolivia is doortrokken.

Zij alle hebben een met de Grot van Fontein op Aruba (A 2) vergelijkbare vorm en zijn ook op zelfde wijze ontstaan: ontsloten door de vorming van de steile noordrand van het middenterras, waarna de ingang door de zee wat werd verwijd en de grot ruimer gemaakt.

De grotten hebben een vlakke bodem en zijn goed toegankelijk. De rotstekeningen vindt men op de zijwanden en op het plafond, tot waar het daglicht het werken nog mogelijk maakte.

Pater BRENNEKER (1941) heeft in 'Spelonk' niet minder dan 305 afzonderlijke tekeningen of figuren geteld. In onderhavige publicatie zijn in de hoofdgrot (B 6) 55 tekeningen onderscheiden en afgebeeld; in de oostelijke grot er vlak naast (B 9) 17, en in de drie meer westelijk gelegen grotten (B 8, B 10 en B 11) 7, 11 en 5. In totaal dus 95 – een aantal dat door zorgvuldiger zoeken en een meer gedetailleerde onderscheiding aanzienlijk kan worden uitgebreid.

(B 6) SPELONK (Fig. 17–25, 45, 47, 65–83)

De grot waarin deze rijke vindplaats van rotstekeningen zich bevindt, is meer dan 100 m lang, 50 m breed en maar zelden meer dan 3 m hoog. Opvallend is het grote aantal pilaren van inactieve druipsteen waardoor het vlakke, met talrijke verweerde stalactieten behangen dak schijnt te worden ondersteund.

Opvallend goed bewaarde kleinere tekeningen vinden wij op gladde, nagenoeg onverweerde kalksteen in het midden van de grot, daar waar het daglicht nauwelijks nog doordringt; grotere composities zien wij dicht bij de ingang, waar de verwerking van het gesteente hun behoud niet heeft bevorderd. Vele tekeningen zijn beschadigd, terwijl van een enkele de echtheid in twijfel zou kunnen worden getrokken.

De 'balletscène' van roodbruine figuurtjes op crêmekleurige kalksteen (25–35) werd reeds in 1956 beschreven en afgebeeld (*W.I.G.* 36) terwijl een Antilliaanse verjaardagskalender, *Prenda Antiyano*, in 1958 met drie ornamentale tekeningen (1, 3 en 55) werd versierd.

Deze grootste grot van Spelonk werd door mij het eerst op 24 maart 1937 bezocht (zie *Studies fauna Curaçao* 2, 1940, p. 29, fig. 4). Op 14 april 1955 werden door KARL MAIER de mooie foto's genomen welke hier zijn afgebeeld, terwijl op 22 augustus van dat jaar aanvullende gegevens werden verzameld.

(B 8) SPELONK (Fig. 26, 29, 36, 84–85)

Een grot waarvan de 15–20 m brede ingang ongeveer 800 m westen B 6 is gelegen, bij een geitenkoraal. De grootte is moeilijk te schatten omdat hij zich, naar de kanten geleidelijk lager wordend (wat al deze grotten in beginsel doen) nog ver onder het kalksteenplateau voortzet. De hoofdzaal is ca 50 m lang, 30 m breed en nauwelijks 2 m hoog.

Bij de ingang staan enkele resten van sierlijke tekeningen op een verweerde ondergrond, en ook afdrukken van een linker- en rechterhand vlak naast elkaar.

Mijn eerste bezoek aan deze vindplaats, in gezelschap van KARL MAIER, was op 15 april, mijn tweede, met H. L. M. HOLTEN, op 22 augustus 1955; mijn laatste, met J. A. J. GERRITSEN, R. LEMMINGA, en S. J. METSELAAR, op 27 oktober 1968.

(B 9) SPELONK (Fig. 26, 30-31, 45-46, 87-90)

Deze grot ligt zo dicht beoosten B 6, dat hij als deel van deze grot zou kunnen worden beschouwd. De diepte is 30-40 m, de breedte ongeveer 25 m, de hoogte 2-3 m.

De tekeningen zijn niet erg duidelijk en waarschijnlijk is slechts een klein deel bewaard gebleven. Zij kunnen slechts met de stippelcomposities van B 6 worden vergeleken.

Tijdens mijn eerste bezoek in 1937 werd aan de tekeningen geen aandacht besteed; bij mijn tweede, op 15 april 1955, in gezelschap van KARL MAIER, werden zij gefotografeerd; op 22 augustus van datzelfde jaar werden, met H. L. M. HOLTEN, nog enkele aanvullende waarnemingen gedaan.

(B 10) SPELONK (Fig. 27, 32, 91-94)

Een slechts 6 m diepe grot of nis, omstreeks 8 m breed en $2\frac{1}{2}$ m hoog, welke ca 40 m bewesten B 8 en 200 m westelijk van Pos Ro-shikiri is gelegen.

Opvallend zijn hier de 'gekraste' handafdrukken, waarvan de techniek nog niet duidelijk is, en een geometrische figuur met een kruis.

Deze vindplaats - door PAUL BERGHUIS en R. LEMMINGA einde juli 1968 ontdekt - werd op 27 oktober 1968 bezocht in gezelschap van J. A. J. GERRITSEN, R. LEMMINGA en S. J. METSELAAR.

(B 11) SPELONK (Fig. 27, 33, 95-97)

Een ondiepe druipsteengrot met een 25 m brede ingang, welke dus meer op een abri lijkt, 6,3 km beoosten het hek van Bolivia Abao, 1 km voor de geitenkoraal.

Hier staan ten minste 11 roodachtige tekeningen op lichtgekleurde kalksteen. Een gelobde compositie en twee korte 'slangen' vallen het meest op.

Deze vindplaats – ontdekt door PAUL BERGHUIS in juli 1968 – werd mij op 27 oktober van datzelfde jaar getoond door R. LEMMINGA, J. A. J. GERITSSEN en S. J. METSELAAR.

(B 12) GRITA CABAAI (Fig. 26, 35, 98)

Grita Cabaai (= paardengehinnik) vormt de zuidrand van het hoogterras van Fontein, en de noordgrens van het keteldal van Rincón. Onder een 15–20 m hoge kalksteenwand bevindt zich hier een aantal onregelmatig gevormde nissen, van waar men een prachtig uitzicht heeft over het dorp Rincón. Het is geen plaats waar men rotstekeningen zou verwachten, maar toch staan hier constructies van lijnen en punten verspreid op de ruwe kalksteen welke hier en daar brokken van het oudere, onderliggend gesteente bevat. Het bestbewaarde zonnemotief blijkt bij nadere beschouwing bilateraal symmetrisch te zijn en vrij ingewikkeld.

Deze – door BRENNER in 1941 genoemde vindplaats – werd mij op 29 maart 1955 door F. C. A. CHIRINO getoond. Zes jaar later maakte fr. M. ARNOLDO BROEDERS de mooie foto welke hierbij is afgebeeld.

(B 13) SANTA BARBARA (Fig. 26, 35)

Wil men weten hoe op de Nederlandse Antillen een landschappelijk verantwoorde weg kan worden aangelegd welke toch aan het autoverkeer is aangepast, dan kijkt men naar de prachtige toeristenweg langs de kust, welke Kralendijk via Goto met Rincón verbindt. Op verscheidene plaatsen loopt deze weg over grote afstand langs fraaie fossiele brandings- of oplossingsnissen aan de voet van het middenteras.

Op het plafond van deze nis vindt men hier en daar onduidelijke vegen en krabbels welke de resten moeten zijn van rotstekeningen. De grillige, dunne lijnen van een bruinrode 'tekening', direct bezuiden de grens van Santa Barbara en Barcadera, minder dan 10 m van het water, verschillen duidelijk van de gelijkmatig dikke lijnen welke men in de regel op andere vindplaatsen aantreft; mogelijk is het ruwe, verkarste oppervlak van de kalksteen hiervan mede de oorzaak.

Fraater M. ARNOLDO BROEDERS vestigde op deze vindplaats mijn aandacht, tijdens een excursie met prof. dr. A. L. STOFFERS op 5 december 1963.

Een paar honderd meter bezuiden deze plaats zijn op het plafond van een ca 2 m diepe brandingsnis, 2½ m boven de weg en 25 m van de zee, nog wat onduidelijke roodbruine resten van haken en krullen te onderscheiden.

BRENNERS berichtje van 1946 heeft waarschijnlijk op een dergelijke vindplaats betrekking.

(B 14) WECUA (Fig. 27, 36-37, 48)

Deze tekeningen staan in een NO/ZW verlopende, naar het zuiden geopende abri, onder de rand van een bijna 20 m hoog, sterk naar zee afhellend tafelbergje, aan de noordzijde van de monding van Salinja Druif, even benoorden de Wecua (=Waikuru).

Deze nis is tot 5 m diep en 4 m hoog, doch moet vroeger minder ruim zijn geweest, mogelijk niet meer dan 3 bij $2\frac{1}{2}$ m: de bodem is sterk geërodeerd of misschien ook wel kunstmatig afgevlakt om geiten een betere schuilplaats te geven. De wand – die op het eerste gezicht wel heel ongeschikt lijkt voor het aanbrengen van rotstekeningen – bestaat uit een zeer grof basaal-conglomeraat, met tot 1 m grote diabaasblokken; naar boven volgt een iets minder grof conglomeraat met keien tot 30 cm, dat overgaat in koraalkalksteen.

Op vlakkere stukjes van deze ruwe wand staan bruine of roodbruine resten van een aantal tekeningen waarvan de meeste nog slechts als vage vegen en stippen zijn te onderscheiden.

In het eerste deel van MARTIN's *Bericht über eine Reise nach Niederländisch West-Indien* (1888, p. 134; zie ook I, p. 13) wordt gezegd dat er op Bonaire op twee plaatsen rotstekeningen voorkomen: "an der Bucht von Onima ... und an der Nordwestküste, südlich von Playa Frans, unmittelbar nördlich vom Waikuru". Deze tekeningen werden pas in December 1959 teruggevonden. Tijdens een tocht met L. D. GERHARTS van Slagbaai langs de kust van de plantage Brasiel naar het zuiden, zag de geoloog P. H. DE BUISONJÉ schelpresten; toen men op nader onderzoek uitging ontdekte J. G. DE JONG – die op Curaçao al naar petrografieën had leren kijken – de tekeningen. GERHARTS maakte in 1966 de eerste foto's en bracht mij op 22 september 1967 naar deze vindplaats, welke op 28 oktober 1968 opnieuw werd bezocht.

(B 7) POS CALBAS (Fig. 38)

De tekeningen van Pos Calbas bleken 19 jaar na mijn eerste onderzoek in 1948 (zie I, p. 36-37, fig. 34-36) niet veel veranderd, ondanks het feit dat deze 'put' enkele jaren lang (totdat hij teveel was verzilt) werd gebruikt voor de drinkwatervoorziening van Kralendijk. Dit danken zij waarschijnlijk aan de weinig opvallende wijze waarop zij op een ruw kalksteenoppervlak werden aangebracht.

Het leek mij nuttig – mede gezien de kans dat dit nog vrijwel ongerepte deel van de plantage Lima door ontwikkelingsprojecten grondig zal wor-

den veranderd – te trachten het gehele vlak van tekening in beeld te brengen aan de hand van schetsen en foto's welke tijdens een bezoek op 14 september 1967 werden gemaakt. Mijn dank gaat daarbij uit naar H. L. M. HOLTEN die nieuwe foto's maakte toen bleek dat mijn eigen opnamen waren mislukt.

Als ontdekker geldt pater VITUS BRENNEKER O.P., die deze vindplaats voor het eerst beschreef in 1944 (zie I, fig. 34); mijzelf waren de tekeningen bij eerdere bezoeken aan deze vindplaats niet opgevallen.

ARUBA

(A 31) SIRIBANA (Fig. 39, 99–102)

Pastoor A. J. VAN KOOLWIJK schreef in 1885 (p. 183, zie ook I, p. 11) dat er op Aruba "reeds op 27 plaatsen indiaansche opschriften ontdekt" waren. De meeste "inscriptiën zijn met roode, eenige met witte en slechts éene met zwarte verven aangebracht. Eene enkele figuur is op een granietblok met eenen steen ingegrift."

Meer dan deze ene opmerking was mij over het bestaan van petroglyphen op Aruba niet bekend, totdat W. VAN DER MARK en IVAN TJON SIE FAT mij – op 8 november 1963 – medenamen naar de top van een diorietheuveltje bij Santa Cruz, waar twee figuren waarvan een indiaanse oorsprong mocht worden verondersteld *in* het harde gesteente waren aangebracht.

De meest opvallende inscriptie is een bilateraal-symmetrische 'tweekoppige' geometrische figuur, 107 cm lang en 50 cm breed, waarvan de as via de kerk van Santa Cruz naar de top van de Jucuri is gericht. De linker'kop' is 14 cm breed, de rechter'kop' 18 cm; het kwartet vierkanten in het 'onderlijf' is 20 cm lang en 18 cm breed.

Hoewel de lijnen ongekleurd zijn, en nauwelijks 1/4 mm diep, zijn zij toch met enige moeite vrij goed te volgen.

Onduidelijker daarentegen is een tweede, haltervormige figuur op 30 cm afstand, waarvan de as is gericht naar de top van de Ceru Wara-Wara. Dit zijn twee stel concentrische cirkels – waarvan de duidelijkste 40 × 28 en 23 × 16 cm groot zijn, de onduidelijkste ca 35 × 30 en 17 × 16 cm – welke door een drietal lijnen met elkaar zijn verbonden.

Deze figuren zijn niet alleen merkwaardig om de wijze waarop zij zijn aangebracht maar ook om hun vorm: Alleen de halter-

vormige figuur is direct vergelijkbaar met andere tekeningen op Aruba (bijv. met de witte concentrische cirkels van Arikok, A 7 b en c). De twee-koppige geometrische figuur is dit niet; deze doet eerder denken aan bepaalde petroglyphen welke in Suriname zijn gevonden.

CURAÇAO

'INDIANENMUURTJES' OP DE TAFELBERG VAN SANTA BARBARA (Fig. 40, 103-108)

Op de uiterste oostpunt van de Tafelberg van Santa Barbara – op omstreeks 45 m hoogte, met een prachtig uitzicht op Fuik en het terrein van Duivelsklip – ontdekte PAUL STUIVER in 1963 een Indiaanse schelphoop, waarboven zich een plek bevond waarvan mag worden aangenomen dat deze lang geleden mensen tot 'woonplaats' heeft gediend. Tussen twee enorme kalksteenklompen – elk omstreeks $20 \times 20 \times 15$ m – welke van de rand van de Tafelberg zijn afgebroken, was hier van ruwe stenen een laag muurtje opgetrokken, waarschijnlijk met de bedoeling de sterk hellende bodem tussen de rotsen min of meer waterpas te maken. Dat deze plaats – welke *Cueva dos Prata* werd genoemd – ook in later tijd de functie van schuilplaats heeft vervuld, in elk geval voor geiten, is wel zeker. Wat aan Indiaans werk doet denken is het feit dat het muurtje geheel uit bijeengeraapte, ongekapte en vrij sterk verweerde stenen was opgebouwd, en de ligging van de 'woonruimte' boven een puinkegel van losse grond met veel schelpen waarvan de inhoud tot voedsel moet hebben gediend.

Merkwaardig is het voorkomen van een meer dan 30 cm dikke laag van bijna uitsluitend *Cerion uva* – een landslak niet veel groter dan 2 cm – welke tegenwoordig niet meer door mensen wordt gegeten. Van alle Cerions bleek het topje van de schelp verbrijzeld te zijn, waardoor men de dieren gemakkelijk uit hun slakkenhuisje heeft kunnen zuigen. Op deze wijze bewerkte Cerions zijn niet alleen ook op andere schelphopen van de Tafelberg, maar eveneens op een aantal andere indiaanse plaatsen op Curaçao gevonden (zoals Rooi Rincón, Hato en Kintján).

Het muurtje is ongeveer $3\frac{1}{2}$ m lang en gemiddeld 45 cm dik; de gemiddelde grootte van de hiervoor gebruikte kalksteenbrokken kan worden geschat op $15 \times 20 \times 15$ cm. De 'woon-

ruimte', waarvan de vloer dank zij dit muurtje min of meer waterpas kon worden gemaakt, is ongeveer $6 \times 4 \times 3$ m groot, naar achter toe open, en daar slechts door enkele rotsblokken begrensd.

Mijn eerste bezoek, op 24 november 1963, was juist lang genoeg om mij te overtuigen dat deze plaats een nadere bestudering waard was, en om er een naam voor te bedenken (dos placa = STUIVER). De thans gepubliceerde gegevens werden verzameld tijdens een tweede bezoek op 29 oktober 1967. De groeve van de 'Mijnmaatschappij Curaçao', was toen reeds dicht genaderd, en een jaar later bleek er van de Cueba dos Placa geen spoor meer over te zijn.

GOULD (1971, p. 4-5) bezocht in de zomer van 1968 drie "*Cerion* sites of Curaçao ... all Meso-Indian in nature" waarvan de derde hoogstwaarschijnlijk die van Cueba dos Placa is: "just east of the Tafelberg Santa Barbara. Only a few shells could be collected from the recently blasted rubble of these phosphate workings. Mr. Harry Evers ... informs me that, prior to the blasting, the shell heap was a coherent deposit with two layers, marine shells at the base and decapitated *Cerion* at the top."

Op de noordwestelijke helling van dezelfde Tafelberg werd nog een tweede 'indianenmuurtje' gevonden, met twintig meter lager een kleine schelphoop (zonder *Cerion*). Het muurtje is 4-5 m lang en nog slechts 1 m hoog, en verbindt twee enorme rotsblokken welke samen een prachtige schuilplaats met spitse zoldering vormen, met uitzicht op het Spaanse Water. Ook hier zijn slechts geraapte stukken kalksteen gebruikt die er oud en verweerd uitzagen. De 'woonruimte' is hier ongeveer $4 \times 8 \times 5$ meter. Een grote gladde steen zou als zitplaats kunnen hebben gediend.

NIEUWE LITERATUUR

NEW LITERATURE ON THE ARCHAEOLOGY OF THE NETHERLANDS ANTILLES

Continued from *W.I.G.* 34, 1953, p. 37-39, *W.I.G.* 37, 1957, p. 118, and *N.W.I.G.* 41, 1961, p. 100-101, in 'Rotstekeningen' parts I, II, and III. Publications marked with an * do not contain data on petrographs.

In the text, reference to the first paper of this series is made with I, to the second paper with II, and to the third with III.

1938 GABRIEL, ALFONS: *Tschogogo. Aus dem Leben der Flamingos* Stuttgart, 56 pp., 23 pl. excl.

1941 BRENNEKER, O.P., Pater VITUS: Zeven vindplaatsen van Indianen-tekeningen op Bonaire. *Amigoe di Curaçao* 9.VII.1941.

1943 BRENNEKER, O.P. Pater VITUS: Geschiedenis van Bonaire. *Amigoe di Curaçao* 29.IV.1943 and following numbers (14 parts) [II. Indianen.]

- 1946 (BRENNER, O.P., Pater VITUS): Een indianentekening aan de westkust (van Bonaire). *Amigoe di Curaçao* 11. VII. 1946, p. 3 [a short note].
- 1961 WAGENAAR HUMMELINCK, P.: Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire, III. *Nieuwe West-Indische Gids* 41, 1961, p. 83-126, 67 figs., 29 of which on 16 plates excl. (Summary, p. 124-126; expl. of figures also in English). – At the same time issued as a separate booklet by the Natural Science Study Group of the Netherlands Antilles (*Uitgaven Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen* 13).
- 1961 HARTOG, JOH.: *Aruba zoals het was, zoals het werd van de tijd der Indianen tot op heden. Tweede Druk*. D. J. de Wit, Aruba. – Aruba's praehistorie: De tijd der Indianen, p. 1-25, (5) figs., plate with 3 figs. excl.
- 1961 HARTOG, JOHAN: *Aruba past and present, from the time of the Indians until today*. Translated by J. A. VERLEUN. D. J. de Wit, Aruba. – Aruba's prehistory: The period of the Indians, p. 1-25, (5) figs., plate with same 3 figs. excl.
- *1961 Curaçaoise folklore. Boeiende verzameling van Pater Brenneker. *De Passaat* 18, 1961, 3, p. 13-15, 5 figs.
- 1962 JONG, J. G. DE: Grotten en rotstekeningen op Curaçao. *Schakels NA* 35, p. 3-17, 13 figs. – Including drawings by HUMMELINCK, from C 1a, C 4 α - γ , C 7 f, C 10 n, C 11 b, and C 12 b-d. See I and III.
- *1963 HEEKEREN, H. R. VAN: Prehistorical research on the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire in 1960. Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles: III. *Nieuwe West-Indische Gids* 43, p. 1-24, 1 fig., 12 pls. excl. (At the same time issued as *Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen* 15.)
- *1964 Stichting Aruba nostra puts artifacts on exhibition. *Aruba Esso News* 25, 13, p. 3, 9 figs.
- 1964 GLAZEMA, P.: *Rapport betreffende het Archeologisch Onderzoek van de Nederlandse Antillen*. [Cover title: Het archeologisch onderzoek op de Nederlandse Antillen.] Sticusa. Amsterdam, (iii) + 17 pp. mimeogr. + 16 pp. ann.
- *1964 HARTOG, JOH.: *De Bovenwindse Eilanden Sint Maarten – Saba – St. Eustatius, eens gouden rots nu zilveren dollars*. De Wit N.V., Aruba. – De tijd der Indianen, p. 1-15, (3) figs.
- *1964 TACOMA, J.: Kunstmatige schedelformatie in Aruba. Studies on the physical anthropology of the Netherlands Antilles: III. *Nieuwe West-Indische Gids* 43, p. 211-222, 7 figs. [Summary: Artificial skull deformation in Aruba.]
- *1965 TACOMA, J.: Craniology of Aruban Indians. *Homenaje a Juan Comas, II*, México, p. 367-376, 1 fig.

- 1966 Teacher Lester and student dig deep into Aruba's past; finds: artifacts. *Aruba Esso News* 27, 21, p. 4-6, 11 figs. G. D. LESTER and children from Seroe Colorado High School digging at Tanki Flip.
- *1966 NOOYEN, R. H.: Aruba Nostra. *Amigoe di Curaçao* 20 & 26. VIII, 1, 9, 16 & 23. IX, 4, 11 & 14. X, 2 & 30. XI, 27. XII. - A series of short historical sketches, some of them dealing with Indians, continued in 1967: 6, 10, 13 & 19. I, 8 & 13. II, 8. V.
- 1967 GLAZEMA, P.: *Rapport betreffende het Archeologisch Onderzoek van de Nederlandse Antillen*. Uitzending in het kader van de Technische Bijstand van 23 januari tot 17 mei 1967, 13 pp. mimeogr.
- *1969 CONANT, FRANCIS P.: Memorandum re archaeological activities, Aruba Research Center, CUNY, June-September, 1968. *Stinapa* 3, p. 22-24. - See also: *Stinapa* 1, 1968, p. 17.
- *1969 HEIDECKER, LORRAINE & SIEGEL, MICHAEL I.: Preliminary excavation of the Henriquez 1 site, Tanki Flip, Aruba, Netherlands Antilles. *Florida Anthropologist* 22, March-Dec., 1-4, p. 12-16.
- 1969 Rotstekeningen, Indiaanse. *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*, p. 484, fig. on p. 485 [Arikok, A7, cf. II fig. 12].
- 1969 Archeologie. *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*, p. 29-39. 9 figg. - Article by J. M. CRUXENT and IRVING ROUSE, translated in Dutch by Dr. and Mrs. P. GLAZEMA. - See also: *Geschiedenis. Spaanse periode*, p. 223-226, by C. CH. GOSLINGA.
- *1970 ENGELS, CHRIS: *Opgravingen te Malmok op Aruba. De kwestie 'Gigan'*. (Met medewerking van Dr. A. J. VAN BORK-FELTKAMP). Het Curaçaosch Museum, 44 pp., 14 phot. on 10 pp. Malmok, p. (2)-(22), phot. by ARNOLD ISRAËL. - Schedelmetingen, p. (23) - (27), by A. J. VAN BORK-FELTKAMP. - De bijzondere aanleiding, p. (29) - (35) [history, à propos of 2 extraordinary large Indian skulls]. - 'Gigan' Islas de gigantes. Îles des géants. Free traduction in French of above mentioned text by FR. DE HAAS, p. (36) - (41). - 'Curacan' en 'Gigan', p. (44).
- 1970 POTHIER, RICHARD: Miamian's cave discoveries link Mayans to Antilles. *The Miami Herald* Aug. 10, p. 20-A, 2 figg.
- 1971 GOULD STEPHEN JAY: The paleontology and evolution of Cerion II: Age and fauna of Indian shell middens on Curaçao and Aruba. *Breviora* (Mus. of Comp. Zool. Cambridge Mass.) 372, 26 pp., 6 figs.

Fig. 1. Ligging van de vindplaatsen op CURAÇAO (C 1-14), ARUBA (A 1-31) en BONAIRE (B 1-14), waarvan tekeningen of inscripties werden beschreven. - Aruba is het enige eiland waar de rotstekeningen niet uitsluitend op kalksteen voorkomen; op vele plaatsen vindt men deze hier ook op een granietachtig gesteente: dioriet (A 2-3, 6-14, 16-26, 29-31). Rotsinscripties (petroglyphen) vindt men alleen bij C 4, C 14 en A 31.

Fig. 1. Index maps of the islands of Curaçao, Aruba and Bonaire showing sites at which rude linear designs occur, painted (petroglyphs) on limestone rock (C 1-13; A 1, 4-5, 15, 27-28; B 1-14) or diorite (A 2-3, 6-14, 16-26, 29-30), and engraved (petroglyphs) in weathered dripstone (C 4, 14) and in diorite (A 31).

Fig. 2. De rotstekeningen van Onima (B 1-4) zoals zij door VAN KOOLWIJK in 1875 werden getekend en door EUWENS in 1907 gepubliceerd. - Met de toegevoegde nummers zijn dezelfde figuren in Fig. 7, 9, 10 en 16 aangeduid.

Fig. 2. Petrographs of Onima, B 1-B 4, as drawn by VAN KOOLWIJK in 1875, and published by EUWENS, 1907. - The numbers added refer to those in Figs. 7, 9, 10 and 16.

Fig. 3. Rotstekeningen van Onima en Spelonk (B 2-3, 6), zoals zij door FERIZ in 1949 (Taf. 15) werden afgebeeld. - Zie het onderschrift van Fig. 4.

Fig. 3. Petrographs of Onima, B 2-3, and Spelonk, B 6, as sketched by FERIZ, 1949. - See Fig. 4.

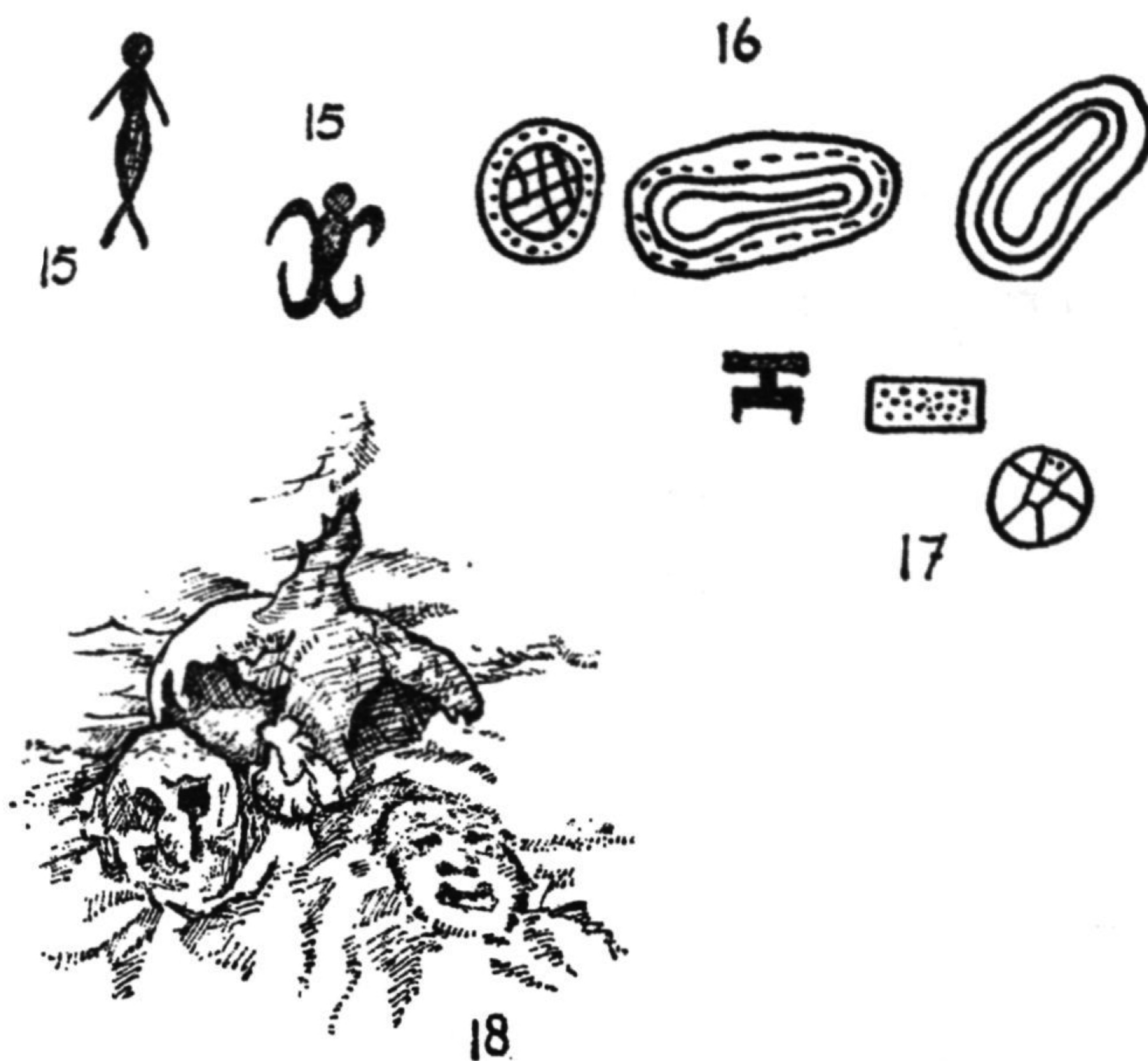

Fig. 4. Rotstekeningen van Spelonk (B 6) en een druipsteenformatie van Onima (B 3), zoals zij door FERIZ (1949, Taf. 15) werden afgebeeld.

Fig. 4. Petrographs of Spelonk B 6 and a dripstone formation of Onima, B 3, as sketched by FERIZ, 1949 (Taf. 15). - Identification of drawings:
 3 = 3 34 + 39; 4 = 3 10 + 37; 5 = 3 32? + 20; 6 = 3 3? + 1 + 44 + 42? + 8?; 7 A = 3 24?; 7 B = 3 12?; 8 = 3 6 + 16; 9 = 2 20 + 21; 10 = 2 4 + 1; 11 = 3 27?; 12 = 2 19?; 13 = 6 31 + 33; 14 = 6 32; 15 = 6 29 + 30; 16 = 6 7 + 8 + 9; 17 = 6? + 63? + 18?; 18 = 3. - See Figs. 7, 9-10, 18, 19, 21.

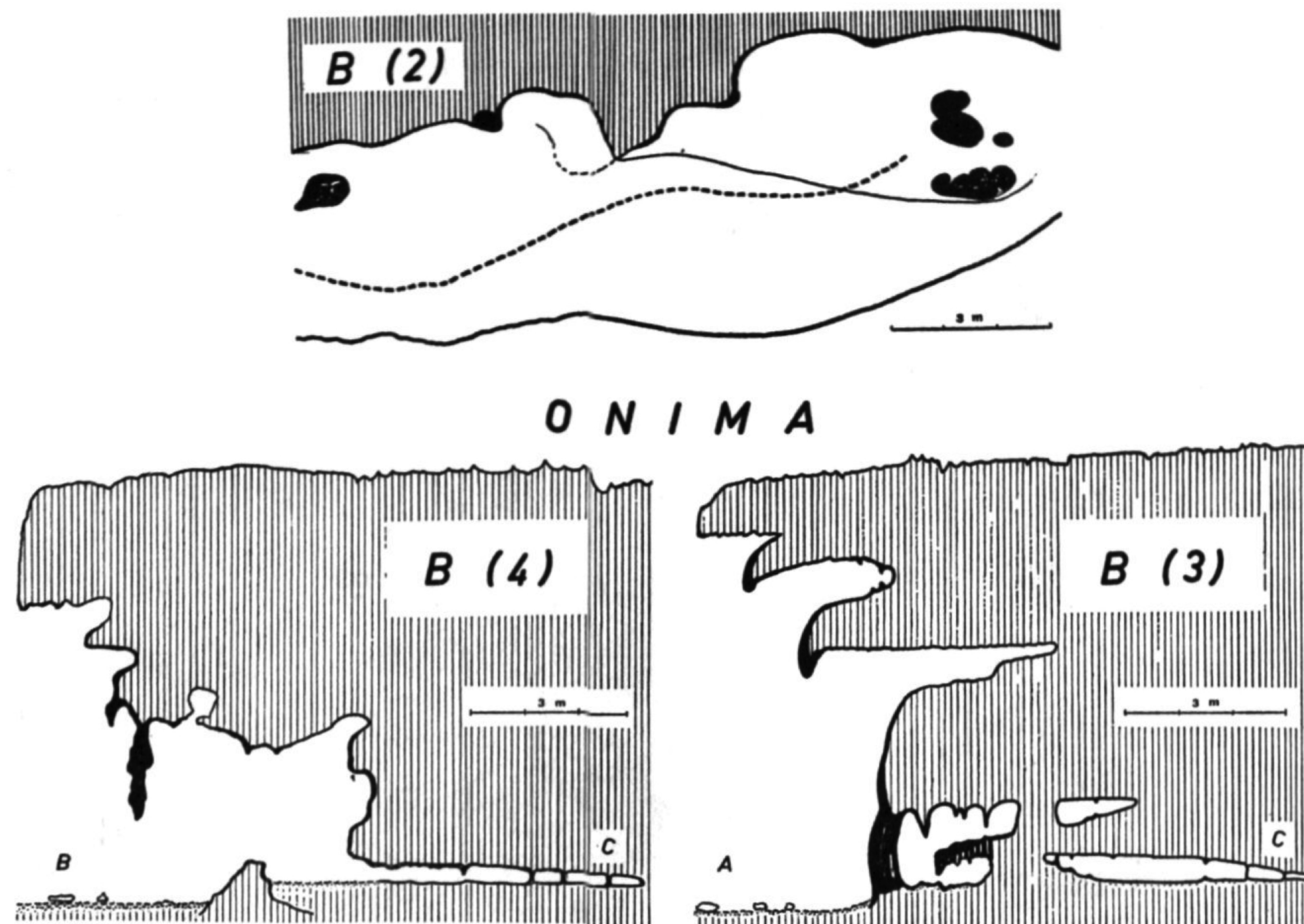

Fig. 5. Plattegrond en doorsneden van de vindplaatsen bij Onima, Bonaire. – Uitleg bij Fig. 6.

Fig. 5. Groundplan and cross-sections of the sites at Onima. – Explanation: see Fig. 6.

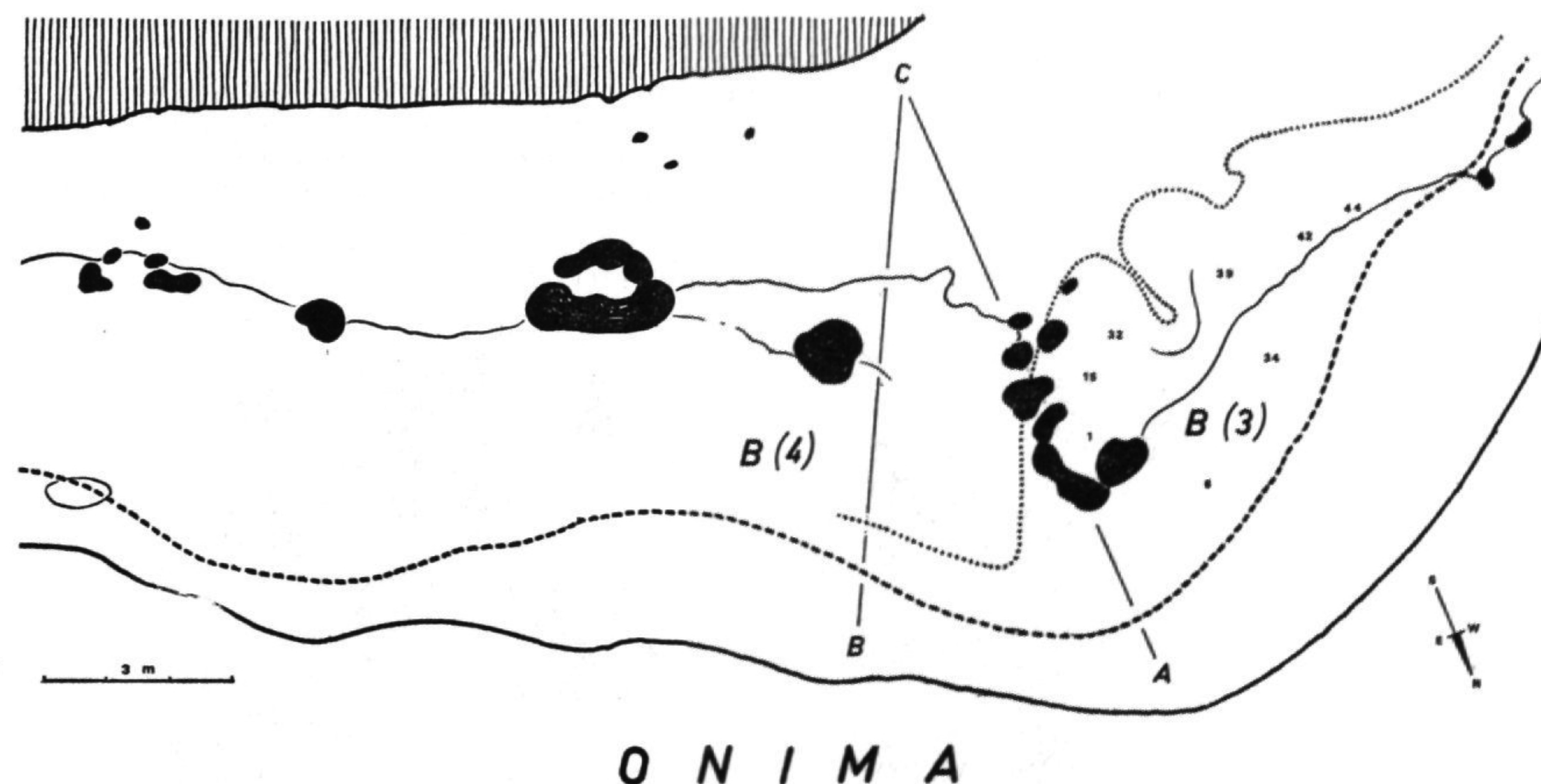

Fig. 6. Plattegrond van de vindplaatsen B 3 en B 4 bij Onima, Bonaire. – In deze ruw-geschetste doorsneden is de kalksteenrots gearceerd, de druipsteen zwart. Op de plattegronden is de rand van het overhangende terras aangeduid met een dikke lijn; belangrijke reliëfverschillen van de zoldering met een dunne lijn, van de bodem met een stippellijn. De grens van de overhangende conglomeraatbank, op welks onderzijde de meeste tekeningen zijn aangebracht, is met een gebroken lijn aangegeven.

Fig. 6. Ground-plan of the sites B 3 and B 4 near Onima. – Limestone striped; dripstone black. Limit of overhanging conglomerate layer indicated by a broken line.

Fig. 7. Rotstekeningen van Onima (B 2). Algemeen overzicht, waarin de meest opvallende zijn genummerd en zoveel mogelijk in ware verhoudingen weergegeven.

Fig. 7. General view of the petrographs of site B 2, Onima, in which most of the figures are more or less proportionally drawn, and numbered, to allow identification in Fig. 8. — See Figs. 49–52. — 2: 8.5 × 12 cm; 8: centre 5.5 × 7 cm; 9: 15.5 × 20? cm; 10: centre 4 × 5 cm; 11: 9 × 13 cm; 16: centre 7 × 7 cm; 20: 6.5 × 40 cm; 21: 6 × 35 cm; 27: 9 × 9 cm; 30: 13 × 13 cm.

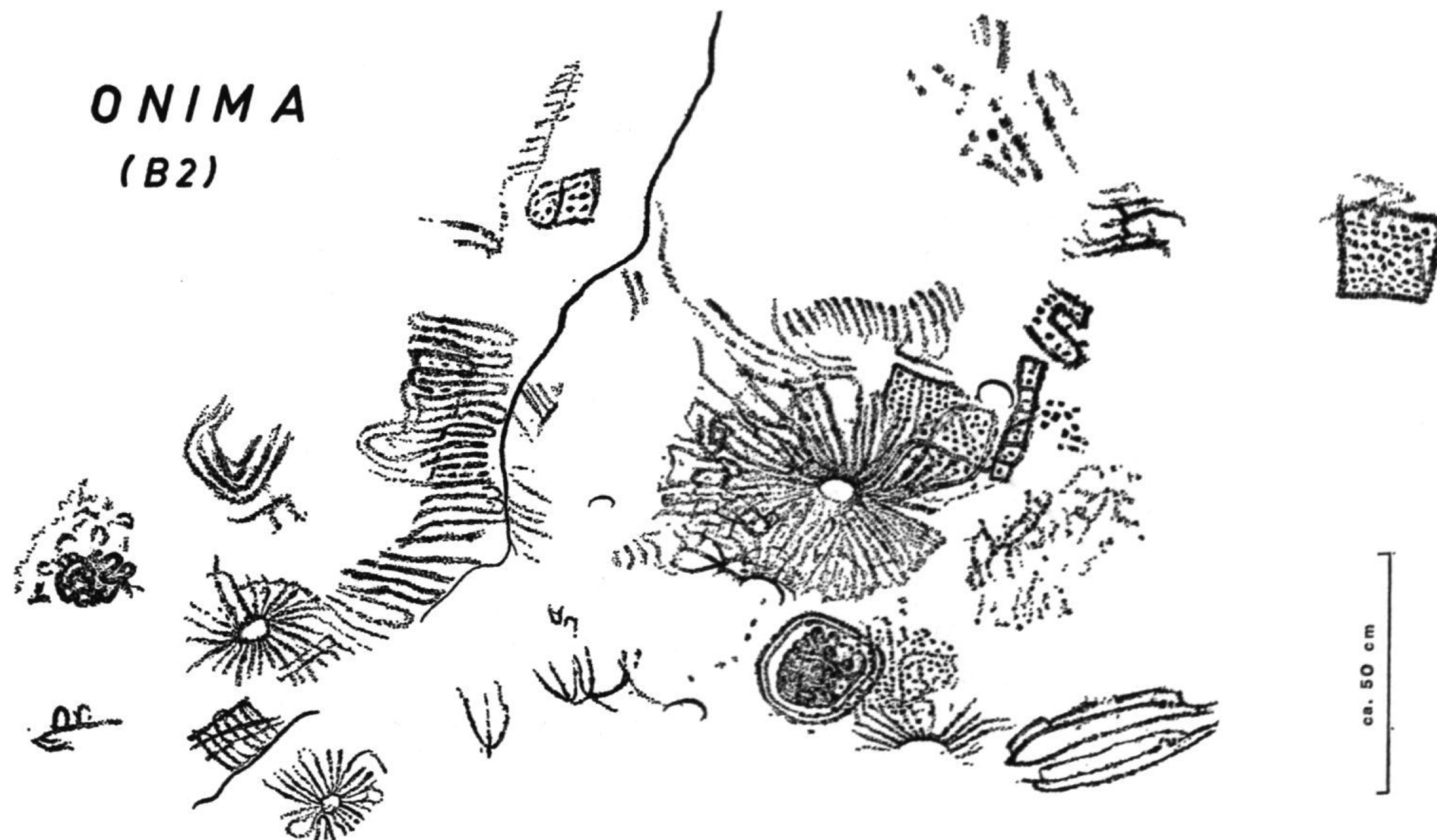

Fig. 8. Rotstekeningen van Onima (B 2), Algemeen overzicht, naar foto's getekend. – Vgl. Fig. 7.

Fig. 8. General view of the petroglyphs of site B 2, Onima, after photographs. – See Figs. 7, 49–52.

Fig. 9. Rotstekeningen van Onima (B 3) oostelijke groep. Algemeen overzicht, waarin de meest opvallende zijn genummerd en zoveel mogelijk in ware verhoudingen weergegeven.

Fig. 9. General view of the petroglyphs of site B 3, Onima, eastern group, in which most of the figures are more or less proportionally drawn, and numbered, to allow identification. - See Figs. 53, 55-61.

ONIMA
(B 3)

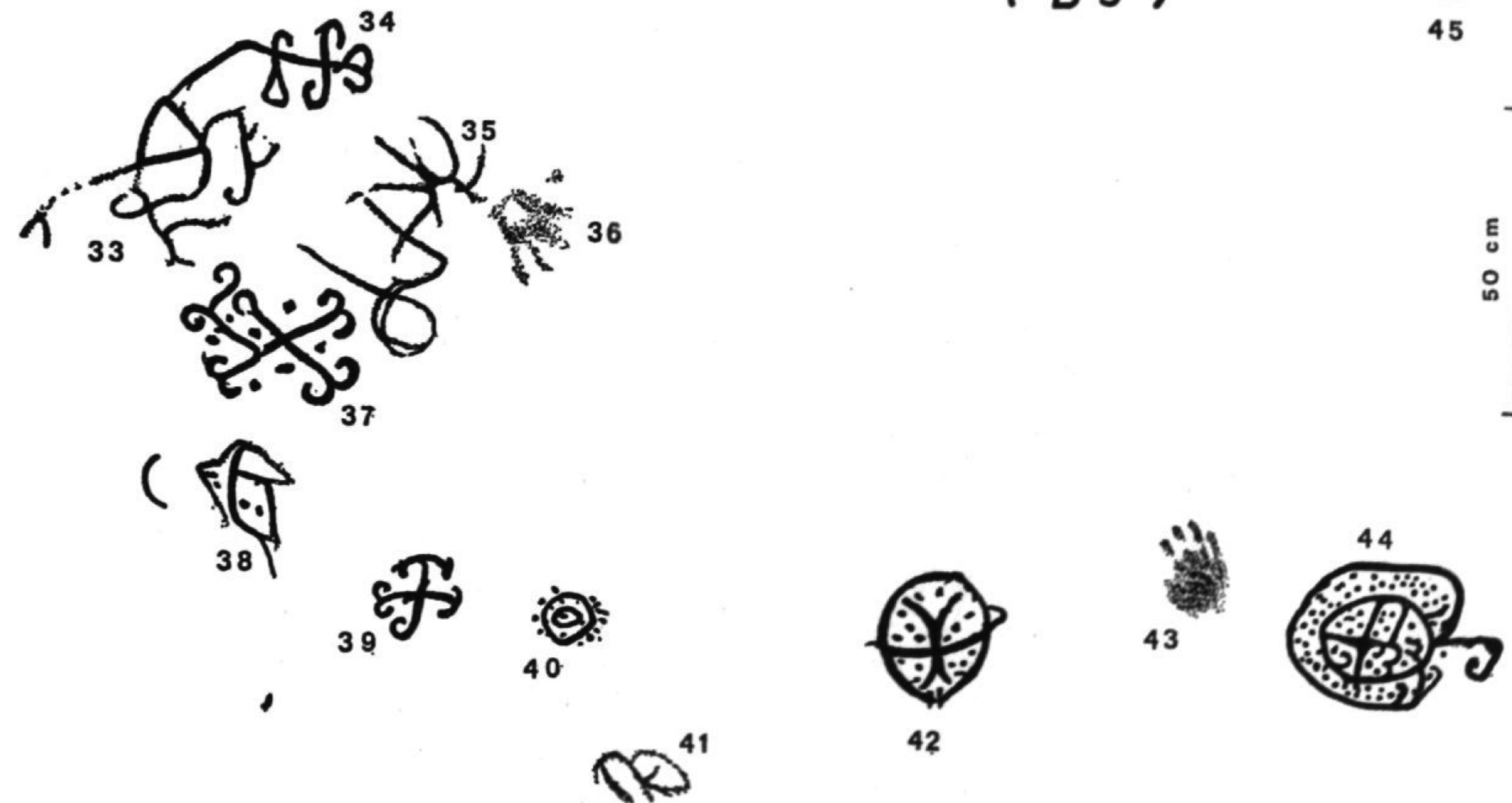

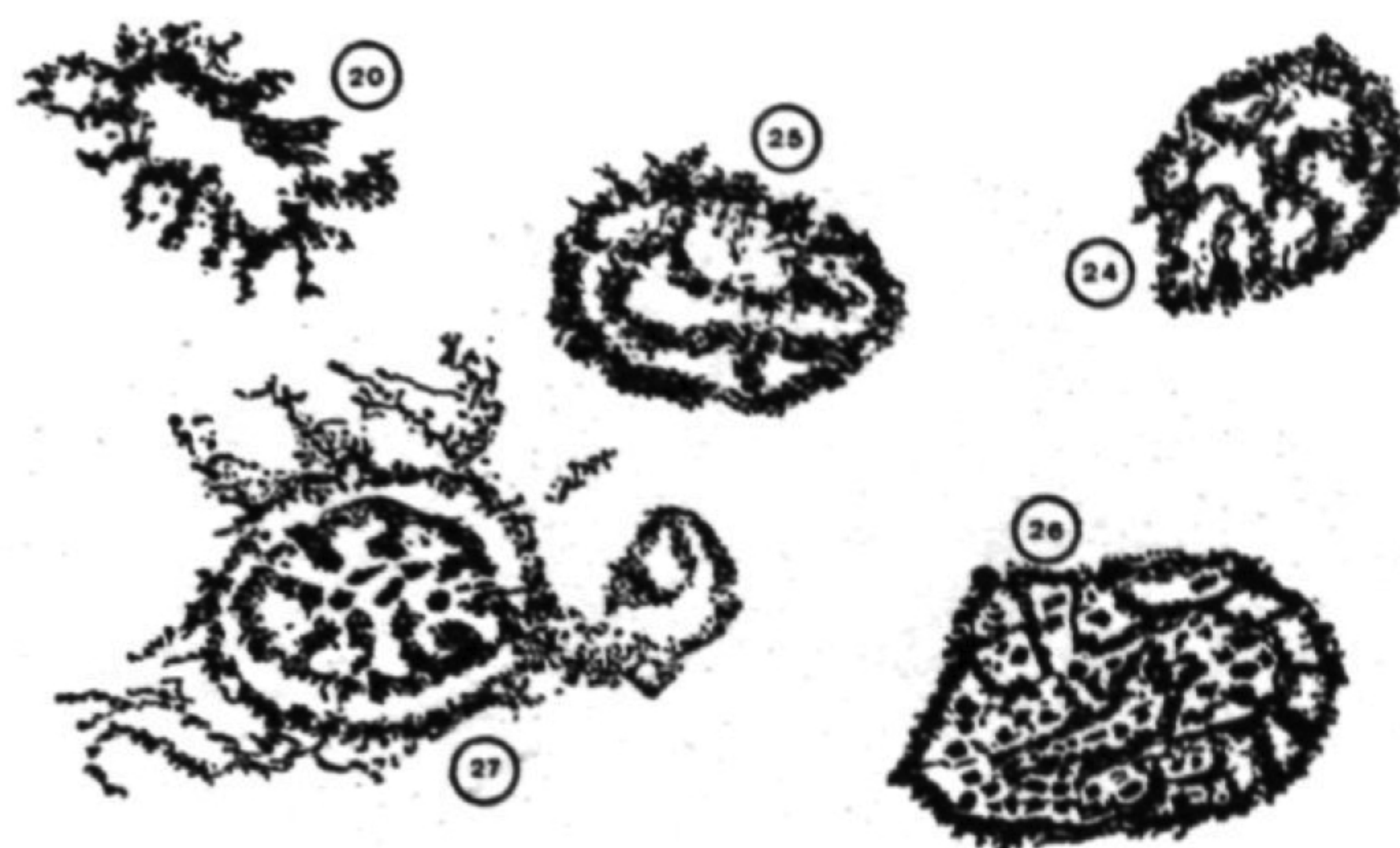
Fig. 10. Rotstekeningen van Onima (B 3), westelijke groep. Algemeen overzicht, waarin de meest opvallende zijn genummerd en zoveel mogelijk in ware verhoudingen weergegeven.

Fig. 10. General view of the petroglyphs of site B 3, Onima, western group, in which most of the figures are more or less proportionally drawn, and numbered, to allow identification. — See Figs. 54, 62–64. — 6: 18 × 21 cm; 12: 39 × 55 cm; 15: 23 × 28 cm; 16: 21 × 24 cm; 25: 13 × 16 cm; 26: 25 × 25 cm; 27: 17 × 17 cm; 29: 19 × 20 cm; 32: 17 × 25 cm; 34: hooks only 11 × 13.5 cm; 39: 13 × 15 cm; 42: 15 × 17 cm; 44: 24 × 34 cm.

Fig. 11. Een groep petrografieën in de abri van Onima (B 3), evenals Fig. 12-15 naar foto's getekend. De meeste stippen zijn steentjes van de conglomeraatbank.

Fig. 11. Painted drawings of site B 3, Onima, after photographs. The greater part of the dots are small pebbles. - See Figs. 9, 55-58.

ONIMA (B3)

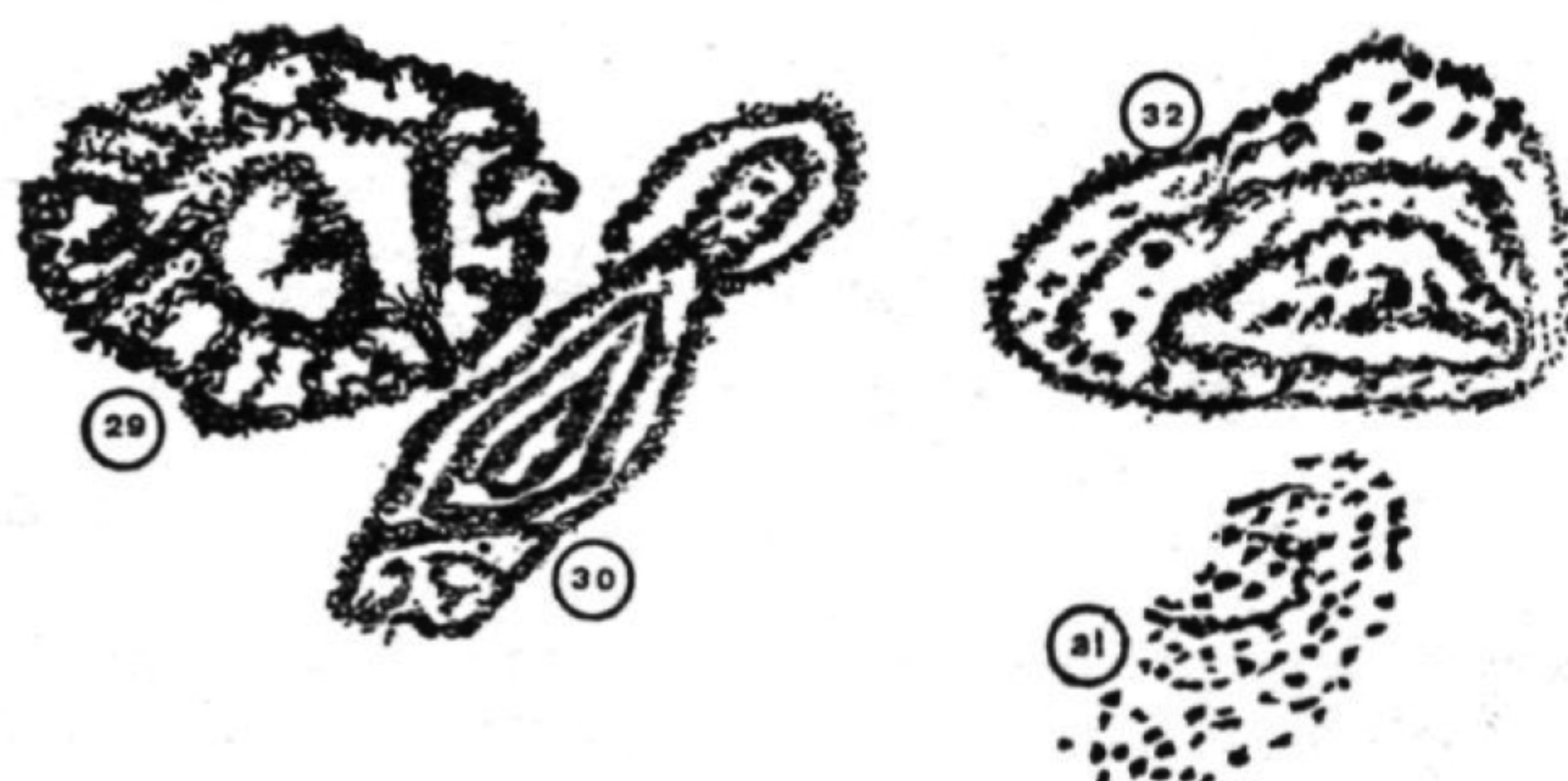
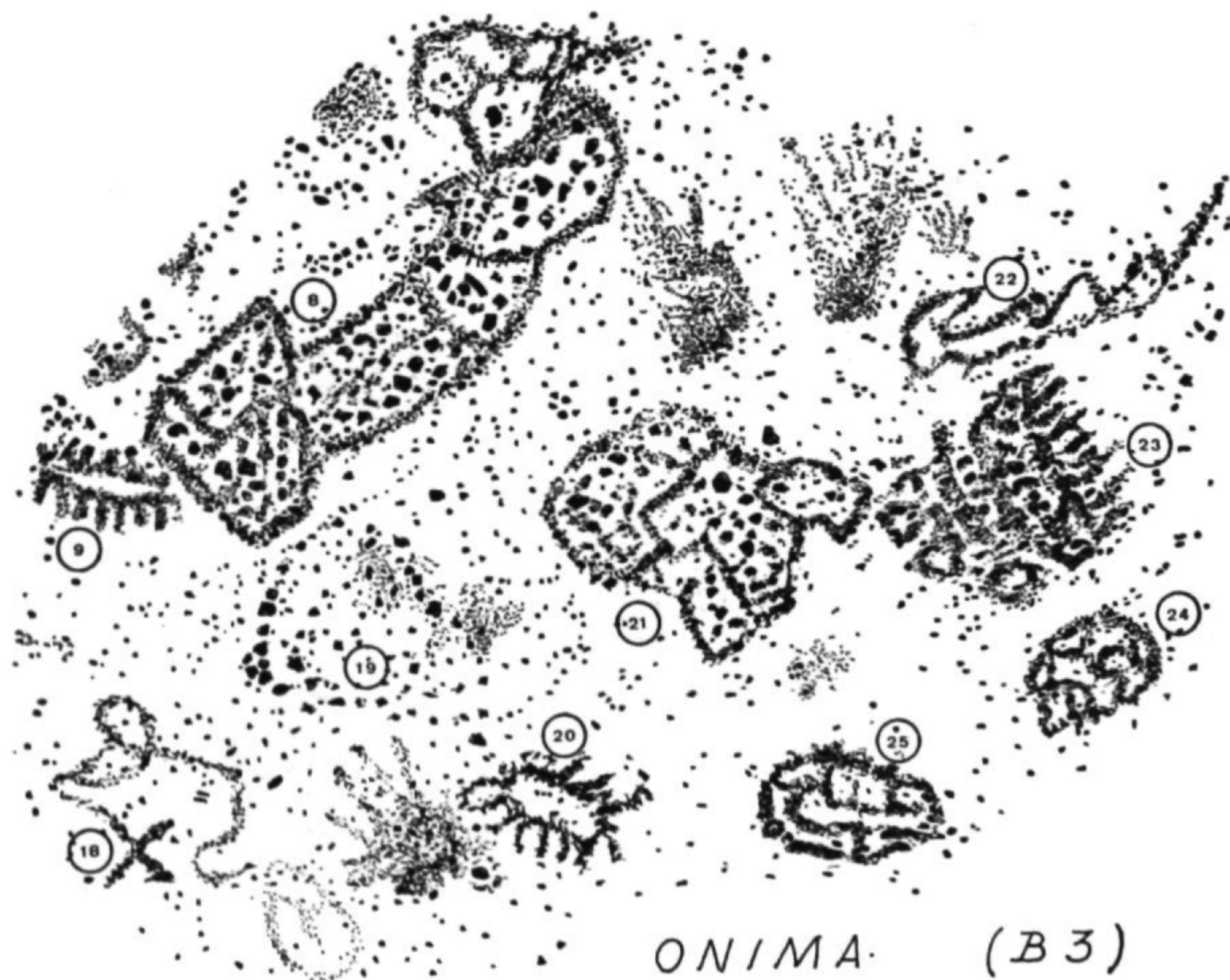

Fig. 12. Twee groepjes rotstekeningen in de abri van Onima (B 3)

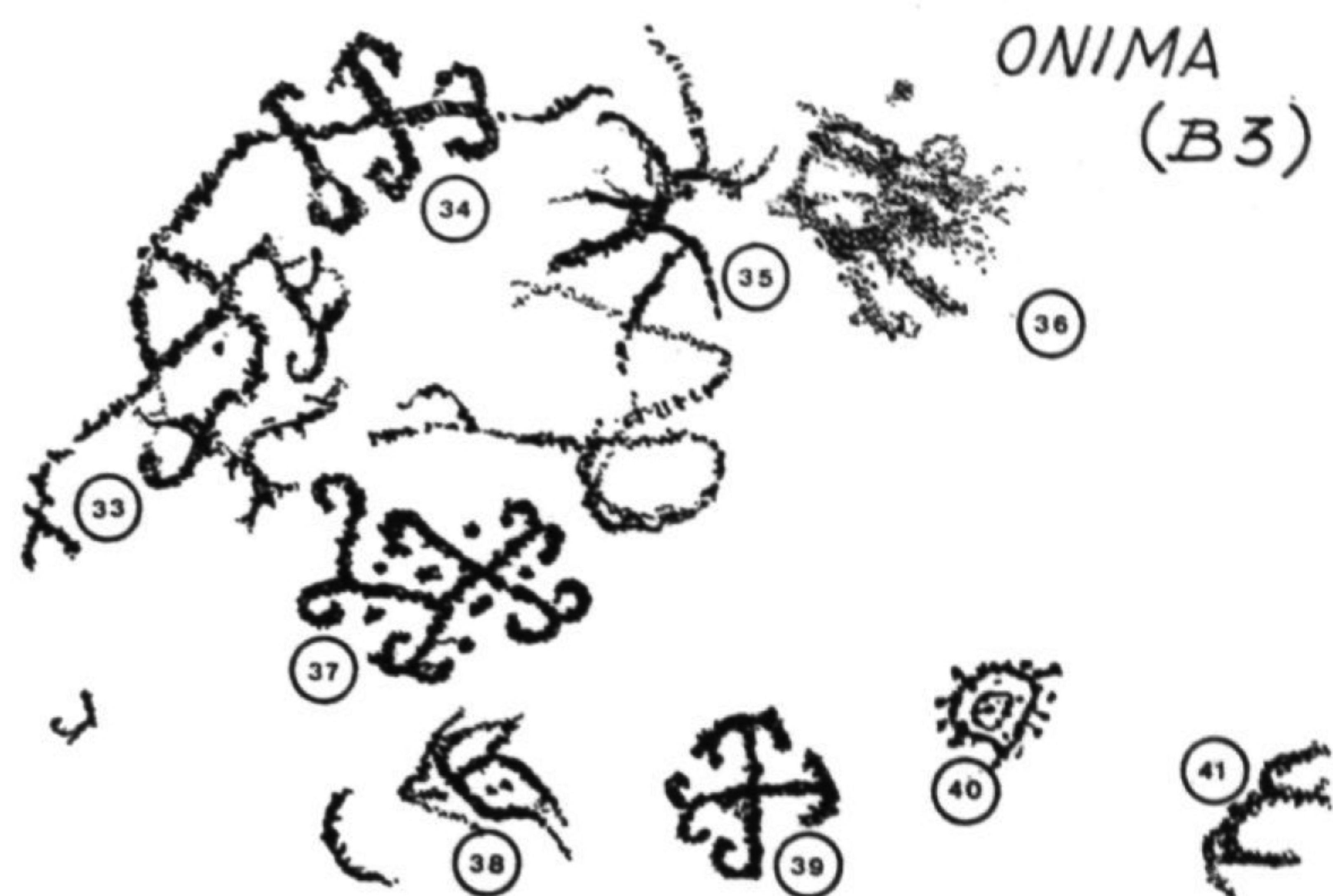
Fig. 12. Two series of petroglyphs of B 3. — See Figs. 9, 60–61.

ONIMA (B 3)

Fig. 13. Nagetekende petrografieën van Onima (B 3), waarbij ook de steentjes *buiten* de figuren zijn aangegeven.

Fig. 13. Drawings of site B 3 on a conglomeratic surface in which all small pebbles are indicated, after photographs. — See Figs. 9, 59, 61.

ONIMA (B3)

Fig. 14-15. Twee groepjes rotstekeningen van Onima (B 3).
Fig. 14-15. Two groups of petroglyphs of B 3. - See Figs. 10, 63-64.

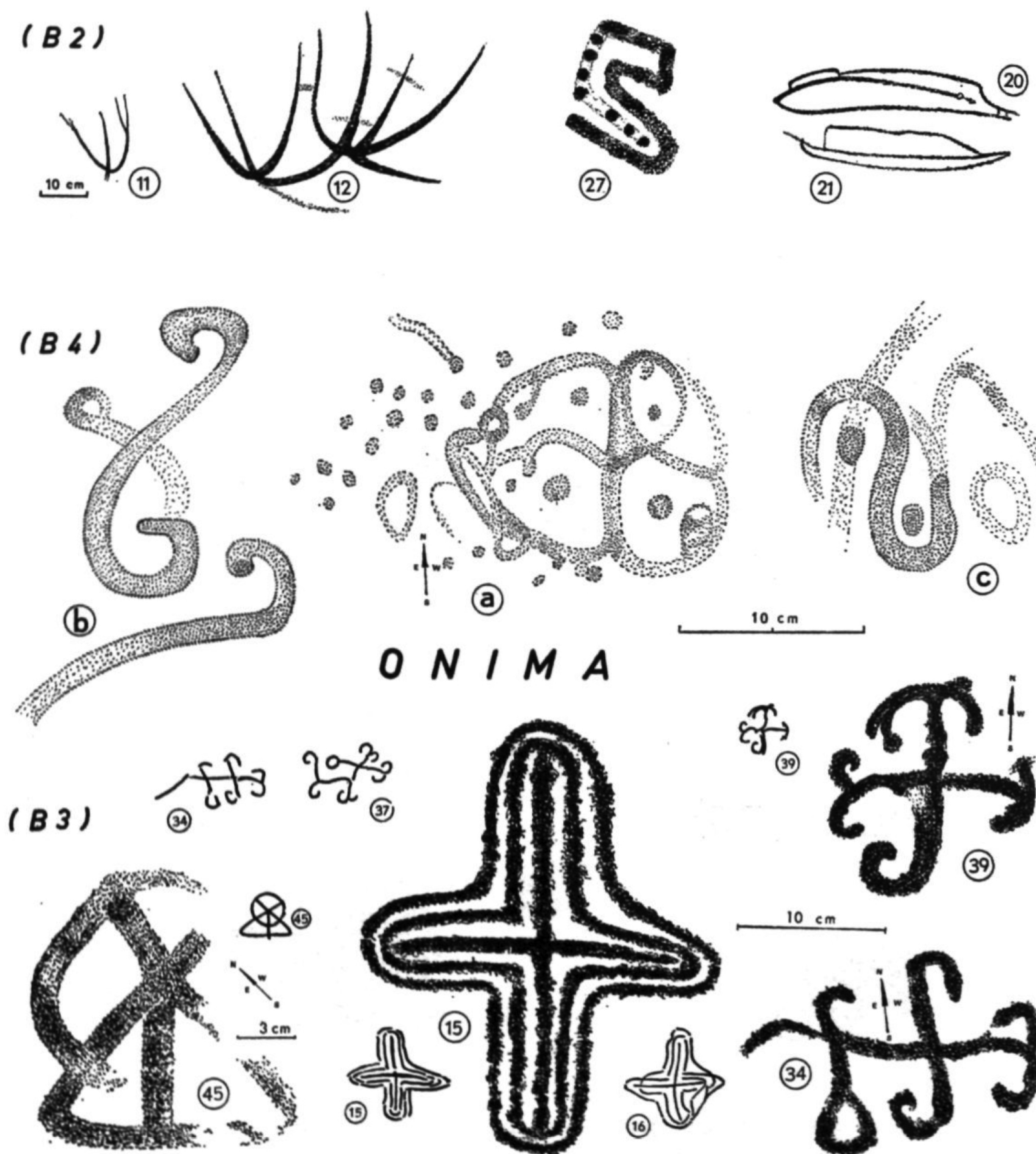

Fig. 16. Veldschetsen van enkele rotstekeningen van Onima (B 2-4), waarbij een indruk van de opbouw van enkele tekeningen door kleine krabbels werd aangegeven, en de mogelijk oorspronkelijke vorm (45).

Fig. 16. Field sketches of some petroglyphs of B 2-4, Onima. The scribbles give an indication of the original design and form (45). — See Figs. 7-11, 15, 36, 58.

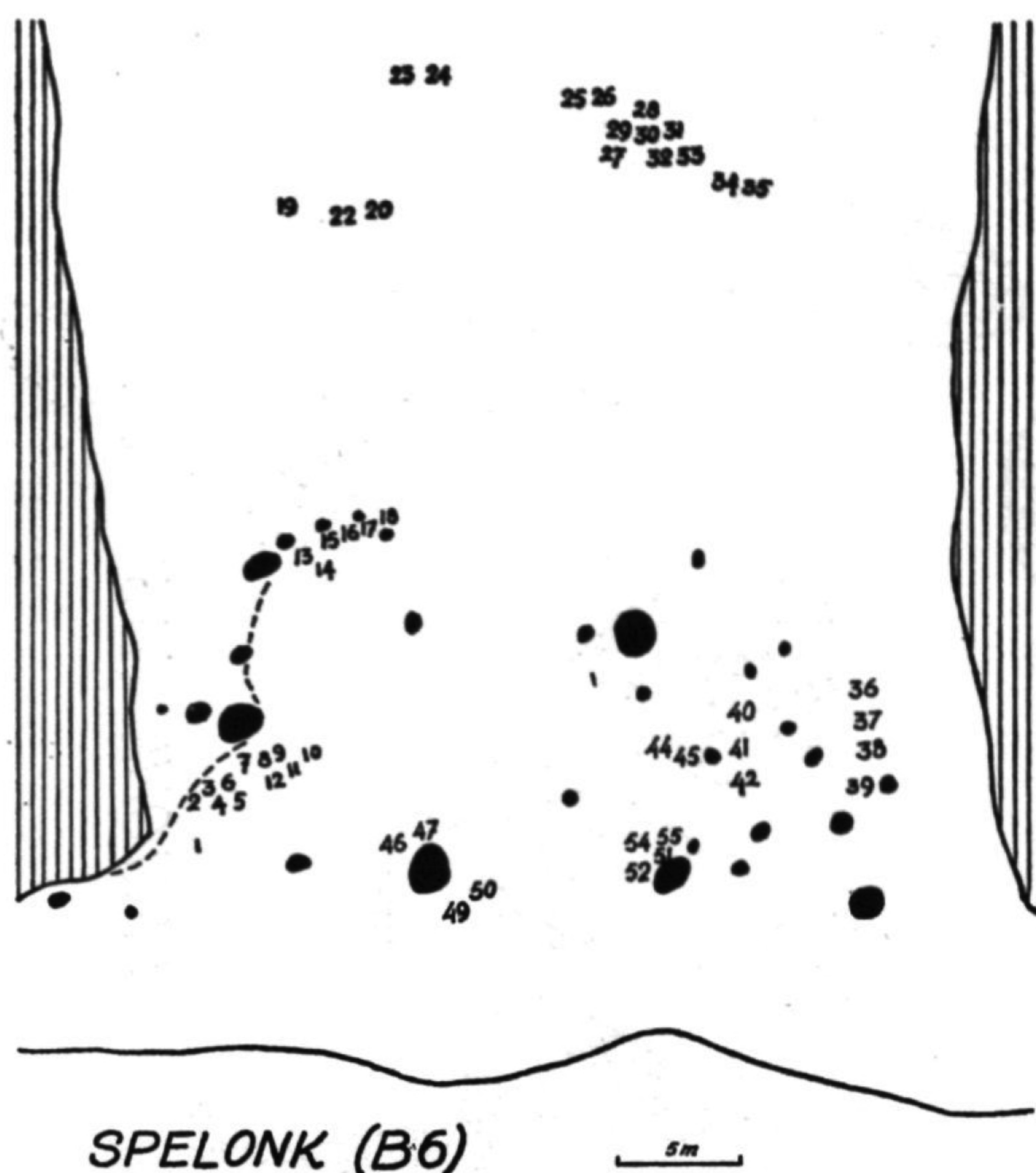

Fig. 17. Plattegrond van de ingang van de grote grot van Spelonk (B 6), Bonaire, waarop de locatie van een aantal rotstekeningen (1-55) staat aangegeven. - Een ruwe schets, waarin de kalksteen is gearceerd en druipsteenzuilen zwart zijn getekend. De rand van het overhangende deel van het middenteras is met een lijn aangeduid; een belangrijk reliëfverschil van de bodem met een gebroken lijn.

Fig. 17. Ground plan of the entrance of the cave of Spelonk (B 6), showing the locations of petroglyphs, 1-55.

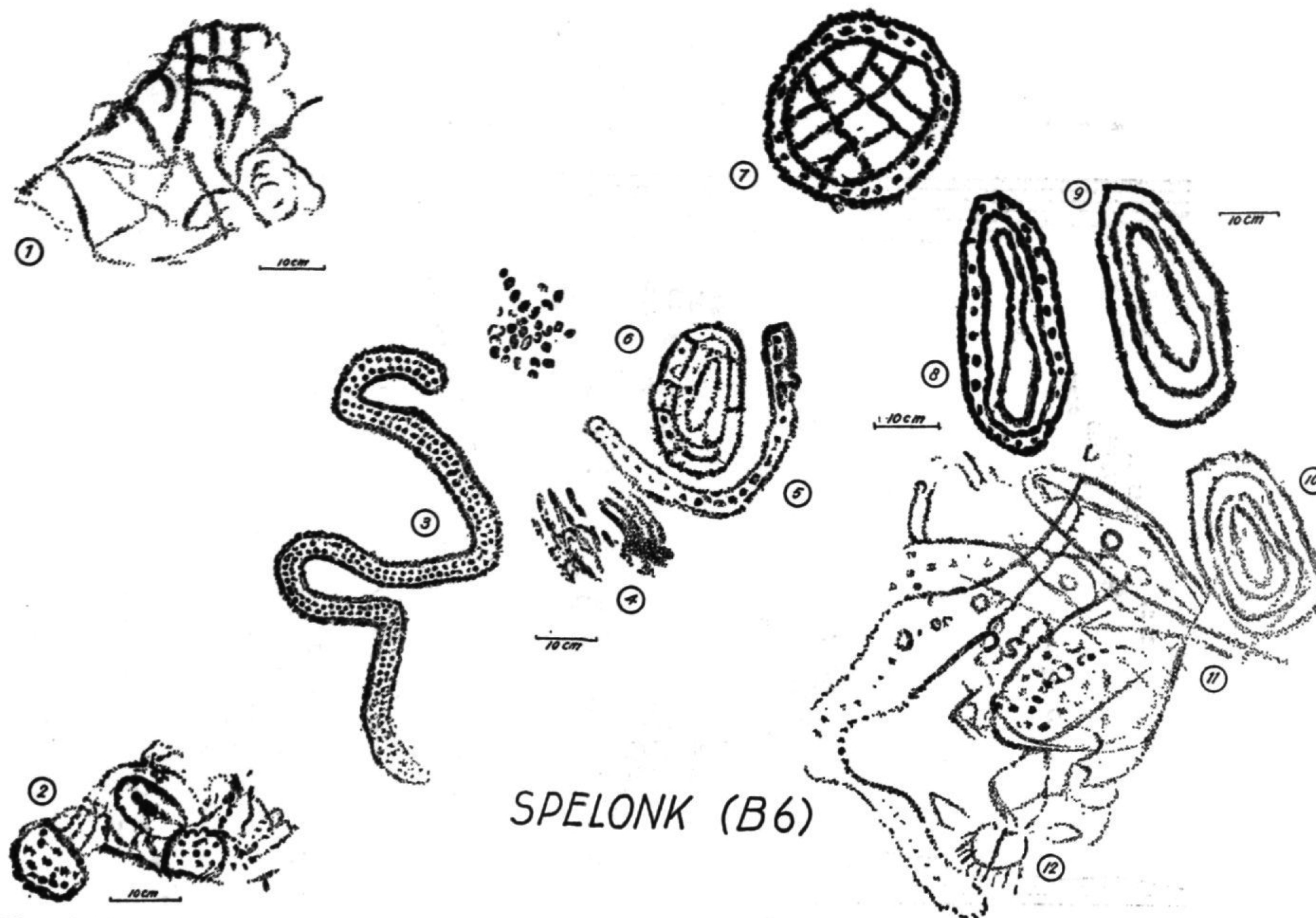
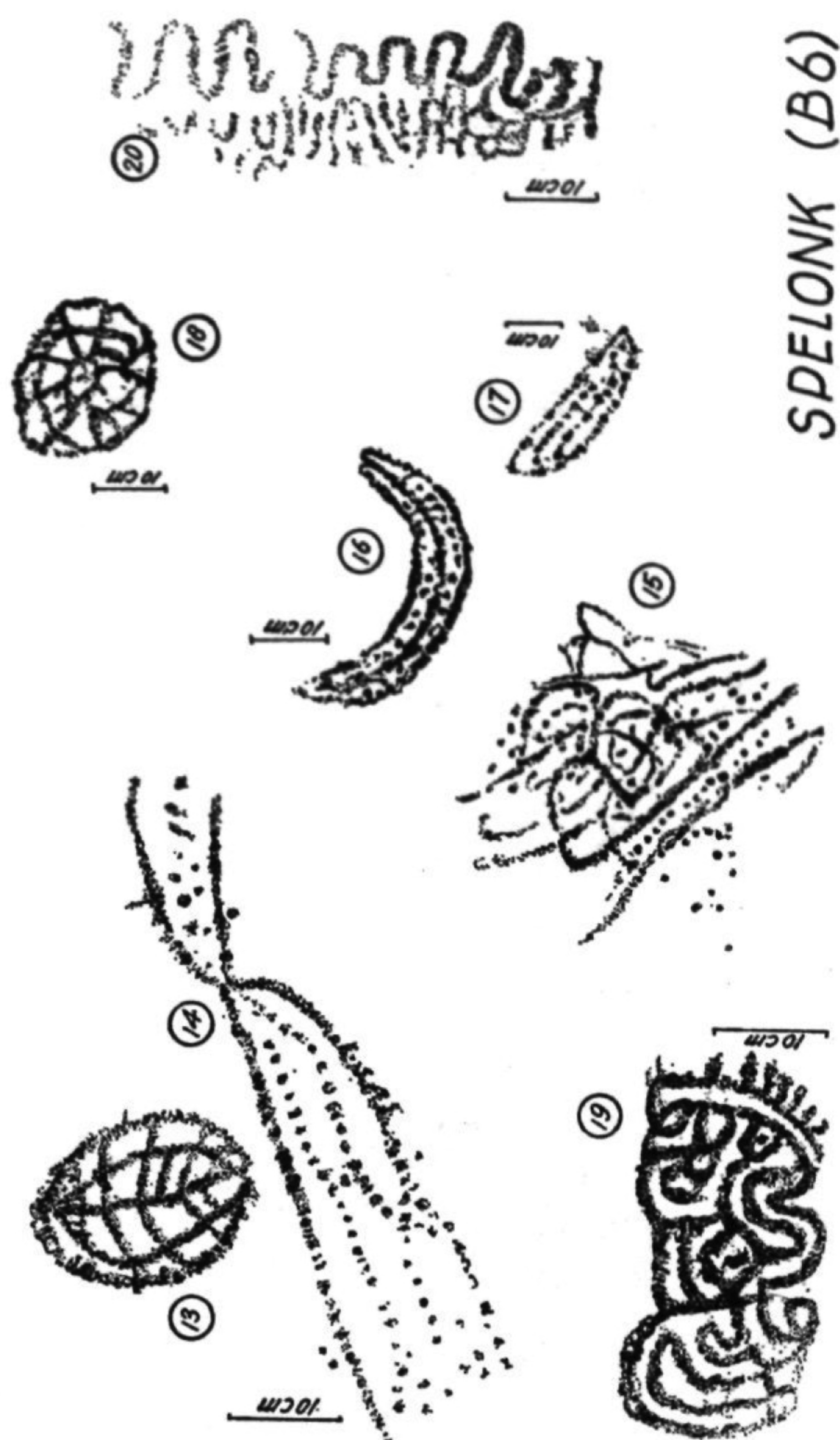

Fig. 18. Een bekende groep tekeningen in de grote grot van Spelonk (B 6), op een opvallende plaats links van de ingang, met een figuur (1), welke meer naar voren is gelegen.

Fig. 18. Petrographs of site B 6, Spelonk: 1 about 1.5 m, 2-12 1.8-2 m high. — See Figs. 17, 65-67. — 3: 45 × 77 cm; 6:

SPELONK (B6)

Fig. 19. Rotstekeningen van Spelonk (B 6); 13-14 en 15-18 ongeveer 20 m diep; 19-20 40 m diep.

Fig. 19. Petrographs of B 6; 13-14 and 15-18 1.5-2 m high, 19-20 1 and 1.6 m high. - See Figs. 17, 68, 70, 75. - 13: 16 x 20 cm; 16: 7 x 36 cm; 18: 19 x 23 cm; 19: 18 x 31 cm.

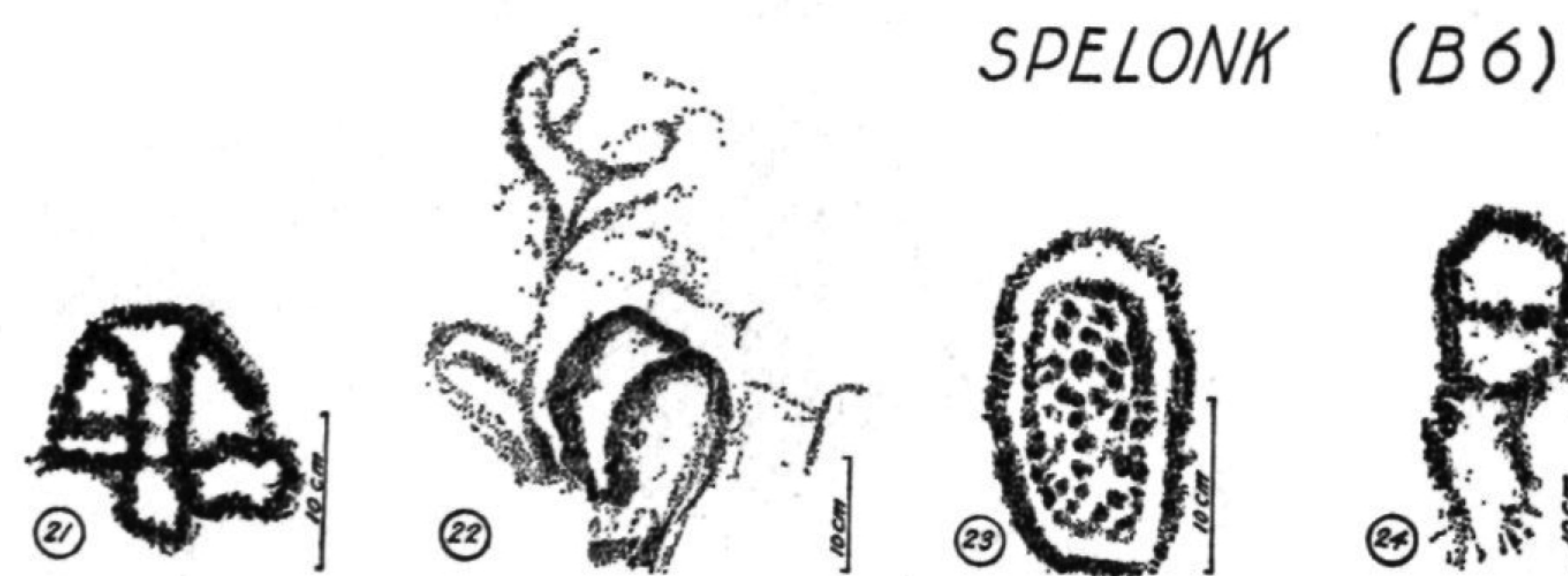

Fig. 20. Rotstekeningen van Spelonk (B 6), ongeveer 50 m van de ingang verwijderd.

Fig. 20. Petrographs of B 6, 1.5 – 1.8 m high. – See Figs. 17, 69, 80. – 21: 15 × 17½ cm; 23: 12 × 20 cm; head of 24: 9.5 × 11.5 cm.

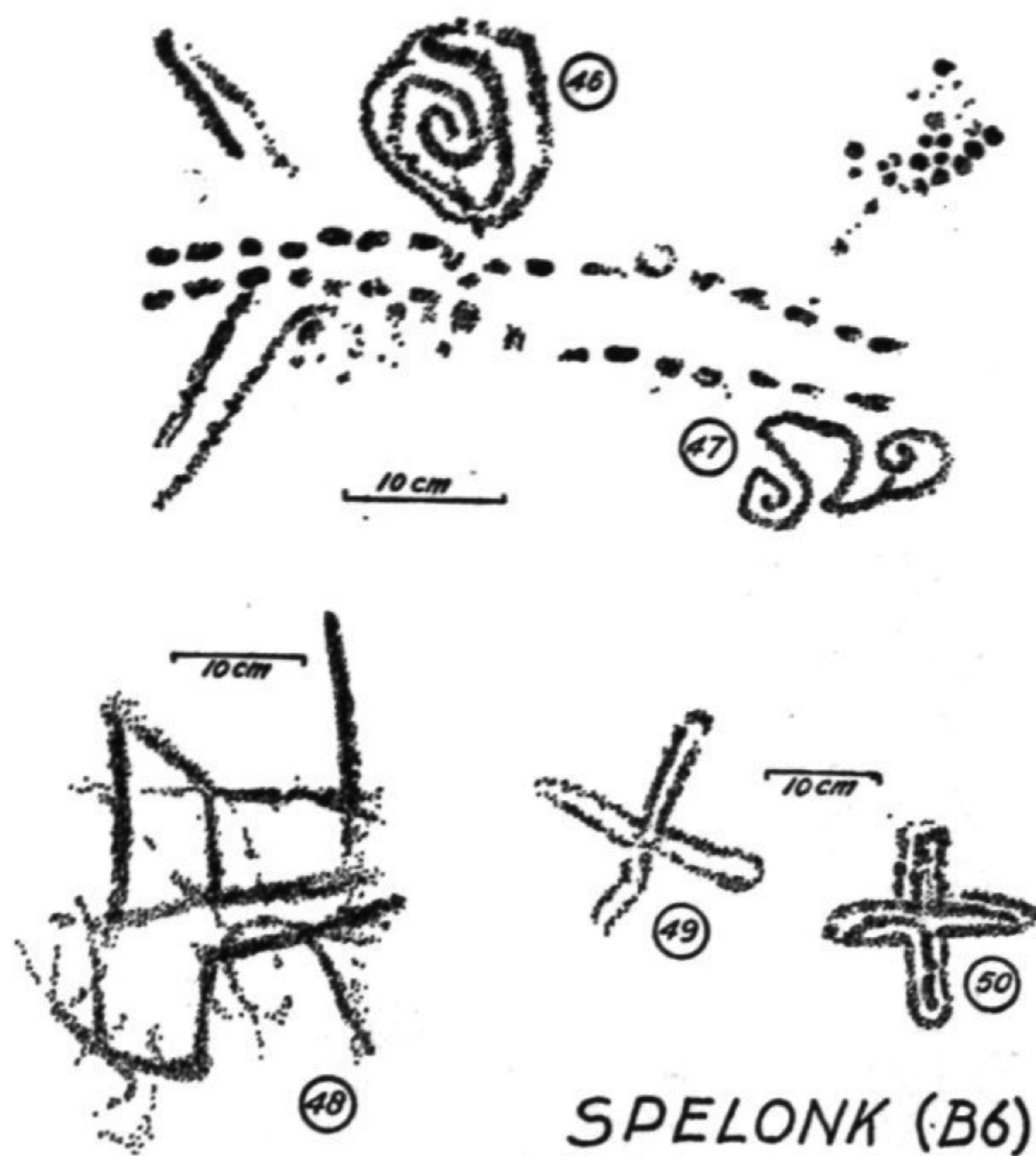

Fig. 22. Twee groepen rotstekeningen in Spelonk (B 6), ongeveer 15 m van de ingang.

Fig. 22. Petrographs of B 6, 1.8 - 2 m high (36-39) and on the ceiling, 2.5 - 3 m. - See Figs. 17, 75-77, 79. - 36: 10.5 × 13 cm; 38: 4.5 × 6 cm; 39: 14.5 × 24 cm; 40: 15 × 17 cm; 41: 6 × 42 cm; 42: 8 × 53 cm; 44: 6 × 42 cm; 45: 11 × 12 cm.

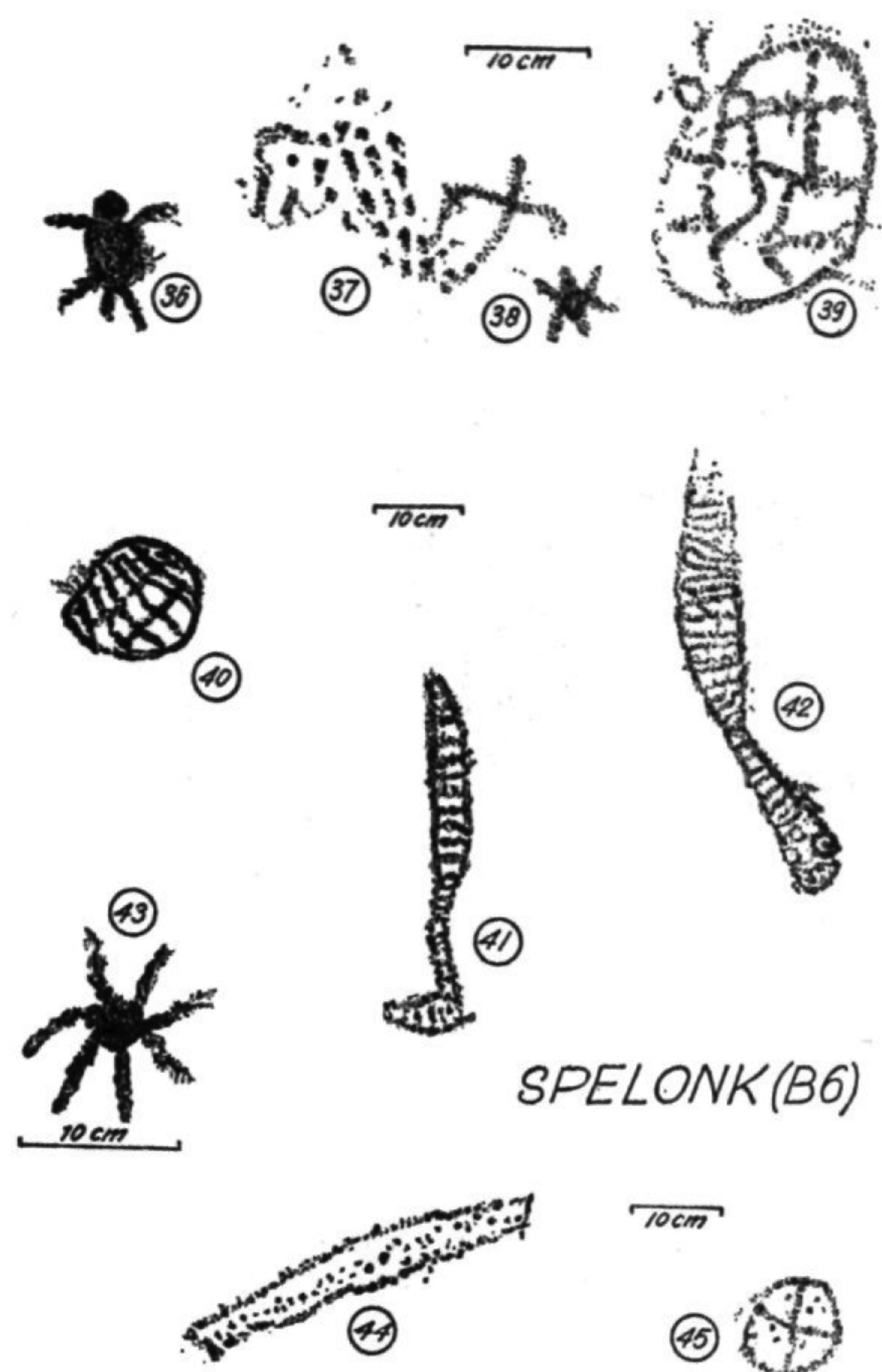
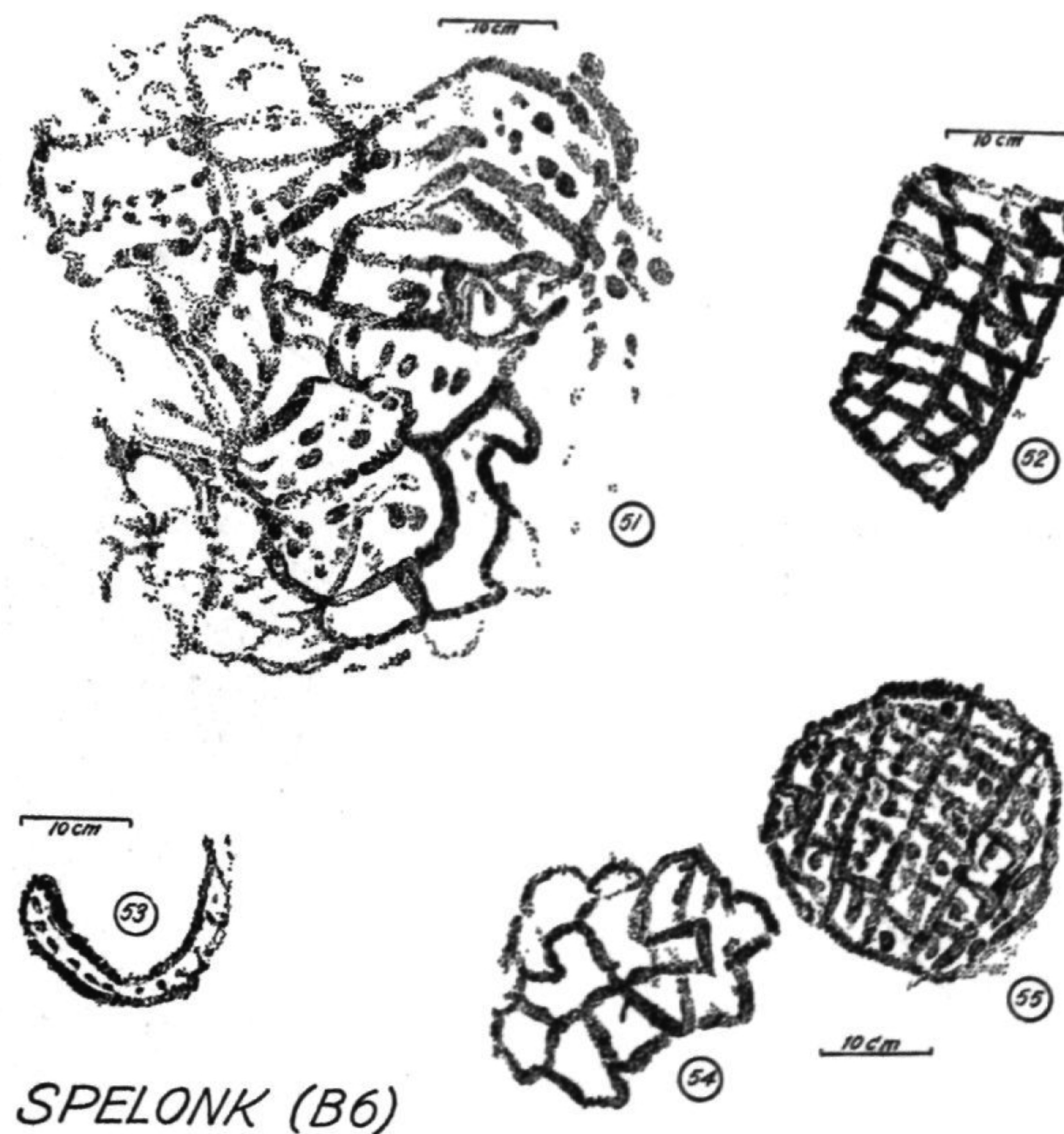

Fig. 23. Tekeningen van Spelonk (B 6), ongeveer 10 m van de ingang, op het plafond, 2, 5 - 3 m hoog.

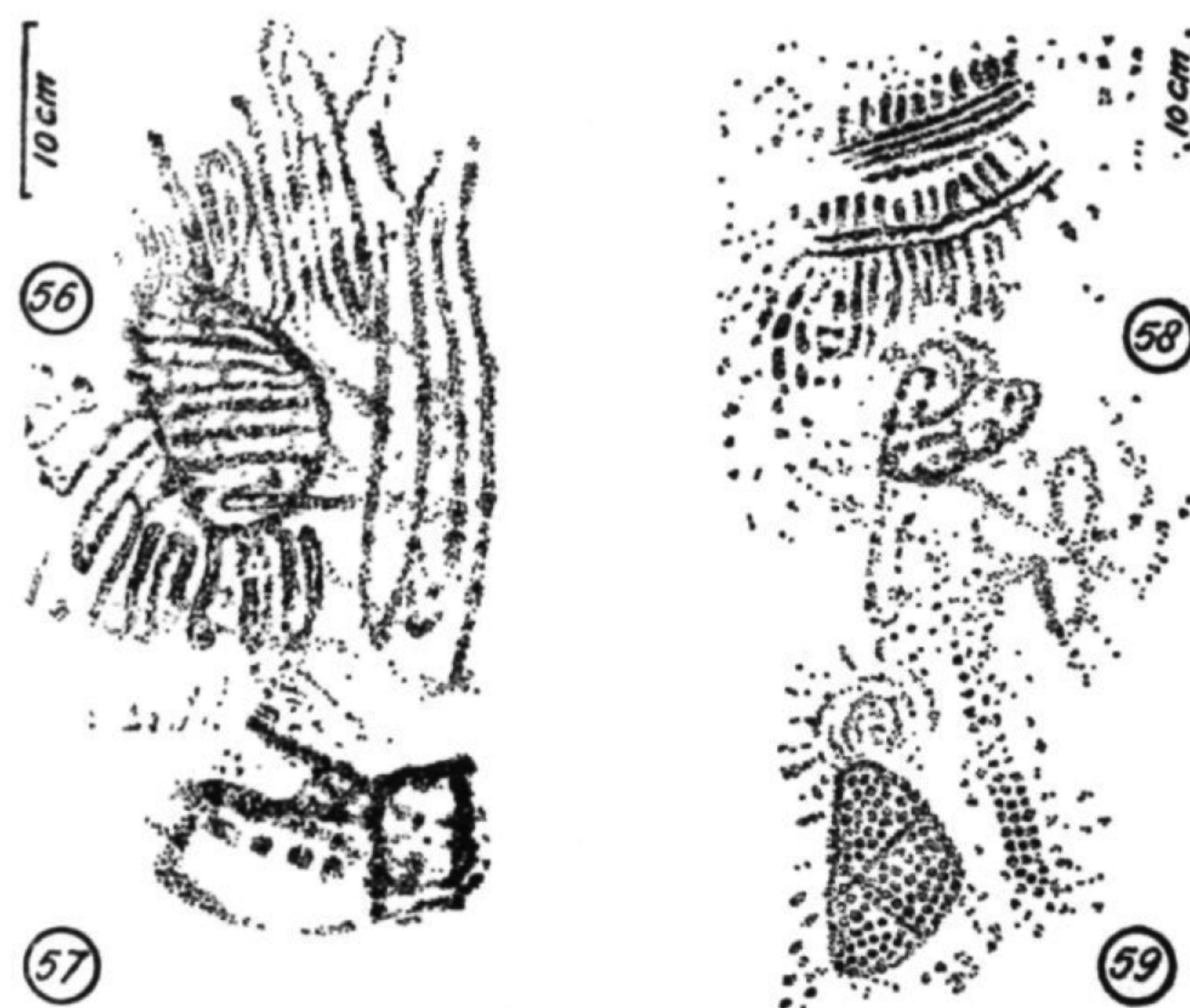
Fig. 23. Petrographs of B 6, 2.5 - 3 m high, on the ceiling. - See Fig. 17. - 46: 13 × 14 cm; 47: 7 × 17.5 cm; 49: 19 × 21 cm; 50: 21 × 21 cm.

SPELONK (B6)

Fig. 24. Rotsschildering op het plafond van Spelonk (B 6), dicht bij de ingang van de grot, ongeveer 3 m hoog.

Fig. 24. Petrographs of B 6, about 3 m high. — See Figs. 17, 80, 82. — 52: 24 × 25 cm; 55: 24 × 25 cm.

SPELONK (B6)

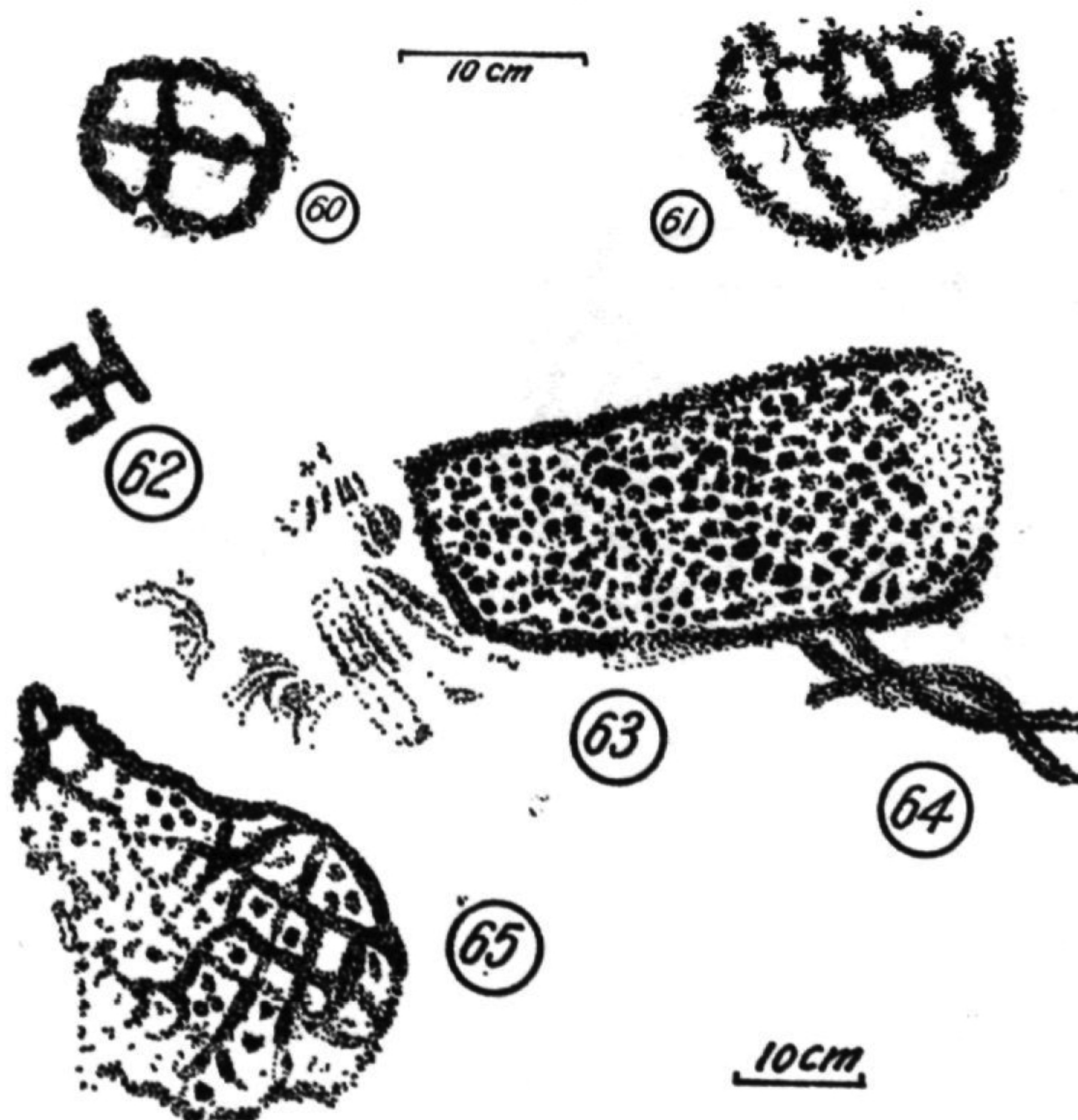

Fig. 25. Rotstekeningen op het plafond van Spelonk (B 6), in het midden, dicht bij de ingang.

Fig. 25. Petrographs on the ceiling of B 6, about 3 m high. — See Figs. 78, 81, 83. — 56 ellipsoid part: 10 × 14 cm; 59 dotted semicircle: 12 × 18 cm; 60: 9 × 11 cm; 61: 13 × 17 cm.

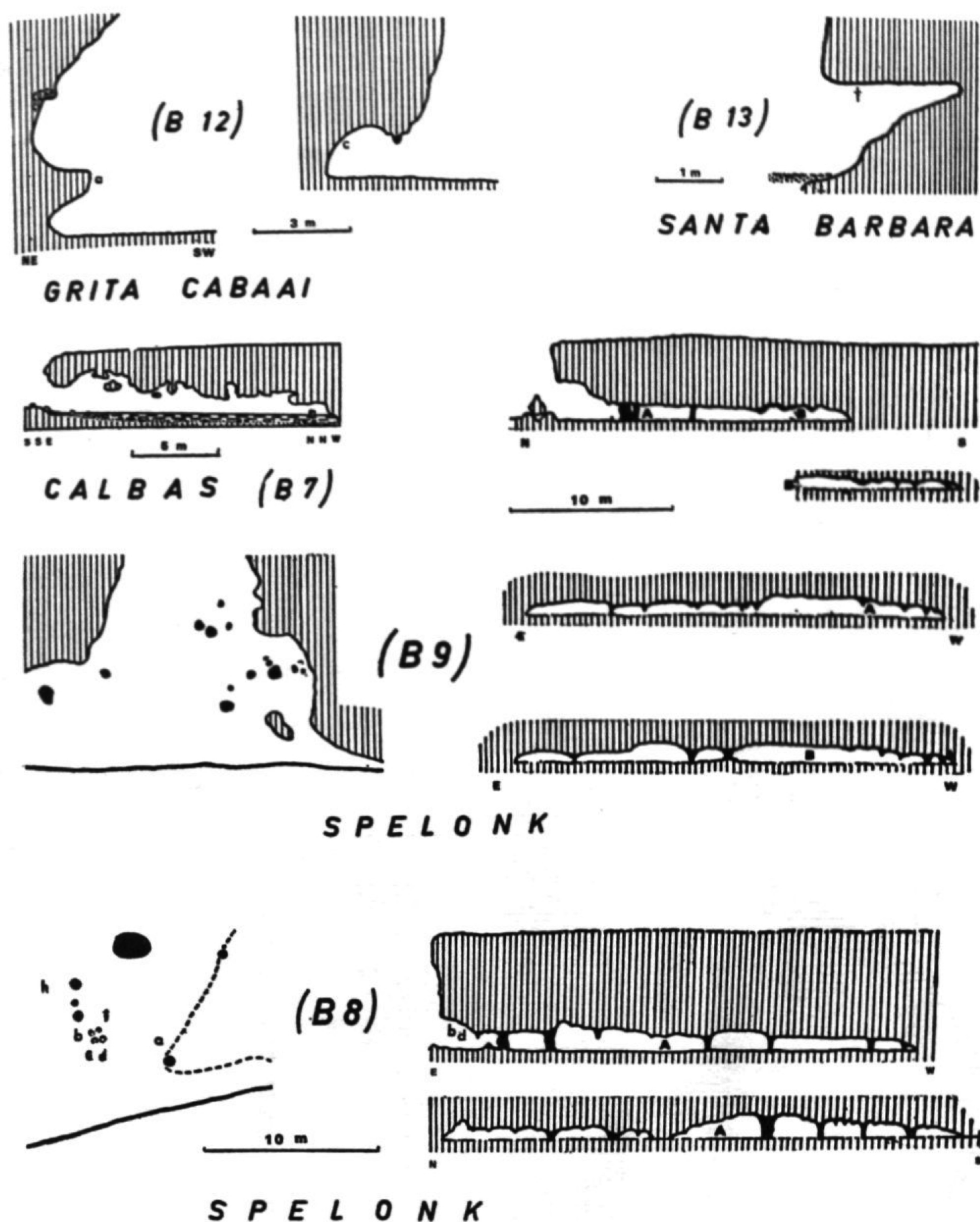

Fig. 26. Platte gronden van de ingangen van twee kleinere grotten bij Spelonk, Bonaire (B 8 en B 9) en doorsneden van dezelfde grotten, en van de vindplaatsen van Calbas (B 7), Grita Cabaai (B 12) en Santa Barbara (B 13).

Fig. 26. Ground plans and cross sections B 7-9 and B 12-13, showing the locations of a few petroglyphs.

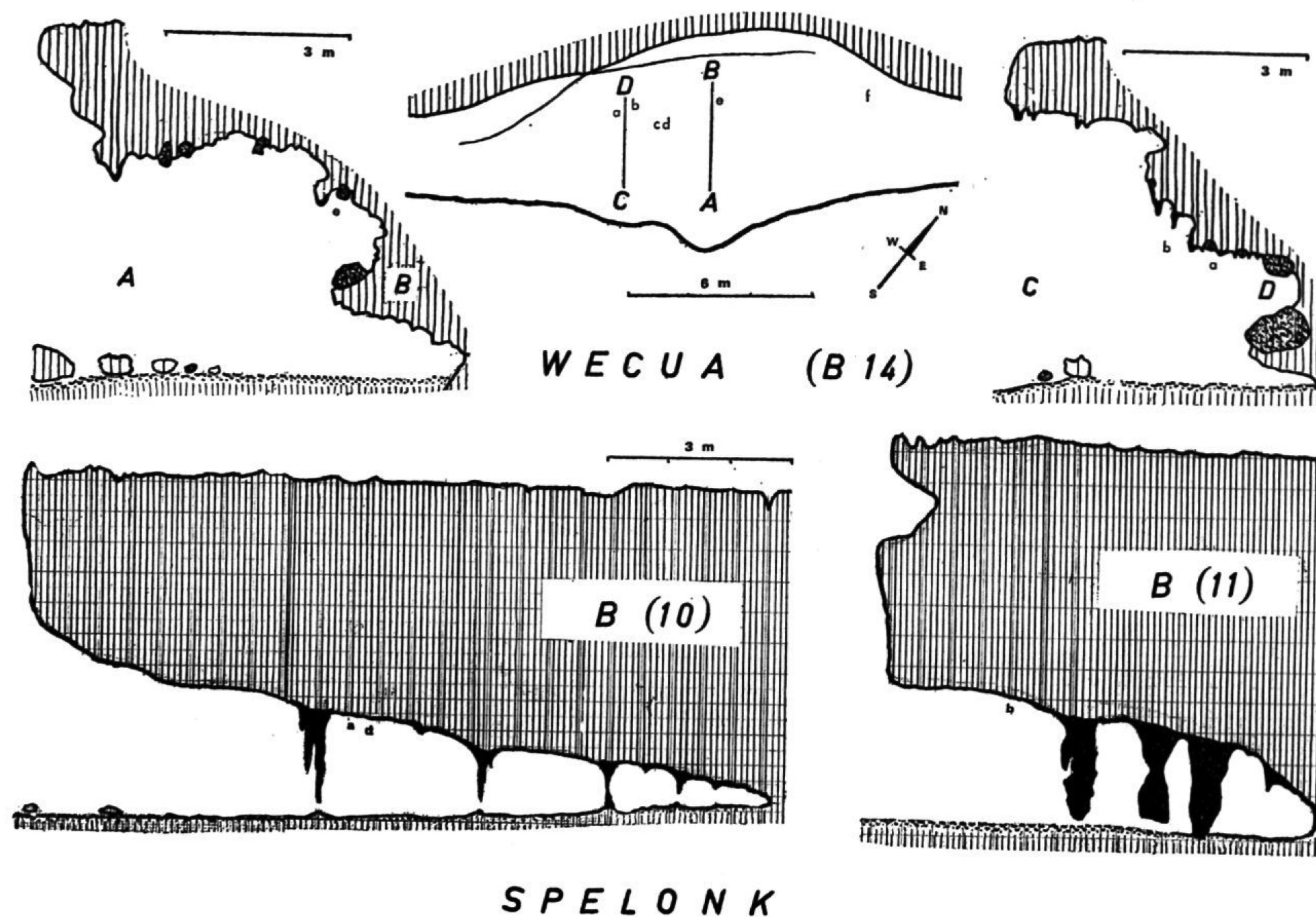

Fig. 27. Platte grond, met twee dwars-doorsneden van de abri ten noorden van de Wecua, Bonaire (B 14), benevens twee lengte-doorsneden van kleine grotten bewesten Spelonk (B 10-11), waarop de plaats van enkele tekeningen staat aangegeven. - Ruwe schetsen, waarin de kalksteen is gearceerd, druipsteenafzettingen zwart zijn getekend en ook de grote keien in het conglomeraat van B 14 zijn aangegeven. De rand van het overhangende deel van het terras is met een lijn aangeduid.

Fig. 27. Ground plan and sections of the sites B 10-11 and B 14, showing the locations of several petroglyphs.

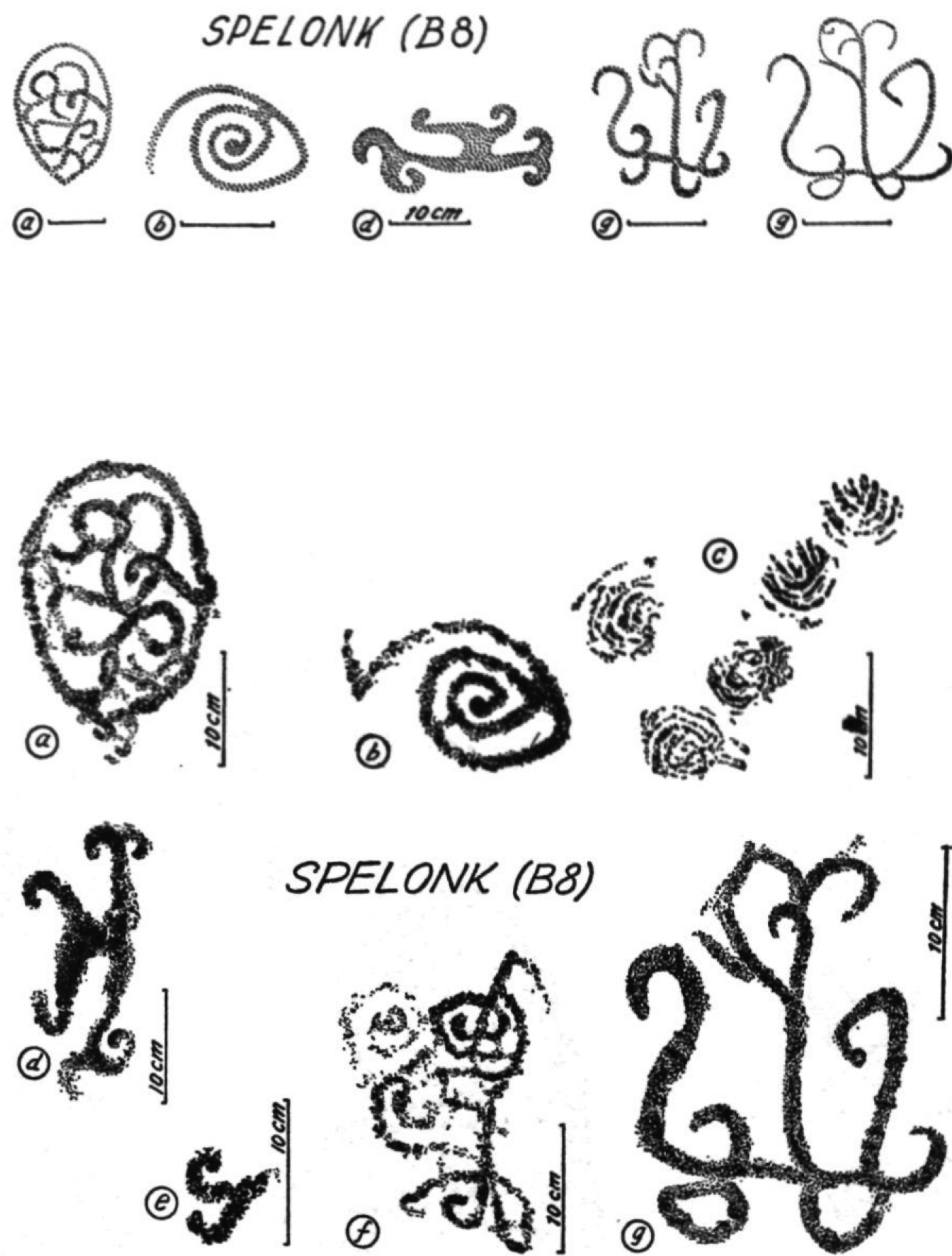

Fig. 28-29. Veldschetsen en tekeningen naar foto's van rotsschilderingen in een druipsteengrot bewesten Spelonk (B 8).

Fig. 28-29. Field sketches and drawings from photographs of a cave west of Spelonk, B 8, 2-9 m from entrance, about 1.8 m high. - See Figs. 26, 84. - a: 19 × 26 cm; b: 11 × 13 cm; d: 8 × 17 cm; e: 5.5 × 7 cm; f: 18 × 20 cm.

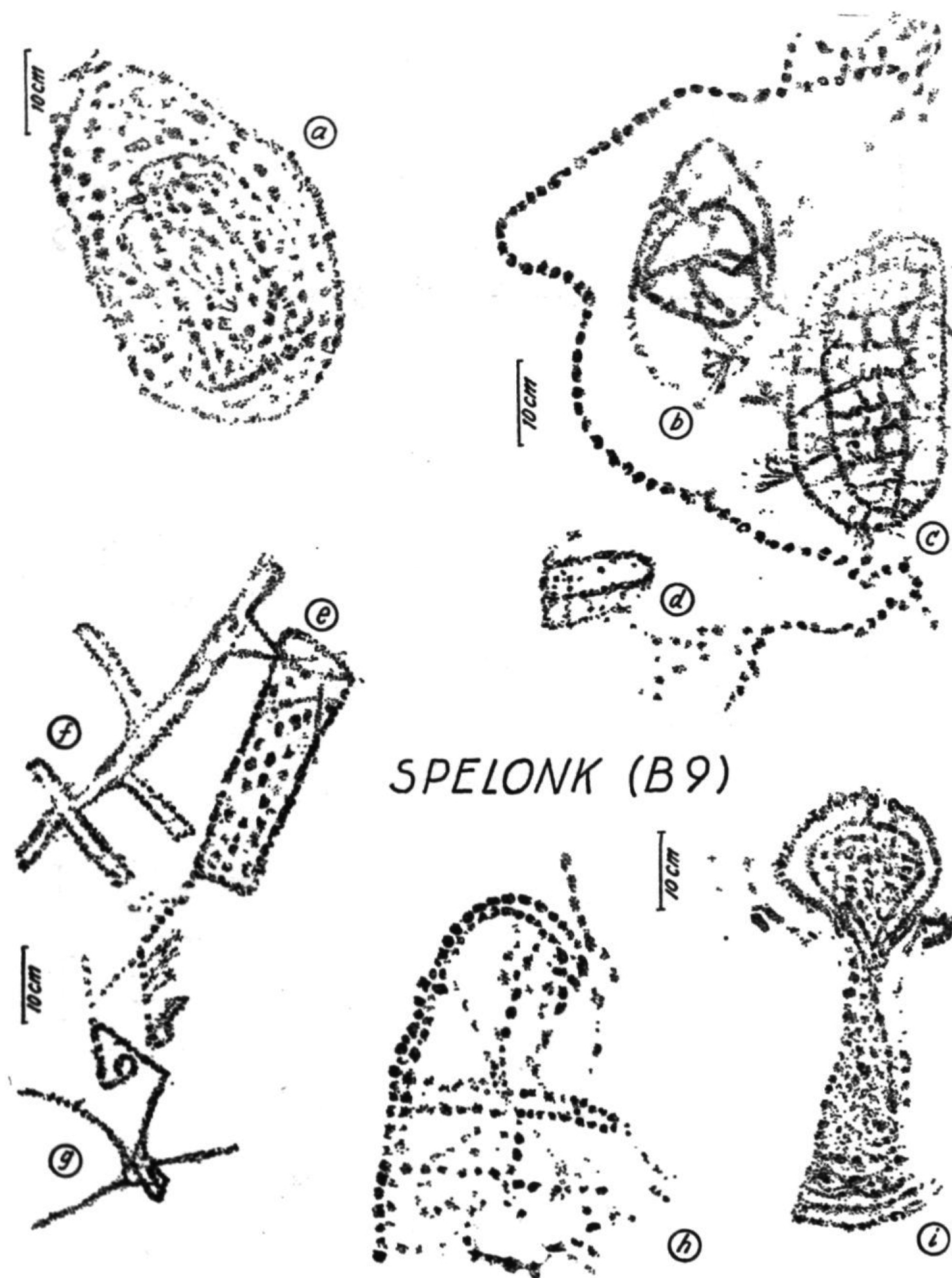

Fig. 30. Resten van gestippelde composities in de grot vlak beoosten de grote grot van Spelonk (B 9), de meeste 10-15 m van de ingang en 1-1,5 m hoog.

Fig. 30. Dotted petrographs of another cave of Spelonk, B 9, next to B 6. - See Figs. 26, 87-88, 90. - a: 30 x 47 cm; b: 17 x 23.5 cm; c: 18.5 x 36 cm; e: 10 x 35 cm; h: 26.5 x 40 cm; i: 21 x 56 cm.

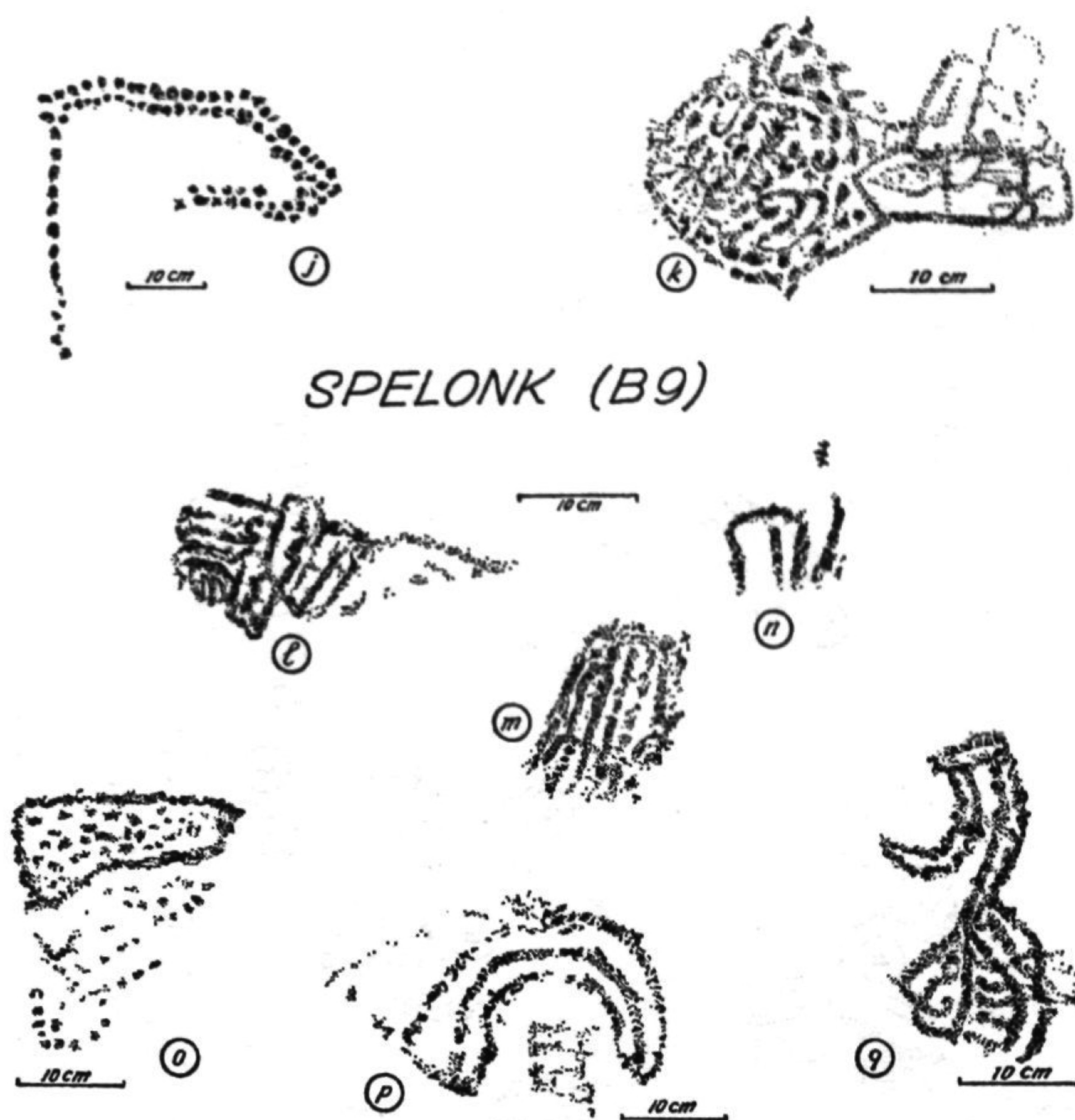

Fig. 31. Grotendeels gestippelde composities in de op één na grootste grot van Spelonk (B 9), tot 15 m van de ingang.

Fig. 31. Dotted petrographs of site B 9. — See Figs. 86, 89.

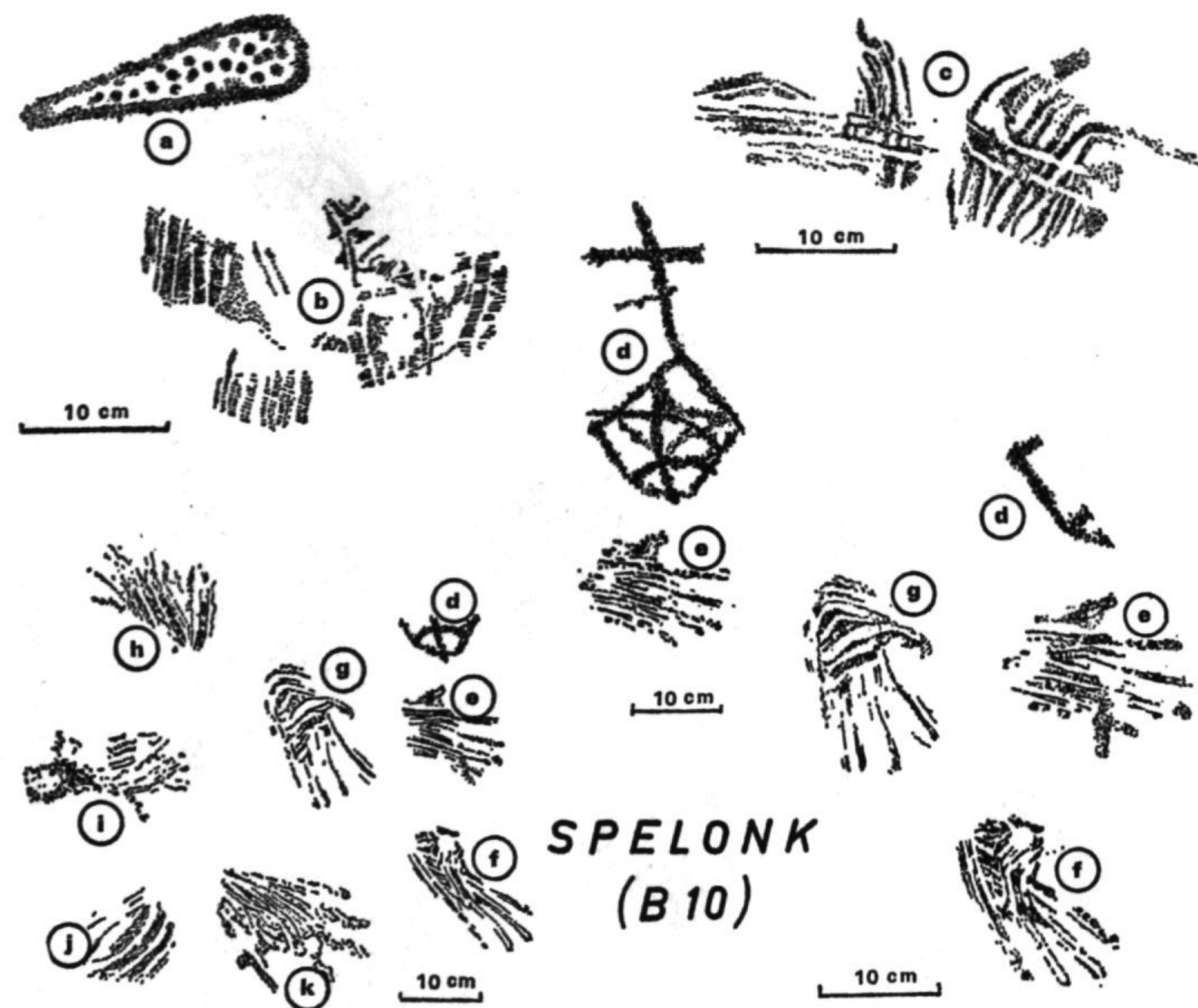

Fig. 32. Tekeningen en handafdrukken in een kleine druipsteengrot bewesten Spelonk (B 10). Deze soort 'gekraste afdrukken' vormen nog een probleem.

Fig. 32. A remarkable collection of drawings and handprints in a little cave west of Spelonk, B 10. - See Figs. 27, 91-94. - a: 6 x 20 cm; d: 15 x 20 cm.

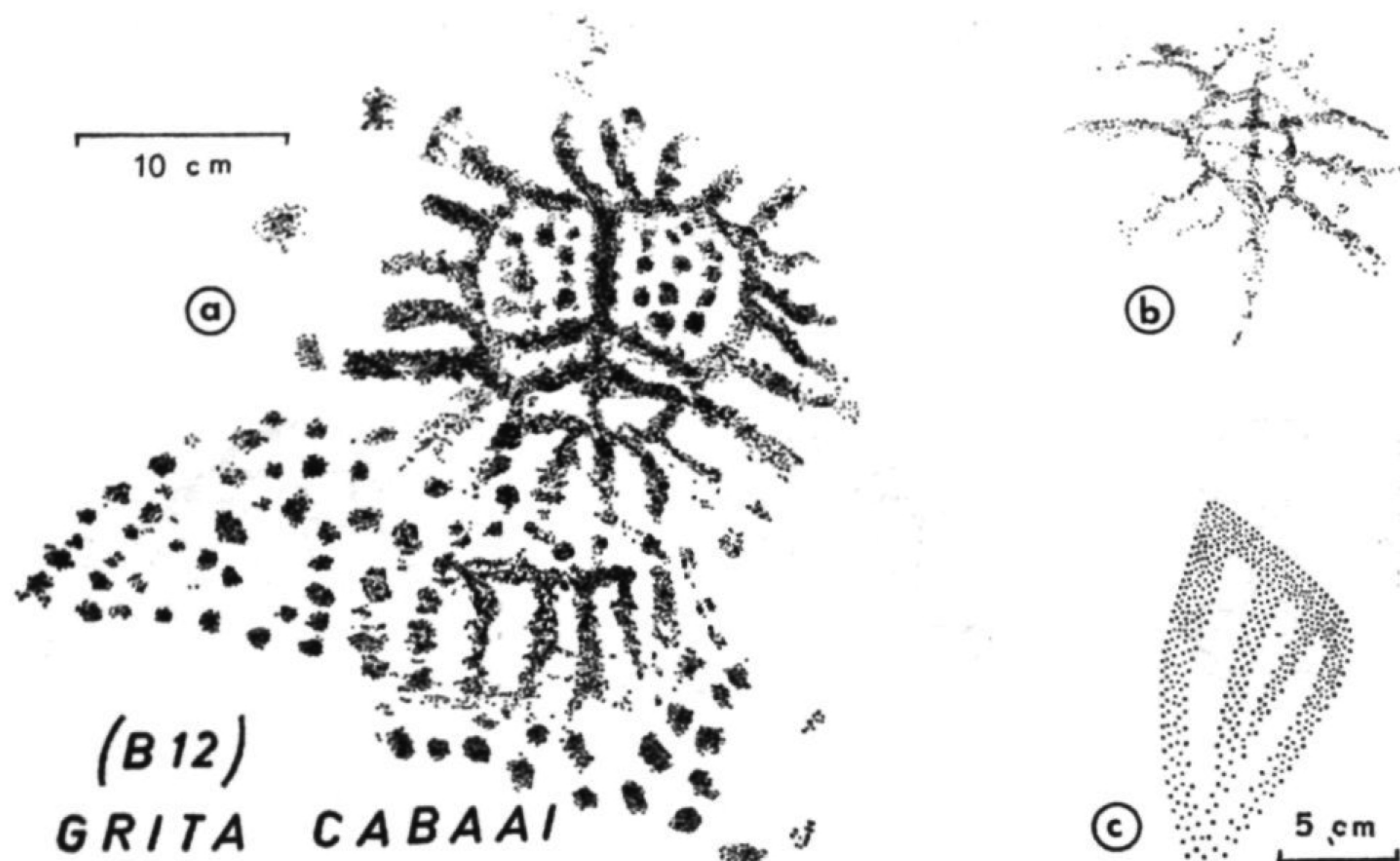

Fig. 34. Rotstekeningen in een abri bij Grita Cabaai (B 12); a naar een foto getekend.

Fig. 34. Pictographs in an abri north of Rincón, Grita Cabaai, B 12; a from a photograph. – See Figs. 26, 98.

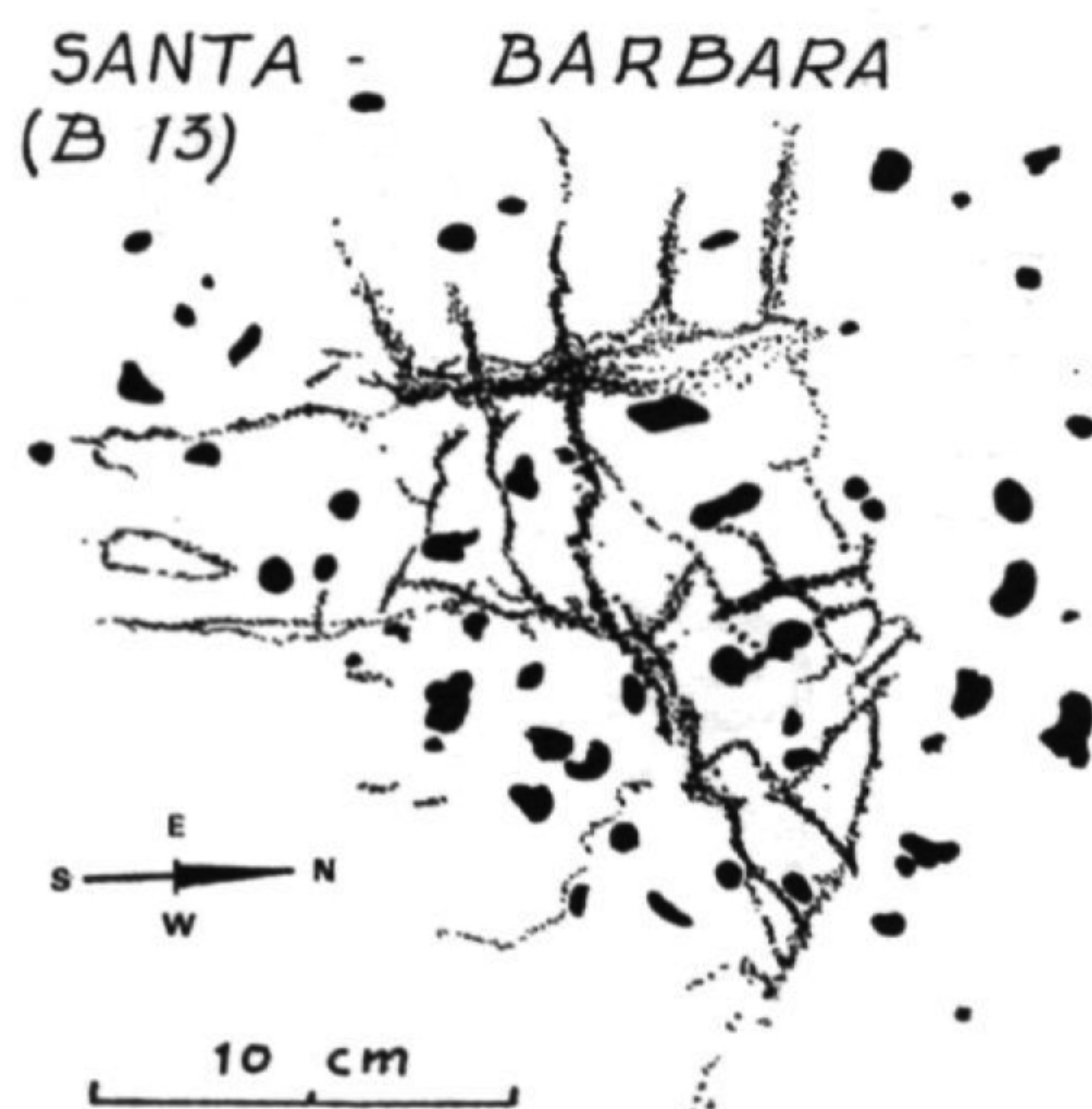

Fig. 35. Overblijfselen van een tekening in een fossiele brandingsnis van het middenteras bij Santa Barbara (B 13). De kalksteen is verkarst en toont vele oplossingsholten welke met zwarte vlekken zijn aangegeven.

Fig. 35. Remnants of a petrograph in a wave-cut notch at Santa Barbara, north of Kralendijk, B 13. The limestone shows clear solution phenomena; some pits have been indicated by black dots. – See Fig. 26.

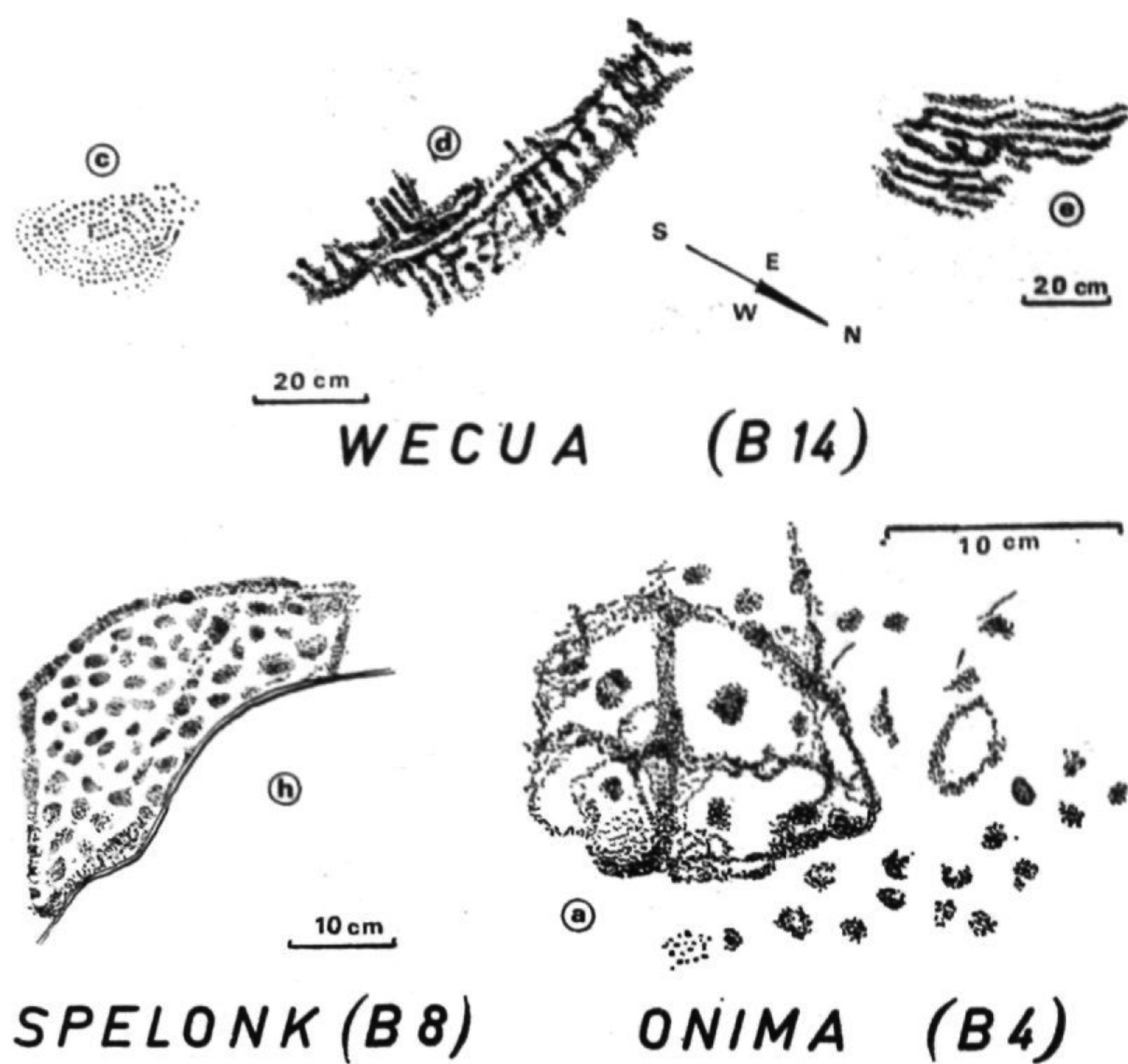

Fig. 36. Pictografieën van een abri benoorden de Ceru Wecua (B 14) en twee tekeningen van Spelonk (B 8) en Onima (B 4).

Fig. 36. Remnants of pictographs found in an abri north of the Ceru Wecua, NW Bonaire, B 14, and two drawings of Spelonk, B 8, and Onima, B 4. - See Figs. 16, 26-27, 37.

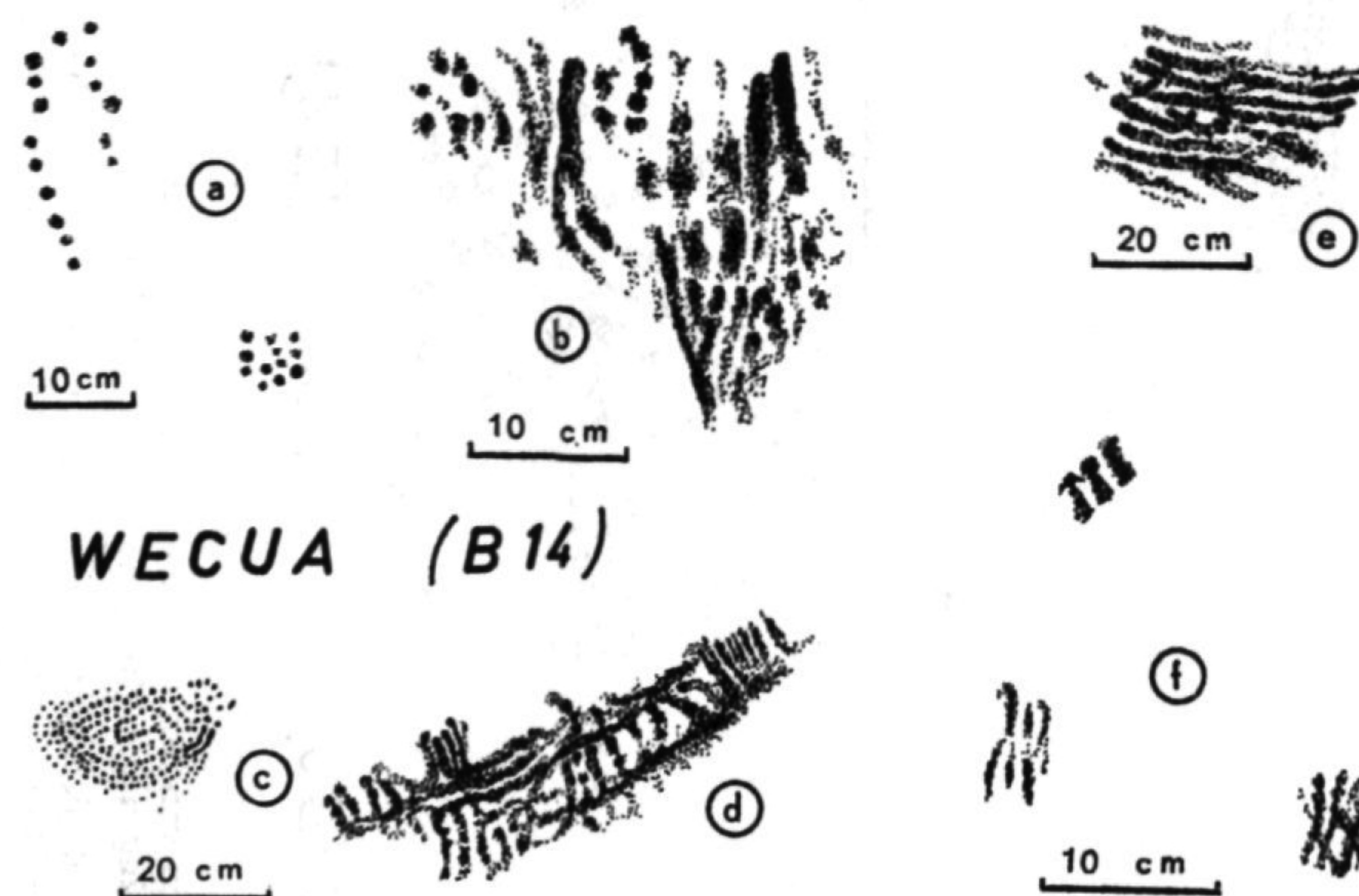

Fig. 37. Onduidelijke resten van tekeningen zoals zij in de abri benoorden de Ceru Wecua (B 14) werden gevonden.

Fig. 37. Indistinct remnants of pictographs as found in an abri north of the Ceru Wecua, B 14. - See Figs. 27, 36. - From W to E: *a*, 2 m high, *b* next to *a*; *c-d* 3 m high, dots too small to be fingerprinted; *e*, 2½ m high; *f*, about 5 m from *e*, 2 m high.

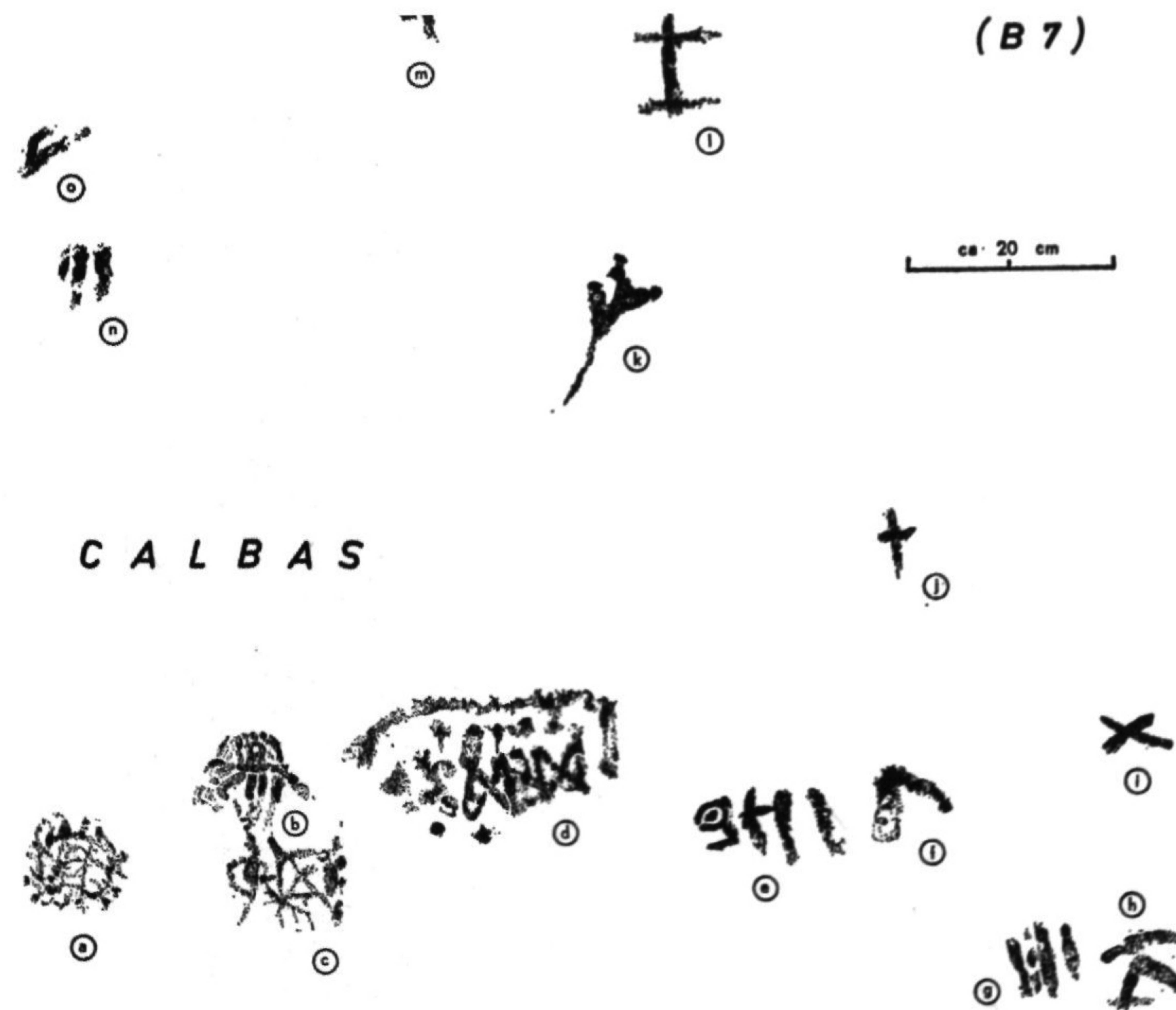

Fig. 38. De rotstekeningen bij Pos Calbas, bezuidoosten Kralendijk, naar in 1967 gemaakte foto's getekend. Een algemeen overzicht, zoveel mogelijk in ware verhoudingen; alleen het tweetal *n-o* behoort wat verder weg te liggen. Onderste tekeningen op 1,3 m hoogte, bovenste op 2,10 m; *d* op 1,6-1,8 m.

Fig. 38. All petrographs known from the site near a well, called Pos Calbas, more or less proportionally drawn from photographs. - See Fig. 26; and I, p. 36, fig. 36. - *a* = 'sun' 7.5 × 8 cm, with 'rays' about 11.5 cm diam.; *d* = abt. 14.5 × 26 cm; *e-f* = 9 × 23.5 cm; *i* = 6.5 × 8 cm.

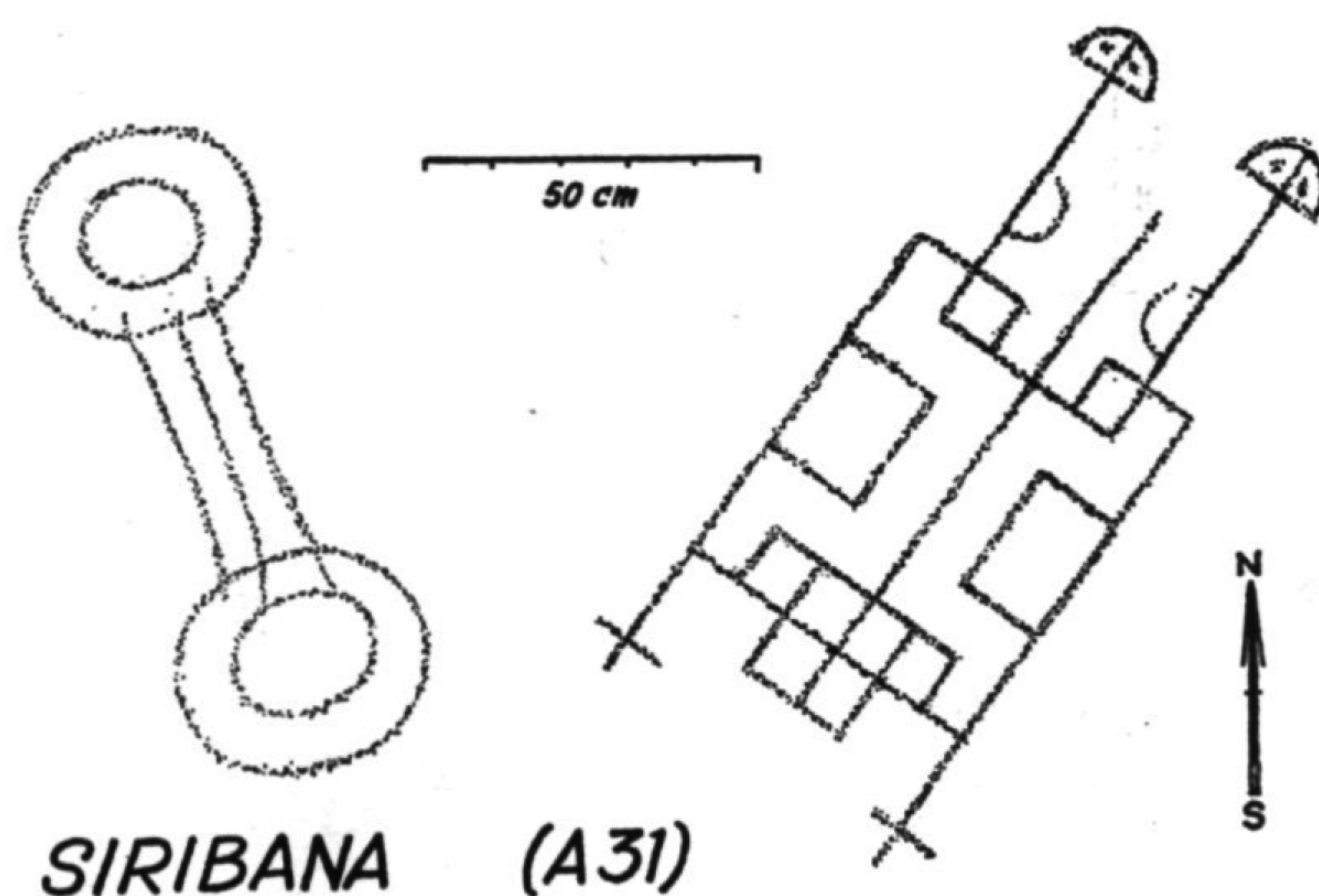

Fig. 39. De eerste inscriptie bij Siribana (A 31), welke op ARUBA werd gevonden sinds Pastoor VAN KOOLWIJK in 1885 schreef, dat hij op dit eiland een enkele figuur had gezien welke op een granietblok was ingegrift. Het zijn in hard diorietgesteente gekraste tekeningen, waarvan alleen de haltervormige figuur op bekende Arubaanse rotstekeningen gelijk; de 'twee-koppige' figuur doet denken aan sommige Surinaamse petroglyphen.

Fig. 39. Two petroglyphs in a diorite rock at Siribana, near Santa Cruz, A 31. The 'two-headed' geometric figure, at the right, differs markedly from all other rock-drawings sofar known on these islands. — See Figs. 99–

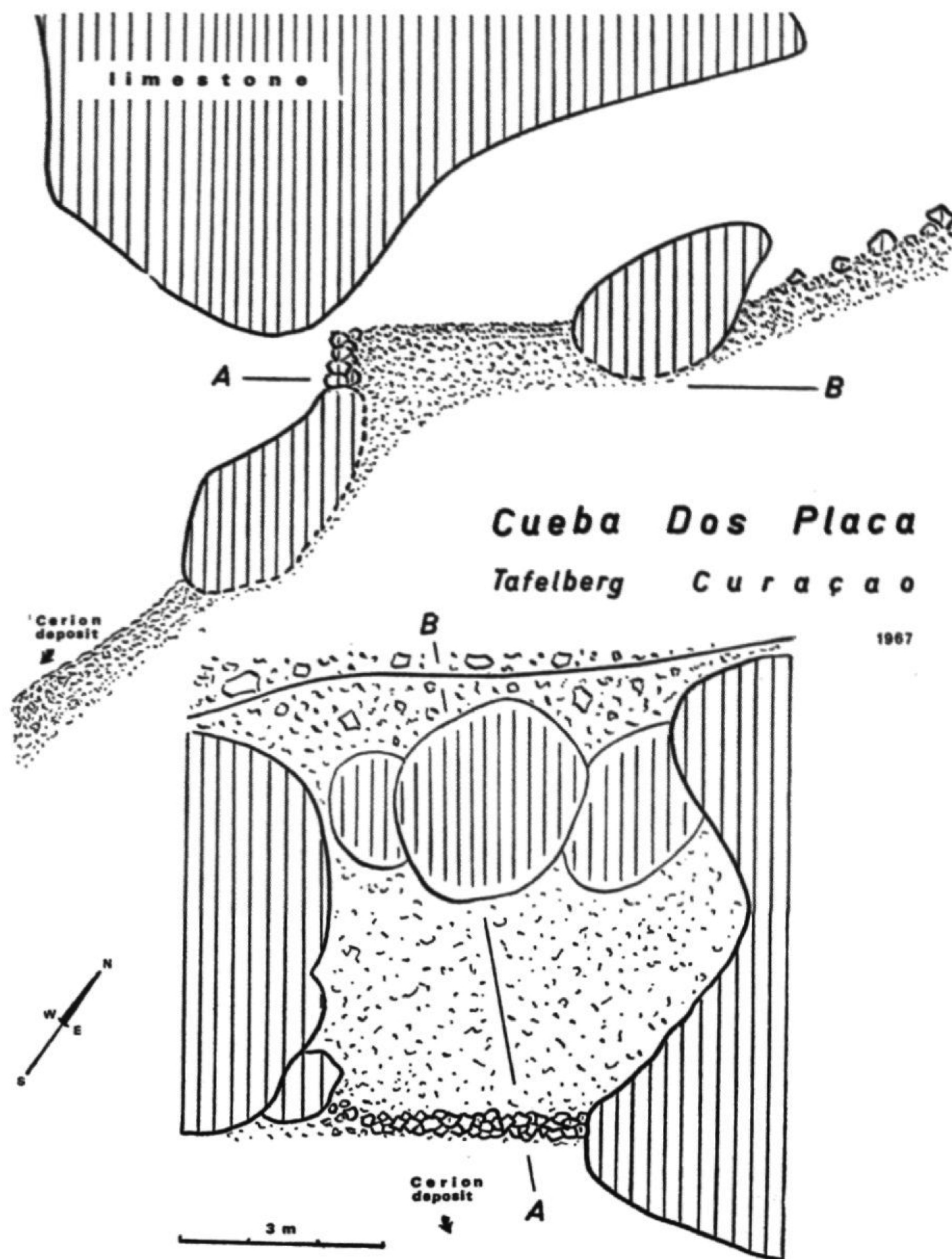

Fig. 40. Een vluchtige schets van een beschutte plaats tussen twee enorme kalksteenblokken, aan de oostelijke punt van de Tafelberg van Santa Barbara, CURAÇAO, welke Indianen mogelijk tot verblijfplaats heeft gediend. Op plattegrond en lengtedoorsnede is te zien, hoe achter een muurtje van geraapte kalksteenblokken de bodem min of meer waterpas kon worden gemaakt. Direct onder de dalwaartse ingang van deze plaats, welke Cueba dos Placa werd gedoopt, ligt een schelpen-afval hoop, waarin een dikke laag *Cerion uva* opviel.

Fig. 40. A hastily sketched ground-plan and length section of a place between two huge limestone boulders on the easternmost slope of the Tafelberg Santa Barbara, which possibly was made suitable for habitation by Amerindians. After the building of a low wall of limestone rock the bottom behind it could be flattened. In front of this shelter, which was called Cueba dos Placa, an Indian shell mound occurs, with a thick layer of *Cerion uva*, from all of which the apical whorls have been removed. —

See Figs. 103-108.

P. WAGENAAR HUMMELINCK

SUMMARY

LINEAR ROCK DESIGNS OF CURAÇAO, ARUBA AND BONAIRE

Part IV

This Part IV deals almost exclusively with Bonaire petrographs. Two very different kinds of 'primitive art' have been added: a petroglyph of Aruba, and a supposed Indian stone wall of Curaçao.

The plan of this article is the same as that of the previous ones, and aims at a complete documentation by drawings and photographs. The author – an amateur in archaeology – is well aware of his limitations.

Rock art in the Netherlands Antillean islands of the Leeward Group falls into two clear but unequal divisions – paintings and engravings. There are about 60 painted sites described to only three engravings.

In this documentary survey of Antillean *pictographs* (linear rock designs, *rotstekeningen s.l.*) the terms rock *paintings* (*rotsschilderingen*) and rock *drawings* (*rotstekeningen s.s.*) are used indiscriminately. Most of the authorities lean heavily on the word *painting*, they rarely use *petrograph*. As, however, confusion with the geological petrography seems most unlikely, in the present publication the word *petrograph* (rock drawing *s.s.*) was not avoided in contrast with *petroglyph* (rock engraving), when definite line drawings and coloured paintings had to be lumped together under one head.

The first sketches of Bonaire rock drawings were made in 1875 by Father A. J. VAN KOOLWIJK, and were published by Father P. A. EUWENS in the monthly *Neerlandia* (1907). Since then only little scientific attention has been paid to these well-known petrographs of Spelonk and Onima.

Father VITUS BRENNEKER, O.P. (1941–1946) discovered several new localities, which have been summarized by JOHAN HARTOG in his extensive work on *Bonaire* (1957). BRENNEKER's main contribution – which was published in the daily paper *Amigoe di Curaçao* (1941) – has been reprinted in the present article for the greater part, while also those parts of FERIZ's archeological report *Zwischen Peru und Mexiko* (1959) dealing with Bonaire petro-

graphs have been included verbatim for the sake of completeness. Finally, attention has been paid to the controversial discovery of CHARLES LACOMBE – according to RICHARD POITIER's account in *The Miami Herald* (1970) – who “recognized two or three Mayan hieroglyphics” in the ‘caves of Onima’.

Father VAN KOOLWIJK distinguished four different localities, only three of which could be traced by the present author (viz. B 2–4). These petroglyphs of *Onima* (B 1–4) are found on sheltered places along the steep cliff of a limestone terrace. The drawings of the most spectacular group, B 3, are purely ornamental: graceful hooks, encircled crosses, griddled circles, and several complicated figures with dotted designs. At first sight these dotted lines and designs did not seem to be remarkable, until it was discovered that many dots are not specks of paint but small pebbles embedded in the limestone matrix of the conglomerate layer on which the drawings have been made.

Next to this site, B 3, a few indistinct remnants of paintings are found on a much less favourable place, B 4.

The pictographs of site B 2, occurring on a conglomeratic surface of a less coarse texture, are distinctly different. There are designs in dark and light reddish brown, in many cases in bluish-grey hues, partly covering each other and often almost effaced. Fissures in the rock were used as a starting point, and sun-motive. were painted around circular holes.

The main grotto of *Spelonk*, B 6, contains the most extensive, but not the most diversified collection of rock drawings of the Netherlands Antilles. As in comparable places, e.g. A 1 and B 9, all drawings are found as far inside as daylight permits. Most striking here are some graphs distantly resembling ballet-dancers.

In the neighbouring cave of *Spelonk*, B 9, dotted drawings are in the majority. Among the petroglyphs found in three smaller caves or shelters along the same limestone cliff of the plantation *Bolivia*, B 8, 10 and 11, some graceful compositions and several handprints are of special interest.

These two main groups of rock drawings near *Onima* and *Spelonk* have been figured in detail.

Special attention has been paid also to sites, near *Pos Calbas*, B 7, and *Wecua*, B 14. Too little time could be devoted to the fossil surf notches along the coast of *Santa Barbara*, B 13, and to the isolated site of *Grita Cabaai*, B 12.

No visits could be made to the Ceru Caomati (Seroe Kaumati), near Onima, and other places where more rock drawings may occur.

Rock engravings are as rare on the islands as rock paintings are common. In 1885 Father VAN KOOLWIJK found on Aruba one single figure engraved in a granite boulder. It could not be ascertained if this was the same petroglyph which was shown to the author in 1963 by IVAN TJON SIE FAT and W. VAN DER MARK, on a diorite hillock at *Siribana*, near Santa Cruz (A 31). It is a typical rubbing design, a 'two-headed' geometric figure which reminds one of certain shallow-engravings found in Suriname. A second petroglyph, however, shows a composition of concentric circles, quite similar to the white petrographs of Arikok (A 7 b-c) and elsewhere.

When I visited the quarry of the 'Mijnmaatschappij Curaçao', Curaçao, in 1963, PAUL STUIVER drew my attention to a small wall of pieces of limestone-rock, which was supposed to have been built by Amerindians fencing off a shelter on the steep eastern slope of the Tafelberg of Santa Barbara. Next to this shelter, called *Cueva dos Placa*, there was an Indian shell mound, with an accumulation of the common land mollusk, *Cerion uva*. The apical whorls of all *Cerions* had been removed, no doubt by crushing, so that the contents of the shells could be easily sucked out. This site was destroyed in 1968 in the process of mining.

A CONTENTS & INDEX to 'Rotstekeningen' I-IV has been added for the benefit of all those who are interested in the rock art still to be found in Curaçao, Aruba and Bonaire.

CONTENTS & INDEX

 LINEAR ROCK DESIGNS OF CURAÇAO, ARUBA AND BONAIRE
 ROTSTEKENINGEN VAN CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE

- I = *De West-Indische Gids* 34, 1953, p. 173-209, 36 figs. [6 pls. excl.]
 II = *De West-Indische Gids* 37, 1957, p. 93-126, 41 figs., 8 Pl. [20 pls. excl.]
 III = *Nieuwe West-Indische Gids* 41, 1961, p. 83-126, 67 figs. [16 pls. excl.]
 IV = *Nieuwe West-Indische Gids* 49, 1972, p. 1-66, 108 figs. [34 pls. excl.]

[Figure-numbers of photographs in italics.]

	I p.	I fig.	II p.	II fig.	III p.	III fig.	IV p.	IV fig.
History								
A. J. VAN KOOLWIJK	5, 9	4					3	2
K. MARTIN	11	3, 26	96	I				
A. L. PINART	13		96, 122	Pl. 1-8				
G. MALLERY	13							
P. A. EUWENS	16	4					3	2
V. BRENNER	17, 36	34					3	
J. HARTOG	17		96				3	
A. D. RINGMA	5, 8	16, 18, 20, 27	95, 100	3				
H. FERIZ					84	2-4	7	3-4
I. TJON SIE FAT					83			
J. G. DE JONG					98	32, 35-37		
Petrographs								
CURAÇAO	17	1, 5				I		1, 103
C1 Tafelberg	17	6						
a-e		9, 16-17						
C2 Ronde Klip	24	6						
a-i		16						
C3 Hato	25	6						
a		18						
C4 Hato	25	18-19						
a								
C5 Rooi Rincón	25							
C6 Rooi Rincón	27	7						
a		18-19						
C7 Hato	32	7						
a-j		18-19						

		I		II		III		IV	
		p.	fig.	p.	fig.	p.	fig.	p.	fig.
C 8	Hato	32	7						
	<i>a</i>		16						
C 9	Hato	32	8						
	<i>a-b</i>		16						
C 10	Seroe di Cueba	32	8						
	<i>a-o</i>		10, 22-24						
C 11	Santa Martha					98	30, 32		
	<i>a-b</i>						33, 66		
C 12	Santa Martha					98	31		
	<i>a-d</i>						34		
C 13	St. Jan					98	36		
	<i>a-f</i>						35		
<hr/>									
ARUBA		2		20-21		1, 47, 49, 51, 53, 60		1, 99	
A 1	Fontein			97	2, 21				
	<i>1-51</i>				3-10, 22-32				
A 2	Ajó	33							
	<i>a-l</i>		13-15, 32						
A 3	Piedra Plat	35				91	3, 39		
	<i>a-h</i>		30-31						
A 4	Seroe Canashito	35							
	<i>a-d</i>		11, 27-28						
A 5	Seroe Canashito	35	25						
	<i>a-x</i>		12, 27-29						
A 6	Tanki Leendert					91			
A 7	Arikok			98	11	91			
	<i>a-i</i>				12, 34-36		40-41		
A 8	Arikok			99	11, 20	91			
	<i>1-26</i>				13-18, 33, 37-41		6, 42-45		
A 9	Arikok			100		91			
	<i>a-d</i>				19		6, 46		
A 10	Arikok					92			
	<i>a-d</i>						6		
A 11	Arikok					92			
	<i>a-f</i>						7		
A 12	Arikok					92	47		
	<i>a</i>						7		
A 13	Babijn					92			
	<i>a-c</i>						8		
A 14	Babijn					92	49		
	<i>a-b</i>						9, 48		
A 15	Boca Grandi					93			
	<i>a-e</i>						10		
A 16	Paradera					93	51		
	<i>a-e</i>						11, 50		
A 17	Paradera					93			
	<i>a-e</i>						12		
A 18	Paradera					93			
	<i>a-c</i>						13, 52		
A 19	Paradera					93			
	<i>a-e</i>						14		

Fig. 41. De kalksteenterrassen tussen Fontein (l.) en Rooi Onima (r.) aan de noordkust van Bonaire. De vindplaatsen van Onima (B 2-4) zijn gelegen onder de laagste terrasrand welke op de foto te zien is.

Fig. 41. Limestone terraces between Fontein and Onima. Approximate height of lowest (in the foreground), middle, higher and highest terrace respectively 8, 20, 50 and 80 m. Sites B 2-4 below the edge of the middle terrace. Vegetation with conspicuous *Cereus repandus*.

Fig. 42. De meest bekende vindplaats van Onima aan de noordrand van Ceru Plat op Bonaire (B 3).

Fig. 42. General view of the well-known site of Onima, B 3, below the edge of the middle terrace of Ceru Plat. Scanty thorn-shrub vegetation with large *Cereus repandus*.

Fig. 43. Een algemene indruk van de meest bekende vindplaats van Onima (B 3), waar de rotstekeningen op de onderzijde van een overhangende conglomeraatbank zijn aangebracht. In het midden de door FERIZ afgebeelde druipsteenformatie welke aan een grote vogel doet denken.

Fig. 43. A general view of the site of Onima, B 3, showing the overhanging conglomeratic layer with dripstone formations, including a bird-like figure in the centre of the picture. – See Fig. 4.

Fig. 44. Een kleine druipsteengrot aan de noordrand van het middenterras van de plantage Bolivia (B 10), bewesten Spelonk, waarin interessante handafdrukken werden gevonden.

Fig. 44. A small dripstone cave west of Spelonk, Bonaire: Site B 10.

Fig. 45. Landschap bij Spelonk, op de plantage Bolivia, Bonaire. De ingang van de grote grot ligt geheel rechts op de foto, onder de rand van het middenterras (B 6 en 9).

Fig. 45. Landscape of Spelonk. Sites 6 and 9 are situated below the middle terrace (right centre). On the lower limestone plateau a few trees, among which *Haematoxylon brasiletto* and *Jacquinia barbasco*, and scanty shrubs, chiefly *Croton flavens*.

Fig. 46. De ingang van de grootste twee grotten van Spelonk, Bonaire (B 9 en B 6)

Fig. 46. Entrance of Spelonk caves B 9 and B 6, below the edge of the middle terrace of northeast Bolivia.

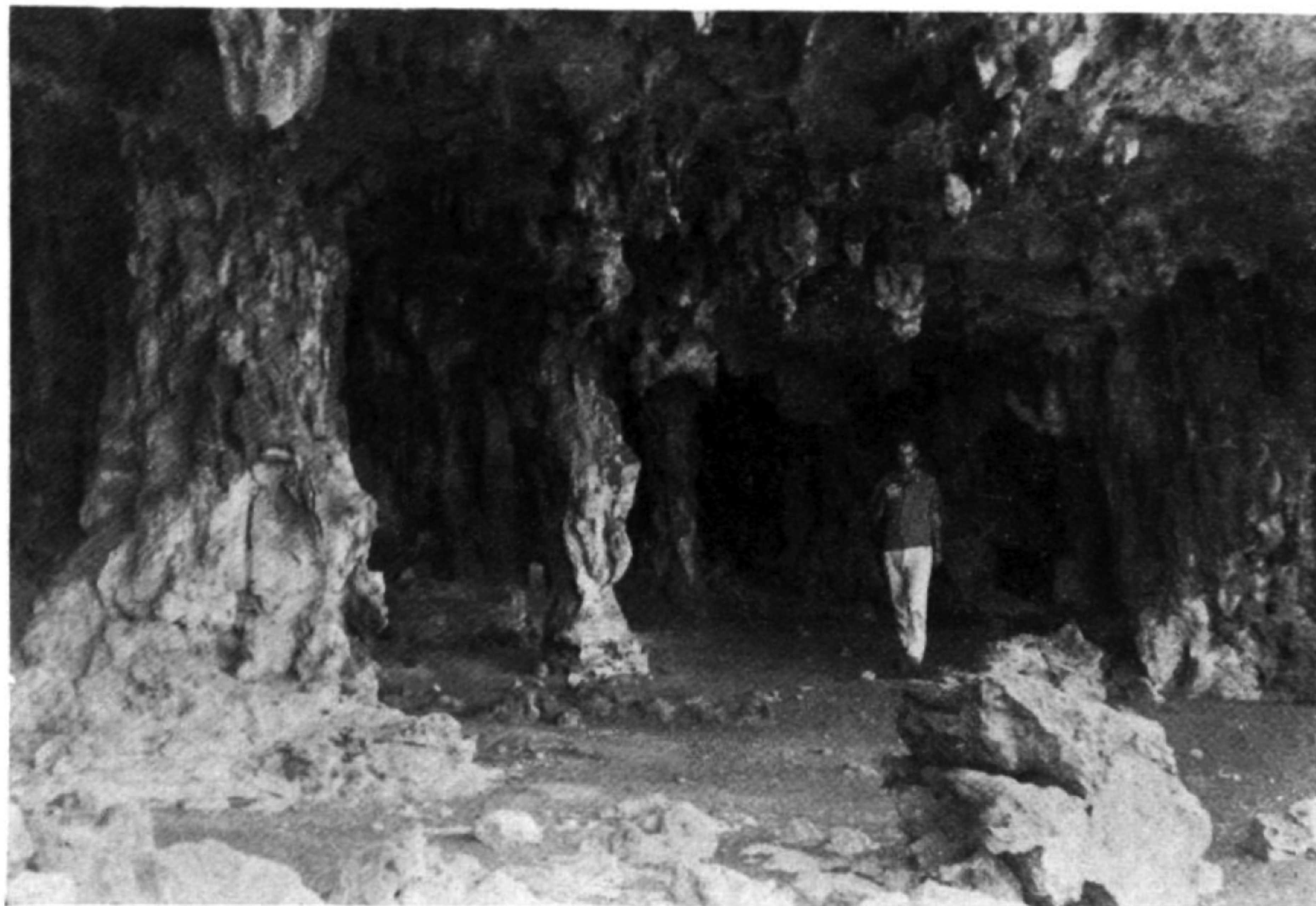

Fig. 47. Ingang van de grot van Spelonk (B 6), een ruime hal waarvan het dak door onregelmatig gevormde druipsteenpilaren schijnt te worden ondersteund.

Fig. 47. Entrance of the large cave of Spelonk, B 6, showing a great number of irregular dripstone pillars and weathered stalactites.

Fig. 48. De abri bij Druif, benoorden de Ceru Wecua (B 14), op de plantage Brasil, Bonaire. Het keukentrapje staat op een deel van de vlakke bodem dat vroeger hoger is geweest. De voorgrond geeft een beeld van de grote grofheid van het conglomeraat, dat naar boven in kalksteen overgaat.

Fig. 48. A shelter north of the Wecua, B 14. Note the step ladder on a levelled off place. Foreground showing large diabase boulders in a calcereous matrix.

Fig. 49. Een deel van de westelijke vindplaats van Onima (B 2), dat een beeld geeft van de verschillende wijzen waarop hier de rotsschilderkunst werd bedreven.

Fig. 49. The Onima site B 2. Fissures in the rock were used as a starting point, and sun designs were painted around circular holes. — See Figs. 7-8.

Fig. 50. Ongeveer hetzelfde deel van de vindplaats van Onima (B 2), uit een andere hoek gezien, waarbij de spleet in de kalksteen, waaromheen enkele figuren zijn gerangschikt, sterker opvalt.

Fig. 50. Almost the same part of site B 2, seen from a different angle. — See Figs. 7-8.

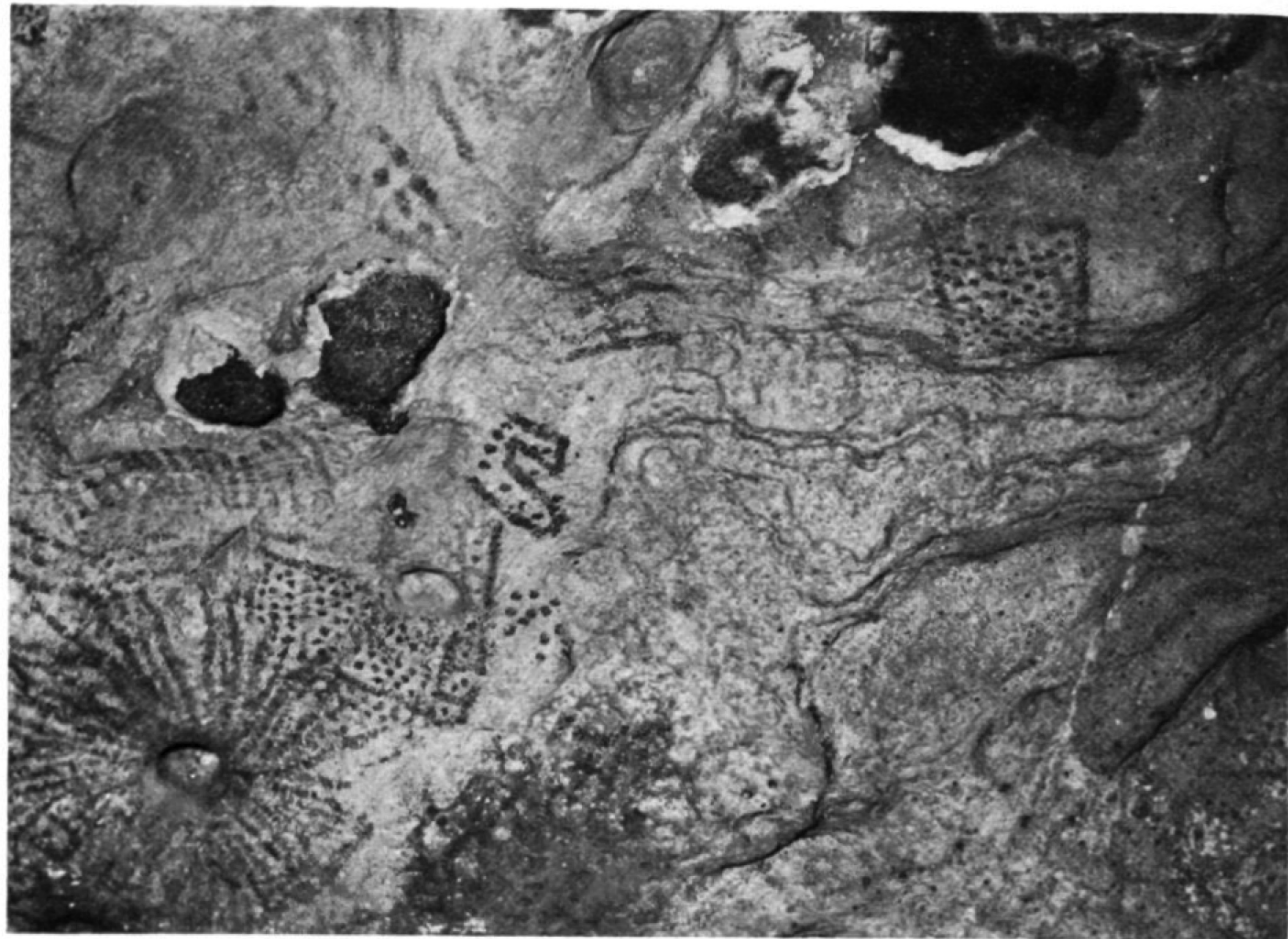

Fig. 51. De westelijke vindplaats van Onima (B 2), rechts van het centrale zonne-motief.

Fig. 51. Another part of site B 2, Onima. – See Figs. 7–8.

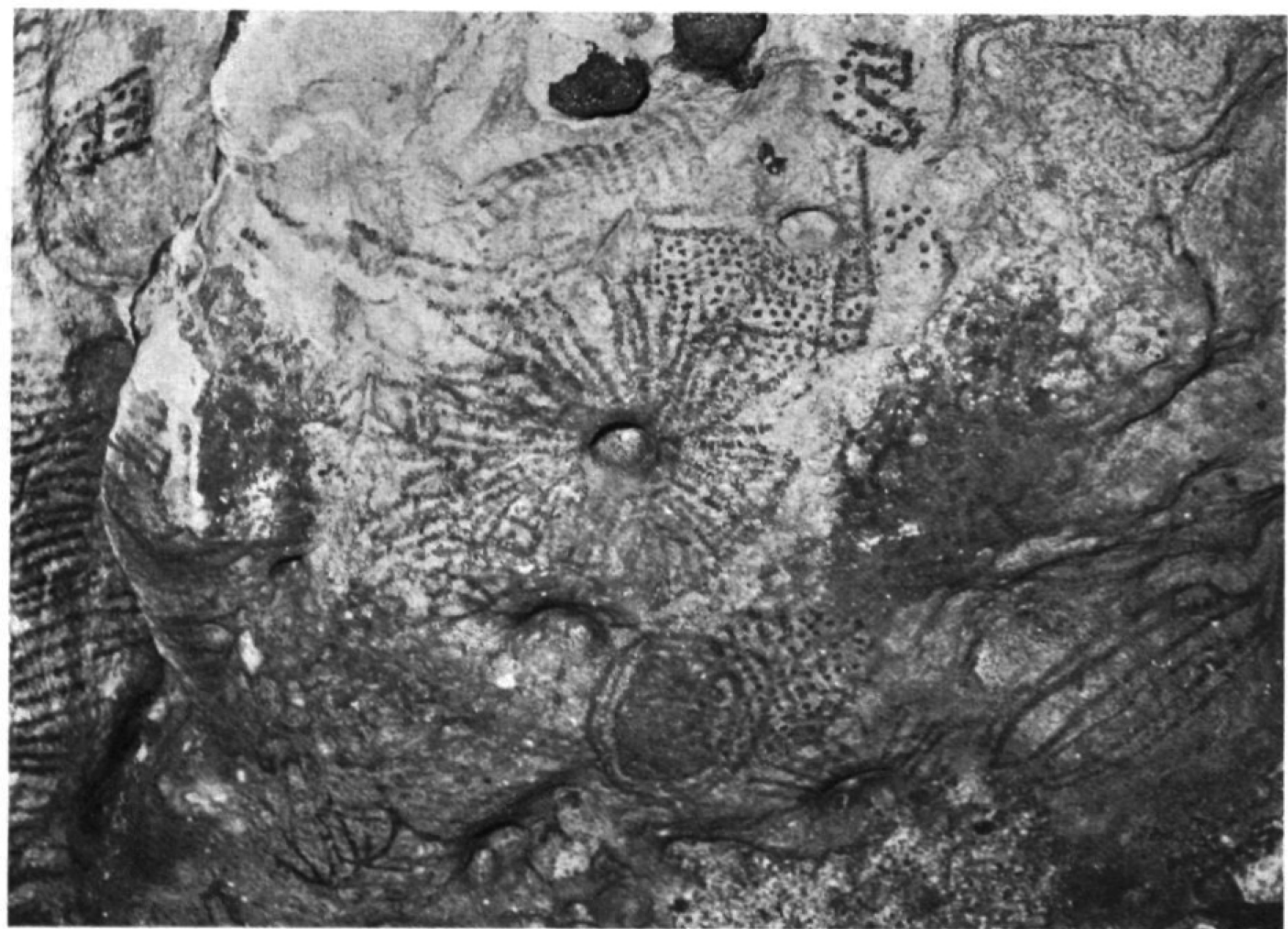

Fig. 52. Het centrale deel van de rotsschilderingen van Onima (B 2), gerangschikt om een oplossingsholte in het fijne conglomeraat waarop de pictografieën werden uitgevoerd.

Fig. 52. Central part of the pictographs of B 2. Designs in dark and light red-brown and in bluish-grey hues, partly covering each other. – See Figs. 7–8.

Fig. 53. Linker deel van de oostelijke vindplaats van Onima (B 3).

Fig. 53. Left part of the Onima site B 3. – See Fig. 9.

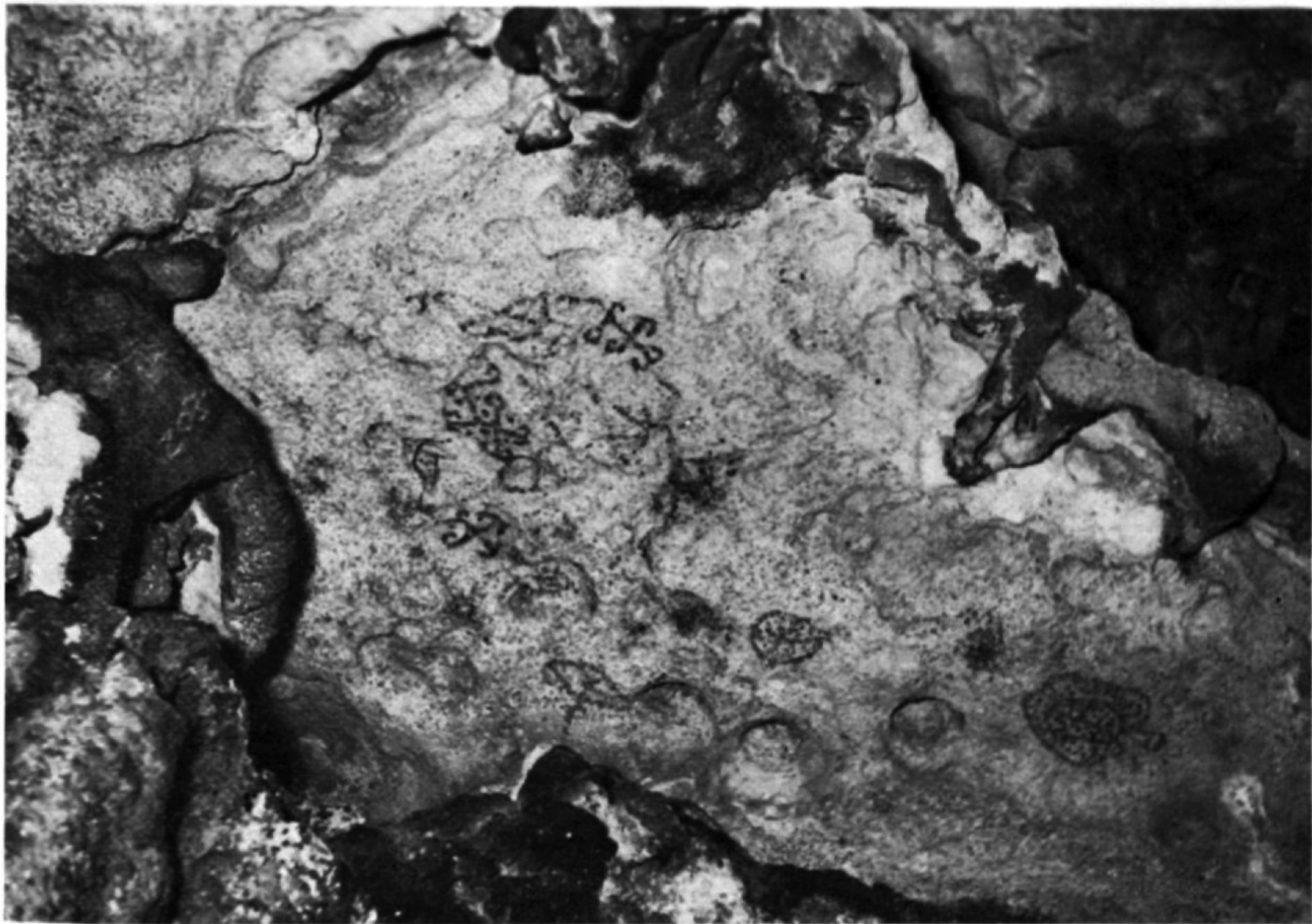

Fig. 54. Rechter deel van de oostelijke vindplaats van Onima (B 3).

Fig. 54. Right part of the Onima site B 3. – See Figs. 10, 62.

Fig. 55. Enkele pictografieën van de oostelijke vindplaats van Onima (B 3).
 Fig. 55. Part of the pictographs of B 3. – See Figs. 11: 4-6, 11.

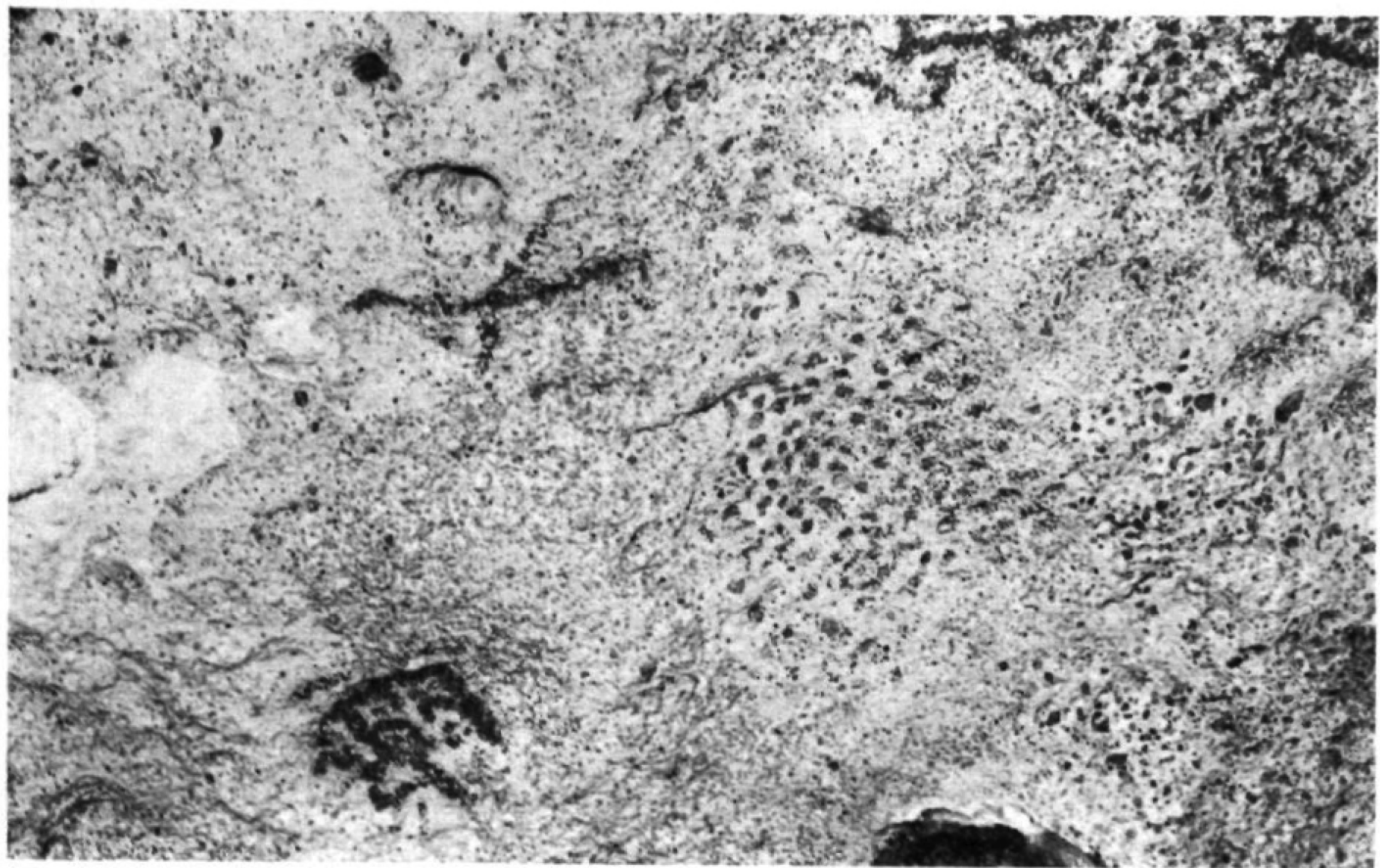

Fig. 56. Pictografieën van Onima (B 3). – Op deze vindplaats zijn niet alle punten kleurstofstippen; dikwijls zijn het ook kleine rolsteentjes van de conglomeraatbank waarop de tekeningen zijn aangebracht.
 Fig. 56. Pictographs of B 3. – See Fig. 11: 1-2, 14.

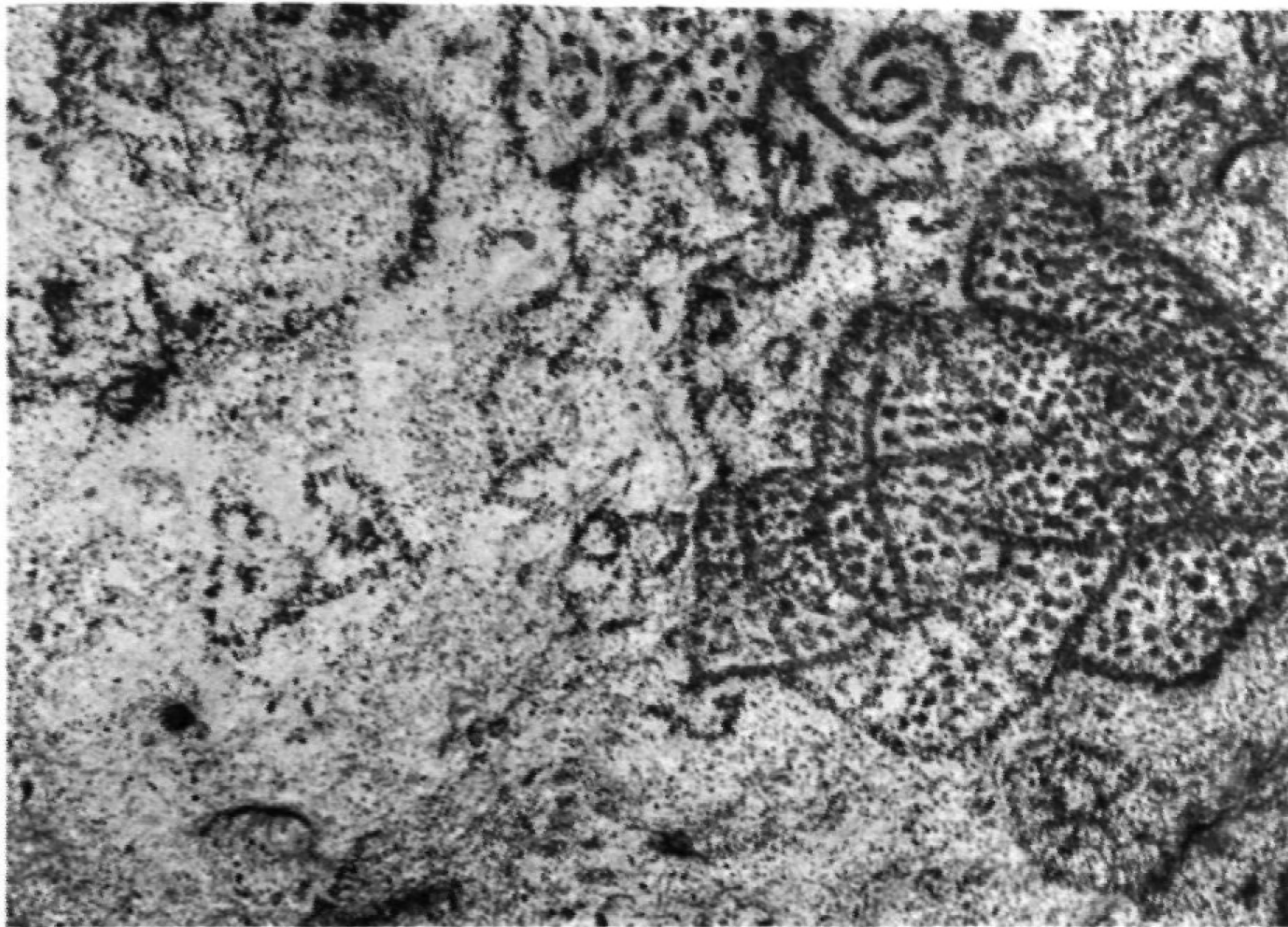

Fig. 57. Een karakteristiek groepje rotstekeningen van Onima (B 3).

Fig. 57. Pictographs of B 3. – Not all dots are specks of paint but also small pebbles, embedded in the limestone matrix of the conglomerate layer on which the drawings have been made. – See Fig. 11: 3, 12–13).

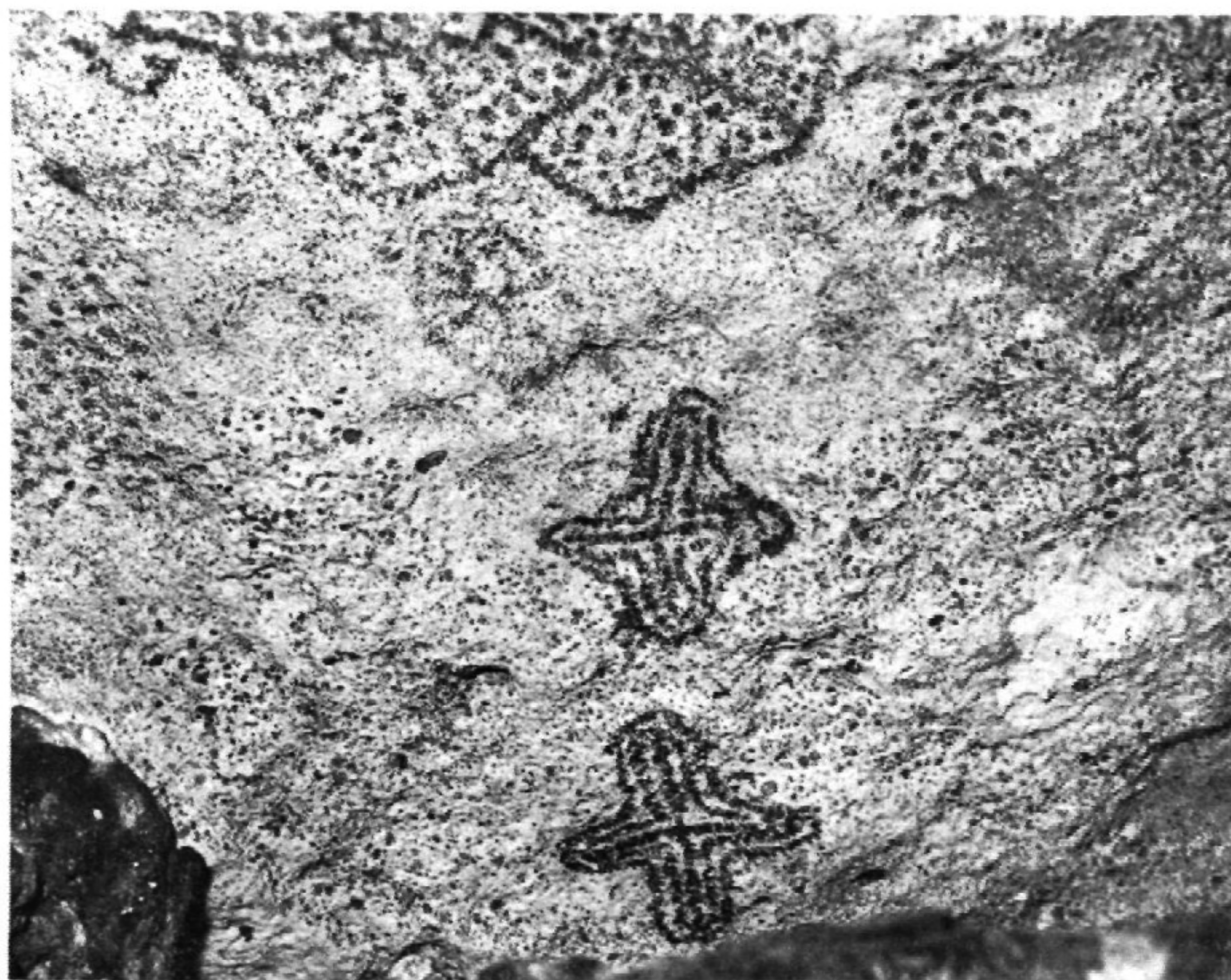

Fig. 58. Twee omlijnde kruisen van het abri van Onima (B 3).

Fig. 58. Two encircled crosses of B 3. – See Figs. 11 and 16: 13, 15–17.

Fig. 59. Gepuncteerde tekeningen van Onima (B 3), en twee 'veelpotige wezentjes.'

Fig. 59. Dot design and insect-like figures of B 3. – See Fig. 13: 8–9, 18–21.

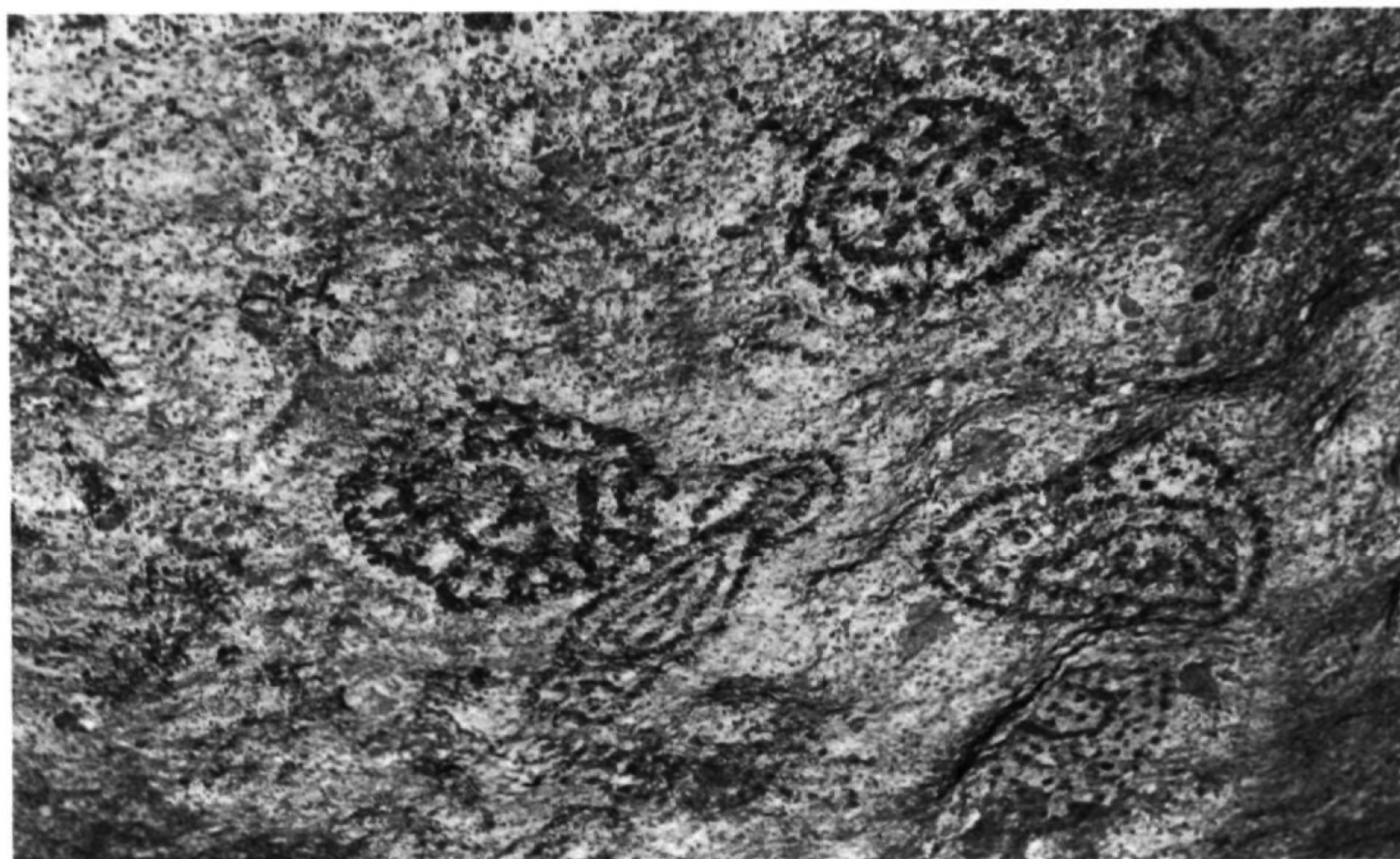

Fig. 60. Een paar merkwaardige tekeningen van Onima (B 3), waarvan één doet denken aan de afbeelding van een Heilige (30).

Fig. 60. Some curious drawings of site B 3. – See Figs. 9 and 12: 27–32.

Fig. 61. Rotstekeningen van Onima (B 3), waarin de stippen overwegend steentjes zijn.

Fig. 61. Pictographs of B 3, Onima. – See Figs. 12–13: 20–27.

Fig. 62. Overzicht van het rechterdeel van de vindplaats van Onima (B 3), met de overhangende conglomeraatbank waarop de tekeningen werden aangebracht.

Fig. 62. General view of site B 3, right part, showing the overhanging conglomerate layer with some dripstone at its margin. – See Figs. 10, 43,

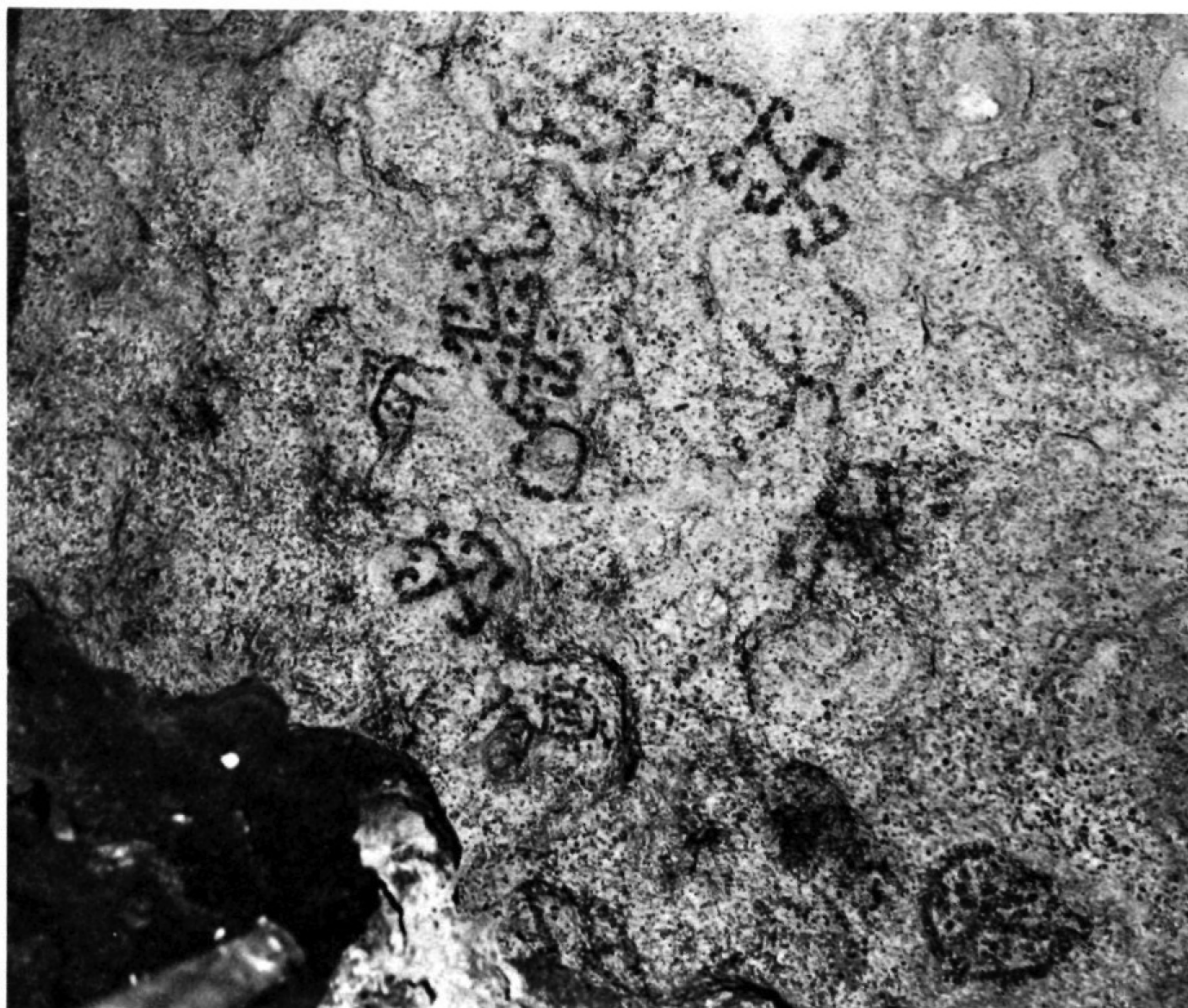

Fig. 63. Elegante tekeningen van Onima (B 3), op de onderkant van een
conglomeraatbank aangebracht.

Fig. 63. Graceful hooks of Onima, B 3. – See Fig. 15: 33–42.

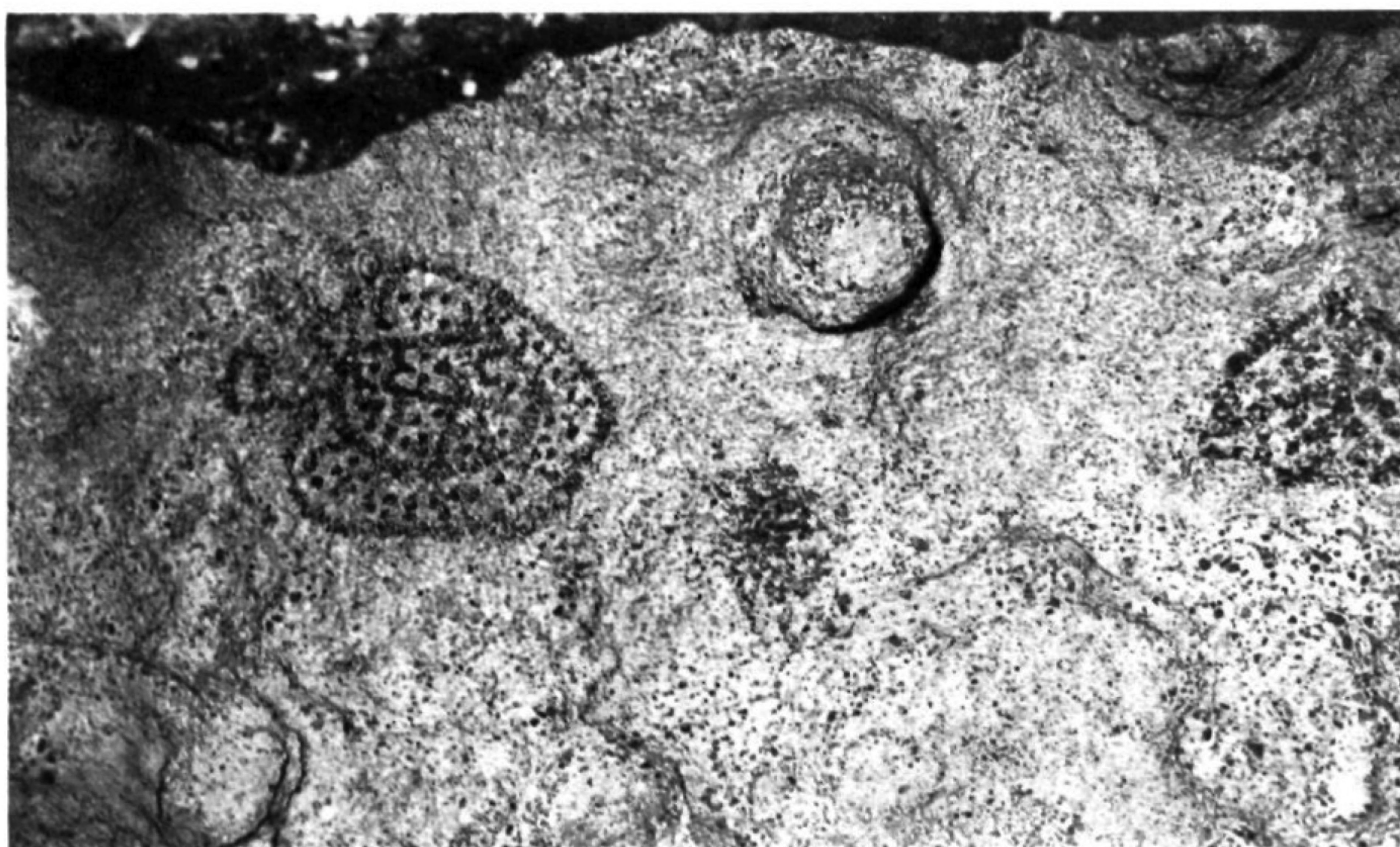

Fig. 64. Tekeningen van de oostelijke vindplaats van Onlma a (B 3).

Fig. 64. Rock-drawings of B 3, Onima. – See Fig. 15: 42–44.

Fig. 65. De roodbruine 'slang' bij de ingang van de grote grot van Spelonk, Bonaire (B 6).

Fig. 65. A reddish-brown 'snake' near the entrance of the large cave of Spelonk, B 6. – See Fig. 18: 3.

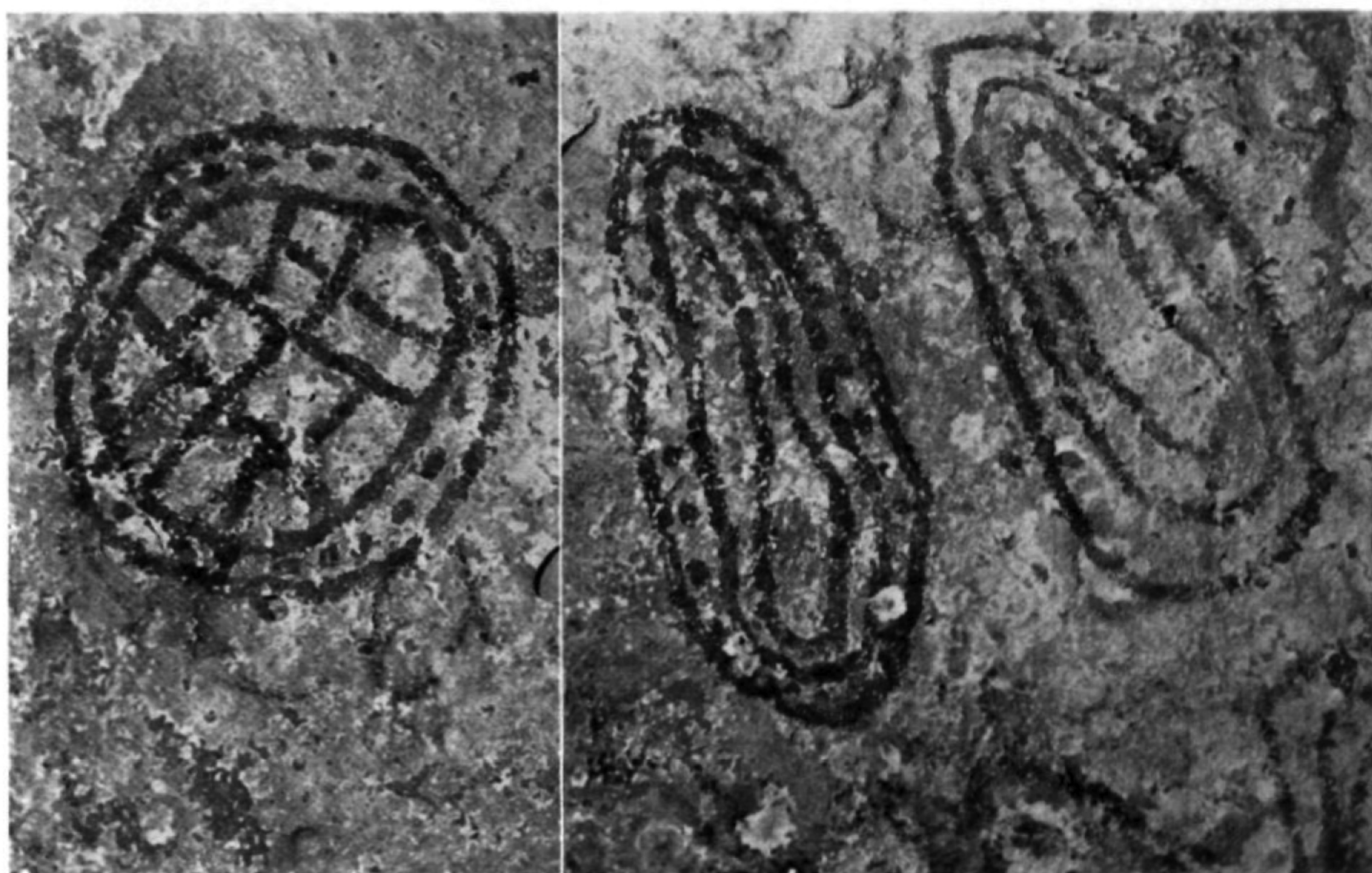

Fig. 66. Drie reeds welbekende figuren van de grot van Spelonk (B 6).

Fig. 66. Three already well-known designs at the entrance of Spelonk, B 6. – See Fig. 18: 7–9.

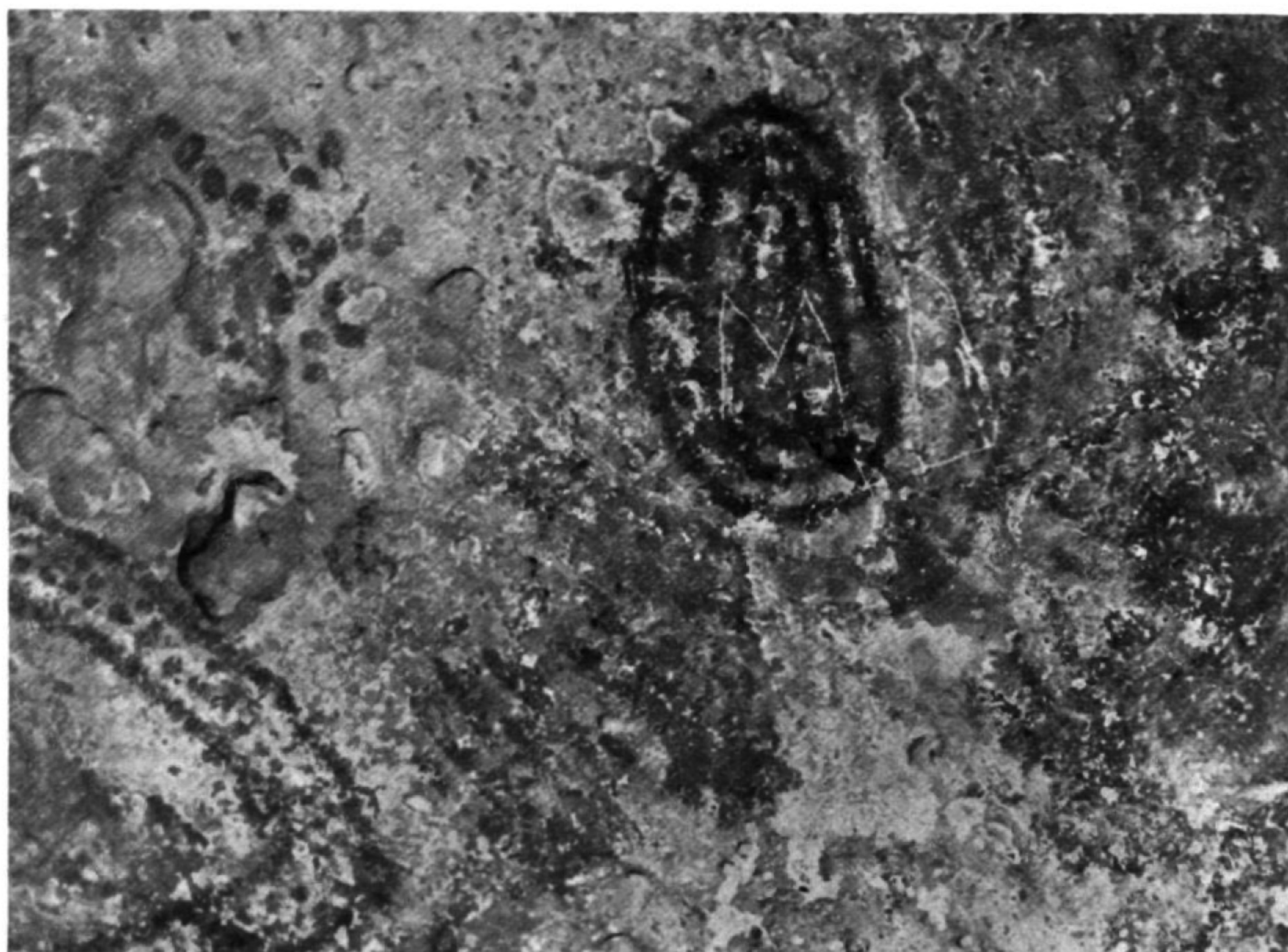

Fig. 67. Rotstekeningen bij de ingang van Spelonk (B 6).

Fig. 67. Petrographs of B 6. – See Fig. 18: 4-6.

Fig. 68. Tekeningen in de grote grot van Spelonk (B 6).

Fig. 68. Petrographs of B 6. – See Fig. 19: 13-14.

Fig. 69. Rotstekeningen in de schemer van Spelonk (B 6).

Fig. 69. Petrographs in the shades of B 6. – See Fig. 20: 23–24.

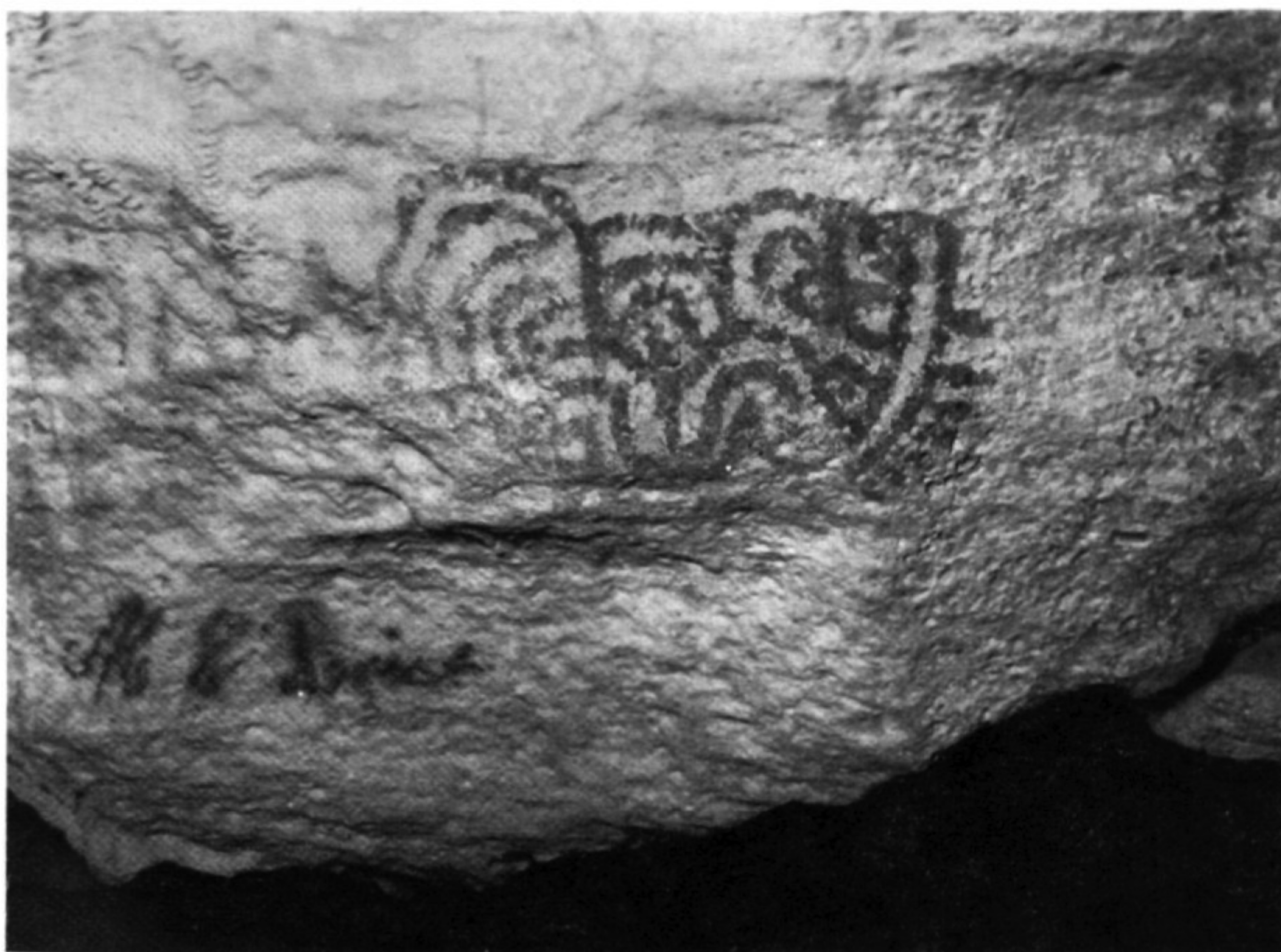

Fig. 70. Een bewonderingswaardige compositie uit Spelonk (B 6).

Fig. 70. A beautiful rock design in the shades of B 6. – See Fig. 19: 19.

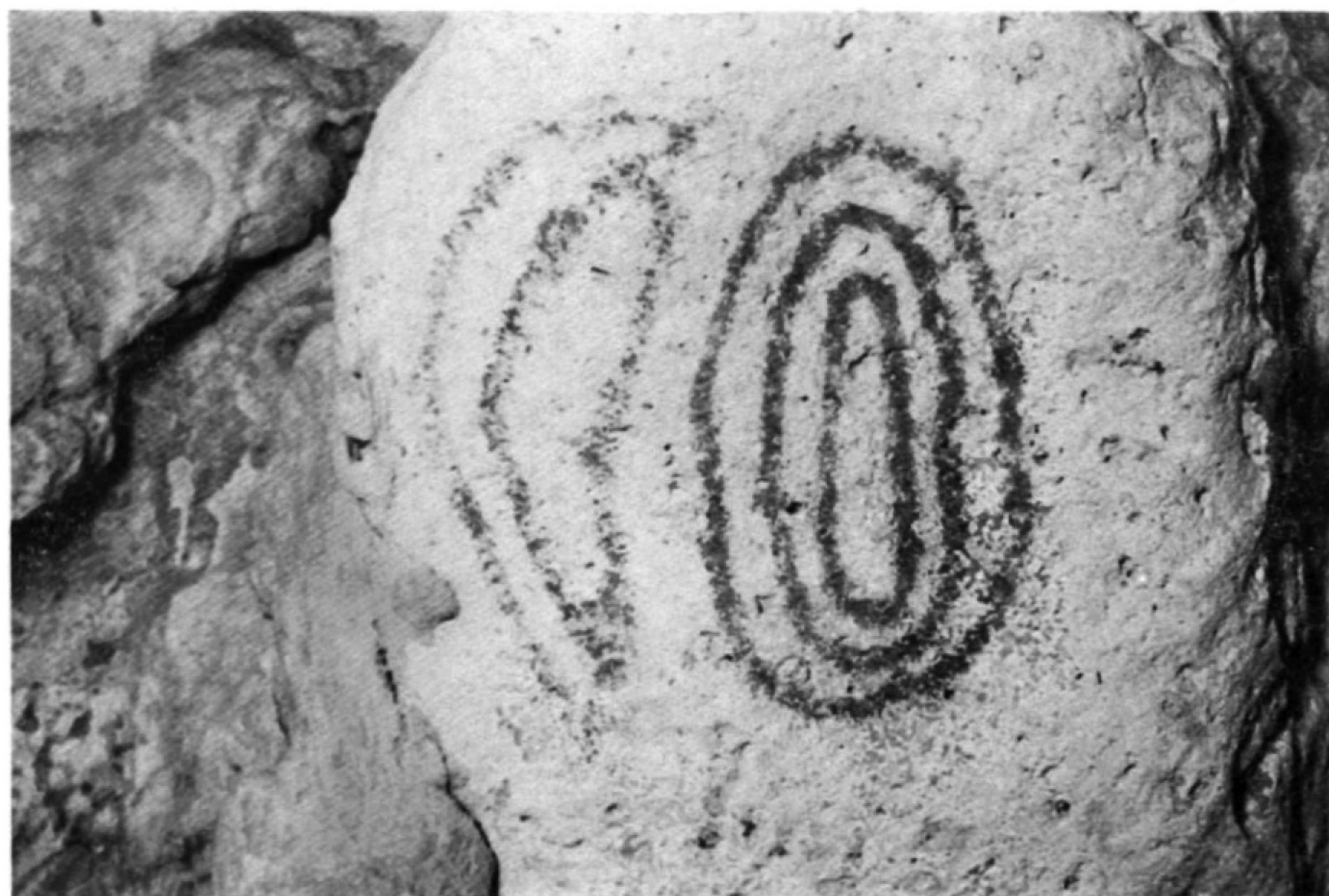

Fig. 71. Het begin van een verrassende serie tekeningen op een kalksteenwand in de schemer van de grote grot van Spelonk (B 6).

Fig. 71. Rockdrawings of B. 6. – See Fig. 21: 25–26.

Fig. 72. Het 'balletklasje' van Spelonk (B 6): 'voor oefeningen.'

Fig. 72. 'Ballet scene' inside a limestone cave, B 6: 'preliminary exercises'.
– See Fig. 21: 27–30.

Fig. 73. Het slot van de verrassende serie tekeningen op een blanke kalksteenwand van de grote grot van Spelonk (B 6).

Fig. 73. Rock-drawing of B 6. – See Fig. 21: 34–35.

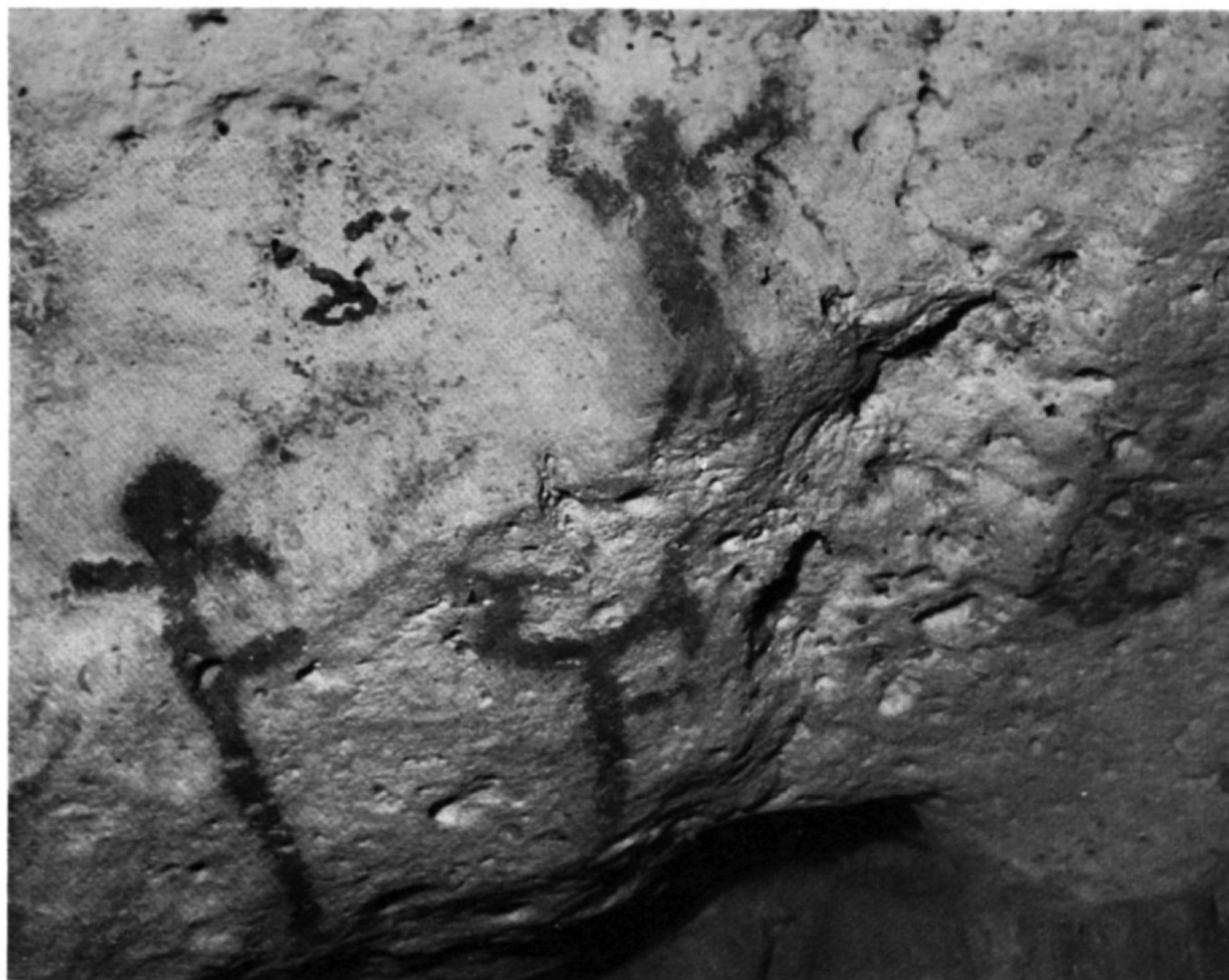

Fig. 74. Het 'balletklasje van Spelonk (B 6): 'de uitvoering,'.

Fig. 74. 'Ballet scene' inside a limestone cave, B 6: 'the performance,'. – See Fig. 21: 31–33.

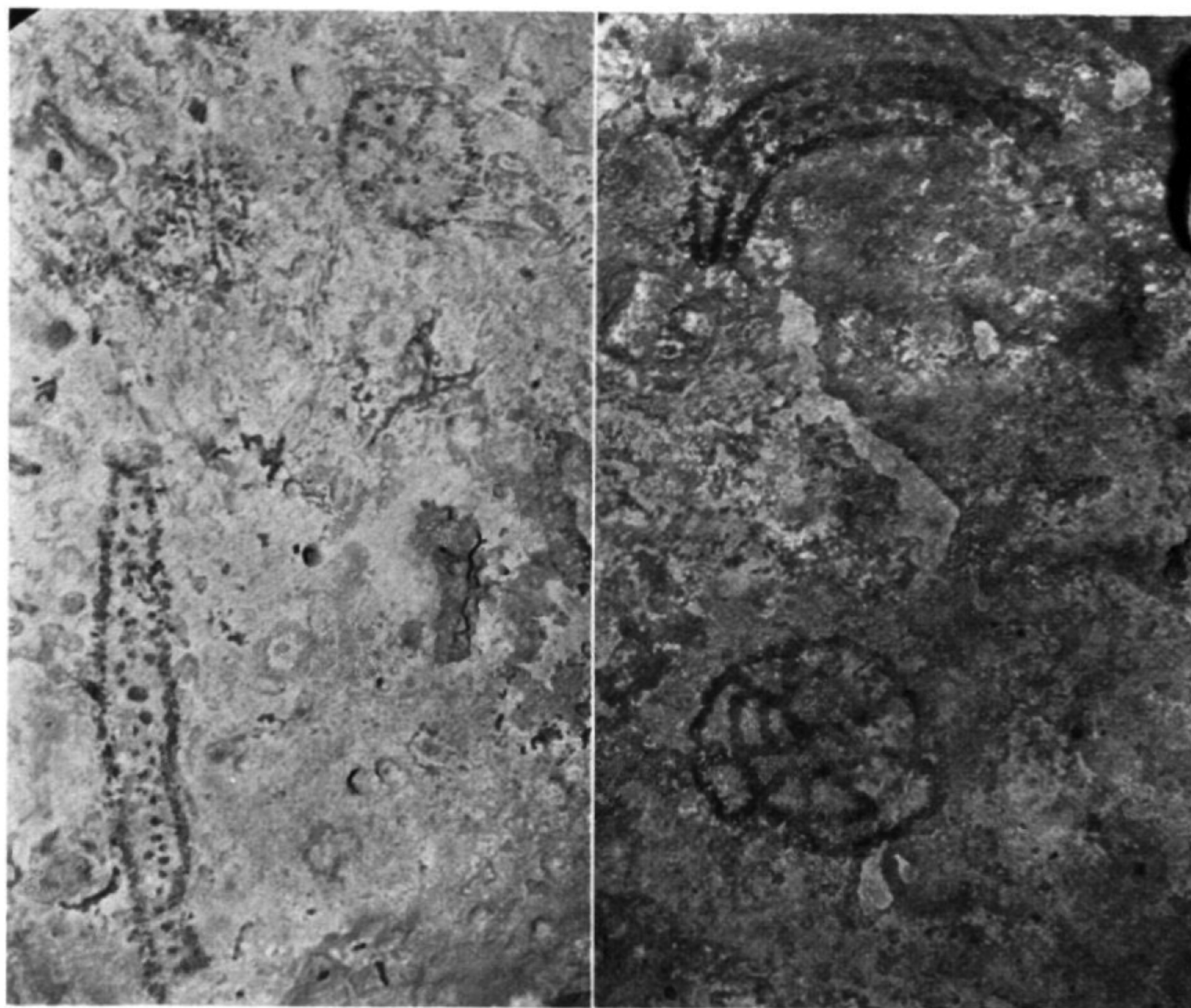

Fig. 75. Rotstekeningen van het plafond van Spelonk (B 6).

Fig. 75. Petrographs from the roof of B 6. – See Figs. 19: 16, 18, and 22: 44-45.

Fig. 76. Rotstekeningen van het dak van Spelonk (B 6).

Fig. 76. Petrographs from the roof of B 6. – See Fig. 22: 40-42.

Fig. 77. Rotstekeningen van de ingang van Spelonk (B 6).

Fig. 77. Rockdrawings near the entrance of B 6. — See Fig. 22: 37–39.

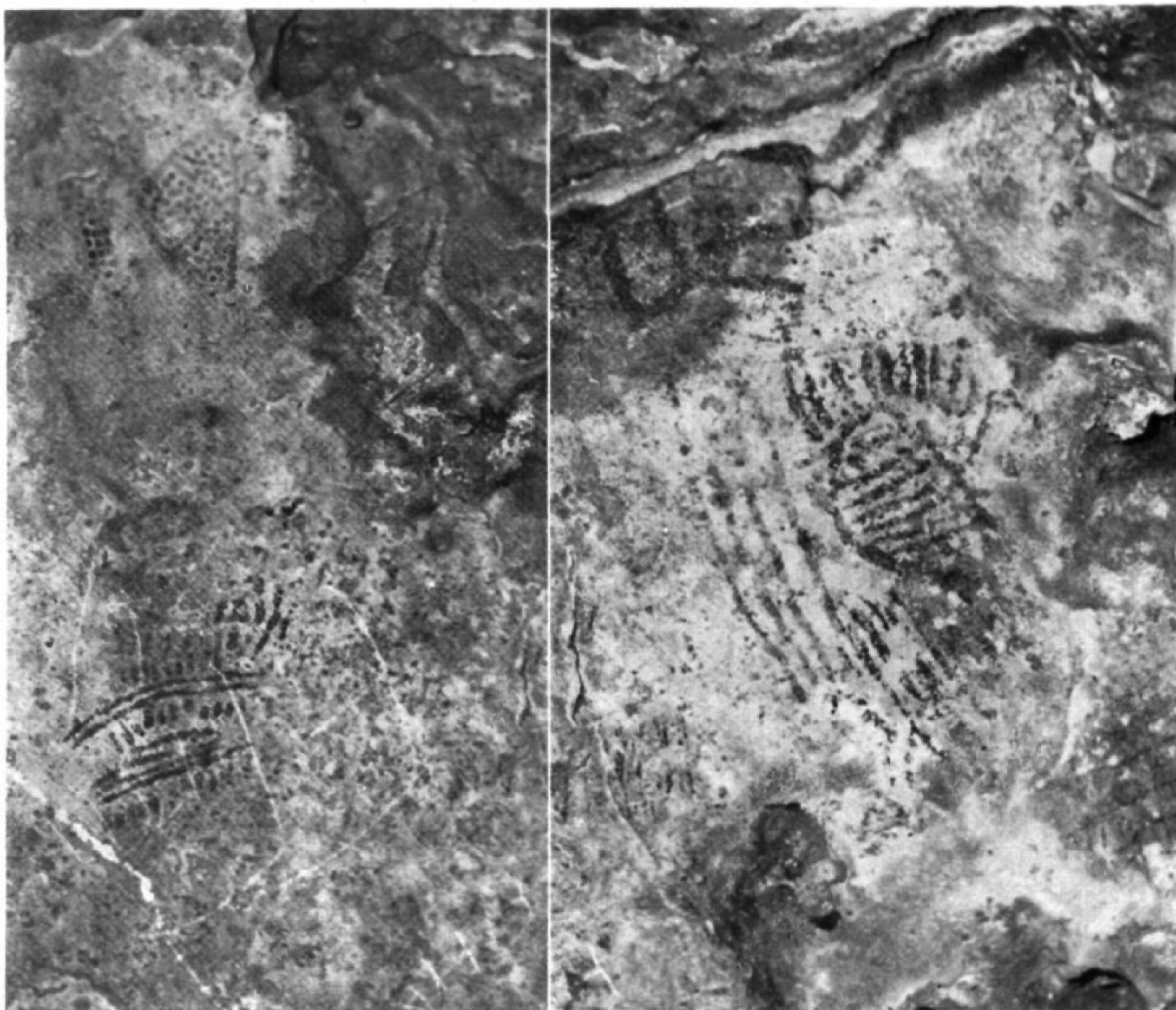

Fig. 78. Verweerde tekeningen op het plafond van Spelonk (B 6).

Fig. 78. Rockdrawings on the roof of B 6, near the entrance. — See Fig. 25: 56–57 and 58–59.

Fig. 79. Twee figuurtjes nabij de ingang van Spelonk (B 6).

Fig. 79. Small sun-design and anthropomorphic figure in the large cave of Spelonk, B 6. – See Fig. 22: 43 and 36.

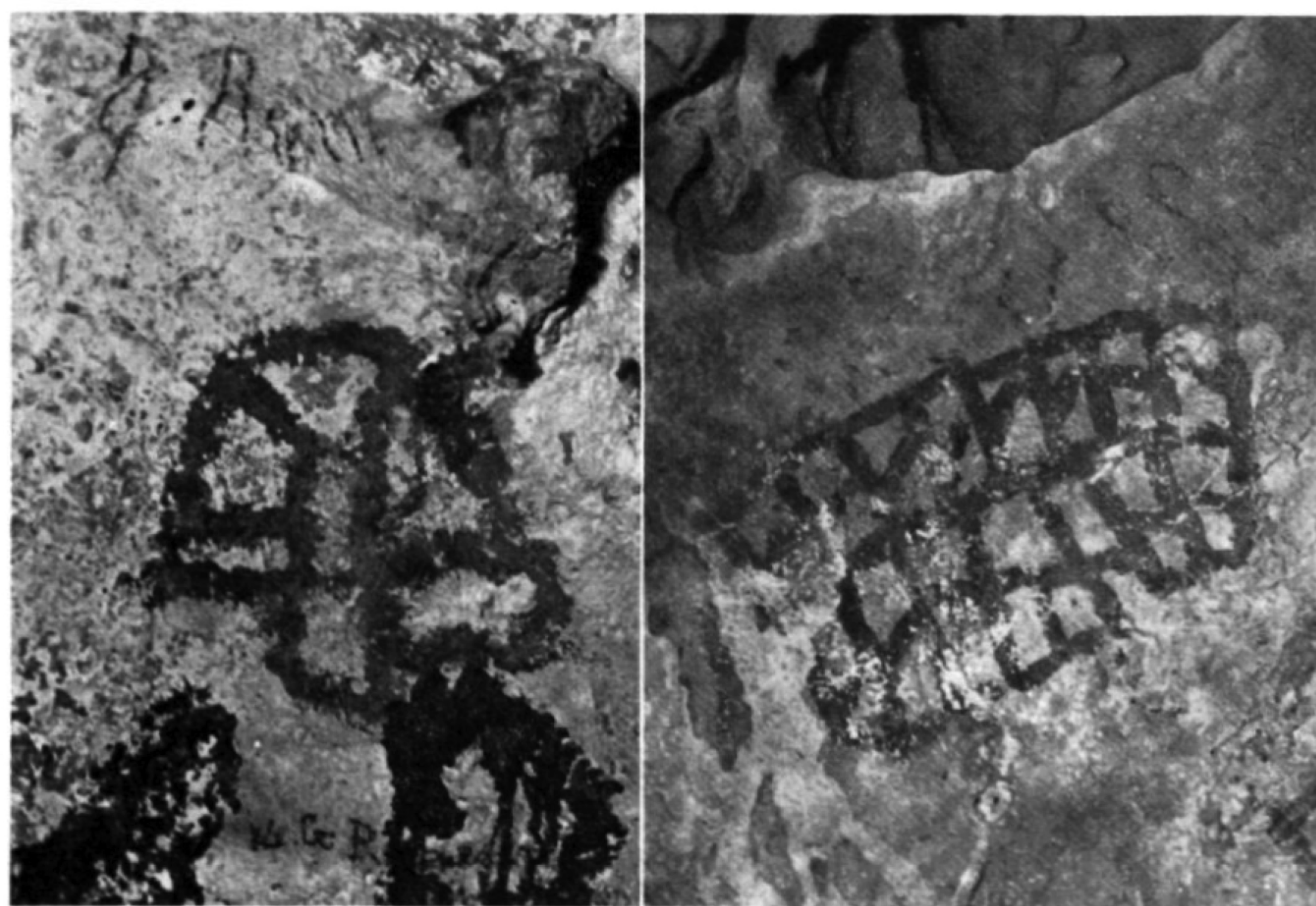

Fig. 80. Twee figuren van de grote grot van Spelonk (B 6).

Fig. 80. Two drawings of B 6. – See Fig. 20: 21, and 24: 52.

Fig. 81. Twee tekeningen van het plafond bij de ingang van de grote grot van Spelonk (B 6).

Fig. 81. Two drawings from a well-protected place near the entrance of B 6. – See Fig. 25: 60–61.

Fig. 82. Twee composities van het dak van Spelonk (B 6).

Fig. 82. Two fine petroglyphs on the roof of B 6. – See Fig. 24: 54–55.

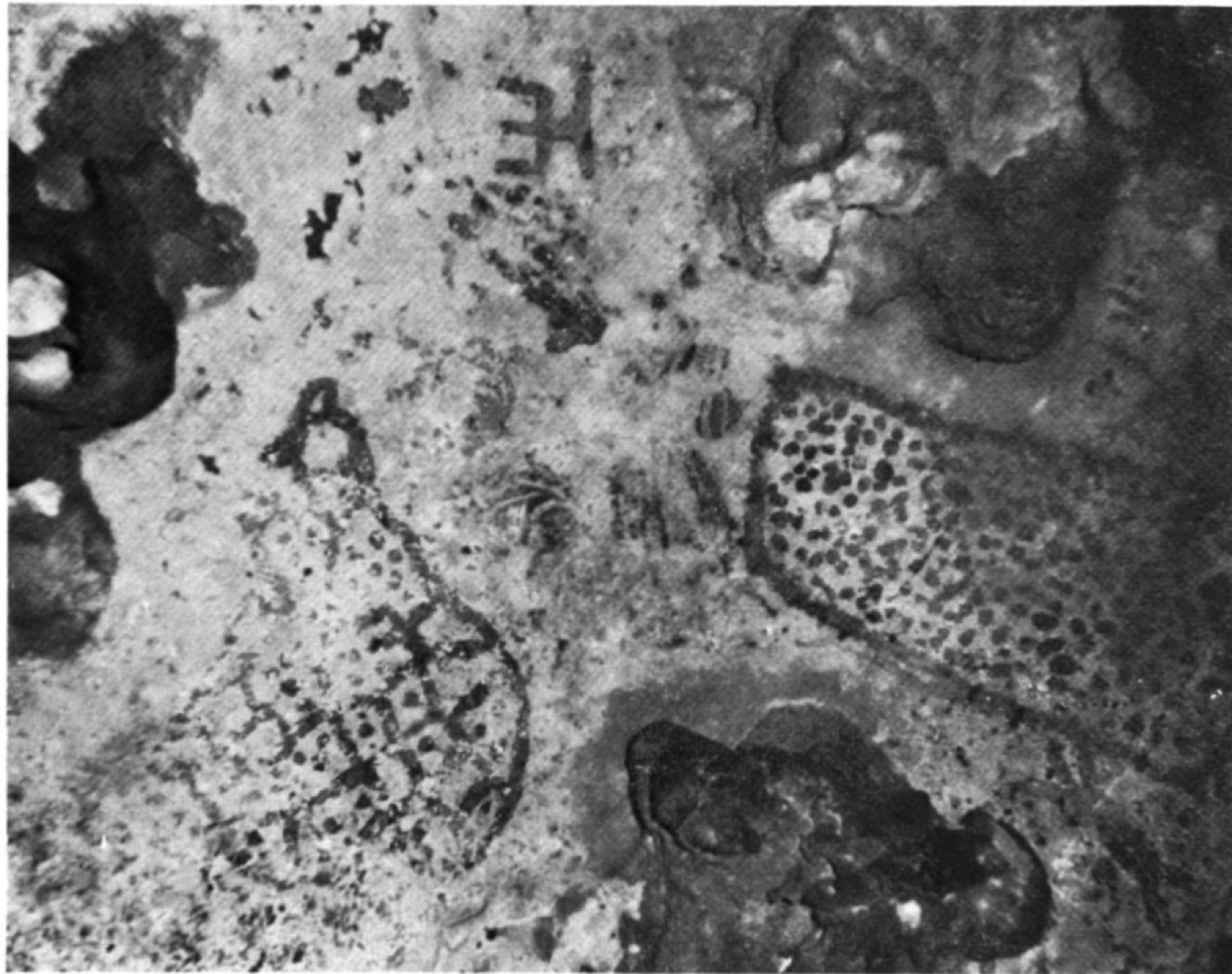

Fig. 83. Resten van tekeningen en handafdrukken tussen het verweerde druipsteen op het plafond bij de ingang van Spelonk (B 6).

Fig. 83 Petrographs between weathered dripstone on the roof of B 6. –
See Fig. 25: 62–65.

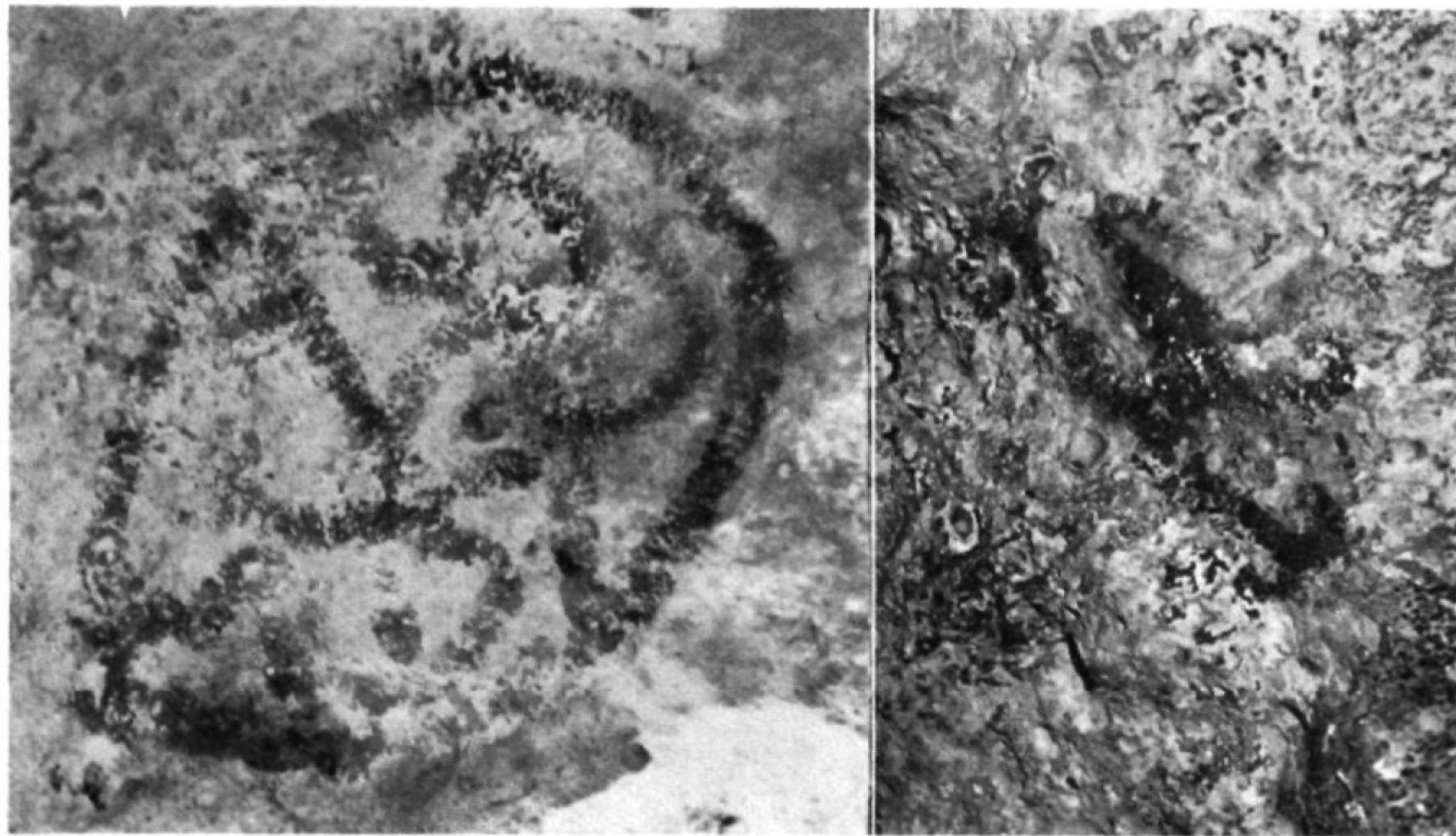

Fig. 84. Twee rotstekeningen van een grot bewesten Spelonk (B 8).

Fig. 84. Two petrographs of site B 8, W of the large cave of Spelonk.
See Fig. 29: *a* and *d*.

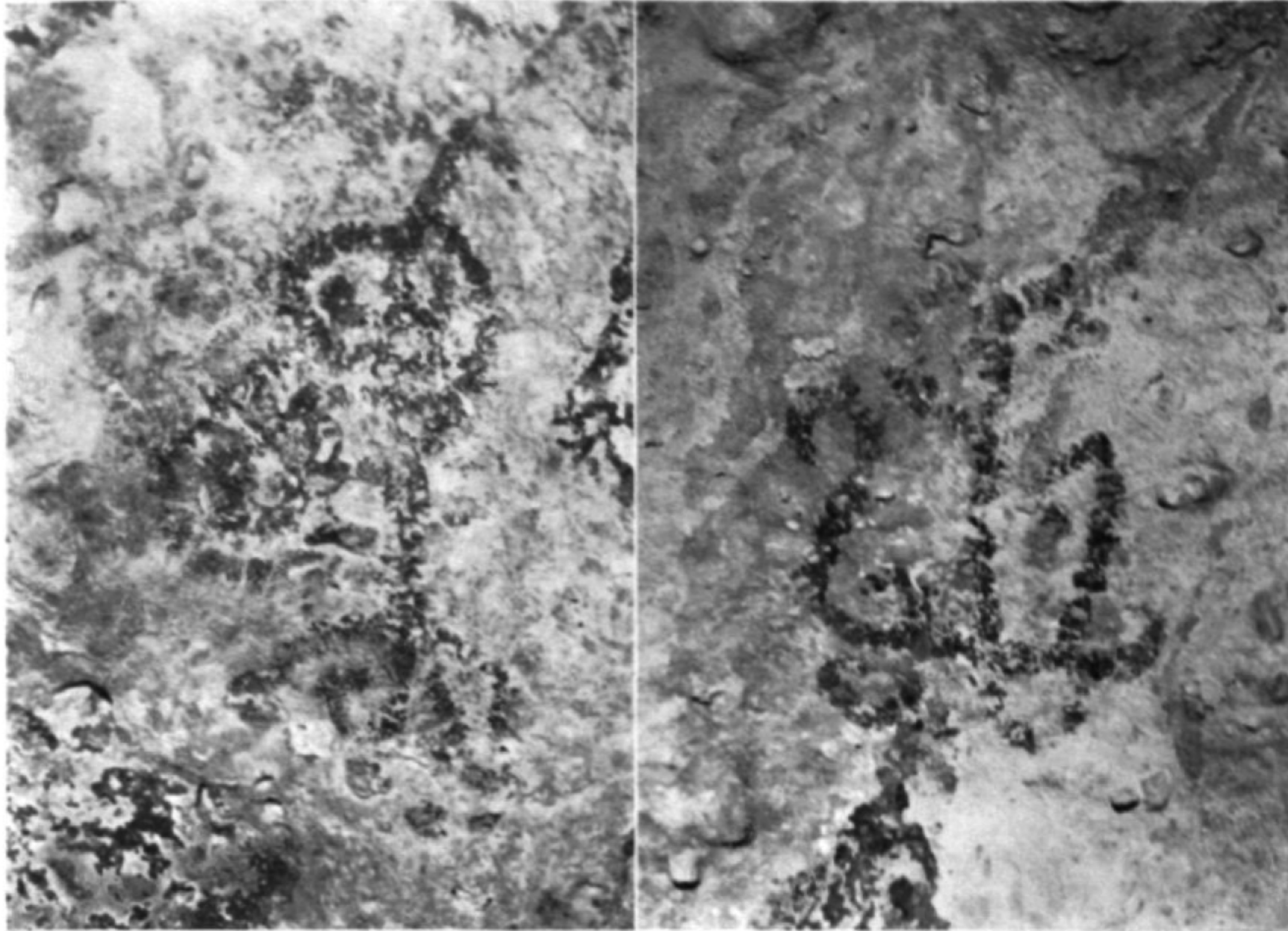

Fig. 85. Twee andere sierlijke tekeningen van de grot bewesten de grote Spelonk (B 8).

Fig. 85. Two other graceful pictographs of site B 8. — See Fig. 29: *f* and *g*.

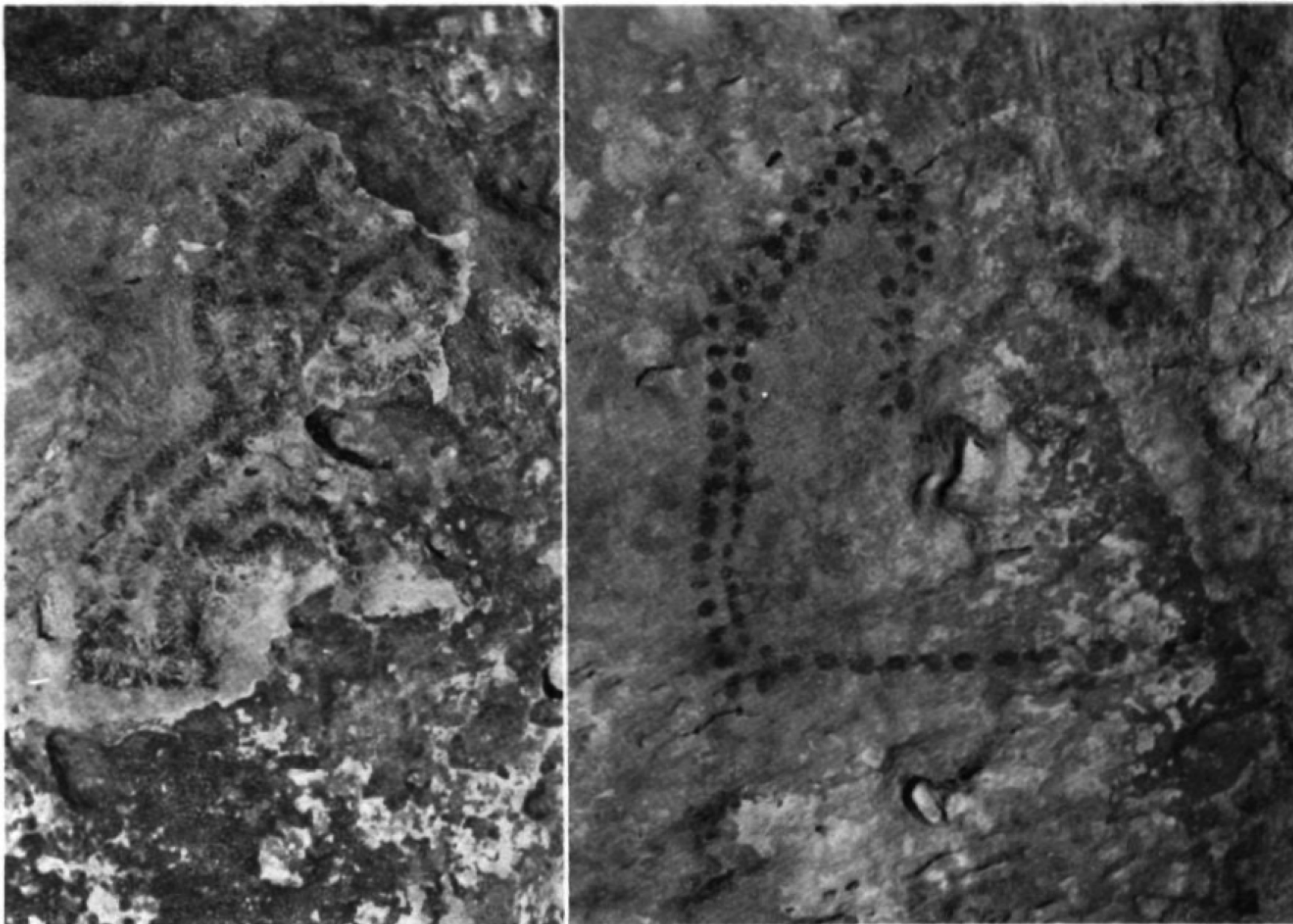

Fig. 86. Twee rotstekeningen uit de oostelijke grot van Spelonk (B 9).

Fig. 86. Two drawings from site B 9. — See Fig. 31, *q* and *j*.

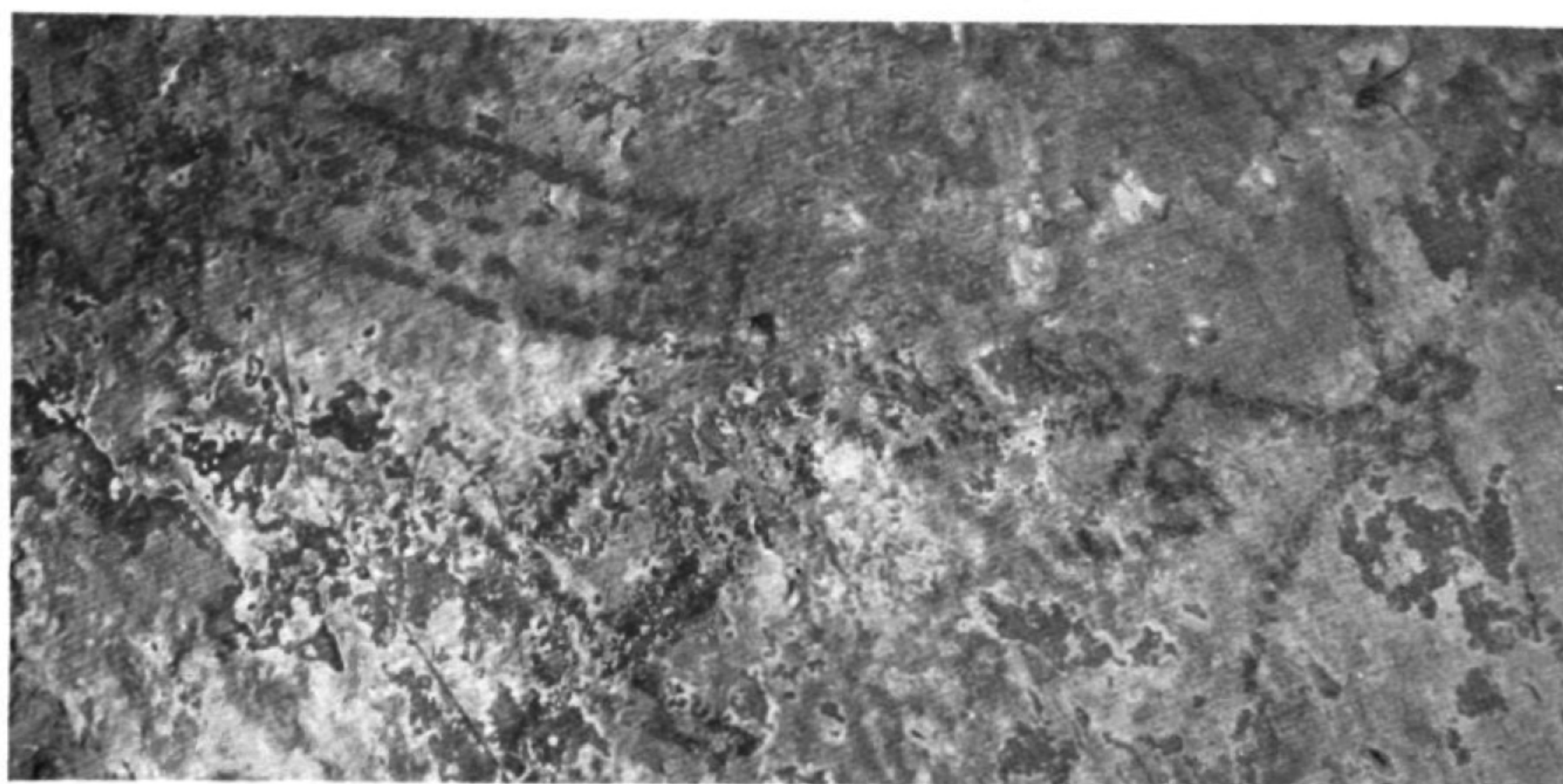

Fig. 87. Tekeningen op het verweerde plafond van de oostelijke grot van Spelonk (B 9).

Fig. 87. Drawings on the weathered roof of B 9. – See Fig. 30: *e–g*.

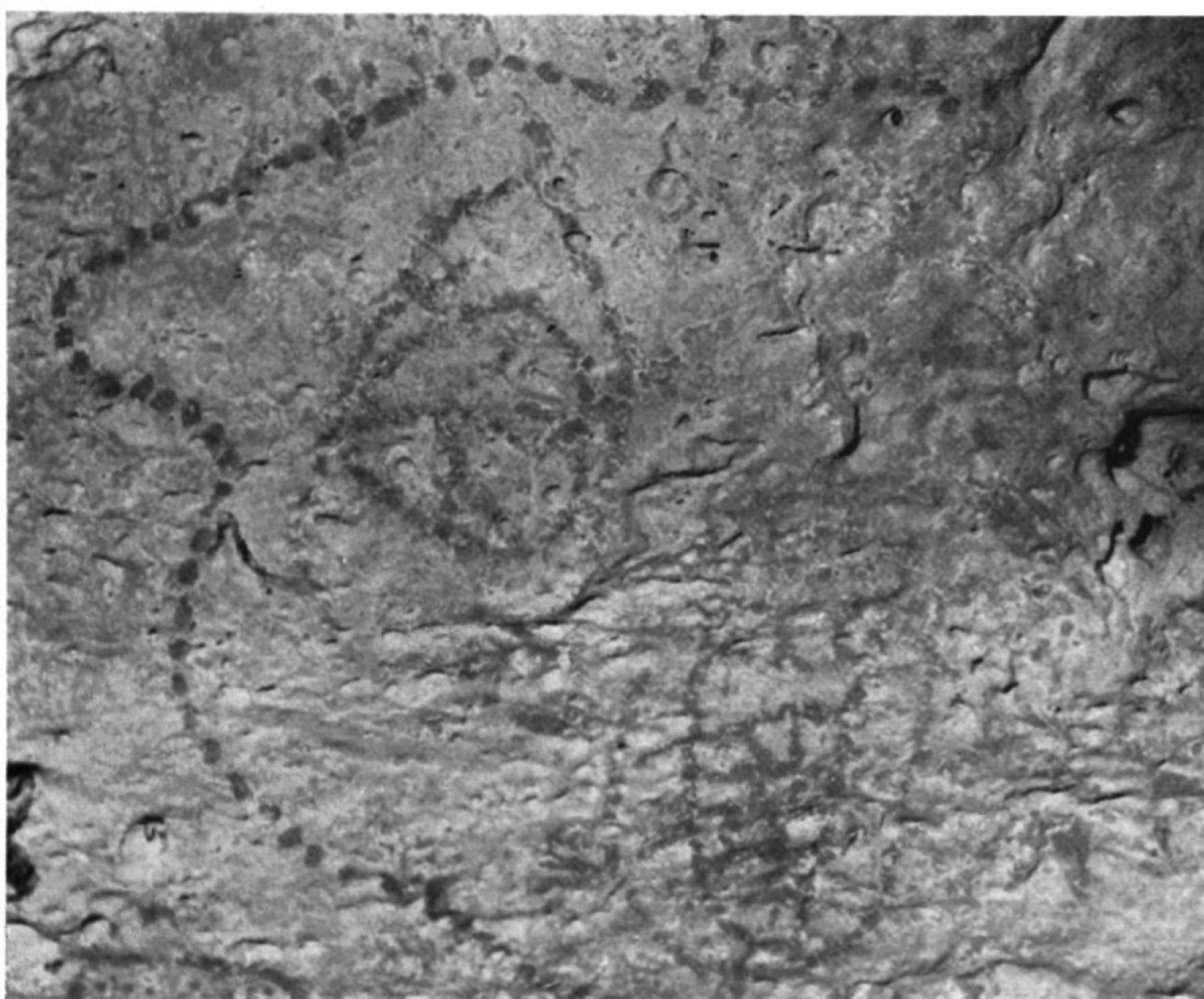

Fig. 88. Tekeningen van de zoldering van de oostelijke grot van Spelonk (B 9).

Fig. 88. Drawings of B 9, 16 m from the entrance, 1 m high. – See Fig. 30: *b–d*.

Fig. 89. Enkele eenvoudige rotstekeningen uit de oostelijke grot van Spelonk (B 9.)

Fig. 89. Simple petrographs of site B 9. – See Fig. 31: *l-n*.

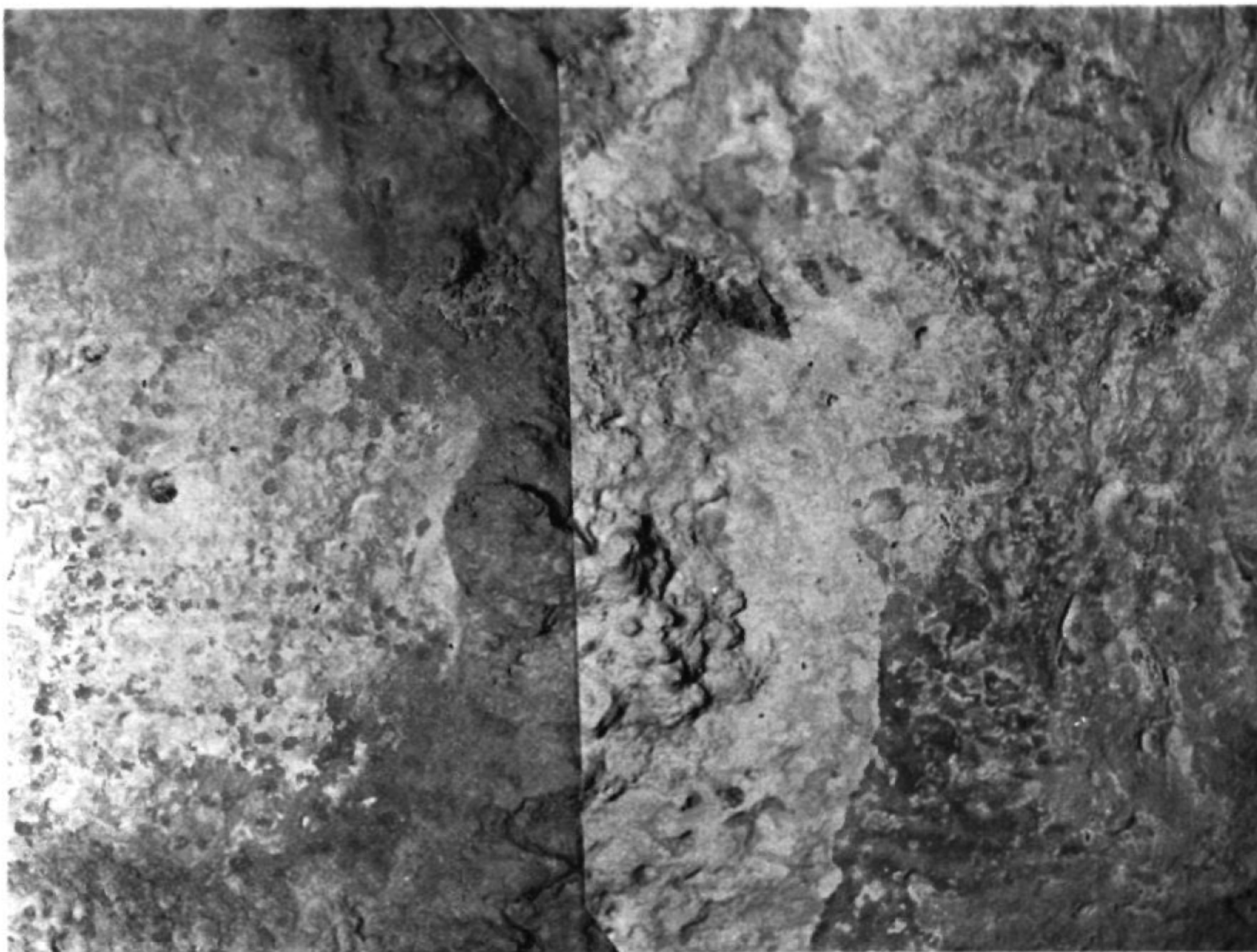

Fig. 90. Stippeltekeningen vlak bij de ingang van de oostelijke grot van Spelonk (B 9).

Fig. 90. Dotted designs on the weathered roof of site B 9. – See Fig. 30: *h-i*.

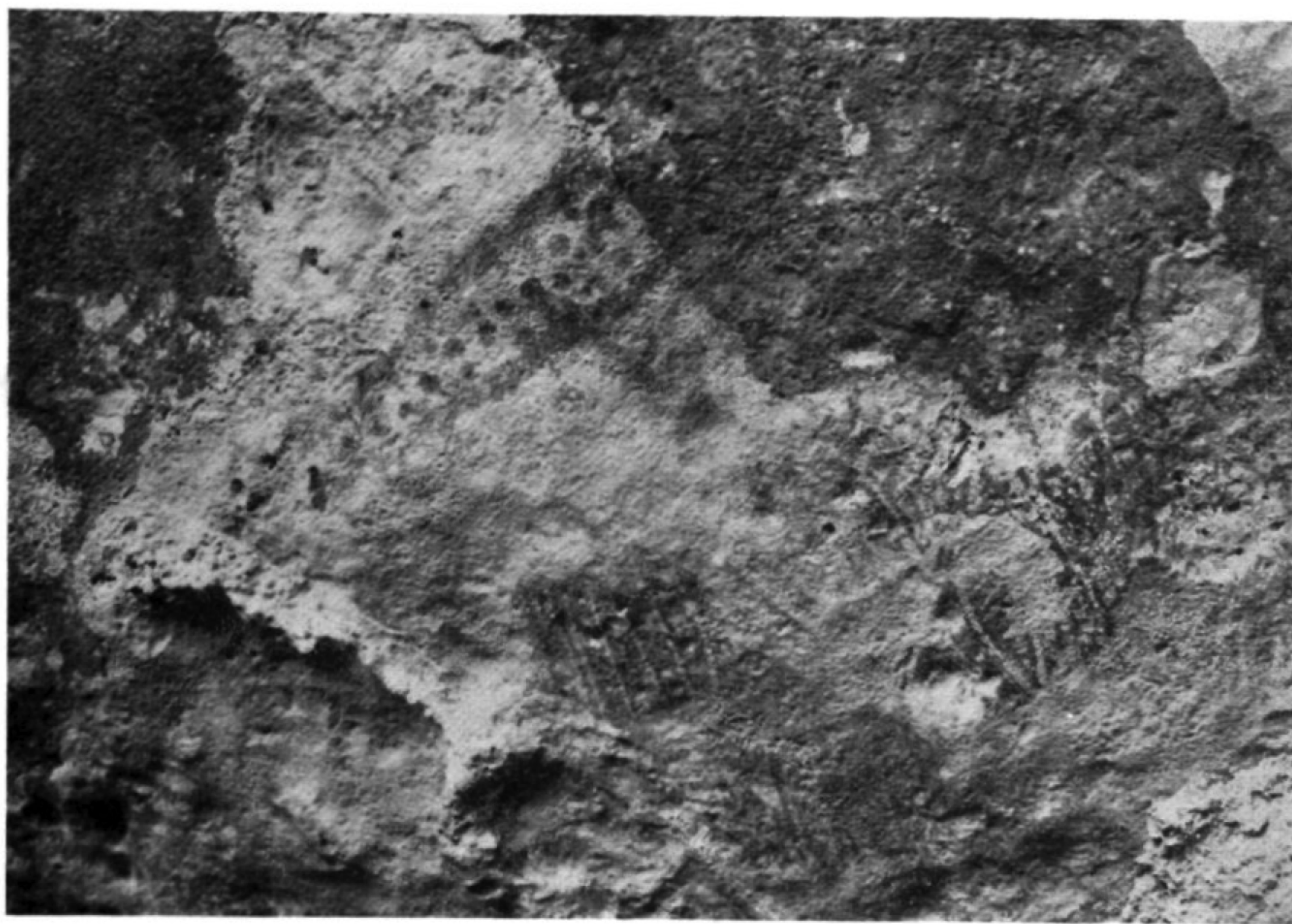

Fig. 91. Petrografieën in een kleine druipsteengrot ten westen van Spelonk (B 10).

Fig. 91. Petrographs in a small cave W of Spelonk, B 10. – See Fig. 32: *a-b*.

Fig. 92. Een van de 'veervormige' figuren uit een kleine grot ten Westen van Spelonk (B 10).

Fig. 92. A pictograph of B 10. – See Fig. 32: *c*.

Fig. 93. Enkele boeiende tekens in een kleine druipsteengrot bewesten Spelonk (B 10).

Fig. 93. Petrograph with 'scratched' hand prints in a small limestone cave W of Spelonk, B 10. – See Fig. 32: *d-e*.

Fig. 94. Merkwaardige handafdrukken uit een druipsteengrot bewesten Spelonk (B 10).

Fig. 94. 'Scratched' hand prints in site B 10. – See Fig. 32: *e-g, k*.

Fig. 95. Een opvallende compositie in een ondiepe grot bij Roshikiri, bewesten Spelonk (B 11).

Fig. 95. Petrograph in an abri near Roshikiri, B 11. — See Fig. 33: *a*.

Fig. 96. Figuren op het verweerde plafond van een ondiepe grot bij Roshikiri, bewesten Spelonk (B 11).

Fig. 96. Weathered rock drawing in an abri near Roshikiri, B 11. — See Fig. 33: *d-e*.

Fig. 97. De 'slangen' van de grot bij Roshikiri, bewesten Spelonk (B 11).

Fig. 97. The two 'snakes' of Roshikiri, B 11. – See Fig. 33: *b-c*.

Fig. 98. De meest opvallende tekening van Grita Cabaai (B 12).

Fig. 98. A striking rock drawing of the limestone abri Grita Cabaai, B 12.
– See Fig. 34: *a*.

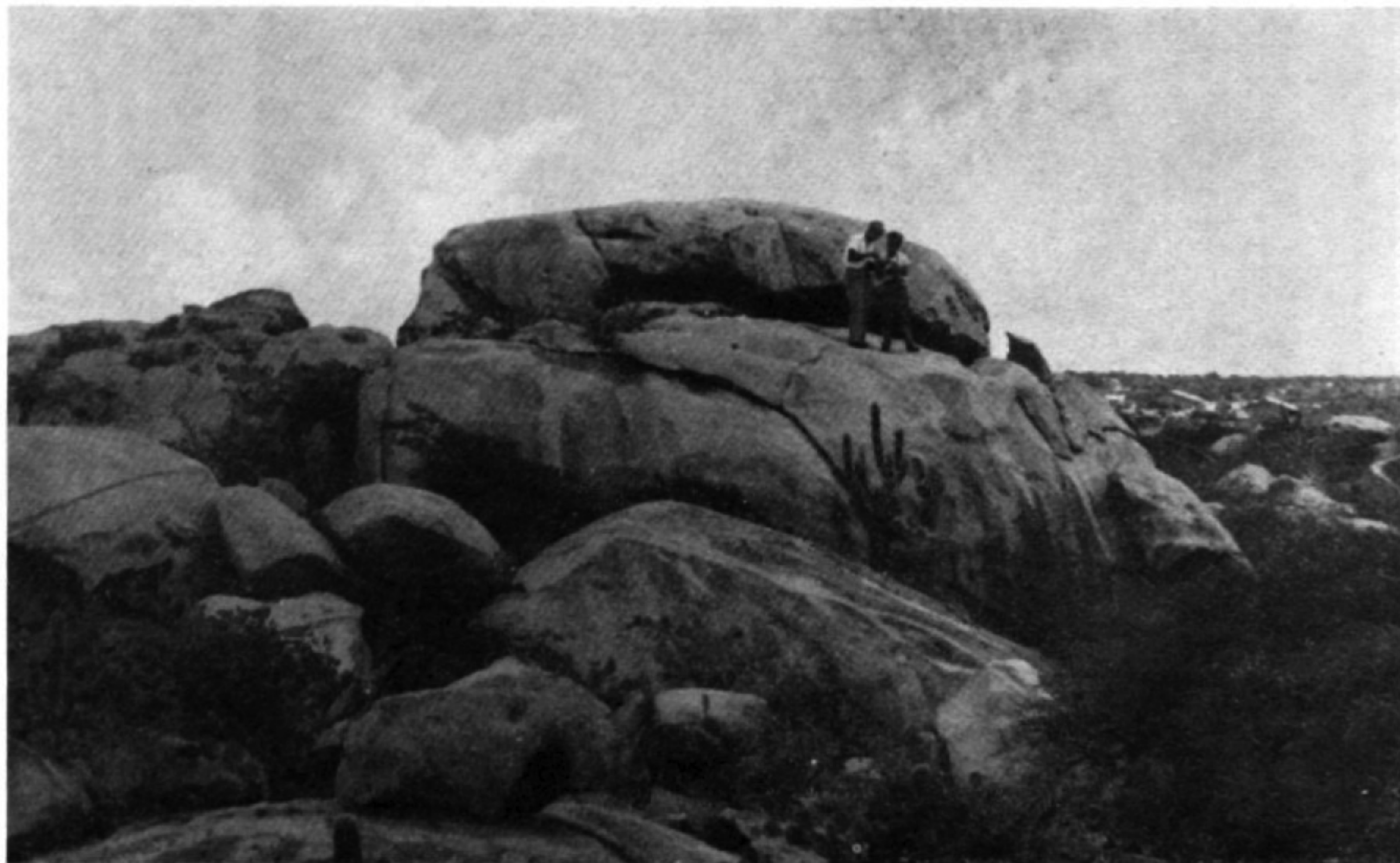

Fig. 99. Top van een diorietheuveltje bij Siribana, Aruba (A 31).

Fig. 99. Diorite hill near Siribana, A 31. — W. VAN DER MARK and I. TJON SIE FAT study the first petroglyphs found and figured on Aruba.

Fig. 100. Een opvallende inscriptie in dioriet van een heuveltje bij Siribana, Santa Cruz, Aruba (A 31).

Fig. 100. A conspicuous petroglyph in diorite near Santa Cruz, A 31. — See Fig. 39.

Fig. 101. De eerste inscriptie welke op Aruba, bij Siribana (A 31), werd gevonden, sinds Pastoor VAN KOOLWIJK in 1885 schreef, dat hij op dit eiland een enkele figuur had gezien welke op een granietblok was ingegrift. De ongekleurde lijnen van deze petroglyph zijn goed te volgen hoewel zij minder dan één millimeter diep zijn.

Fig. 101. A petroglyph in diorite, found at Siribana, near Santa Cruz, A 31. The grooved lines are very shallow, and colourless. – See Fig. 39.

Fig. 102. De tweede inscriptie van Siribana, Aruba (A 31), naast de vorige in de dioriet gekrast, maar veel minder duidelijk te zien.

Fig. 102. A second petroglyph, ground in the diorite rock at Siribana, A 31: concentric circles connected by three lines. – See Fig. 39.

Fig. 103. De schuilplaats tussen twee enorme rotsblokken onder de uiterste oosthoek van de Tafelberg van Santa Barbara op Curaçao, welke de Cueba dos Placa werd genoemd. Achter de persoon op de foto bevindt zich een muurtje dat mogelijk door Indianen werd gebouwd; vóór hem de nog ongestoorde helling van een schelphoop.

Fig. 103. An Amerindian shelter on the easternmost slope of the Tafelberg Santa Barbara. The discoverer stands in front of a low 'Indian wall', and on top of a refuse deposit with many shells.

Fig. 104. Profiel van een dikke laag van *Cerion uva*, aan de basis van de schelphoop van de Cueba dos Placa, Curaçao,— De top van elke landslak is verbrijzeld, waardoor de dieren gemakkelijker uit hun huis waren te halen.

Fig. 104. A thick layer of *Cerion uva*, all of them with crushed apex, in the refuse deposit at Cueba dos Placa.

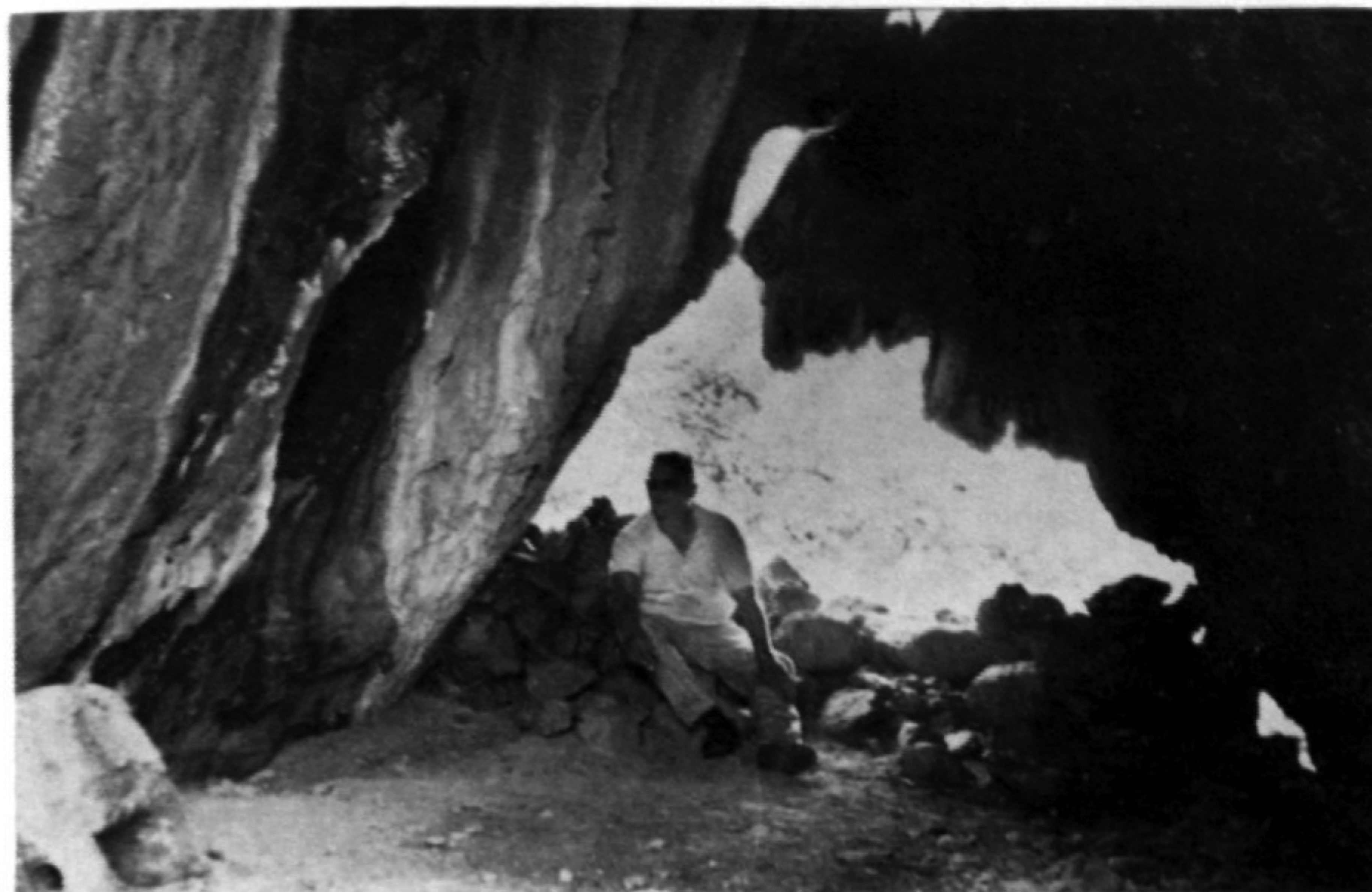

Fig. 105. Het 'Indianenmuurtje' van de Cueba dos Placa, Curaçao, gezien van binnen uit, met daarvóór de vloer van de schuilplaats welke is opgehoogd en afgevlakt.

Fig. 105. The 'Indian wall' from inside. The floor of the shelter has been flattened. — See Fig. 40.

Fig. 106. Het 'Indianenmuurtje' dat de ophoging en afvlakking van de vloer van de Cueba dos Placa mogelijk maakte. Het rechterdeel sluit de opening tussen twee rotspartijen af; het linkerdeel doet dit niet en is ten dele in elkaar gevallen.

Fig. 106. Right part of 'Indian wall' of a shelter called Cueba dos Placa. — See Fig. 40.

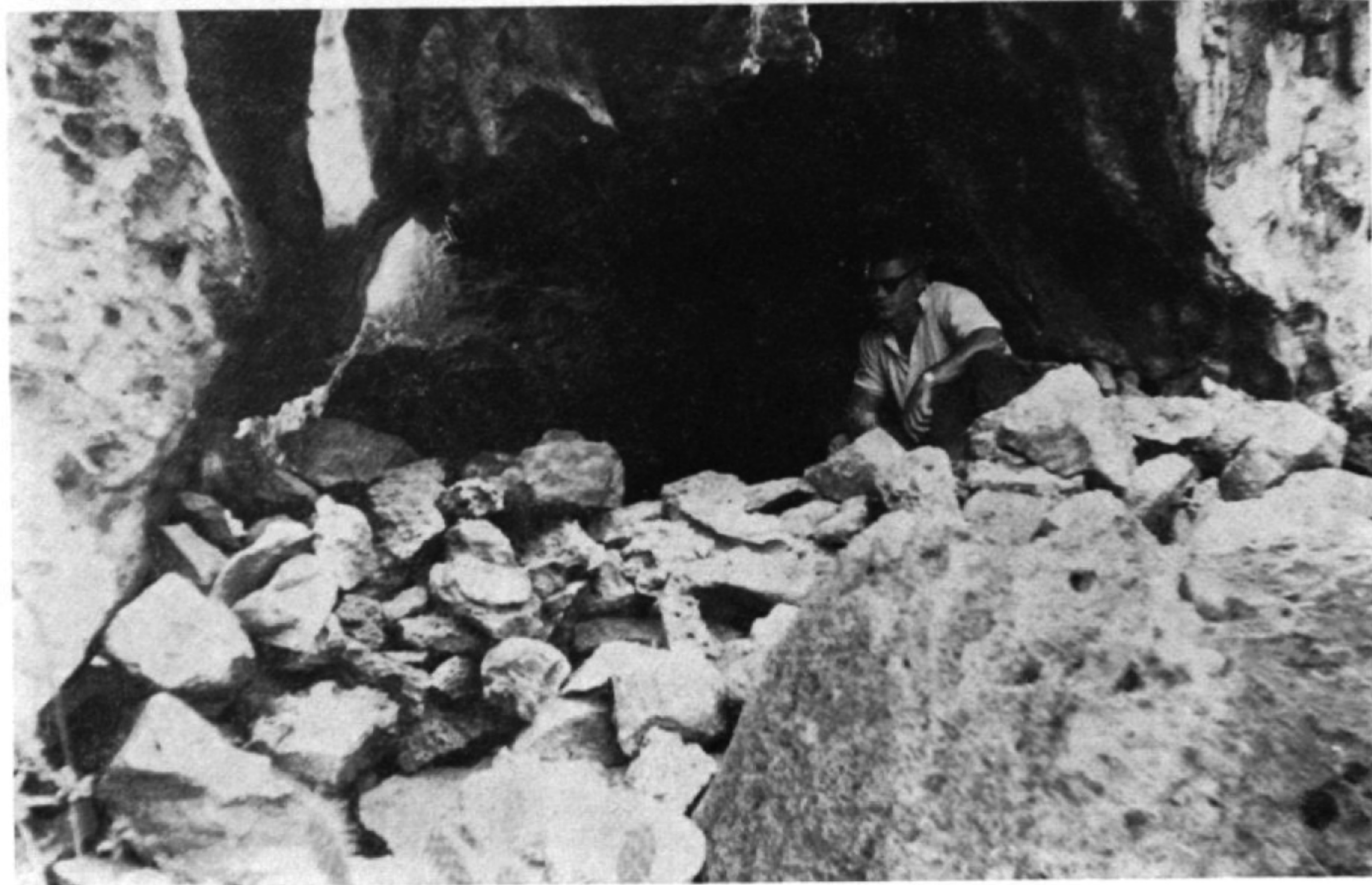

Fig. 107. Linkerdeel van het 'Indianenmuurtje' van de Cueba dos Placa, Curaçao, met zijn ontdekker STUIVER (= dos placa).

Fig. 107. Left part of low 'Indian wall' from a shelter called Cueba dos Placa. – See Fig. 40.

Fig. 108. Het middendeel van het 'Indianenmuurtje' van de Cueba dos Placa, Curaçao, dat uit geraapte, ongekapte stenen is opgebouwd.

Fig. 108. Central part of the 'Indian wall' of Cueba dos Placa. – See Fig. 40.

66 ROTSTEKENINGEN VAN CURAÇAO, ARUBA, BONAIRE

	I	II	III	IV
	p. fig.	p. fig.	p. fig.	p. fig.
Petroglyphs				
CURAÇAO				
C 4 Hato	25		97	29
α-3	20-21		27-28, 63-65	
C 14 Koraal Tabak 'sculpture'			100	37-38, 67
ARUBA				
A 31 Siribana [α-β]			19	99 39, 100-102
'Indian wall'				
CURAÇAO				
Cueba dos Placa			69	40, 103-108
References	37	118	100	22
Summary	39	119	124	60

H. L. THEUNS

EEN ANALYSE VAN DE ONTWIKKELING VAN HET INTERNATIONALE TOERISME IN DE NEDERLANDSE ANTILLEN

INLEIDING

“Gedurende enkele decennia voorafgaande aan de jaren vijftig was de economische situatie in de Nederlandse Antillen betrekkelijk zorgeloos, dank zij de olieraffinaderijen”¹. Door toename van de internationale concurrentie gedwongen gingen de olieraffinaderijen omstreeks 1955 over tot grootscheepse reorganisaties, waardoor aanzienlijke aantallen werknemers moesten afvloeien, terwijl de beroepsbevolking door natuurlijke aanwas een groot accrès vertoonde². De als gevolg hiervan ontstane werkloosheid deed de noodzaak van een structuurwijziging in de te eenzijdig op de aardolie georiënteerde Antilliaanse economie duidelijk naar voren komen.

Het hoogste aantal werknemers sinds de oprichting werd bij de aardolie-industrie bereikt in 1952. Via een geleidelijke daling van het personeelsbestand na dit topjaar wierpen de massale ontslagen reeds hun schaduw vooruit. Anticiperend op deze ontslagen werden door de Antilliaanse overheid reeds in 1953 belastingfaciliteiten in het leven geroepen ter stimulering van industrievestiging en hotelbouw³.

Op grond van de bepalingen van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden maakte Nederland in 1958 een aanvang met de verlening van hulp bij het streven naar diversificatie van de Antilliaanse economie. Met garantie van Nederland werden in dat jaar door de Antillen leningen ten behoeve van de economische ontwikkeling van Curaçao en Aruba afgesloten tot een bedrag van NA f. 19 miljoen⁴. De opbrengst van deze leningen werd op Aruba besteed voor de waterdestillatie-inrichting, de bouw van het Aruba Caribbean Hotel en de zgn. hydroponicsfarm; op Curaçao voor de uitbouw van de vrije zône en de bouw van het Hotel Curaçao Intercontinental. Het diversificatiestreven was, zo blijkt, van meet af aan duidelijk mede gericht op ontwikkeling van de toeristensector. Dit is niet verwonderlijk:

1) de toeristensector is evenals de andere onderdelen van de zgn. tertiaire sector relatief arbeidsintensief.

2) de internationale toeristische vraag is zeer inkomenselastisch: bij toenemend inkomen wordt een meer dan evenredig deel aan buitenlandse reizen uitgegeven, m.a.w. er bestaat bij stijgende welvaart een snelgroeiende markt voor toeristische dienstverlening. Een op basis van het jaar 1963 door de International Union of Official Travel Organizations (IUOTO) gemaakte 'cross-country' analyse van 72 landen leverde voor de uitgaven aan internationaal reisverkeer een inkomenselasticiteit van 1,5 op, terwijl Davis in 1968 dezelfde gemiddelde inkomenselasticiteitscoëfficiënt aangeeft voor de gehele wereld⁵.

3) het Caraïbisch gebied kende dankzij de geografische nabijheid van de Verenigde Staten reeds voorbeelden van een geslaagde toeristische ontwikkeling: pre-Castro Cuba, Puerto Rico en de Bahama's.

4) met name Curaçao had al enige ervaring met toerisme, zij het met 'cruise-toerisme' en zaken-, familie- en vriendenbezoek en nauwelijks met verblijfstoerisme in de eigenlijke betekenis van het woord ('tourists travelling for recreational reasons')⁶.

5) Curaçao en Aruba beschikten reeds over een gevestigde internationaal gerichte traditie in de dienstverlenende sector. Met name Curaçao kon reeds bogen op een "historisch sterk gegroeide en goed ingeburgerde handelsstand"⁷. De ontwikkeling van het internationale toerisme op de Antillen vertoont wat dit betreft gelijkenis met een land als Tunesië, waarvan SAMIR AMIN zegt: "(Thus) the prosperous tourist industry has opened up new areas of investment to private enterprise, in a field to which local entrepreneurs, with their merchant origins, are well suited both temperamentally and financially"⁸.

Preconditie voor een ontwikkeling van het internationale toerisme was uiteraard dat het gebied een zekere toeristische aantrekkelijkheid bezat. Welnu de twee 'basic attractions': zon en zee waren in overvloed aanwezig.

DE TWEELEDIGE ONTWIKKELING VAN HET INTERNATIONALE TOERISME IN DE NEDERLANDSE ANTILLEN: CRUISE-TOERISME EN VERBLIJFSTOERISME

De aanzet voor de ontwikkeling van het internationale toerisme op de Antillen werd, zoals gezien, gevormd door het cruise-

toerisme en het zaken-, familie- en vriendenbezoek. Een indruk van de ontwikkeling van het cruise-toerisme kan worden verkregen uit Tabel 1.

TABEL 1
CRUISE-TOERISTEN PER EILAND
in duizendtallen, 1958-1968

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
<i>Curaçao</i>	26,2	45,1	41,4	48,8	52,6	85,2
<i>Aruba</i>	0,6	16,2	14,5	16,3	19,9	25,5
<i>Bonaire</i>	—	—	—	—	—	1,1
<i>St. Maarten</i>	1,2	0,2	4,1	7,0	21,5	39,9
<i>Ned. Antillen</i>	28,0	61,5	59,9	72,1	94,0	151,7

Bronnen. 1958: H. MOERMAN, Toerisme, *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*; 1960 t/m 1968, m.u.v. Curaçao 1966 en 1968: ARTHUR D. LITTLE, Inc., *The future of tourism in the Netherlands Antilles*, June 1969; Curaçao 1966 en 1968: *Statistisch Jaarboek Nederlandse Antillen 1969*, Willemstad, 1970.

Uit deze tabel blijkt, dat het cruise-toerisme primair tot bloei kwam op Curaçao: in 1958 werden de Nederlandse Antillen door circa 28.000 passagiers van cruise-schepen bezocht, waarvan ruim 26.000 of meer dan 90% voor rekening van Curaçao kwamen. Van de factoren die hierbij een rol hebben gespeeld kunnen worden genoemd:

- a) de gunstige natuurlijke haven.
- b) de typische architectuur en eigen sfeer van oud-Willemstad.
- c) de aanwezigheid van een internationaal georiënteerde handelsstand.
- d) de bijzonder lage invoerrechten op zgn. toeristenartikelen, waardoor deze nagenoeg tegen vrijhavenprijzen konden (en kunnen) worden aangeboden. Tot voor kort bijvoorbeeld was het tarief op edelstenen, sieraden uit edel metaal, polshorloges en fototoestellen 3,3% over de f.o.b.-waarde.
- e) de reclame-activiteiten gericht op verbreiding van het freeport-shopping image van Willemstad.

Het zakenbezoek hangt uiteraard samen met de reeds genoemde aanwezigheid van een internationaal georiënteerde handelsstand; het vrij omvangrijke familie- en vriendenbezoek met het hoge percentage niet-Antillianen in de bevolking van Aruba en Curaçao: in 1947 respectievelijk 43,8% en 27,3%⁹.

In 1956 werden op Curaçao circa 15.900 (op Aruba naar schatting circa 5.000) aankomsten van overnachtende bezoekers geregistreerd, terwijl van het bestaan van een werkelijk toeristische accommodatie van noemenswaardige omvang op dat moment nog geen sprake was. Sinds de vestiging van de eerste luxe hotels (Curaçao 1957, Aruba 1959) namen de aantallen 'stay-over visitors' op deze eilanden, een enkele onderbreking daargelaten, gestadig toe: van 36.000 in 1958 tot circa 153.500 in 1968.

De groei van het verblijfstoerisme werd bevorderd door het wegvallen van Cuba als 'tourist destination' na de revolutie van Castro c.s. in januari 1959. Cuba trok vóór die datum jaarlijks tussen 300.000 en 400.000 bezoekers.

Na 1959 verlegde deze toeristenstroom zich naar andere Caraïbische eilanden, aanvankelijk naar Puerto Rico en de Bahama's, later, bij het bereiken van een zekere verzadiging aldaar, ook naar andere eilanden.

Een indruk van de numerieke ontwikkeling van het verblijfs-toerisme in de Antillen kan worden verkregen uit Tabel 2.

TABEL 2
OVERNACHTENDE BEZOEKERS PER EILAND
in duizendtallen, 1958-1968

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
<i>Curaçao</i>	26,9	30,9	23,7	38,2	55,8	101,5
<i>Aruba</i>	9,1	13,1	12,0	20,2	26,4	52,0
<i>Bonaire</i>	N.B.	1,6	1,9	5,2	6,5	8,6
<i>St. Maarten</i>	N.B.	1,4	3,6	5,0*	11,0*	17,4
<i>Ned. Antillen</i>		46,9	41,2	68,6	99,7	179,6

Bronnen. 1958, 1960 en 1962: dossier Departement van Sociale en Economische Zaken (DSEZ); 1964, 1966 en 1968, m.u.v. St. Maarten 1966: Bijlage bij *Statistisch Jaarboek Nederlandse Antillen 1969*; St. Maarten 1966: eerdergenoemd rapport van LITTLE.

* in genoemde bronnen opgenomen schattingen.

In de jaren 1960-1962 vertoont de geleidelijke groei in de aantallen aankomsten van overnachtende bezoekers een onderbreking. Factoren welke kunnen bijdragen tot verklaring van deze groei-onderbreking zijn:

- de devaluatie van de Venezolaanse bolivar met 28½% in het najaar van 1960;

– de beperkingen die de regering van de Verenigde Staten in 1962 oplegde aan het reisverkeer naar het buitenland.

De genoemde maatregelen hebben voor Curaçao en Aruba een ongelijk effect gehad, omdat het toeristenbezoek niet gelijk was (en is) verdeeld naar land van herkomst: Curaçao ontving relatief meer Venezolaanse bezoekers; Aruba relatief meer bezoekers uit de Verenigde Staten. Het aantal bezoekers uit Venezuela liep op Curaçao van 1960 op 1961 terug van circa 13.000, of 42% van het totaal aantal overnachtende bezoekers, naar circa 6.000 of 25%. Op Aruba liep van 1961 op 1962 het aantal bezoekers uit de Verenigde Staten terug van circa 4.900 of 39% van het totaal aantal overnachtende bezoekers, naar circa 3.600 of 30%.

Vergelijking van de in de periode 1958–1967 gerealiseerde gemiddelde jaarlijkse groei in het aantal verblijfstoeristen met die in de gehele wereld laat zien, dat de relatieve groei in de Nederlandse Antillen die in de wereld overtreft met 4%: de gemiddelde jaarlijkse groei in de wereld bedroeg in genoemde periode 10%, die in de Antillen circa 14%.

TABEL 3

AANTAL OVERNACHTENDE BEZOEKERS
in de wereld als geheel, en in de Ned. Antillen, 1958–1967

	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967
<i>Wereld</i>										
a) in miljoenen	74,6	78,9	86,8	91,7	111,7	122,9	136,6	145,3	161,3	173,0
b) % groei t.o.v. voorgaande jaar		5,8	10,0	5,6	21,8	11,7	11,2	6,4	11,0	7,3
gemiddelde jaarlijkse groei 10%										
<i>Ned. Antillen</i>										
a) in duizenden	38,0*	46,6*	46,9	39,9	41,2	57,8	68,6	83,3	99,7	115,2
b) % groei t.o.v. voorgaande jaar		22,6	0,6	–14,9	3,3	40,3	18,7	21,4	19,7	15,5
gemiddelde jaarlijkse groei 14,1%										

Bronnen. Wereldcijfers: HAMILTON e.a., *International tourism*, p. 5; Ned. Antillen absolute bedragen: 1958 t/m 1963: *dossier DSEZ*; 1964 t/m 1967, m.u.v. de verwerkte cijfers voor St. Maarten 1966 en 1967: Bijlage bij *Statistisch Jaarboek Nederlandse Antillen 1969*; de verwerkte cijfers voor St. Maarten 1966 en 1967: eerdergenoemd rapport van LITTLE.

* hierin zijn eigen schattingen opgenomen: in 1958 voor Bonaire en St. Maarten; in 1959 alleen voor St. Maarten.

Het aandeel van de Antillen in het wereldtoeristenverkeer gemeten aan de overnachtende bezoekers is, zoals uit Tabel 3 blijkt, toegenomen, dit in tegenstelling tot het aandeel van de Antillen in het Centraal Amerikaanse en Caraïbische toeristenverkeer: dit aandeel liep in de periode 1958-1967 terug van 2,7% naar 2,1%.

De ontwikkeling van het aantal aankomsten van overnachtende bezoekers sinds 1967, welke evenals die in de jaren 1960-1962 een nadere toelichting vereist, is weergegeven in Tabel 4.

TABEL 4
OVERNACHTENDE BEZOEKERS PER EILAND
in duizendtallen, 1967-1970

	1967	1968	1969	1970
<i>Curaçao</i>	63,2	101,5	90,8	101,6
<i>Aruba</i>	31,9	52,0	59,0	75,0
<i>Bonaire</i>	7,5	8,6	6,5	7,4
<i>St. Maarten</i>	12,6*	17,4	20,3	25,0*
<i>Ned. Antillen</i>	115,2	179,6	176,6	209,0
% groei t.o.v. voorgaande jaar		55,9	-1,7	18,3

Bronnen. *Antilliaanse Nieuwsbrief*, 5 mei 1971, m.u.v. het cijfer voor St. Maarten 1967, waarvoor geput werd uit het eerdergenoemd rapport van LITTLE.

* in genoemde bronnen opgenomen schattingen.

De in 1968 gerealiseerde spectaculaire toename in het aantal overnachtende bezoekers moet mede worden toegeschreven aan de eind 1967 in de Verenigde Staten van kracht geworden beperkingen voor reizen naar bestemmingen buiten de zogenaamde Western Hemisphere. De inzinking in 1969 moet worden verklaard uit de onlusten die op 30 mei van dat jaar op Curaçao hebben plaatsgevonden en de met deze onlusten gepaard gegane negatieve publiciteit in het buitenland. Met name op het eiland Curaçao heeft het toerisme de gevolgen hiervan ondervonden. Gemeten aan het aantal overnachtende bezoekers bedroeg de schade voor het internationale toerisme twee jaar groei: in 1970 bereikte Curaçao opnieuw het bezoekerspeil van 1968.

DE ONTWIKKELING VAN HET HOTELWEZEN

Curaçao kreeg het eerste op het internationale toerisme afgestemde hotel in oktober 1957: het 124 kamers tellende Hotel

Curaçao Intercontinental. Op te merken valt dat dit hotel, waarvoor de idee geboren werd bij een groep Curaçaose zakenlieden, werd gebouwd in het centrum van Willemstad, teneinde aansluiting te houden bij de zaken- en shopping-centre-traditie van Curaçao. Het is ook hedentendage nog door zijn dubbele gerichtheid, zowel zakenlieden ('business tourists') als toeristen in enge zin ('tourists travelling for recreational reasons'), een uniek hotel.

Het eerste geheel op het zgn. 'resort-toerisme' afgestemde grote hotel in de Nederlandse Antillen werd in 1959 geopend op Aruba. Het 140 kamers tellende Aruba Caribbean Hotel werd op ruime afstand van Oranjestad aan de Palm Beach gesitueerd, waar zich twee jaar eerder met vooruitziende blik reeds het vijftien-kamer hotel Basi Ruti had gevestigd.

Met de vestiging van deze op de Noord-Amerikaanse toerist afgestemde hotels gingen de Antillen tevens beschikken over de eerste grote hotels welke deel uitmaakten van internationaal opererende Amerikaanse 'hotel-chains'. De participatie van dergelijke grote hotelmaatschappijen in de toeristische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen vormde een niet te verwaarlozen voordeel met het oog op:

a) het hotelmanagement. "Foreign-owned hotels, in particular, have a valuable contribution to make to the development of tourism in the less-advanced countries through the skills in hotel management that they bring into the country"¹⁰. Het behoeft geen betoog, dat hetzelfde voordeel verbonden is aan een management-lease overeenkomst aangegaan met een buitenlandse hotelonderneming.

b) de werving van toeristen. "De naam Hilton kan zelfs (Amerikaanse) toeristen trekken naar streken, waar zij niet zouden heengaan, bestond er geen Hiltonhotel"¹¹. Behalve de wervende werking welke reeds van hun naam uitgaat beschikken deze hotel-concerns ook veelal over een actief eigen wervingsapparaat.

De sinds de vestiging van de eerste luxe hotels opgetreden stijging in het aantal verblijfstoeristen kwam voor het overgrote deel voor rekening van de hotels. Dit in tegenstelling tot de stijging van het aantal overnachtende bezoekers in 1958 op Aruba, dus vóór de vestiging van het Aruba Caribbean Hotel, welke voor het overgrote deel bestond uit niet in hotels verblijvende bezoekers. Dit wijst erop dat het Aruba Caribbean Hotel terstond in een zekere behoefte voorzag en dat het ontbreken van geschikte

hotelaccomodatie een eerdere ontwikkeling van het moderne toerisme op Aruba belemmerde. BOEING stelt dan ook: "Any lack of room capacity can (and usually does) adversely affect the number of visitors"¹².

Een inzicht in de ontwikkeling van het aantal hotelgasten kan worden verkregen uit Tabel 5.

TABEL 5

HOTELGASTEN PER EILAND
in duizendtallen, 1958-1968

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
<i>Curaçao</i>	22,6	25,6	19,2	30,0	41,7	83,2*
<i>Aruba</i>	5,3	9,4	9,2	16,6	21,6	45,3
<i>Bonaire</i>	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	5,2	7,5*
<i>St. Maarten</i>	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	8,8	14,4
<i>Ned. Antillen</i>					77,3	150,5*

Bronnen. 1958: dossier DSEZ; 1960 en volgende jaren: eerdergenoemd rapport van LITTLE.

* in genoemde bron opgenomen schattingen.

Het aantal hotelgasten vertoont een ontwikkeling parallel aan die van het aantal overnachtende bezoekers: in de jaren 1960-1962 manifesteert zich een onderbreking van de groei en wel evenals werd geconstateerd bij de overnachtende bezoekers, voor Curaçao met name in 1961 en voor Aruba met name in 1962.

De procentuele gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal hotelgasten was in de periode 1960-1966 voor Aruba en Curaçao te vergelijken met die in Puerto Rico: 12,8% tegen 13,6.

Puerto Rico had bij het realiseren van deze gemiddelde jaarlijkse groei het voordeel dat het door zijn Commonwealth-status geen hinder ondervond van de in 1962 door de Verenigde Staten aan het reisverkeer opgelegde beperkingen. Daarnaast dient te worden opgemerkt, dat de periode 1960-1966 voor de Antillen in diverse opzichten als een periode van consolidatie kan worden aangemerkt, waarin de eerste met het resort-toerisme verkregen ervaringen werden verwerkt en met behulp van financiële steun van Nederland en de E.E.G. een hechte infrastructurele basis (met name uitbreiding van de water- en energievoorzieningen en modernisering van vliegvelden) werd gelegd voor verdere

TABEL 6

HOTELGASTEN IN PUERTO RICO EN IN ARUBA + CURAÇAO
in duizendtallen, 1960-1966

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
<i>Puerto Rico</i>	207,4	219,1	249,6	273,1	342,2	377,2	443,3
% groei t.o.v. voorg. jaar		5,6	13,9	9,4	25,3	10,2	17,5
		gemiddelde jrl. groei 13,6%					
<i>Aruba + Curaçao</i>	35,0	26,6	28,4	43,6	46,6	58,2	63,3
% groei t.o.v. voorg. jaar		-24,0	6,8	53,5	6,9	24,9	8,8
		gemiddelde jrl. groei 12,8%					

Bronnen. Puerto Rico absolute bedragen: ARTHUR D. LITTLE Inc., *The development of the tourism potential. Bermuda, The Bahamas and the islands of the Caribbean* (niet gepubliceerd, z.j.) p. 4; Aruba en Curaçao absolute bedragen: LITTLE, *The future of tourism in the Netherlands Antilles*.

uitbouw van het verblijftoerisme. De gemiddelde jaarlijkse groei in de hotelcapaciteit was in deze periode vrij gering: op Aruba en Curaçao tezamen genomen 5,8%, te weten een gemiddelde jaarlijkse groei van de capaciteit van toeristenhotels met 8,2% en van die van de overige hotels met 3,6%. Voor de gehele Nederlandse Antillen bedroeg het gemiddelde jaarlijkse groeicijfer van de hotelcapaciteit in de overeenkomstige periode 8,2%, te weten in toeristenhotels 11,6% en in de overige hotels 4,8%¹³.

Door deze relatief geringe toename in de hotelcapaciteit (Curaçao + Aruba gemiddeld 5,8% 's jaars) resulteerde de toename in het aantal hotelgasten (Curaçao + Aruba gemiddeld 12,8% 's jaars) in de periode 1960-1966 in een verbetering van de bezettingsgraad van de aanwezige hotelbeddencapaciteit: op Curaçao van 33 in 1960 naar 42 in 1966; op Aruba van 25 in 1960 naar 35 in 1966.

In de jaren waarin uitbreiding van de hotelcapaciteit plaatsvond ligt de gerealiseerde bedbezettingsgraad hoger dan in de tabel aangegeven, omdat voor de berekening van de jaarcapaciteit aan hotelbedden werd uitgegaan van de per ultimo van ieder jaar bestaande hotelcapaciteit. De afwijking tussen de werkelijke bezettingsgraad en die welke in Tabel 8 is aangegeven, is groter naarmate de capaciteitsuitbreiding later in het jaar plaatsvond en groter van omvang was¹⁾.

TABEL 7
AANTAL HOTELKAMERS
op Curaçao + Aruba en in de gehele Ned. Antillen, 1960-1966

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
toer. hotels	Curaçao + Aruba	324	324	324	324	387	503
	% groei t.o.v. voorgaande jaar		0	0	0	19,4	30,0
			gemiddelde jaarlijkse groei 8,2%				
	Ned. Antillen	389	389	396	426	436	499
overige hotels	% groei t.o.v. voorgaande jaar		0	1,8	7,6	2,3	14,4
			gemiddelde jaarlijkse groei 11,8%				
	Curaçao + Aruba	287	287	326	315	356	371
	% groei t.o.v. voorgaande jaar		0	13,6	-3,4	13,0	4,2
alle hotels			gemiddelde jaarlijkse groei 3,6%				
	Ned. Antillen	341	341	387	376	443	467
	% groei t.o.v. voorgaande jaar		0	13,5	-2,9	17,8	5,4
			gemiddelde jaarlijkse groei 4,8%				
	Curaçao + Aruba	611	611	650	639	680	758
	% groei t.o.v. voorgaande jaar		0	6,4	-1,7	6,4	11,5
			gemiddelde jaarlijkse groei 5,8%				
	Ned. Antillen	730	730	783	802	879	966
	% groei t.o.v. voorgaande jaar		0	7,3	2,4	9,6	9,9
			gemiddelde jaarlijkse groei 8,2%				

Bron. Absolute aantallen: LITTLE, *The future of tourism in the Netherlands Antilles*, 1969.

Voor berekening van de bezettingsgraad werd voorts, zoals gezegd, gebruik gemaakt van cijfers betreffende de hotelovernachtingen. BOEING daarentegen maakt een berekening van de 'annual room occupancy rate' op basis van de 'stay-over visitor nights' en de jaarlijkse bedcapaciteit. Zij kan zodoende stellen, dat Puerto Rico en Hawaii sinds respectievelijk 1959 en 1960 een 'annual average room occupancy rate' van 74,1% respectievelijk 76,0% te zien gaven. Op deze voet berekend hadden Curaçao en Aruba in 1966 een bedbezettingsgraad van respectievelijk 75% en 66%. Een niet te verwaarlozen verschil dus met de in Tabel 8 genoemde cijfers. De door F. P. DE VRIES voor het begin van de zestiger jaren genoemde bezettingsgraadcijfers, te weten 100% in het seizoen en zeker 70% buiten het seizoen, zijn zelfs niet te ver-

TABEL 8
BEZETTINGSGRAAD
per eiland, 1958-1968

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
<i>Curaçao</i>	38	33	24	33	42	36
<i>Aruba</i>	23	25	25	36	35	54
<i>Bonaire</i>	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	41
<i>St. Maarten</i>	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	20	40

Bronnen. Voor de berekening van de bezettingsgraad werd gebruik gemaakt van cijfers betreffende hotelovernachtingen vermeld in: voor 1958: *dossier DSEZ*; voor de overige jaren, m.u.v. Curaçao 1968: eerdergenoemd rapport van LITTLE; Curaçao 1968: *Statistisch Jaarboek Nederlandse Antillen 1969*.

De bedbezetting werd berekend op basis van de niet al te ver van de werkelijkheid afliggende aanname dat per kamer gemiddeld over twee bedden wordt beschikt.

Zie voor kamerbezettingspercentages van een aantal hotels op Curaçao en Aruba berekend aan de hand van de werkelijke jaarcapaciteit aan hotelkamers en het aantal werkelijk bezette kamers: *Barclays Overseas Review*, Sept. 1971, p. 50.

klaren door van het totaal aantal overnachtingen uit te gaan¹⁴.

De bezettingsgraad werd tussen 1960 en 1966 op Curaçao nadelig en op Aruba positief beïnvloed door de verkorting c.q. verlenging van de gemiddelde verblijfsduur van hotelgasten. De verlaging van de bezettingsgraad op Curaçao als gevolg hiervan bedroeg 4,9; de verhoging van de bezettingsgraad op Aruba 3,8. De kortere gemiddelde verblijfsduur van hotelgasten op Curaçao in vergelijking met Aruba vindt zijn verklaring in de van Aruba

TABEL 9
GEMIDDELDE VERBLIJFSDUUR VAN HOTELGASTEN
per eiland, 1958-1968

	1958	1960	1962	1964	1966	1968
<i>Curaçao</i>	4,0	3,8	3,8	3,3	3,4	3,8
<i>Aruba</i>	2,0	4,1	4,5	4,1	4,6	5,2
<i>Bonaire</i>	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	3,6
<i>St. Maarten</i>	N.B.	N.B.	N.B.	N.B.	3,3	4,8

Bron. Berekend op basis van Tabel 5 en cijfers betreffende hotelovernachtingen als aangegeven bij Tabel 8.

afwijkende samenstelling van de bezoekersstroom. Volgens het eerdergenoemde N.E.I.-rapport van 1967 bestond het vreemdelingenbezoek op Curaçao vóór 1967, afgezien van het cruise-toerisme, voor het overgrote deel uit bezoeken in de zakelijke en bestuurlijke sector, alsmede uit bezoeken vanuit omliggende gebieden voor het doen van aankopen in de consumptieve sfeer. De andere samenstelling van de bezoekersstroom blijkt duidelijk uit de verdeling van de bezoekers naar land van herkomst.

Het behoeft weinig betoog, dat een verhoging van de bezettingsgraad beslissend is voor een verbetering van de hotelrentabiliteit. "Er is slechts één factor waarin de bezetting der productiemiddelen nog sterker een halszaak is dan in het hotelbedrijf en dat is die der burgerluchtvaart"¹⁵. Het 'break-even point' voor een middelgroot toeristenhotel als bijvoorbeeld het Flamboyant Beach Hotel (138 kamers) op Curaçao ligt volgens 'insiders' bij een bezettingsgraad van 60 à 65 procent¹⁶.

Bij een inelastisch aanbod van de zijde van de hotelbranche betekent het opvijzelen van de bezettingsgraad ofwel het aantrekken van meer bezoekers, ofwel het bewerkstelligen van een verlenging van de gemiddelde verblijfsduur, ofwel beide.

TABEL 10

OVERNACHTENDE BEZOEKERS OP CURAÇAO EN ARUBA NAAR
LAND VAN HERKOMST
in duizendtallen, 1960-1968

	1960		1962		1964		1966		1968	
<i>Curaçao</i>										
- totaal	30,9		23,7		38,2		55,8		101,5	
- U.S.A.	6,8	22%	7,3	31%	8,5	22%	14,6	26%	43,9	43%
- Venezuela	13,0	42%	6,9	29%	10,3	27%	17,9	32%	33,8	33%
- Nederland	3,4	11%	3,3	14%	3,8	10%	5,5	10%	6,7	7%
<i>Aruba</i>										
- totaal	13,1		12,0		20,2		26,4		52,0	
- U.S.A.	N.B.	N.B.	3,6	30%	12,6	62%	16,8	64%	36,1	69%
- Venezuela	N.B.	N.B.	3,1	26%	3,6	18%	4,6	17%	8,8	17%
- Colombia	N.B.	N.B.	0,8	7%	1,5	7%	1,9	7%	1,6	3%

Bronnen. Percentages 1960: MOERMAN, Toerisme, *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen* 1969; absolute bedragen 1962 en 1964: *Statistisch Jaarboek Nederlandse Antillen* 1965; absolute bedragen 1966 en 1968: *Statistisch Jaarboek* 1969.

Het aantrekken van meer bezoekers zal vaak samengaan met een wijziging in de gemiddelde verblijfsduur omdat de additionele bezoekers moeten worden gerecruteerd uit een potentiële toeristencategorie welke qua kenmerken (leeftijd, inkomensklasse, beroepsgroep, afstand woonplaats tot vakantiebestemming) duidelijk verschilt van de reeds bestaande bezoekersstroom.

Gezien het nogal geprononceerde seizoenkarakter van de internationale toeristische bedrijvigheid in de Nederlandse Antillen en het feit dat de hotels in het seizoen meestal volledig of nagenoeg volledig zijn volgeboekt is voor de Antillen het aantrekken van additionele bezoekers in het 'off-season' de aangewezen weg om tot een verhoging van de 'year-round'-bezettingsgraad te geraken.

Elders beproefde middelen tot het werven van additionele bezoekers in het off-season zijn: het noteren van speciale laag-seizontarieven in de hotels, het aantrekken van 'conventions' en zgn. 'casino-junkets', en het aantrekken van een minder koopkrachtige categorie toeristen via het organiseren van zogenaamde package tours.

Het noteren van off-seizontarieven voor de periode 1 mei-15 december is in de Antillen vrij algemeen. Naar het voorbeeld van Puerto Rico wordt ook niet geheel zonder succes gepoogd 'conventions' aan te trekken¹⁷, terwijl 'casino-junkets' in de Antillen ook niet onbekend zijn. Aan verlenging van het seizoen zou daarnaast ook in de Antillen een bijdrage kunnen worden geleverd via het organiseren van reizen tegen 'all-in'-tarieven. Tot nu toe is deze mogelijkheid voor de Antillen evenwel nog weinig onderzocht. Indien men er met behulp van package tours of andere speciale arrangementen in zou slagen de Europese vacatieganger in meerdere mate voor het thans voor hem veelal te dure Caraïbische gebied te interesseren dan zou dit naast een verbetering van de bezettingsgraad ook een welkome risicospreiding betekenen. Men is zich op de Antillen van het aan een te eenzijdige gerichtheid van het toerisme op de Verenigde Staten verbonden risico bewust, maar men denkt ter spreiding van het risico binnen de toeristensector aan de bouw van speciale op de Europese en Zuid-Amerikaanse toerist afgestemde zogenaamde 'low-cost'-hotels, en (nog?) niet aan speciale arrangementen ten behoeve van de verbetering van de off-season bezetting van de bestaande hotels¹⁸.

Voor de bezettingsgraad van de bestaande hotels is naast bovengenoemde factoren van belang de toepassing van een juiste 'phasing' in de ontwikkeling van de toeristensector. Een goede

onderlinge afstemming van de relevante componenten van het te voeren toeristische beleid kan een bijdrage leveren tot voorkoming van een onaanvaardbaar grote overcapaciteit in de hotelsector. De afname van de bezettingsgraad in 1967 en 1968 op Curaçao vormt een indicatie voor een te snelle ontwikkeling van de hotelcapaciteit in vergelijking met de andere componenten van het toeristisch beleid, waarbij normaliter met name gedacht kan worden aan het uit de pas raken van de reclame-activiteiten. Er zijn in dit geval echter ook aanwijzingen dat de beschikbare vliegtuigstoel-capaciteit een knelpunt heeft gevormd, althans voor wat betreft de situatie in 1968. Medio 1968 was het wekelijks beschikbare aantal vliegtuigplaatsen op de routes vanuit de Verenigde Staten met bestemming Curaçao of met een tussenlanding op Curaçao 1517 (per vier weken 6068). Het aantal bedden in een vijftal op de Amerikaanse toerist georiënteerde hotels (te weten Curaçao Hilton, Holiday Inn, Curaçao Intercontinental, Flamboyant Beach en Coral Cliff) bedroeg in het toeristenseizoen van dat jaar tezamen 1330. Bij een gemiddelde verblijfsduur van 3,8 zouden, om tot een volledige bezetting van deze hotels met bezoekers uit de Verenigde Staten te kunnen komen, per vier weken $28/3,8 \times 1330 = 9.842$ vliegtuigplaatsen beschikbaar moeten zijn geweest. Medio 1968 bestond er aldus een theoretisch tekort van $(9.800 - 6.068) : 4$ is ruim 930 vliegtuigplaatsen per week.

Volgens Drs. R. A. RÖMER heeft zich in het hoogseizoen 1968/1969 ook inderdaad een tekort aan 'seat-capacity' doen gevoelen¹⁹.

TABEL II
AANTAL HOTELKAMERS
per eiland, 1960-1968

	1966	1967	1968	1969
<i>Curaçao</i>	468	841	1107	1457
<i>Aruba</i>	384	396	598	963
<i>Bonaire</i>	90	90	90	90
<i>St. Maarten</i>	217	240	265	384
<i>Saba, St. Eustatius</i>				
<i>Ned. Antillen</i>	1159	1567	2060	2894

Bronnen. 1966 t/m 1968: eerdergenoemd rapport van LITTLE; 1969: *Antillen Nu*, juli 1970.

De recente ontwikkeling in de hotelcapaciteit is weergegeven in Tabel 11.

De gemiddelde jaarlijkse groei in de capaciteit van de toeristenhotels bedroeg in de jaren 1967 en 1968 op Curaçao circa 108% en op Aruba circa 34%. De gemiddelde jaarlijkse groei in de totale hotelcapaciteit bedroeg in deze jaren respectievelijk circa 55% en ongeveer 27% bij een gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal hotelgasten van respectievelijk circa 43% en 47%. Met verwaarlozing van wijzigingen in de gemiddelde verblijfsduur kan derhalve worden geconcludeerd dat de toename in het aantal hotelgasten in deze jaren op Curaçao geen gelijke tred heeft gehouden met de snelle expansie in de hotelcapaciteit. Op Aruba waar de expansie in de hotelcapaciteit minder snel verliep heeft men daarentegen door een grotere toename van het aantal hotelgasten (waarvan de uitwerking nog werd versterkt door een verlenging van de gemiddelde verblijfsduur) een aanzienlijke verbetering van de bezettingsgraad weten te realiseren.

Voor de jaren 1969 en 1970 is een dergelijke analyse weinig zinvol omdat de ongeregeldheden van 30 mei 1969 een storende factor vormen waarvan de omvang niet exact te bepalen is. Volgens een eertijds voor deze jaren gemaakte prognose zouden Curaçao en Aruba in 1970 bij een juist gericht en juist gedoseerd toeristisch beleid hebben mogen rekenen op respectievelijk ongeveer 139.500 en 92.500 overnachtende bezoekers, waarvan respectievelijk circa 117.000 en circa 84.500 hotelgasten.

In werkelijkheid ontvingen Curaçao en Aruba in 1970 echter slechts 101.600 respectievelijk 75.000 bezoekers, zodat het verschil van respectievelijk circa 38.000 en circa 17.500 bezoekers, een realistische prognose en een daarop afgestemd adequaat toeristisch beleid veronderstellend, op het debet van 30 mei 1969 zou moeten worden geschreven. Gezien de gevoeligheid van het internationale toerisme voor binnenlandse onrust lag een belangrijke inzinking in het aantal bezoekers geheel in de lijn der verwachtingen: "Americans are notorious for disliking trouble spots"²⁰, en niet alleen Amerikanen vertonen deze eigenschap. Als 'countervailing power' voor de naar aanleiding van 30 mei gewekte ongunstige voorstellingen is door het Curaçaos Toeristenbureau reeds in 1969 een omvangrijke publiciteitscampagne gestart. De opnieuw stijgende lijn in de bezoekersaantallen wijst erop dat deze actie succes afwerpt en dat de voor de toekomstige ontwikkeling gemaakte geconditioneerde vooruitberekeningen ondanks 30 mei 1969 bereikbaar blijven, zij het waarschijnlijk met

een 'time-lag' van 1 à 2 jaar. MAIDENBERGS aanduiding van Curaçao als 'former tourist haven'²¹ zal, ervan uitgaande dat de gebeurtenissen van 30 mei zonder herhaling blijven, dan ook slechts een kortstondige waan van werkelijkheid beschoren zijn.

NOTEN

- 1 H. MOERMAN: Economie van de Nederlandse Antillen, in: *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*, Amsterdam, Brussel, 1969.
- 2 Voor cijfers wordt verwezen naar: H. L. THEUNS: Hulpverlening aan de Nederlandse Antillen, in *Internationale Spectator*, 8 maart 1971.
- 3 Landsverordening ter bevordering van Industrievestiging en Hotelbouw (*Publ. blad* 1953, no. 194, gewijzigd bij *P. B.* 1958, no. 53 en *P. B.* 1966, no. 39).
- 4 NA f. 1,— = circa Nf. 1,90.
- 5 H. DAVID DAVIS: Potentials for Tourism in Developing Countries, in: *Finance and Development*, dec. 1968.
- 6 Voor de interpretaties welke aan de term toerist worden toegekend wordt verwezen naar: JOHN G. HAMILTON, ROBERT CLEVERDON, QUENTIN CLOUGH: International tourism, The Economist Intelligence Unit, *Quarterly Economic Review Special Number* 7, 1970, p. 1 en 2.
- 7 Ch. GOMES CASSERES: Handel, in: *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*, 1969.
- 8 SAMIR AMIN: *The Maghreb in the Modern World*, Harmondsworth, Middlesex, 1970, p. 202.
- 9 Koninklijk Instituut voor de Tropen: Nederlandse Antillen, *Landendocumentatie* no. 123/124, Amsterdam, 1969, p. 18.
- 10 O.E.C.D.: *Tourism development and economic growth*, Paris 1967, p. 38.
- 11 J. G. RAMAKER: *Toeristen en toerisme. Sociaal-economische beschouwingen over het moderne toerisme*, Assen 1966, p. 93.
- 12 The Boeing Company, *Commercial Airplane Division: Hotel requirements Caribbean 1966-1975*, Renton, nov. 1967, p. 1.
- 13 De indeling van hotels naar klasse vormt bij ontbreken van een algemeen geaccepteerde hotelclassificatie een probleem. In verschillende publicaties worden als gevolg daarvan verschillende indelingen gehanteerd. Zo wordt in het rapport van het Nederlands Economisch Instituut (N.E.I.), *Het toerisme op Curaçao tot 1975* (december 1967), gesteld, dat Curaçao per ultimo 1966 beschikte over in totaal acht hotels in de zgn. A-categorie, met in totaal 400 kamers en 770 bedden.

Hiertoe werd o.a. gerekend het Hotel Americano dat in Caribbean Report van juni 1969 terecht als 'dusty' wordt bestempeld. Volgens het reeds meerdere malen aangehaalde rapport van A. D. LITTLE waren er in 1966 op Curaçao maar 204 kamers in zgn. toeristenhotels (Intercontinental 124, Piscadera 45 en Coral Cliff 35). Bij de berekening van de gemiddelde jaarlijkse groei in de hotelcapaciteit naar categorie hotels werd van de in laatstgenoemd rapport gehanteerde indeling uitgegaan.

- 14 F. P. DE VRIES: Motieven en perspectieven van de Nederlands-Antilliaanse economie, in: *Nieuwe West-Indische Gids* 44, april 1965.
- 15 F. VAN DER WOLK: Hilton Hotels, in: *Intermediair*, 7 nov. 1969.
- 16 *Antillen Nu*, maart 1970. Bedoeld wordt waarschijnlijk een (enkelvoudige) kamerbezetting.
- 17 Volgens KIKO PESQUERA ontving Puerto Rico in 1966 circa 64.000 'conventionneers' welke een bedrag van bijna \$ 20 miljoen besteedden (Courting Conventions, in: *Industrial Puerto Rico*, July/August 1967).
- 18 Bij de mondelinge behandeling van de begroting 1968 stelde de toenmalige Minister van Economische Zaken: "Er zal bewust gestreefd moeten worden naar een zo groot mogelijke spreiding van de productie over verschillende bedrijfstakken, met name zal ook de landbouw niet mogen worden vergeten, om de kwetsbaarheid te verminderen en ook binnen de bedrijfstakken is spreiding van activiteiten gewenst. Voor het hotelwezen, dat thans hoofdzakelijk afhankelijk is van de Noord-Amerikaanse toerist, betekent dit – zeker op langere termijn bezien – dat het gewenst is faciliteiten te scheppen die op Europese en Zuid-Amerikaanse toeristen zijn afgestemd". (*Economisch Bulletin Nederlandse Antillen*, mrt. 1968). Zie voorts de weergave in *Beurs- en Nieuwsberichten* d.d. 13 febr. 1968 van het vraaggesprek dat Dr. N. CRAMER met de aftredende toenmalige premier Dr. JONCKHEER had, en het artikel over Motel Parasasa in het *Algemeen Handelsblad* d.d. 14 april 1969.
- 19 R. A. RÖMER: Sociale en economische ontwikkeling, in: *Schakels NA* 55, 1969, p. 4.
- 20 *The Economist*, May 11, 1968.
- 21 H. J. MAIDENBERG: New front hails Curaçao results, in: *The New York Times*, sept. 7, 1969.

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(37)

Continued from *N.W.I.G.* 46, 1968, p. 298–335, and previous lists since 1947 (cf. *Register W.I.G.* 26–39, p. 88, and *N.W.I.G.* 40, p. 171; 41, p. 285; 43, p. 149; 44, p. 262). – Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included. – The existence of a summary is indicated by a translation of the title.

Aankondigingsblad. Uitgegeven door de Vereniging van Geëmployeerden der 'Koninklijke Shell', Curaçao. 19.IX.1968, 16 pp. mimeogr.

ABBAD, MARÍA PENÓN DE: *Cuentos de mi tierra. Lecturas*. De Wit n.v., Aruba, viii+50+iv pp. 24 × 16 cm, 3 pls., cover ill. excl.

ABRAHAM-VAN DER MARK, EVA ELISABETH: *Yu'i Mama. Enkele facetten van gezinsstructuur op Curaçao*. Thesis G.U. Amsterdam 25.XI.1969, (xii) + 209 + (21) pp. 29 × 20½ cm mimeogr.

Advies inzake combinatieplan Surinamerivier aan de Landsregering van Suriname. Nedeco, Nederlands Adviesbureau voor Ingenieurswerken in het Buitenland, 's-Gravenhage, 1 October 1953, (55 + 97)pp. 29½ × 20½ cm + folding plates and tables.

I. Inleiding. II. Historisch overzicht van het Combinatieplan. III. Beschouwingen omtrent het Rapport van de Société des Grands Travaux de Marseille. IV. Beschouwingen over het meest gewenste damtype. V. Economische beschouwingen. VI. Het Combinatieplan Surinamerivier en de Aluminium Industrie. VII. Samenvatting der conclusies en aanbevelingen. – Bijlagen.

Advisory Memorandum on the Surinam River Combination Plan NEDECO, The Hague, 1st. October, 1953, (56) + (97) pp. 29½ × 20½ cm, folding plates and tables excl.

I. Introduction, 2 pp. II. Historical survey of the Combination Plan, 11 pp. III. Considerations on the Report by the Société des Grands Travaux de Marseille, 6 pp. IV. Considerations on the most desirable type of dam, 12 pp. and map. V. Economic considerations, 13 pp. and diagr. VI. The Surinam River Combination Plan and the aluminium industry, 8 pp. VII. Summary of conclusions and recommendations, 4 pp. – Appendices: 1. Hydrological considerations, with 7 annexes,

10 pp. 2. Review of the shell structure for a barrage in Surinam, 22 pp. and 3 blue prints. 3. The mechanical and electrical part, 11 pp. 4. Cost estimates and determination of the cost price per kWh, 10 pp. 5. Considerations on the aluminium industry, 40 pp. 6. Bauxite reserves in the Nassau Mountains, 4 pp.

Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de Landen van het Koninkrijk. Jaarverslag 1967. (Sticusa), Amsterdam, (1968), 25 pp. 24 × 17 cm, 1 pl. – *Jaarverslag 1968.* (1969), 22 pp., 2 figs.

(*Agricultural Experiment Station, Surinam. 65th anniversary*). Sur. Landbouw 17, 1969, p. 1–116, ill.

Articles by VAN AMSON, VAN BRUSSEL, VAN DIJCK, DUMAS, EHRENCRON, FONG POEN, GUICHERIT, HINDORIE, HUISWOUD, HUNKAR, KAMERLING & BIPAT, KRIEGER, LOAH & GONESH, MAAS and RETEIG.

Akwerdo di Kralendijk, Druk de Curaçaosche Courant N.V. (1969), (40) pp. excl. col. cover, 17 figs.

'Het Akkoord van Kralendijk' [Democratische Partij Curaçao, Partido Patriotico Arubano, Frente Obrero y Liberacion 30 di Mei, Democratische Partij Bovenwindse Eilanden, Partido Obrero Boneriano & Partido Progresista Boneriano Unf], 23.XI.1969.

ALETRINO-CORONEL, H. E.: *Mijn keukengeheimen*. N.V. Varenkamp & Co, Paramaribo, 1966, 81 pp. 23½ × 15 cm, vign., col. cover. excl.

Algemeen leerplan voor het gewoon lager onderwijs in Suriname. Uitg. Min. Onderwijs en Volksontwikkeling, Paramaribo 1965, 239 pp. 23½ × 16½ cm.

Algemeen Nederlands Verbond. Circulaire van het –. Curaçao, Bonaire, 1. VIII. 1969, 4 pp. 43 × 29 cm.

Algemene Bank Nederland N.V./Hollandse Bank-Unie N.V. – Jaarverslag 1968 (April 1969), 74 pp. 29½ × 20½ cm, ill., Bijlage... 31 pp. [Surinam and Neth. Antilles, p. 32–34.] – *Jaarverslag 1969* (1970), 81 pp., Bijlage [Surinam and Neth. Ant. p. 45–47.] – *Jaarverslag 1970* (1971), 62 pp.

Algun noción di sociología. Edita pa Curaçaosche R.K. Volksbond, d.d. 6.VII.1944, 56 pp. 19½ × 14 cm.

ALHAADJ SHAIKH 'PEER MOHAMMED'. *Wie is Khaliefa? (Hoger kunsten van wonderbare wetenschap)*. Studie van Islamitisch wetenschappelijke onderzoeken. Paramaribo, 11 pp. 23 × 15 cm, portr.

AL-HAJJ SHEIKH PEER MOHAMMED, Islamitic Researches Scholar: *Key of the Quran and Vedas*, (Paramaribo), 1967, 16 pp. 20 × 14½ cm.

ALTENA, C. O. VAN REGTEREN: *The marine mollusca of Suriname (Dutch Guiana). Holocene and Recent*. Part 1. *General introduction*. Zool. Meded. Leiden 101, 1969, 49 pp. 24 × 16 cm, 2 figs., 4 tables, 4 pls. (2 tables, & plates incl. folding map excl.).

ALVARIÑO, ANGELES: *Los Quetognatos del Atlántico*. (Atlantic Chaetognatha.) Trabajos del Instituto español de Oceanografía No. 37, 290 pp. $26\frac{1}{2} \times 20\frac{1}{2}$ cm, 94 figs.

AMERSFOORT, J. M. M. VAN: *Surinamese immigrants in the Netherlands. Surinamese migration to the Netherlands, its development and problems*. Government printing and publishing office, The Hague, 1969, Produced by the Information Service of the Ministry of Cultural Affairs, Recreation and Social Welfare, 1969, 60 pp. 24×17 cm, 7 figs., cover picture.

ANDIC, FUAT M. & ANDIC, SUPHAN: *Government finance and planned development. Fiscal Surveys of Surinam and the Netherlands Antilles*. Institute of Caribbean Studies, University of Puerto Rico, 1968, xx + 395 pp.

Annual Progress Report Z.W.O. Laboratorium voor Isotopen-Geologie 1970, see: *Z.W.O. Lab. Isotopen-Geol., Ann. Rep. 1970*.

ANTEM n.v. *Lustrum Uitgave. 1953-1968*, Antilliaanse Electrotechnische Mij. N.V., 16.IX.1968, 8 pp. 42×30 cm., ill.

Antillean Institute of Social Science. Instituto Antillano di Scienza Social. Curaçao, 1970, 5 pp. photopr. $28 \times 21\frac{1}{2}$ cm.

Information for its first courses in summer 1970; see: *Voz di Inansiso*. - *Diskripshon di kursonan*; 14 pp.

Antillen-nummer Oost en West, Januari/Februari 1971, 20 pp., ill. [p. 2-14 & 19]. - A. F. MARKS, p. 3; VAN WEL, SPECKMANN.

Antilles Chemical Company. Aruba Chemical Industries N.V., 1963, 8 pp. 27×21 cm, 6 figs, excl. ill. cover.

(*Antilliaanse organisaties en stichtingen in Nederland... voor de Antillianen en de Antillen*.) Kontakto Antiyano 2, jan. 1971, 8, 24 pp.

Antorcha. Organo di Hubentud Democratico. September-October 1968, 12 pp. 43×29 cm.

APPELMAN, H. & DIRVEN, J. G. P.: *Slachtvee in Suriname*. Meded. Landbouwproefsta. Sur. 30, 1962, 56 pp., (23) figs., $24 \times 17\frac{1}{2}$ cm.

[*Aruba*]. *Begroting voor het dienstjaar 1969*. Eilandgebied Aruba. 110 + 34 + 23 pp. mimeogr. Bijlage... *Afkondigingsblad 1969*, no. 13, 5 pp.

Aruba Carnival 1971. Aruba Esso News 32, 12.III.1971, 5, 12 pp., ill.

Aruba, Netherlands Antilles in full natural color. (Aruba, 1969?), 28 pp. cover incl.

Aruba Visitor's Guide. Guia para el turista en Aruba. Publ.: E. S. PELLEGRIM, H. E. REEBERG, Verenigde Antilliaanse Drukkerijen, 30×22 cm, ill. - Vol. 3, no. 9, Sep. 1968, 16 pp. - 5, no. 3, March 1970, 20 pp.

ASDA. *Uitgave van de Antillian Scuba Diving Association*, Curaçao; each number 6–12 pp. mimeogr. 28 × 21 cm. Ed.: Dick Hoogerwerf. – 2, no 5 (20. VIII. 1967, Jubilee number 1962–1967); 9 (20. XII); 10 (20. I. 1968); 14 (20. V). Continued as: *Scubasda*.

Asi es Curaçao. Citroën's guía para el turista. 1968, no. 9, Sept./Oct. Daal Publishing Comp., Curaçao, 12 pp. 43 × 28 cm, ill.

Até. Semanario na interes general. Edita: Publicashon CAMI. Imprenta di Pueblo, Curaçao. – Anja 1 – No. 13, 25. II. 1970, 6 pp. 28½ × 22 cm.

Atlas voor de Nederlandse Antillen, 6th imp.; see: WALTERUS-JOZEN, Fr. & ANSINGER, H. J., 1970.

Basis budget van consumptieve huishouduitgaven in Paramaribo en omgeving 1968–1969. Basic budget of household consumption expenditure in Paramaribo and surroundings 1968–1969. Stichting Planbureau Suriname, (1970), 22 pp. 28 × 20 cm.

BAYER, A. E.: *Surinaamse arbeiders in Nederland*. Van Gorcum, Assen, 1965, xiv + 147 pp. 23½ × 16½ cm.

BAYLE S. J., CONSTANTINO: *Alonso de Ojeda*. Traducí na Papiamentu pa E. R. GOILO. Hollandsche Boekhandel Curaçao, 1953, 107 pp. 21 × 14½ cm, 4 figs.

Begrotingen Curaçao 1971, see: *Eilandgebied Curaçao*.

Begroting van de Nederlandse Antillen voor het dienstjaar 1970. Staten van de Nederlandse Antillen. Zittingsjaar 1969–1970–15, 243 + 19 + (4) pp. 32 × 25 cm.

Bibliografía actual del Caribe. Current Caribbean Bibliography, Vol. 19, 1969. *Bibliographie courante de la Caraïbe*, Vol. 19 – 1969. Biblioteca Regional del Caribe. Hato Rey, Puerto Rico, 1970, viii + 155 + 104 pp. 22½ × 17½ cm offset.

Billiton 1967. Mijnbouw-Metallurgie-Chemie. Uitgave ter gelegenheid van de Jubileum Jaarbeurs te Paramaribo, Suriname. 8 pp. 40 × 28 cm, ill.

Binti anja mas o menos. Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen. ABC Nummer 1, Carmabi, Curaçao, 1970, 76 pp. mimeogr., photographs.

Biogeography and ecology in South America. Edited by E. J. FITTKAU, J. ILLIES, H. KLINGE, G. H. SCHWABE, H. SIOLI. Monographiae biologicae 18–19; Dr. W. Junk N.V. Publishers, The Hague, 1968. Volume 1, 1968, xvi + 447 pp. – Vol. 2, 1969, xii + p. 449–946; 24½ × 15½ cm, ill. col. soil map excl.

BISWAMITRE, C. R.: *Proeve van een onafhankelijkheidsverklaring voor Suriname*. VIJAY nov. 1969; see: MITRASING, *Gedachten*, 1970.

BLINDER, ODA: "*Brieven van een Curaçaose blinde*," en andere gedichten van -. Uitgeverij Winants, Heerlen, 1968, (52) pp. 22 × 12½ cm, 4 figs. by CHARLES EYCK, portr. on dust cover. [poetry]

BOEKHOUDT, M. J.: *De sociale zekerheid in de Nederlandse Antillen. Leerboek voor: Hogere Burger Scholen* ... De Wit N.V., Aruba, 1964, x + 94 pp. 23 × 15½ cm, cover ill.

BÖHLKE, JAMES E. & CHAPLIN, CHARLES C. G.: *Fishes of the Bahamas and adjacent tropical waters*. Ill. by STEVEN P. GIGLIOTTI & FRITZ JANSCHKA, phot. by HARRY PEDERSON & C. C. G. CHAPLIN. Publ. for The Academy of Natural Sciences of Philadelphia by Livingston Publishing Comp., Wynnewood, Pa, 1968. xxxii + 771 pp., num. ill., 36 col. pls. excl.

Boletín Informativo sobre Estudios Latinoamericanos en Europa. CEDLA, Amsterdam. 7, June 1968, 12 pp.; 8, June 1969, 11 pp.; 9, Diciembre de 1969, 31 pp.

Boletín de Estudios Latinoamericanos. Numero 10 - Junio de 1970. CEDLA, Amsterdam, 36 pp. 25½ × 18½ cm.

ZANTWIJK, RUDOLF VAN: Las organizaciones social-económica y religiosa de los mercaderes gremiales Aztecas, p. 1-20, ill. NIEKERK, ARNOLD VAN: Resolución de conflictos y mantenimiento del sistema político en América Latina, p. 20-29.

BOOI, HUBERT: *Muchila*. De Wit n.v., Aruba, (1969), 69 pp. 21½ × 14½ cm.

BOSKALJON, R.: *Honderd jaar muziekleven op Curaçao*. Anjerpublicaties 3, Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 1958, viii + 188 pp. 23½ × 15½ cm.

BOUKEMA, H. J.: Ben Schasfoort, Grafisch werk. [Folder], Curaçao, Oct. 1967, 6 pp. 34 × 17 cm, portr.

BRAAM, H. L.: *Hoe ons land geregeerd wordt*. 4th edn. De Wit N.V., Oranjestad, Aruba, 1970, 117 pp. 20½ × 15 cm. ill. - 1 st. impr. 1953; 3rd edn. 1963.

BRENNEKER, PAUL: *Morde supra*. Curaçao 1968, Stichting Pan pa mi ruman, (353) pp. 14 × 9 cm.

BRENNEKER, PAUL: *Jerba. Kruiden van Curaçao en hun gebruik*. (Curaçao), 1962, 15½ × 11 cm.

Brokobaka, see: *Tien jaar proeftuin Brokobaka*. SL 18, 1970.

BRUIJNING, C. F. A. [Bild] & LICHTVELD, LOU [Text]: *Surinam. Neues Leben auf alter Erde*. Deutsch von ALBERT VIGOLEIS THELEN. S. Fischer Verlag; Wetenschappelijke Uitgeverij N.V. Amsterdam, 1957. 165 pp. 27 × 21 cm, 120 pp. with phot., col. dust cover. - Transl. of *Suriname. Geboorte van een nieuw volk*, 1957.

BRUMMELKAMP, J. & FAHRENFORT, J. J. & SCHRADER, R.: *Land- en volkenkunde voor de middelbare school. III.* J. B. Wolters, Groningen, 1960, 176 pp., ill.

Suriname, p. 147-159, 5 figs. – De Nederlandse Antillen, p. 160-163, 1 fig.

Bulletin. United Netherlands Portuguese Congregation Mikvé Israel 1654 – Emanuel 1864. Aug.-Sept. 1968, 12 pp. 22½ × 17 cm. – Rabbi LEO M. ABRAMI.

BUBBERMAN, F. C., see: *Dienst Landsbosbeheer, Jaarverslag 1967, 1968.*

CAIRO, EDGAR: *Kra. Wan bondroe powema foe* – . Bureau Volkslektuur, 43 pp. 27 × 10½ cm, col. cover excl.

Caribbean beachcomber. Special Supplement Meet me in Sint Maarten. Reprinted from January-February 1968 edition. 16 pp. Sint Maarten Dept. of Developm. and Tourism, 16 pp. 28 × 22 cm, 25 figs. (10 in col.).

CARLOZZI, CARL A. & CARLOZZI, ALICE A.: *Conservation and Caribbean regional progress.* The Caribbean Research Institute of the College of the Virgin Islands, St Thomas; The Antioch Press, 1968, x + 151 pp., 4 pls. 21½ × 14 cm, 4 pls. incl.

Curaçao, Aruba and Bonaire, p. 6, 11-12, 16, 18, 22, 27, 30-32, 35-36, 40, 42, 45, 96-101, 119, 124, 130. St. Martin, Saba and St. Eustatius, p. 5, 11-12, 18-19, 30-32, 57, 69, 84-85, 92-94.

CELOS Bulletins [Centrum voor Landbouwkundig Onderzoek in Suriname /Centre for Agricultural Research in Surinam; State Agricultural University, Wageningen, The Netherlands.]

1. LUNING: Bedrijfs grootte, werkgelegenheid en agrarische planning; *SL* 14, 1966.
2. LUNING: Enkele kanttekeningen aangaande de taak van de landbouw . . . ; *SL* 14, 1966.
3. SCHULZ: La regeneración natural de la selva mesofítica tropical. . . ; *Bol. Inst. Forestal. Invest. Mérida* 23, 1967.
4. RUINARD: Het centrum voor Landbouwkundig Onderzoek. . . ; *Landb. Tijdschr.* 79, 1967.
5. *Report for the years 1965, 1966 and 1967 of the Centre for Agricultural Research in Surinam*, 1968, 27 pp. 24½ × 17 cm, 1 fig. – J. RUINARD Dir.
6. MONTSMA: De lactatiekromme van het melkvee. . . ; *SL* 16, 1968.
7. LUNING: *The economic transformation of family rice-farming*. . . , 1969.
8. *Report for the year 1968*. . . , 1969, 35 pp., 4 figs., frontisp.

Centrale Bank van Suriname. Verslag over 1967. Paramaribo (1968), 140 pp. mimeogr. 27 × 21 cm + 18 annexes. – *Verslag over 1969* (Feb. 1971), 118 pp. + 17 ann.

Centre for Agricultural Research in Surinam. Report for the year 1968 of the –. CELOS Bull. 8, Paramaribo, 1969, 35 pp. 24½ × 17 cm, 4 figs., 1 pl. – Dr. Ir. J. RUINARD, Director.

CHACE JR., FENNER A. & HOBBS JR, HORTON H.: *The freshwater and terrestrial Decapod Crustaceans of the West Indies...* Bull. U.S.N.M. 292, 1969, vi + 258 pp., 76 figs.

Chincha 1. Curaçao, printed by 'De Stad,' Aug. 1967, 8 pp. 43 × 28½ cm, ill.
Editors: ELLERY QUAST (Chief), ROBERT CROESS, STANLEY CROESS,
HENRY VIJBER. – Drawings by NELSON DEBROT. – First and only
number. – Cf. *Amigoe* 5 & 7. VIII.1967.

CICAR, see: *International Co-ordination Group for CICAR*, 1968.

Cooperador. Organo di movimento cooperativista Antiyano./Liga di Credit
Union 'Antiyas Neerlandeses'. 3, no. 4, 2de Lustró Jan. 1968, 16 pp. 44 × 29
cm. – no. 5 Febr. 1968, Anja 4, No. 25, Febr. 1970, 8 pp.

CORSEN, JOLANDA, see: BLINDER, ODA.

Corsow. Organo di Gobierno di Corsow. Orgaan van het Eilandgebied.
Curaçao. Offsetdruk Cur. Courant N.V., 33 × 25½ cm, ill. – No. 1, 12 pp.,
jan. 1969. No. 2, April, 8 pp.

Cultuurgeschiedenis van de Nederlanders Overzee. See: *Stichting* –

COSTA GOMEZ, M. F. DA: *Naar nieuw arbeidsrecht*. Druk Scherpenheuvel,
1956, 159 pp. 24½ × 16 cm.

Culturele kroniek '48/'68. Nederlandse Stichting voor Culturele Samen-
werking met Suriname en de Nederlandse Antillen. (Oct. 1970), 219 pp., ill.
Edited by W. GORDIJN.

- I. Twintig jaar culturele samenwerking, p. 5–19.
- II. Suriname, p. 21–107.
- III. De Nederlandse Antillen, p. 109–179.
- IV. Nederland, p. 181–200.

Curaçao Netherlands Antilles. Fact Folder. Curaçao Tourist Board, New
York, 1968, 16 pp. 23 × 10 cm, ill.

Current Caribbean Bibliography.

Vol. 9–11, 1959–1961. *Part two*. Caribbean Regional Library, Car. Econ.
Dev. Corp., Hato Rey, P. R., 1968, vi + 103 pp. 23½ × 17½ cm.

Vol. 15–1965. Caribbean Economic Development Corporation, Hato Rey,
P. R., 1968, vi + 117 pp.

DAAL, LUIS H.: *Kosecha di Maloa (Poesía)*. G. C. T. van Dorp & Co. (Ned.
Ant.) N.V. Curaçao, 1963, 104 pp. 20 × 13 cm.

DANIELS, L. M. FR.: *Mgr. Martinus Johannes Niewindt. Pioneren di Antillas*.
Aruba Drukkerij, Oranjestad, 1954, 31 pp. 19½ × 13½ cm.

De Ambtenaar van de Nederlandse Antillen. 31, 10, Oct. 1968, p. 229–252, ill.
Orgaan van de Alg. Bond van Overheidspersoneel de A.B.V.O.

DEFFEYES, K. S. & LUCIA, F. J. & WEYL, P. K.: *Dolomitization and early diagenesis of carbonate sediments on the island of Bonaire, Netherlands Antilles. Part I*. EPR Memorandum Report 119, November 1961. Shell Development Company, Houston, Texas, 29 pp. mimeogr. 27½ × 21 cm, ill., 2 pls. excl.

De Katholieke Jeugd op de Nederlandse Antillen. Kath. Jeugd Centrale, Willemstad, Curaçao, 1959, 95 pp. 21 × 13½ cm, 16 pls. excl. – Edited by HANS HERMANS.

De Knalpot. Twee maandelijks orgaan van de A.M.S.-Club. Drukkerij 'De Stad' N.V. Jaargang 4 No. 2 Maart/April 1948, 16 pp. 30 × 22½ cm, 3 figs. – 3 Mei/Juni, 20 pp. – 4 Juli-Augustus [Tip. Americana], 20 pp. *De Knalpot*. PSC AMS-Club Orgaan. Voorjaar 1951. Peter Stuyvesant-College, Willemstad, 24 pp. 29½ × 22 cm.

De Knalpot. Peter Stuyvesant College. April 1957, 16 pp. 30 × 21 cm. – Juli 1959, *Afscheidnummer*... W. Meijer, Directeur... 1941–1959, 36 pp.

Knalpot. Orgaan van de leerlingen van het Peter Stuyvesant College. *Jubileum nummer P.S.C. 1941–1966*, 36 pp. 27½ × 21 cm. 22 Oktober 1966, Cur. Courant N.V.

Knalpot, Oktober 1967, Drukkerij De Stad N.V., 8 pp. 43 × 29 cm offset, ill. – November 1967 [Kionsekwenties, Be-in in Casa Venezuela.] – Februari 1968.

De Knelpoot. Orgaan van leerlingen van PSC. Uitgever H. J. BOUKEMA, Drukkerij De Stad, 27 Feb. 1969, 16 pp. 43 × 29 cm, ill.

Defensie van Suriname en de Nederlandse Antillen. Schakels S65/NA49, (1967), 55 pp., 41 figs.

KOOPMANS, K.: Historische ontwikkeling van de krijgsmacht in Suriname, p. 3–15, 12 figs.

GELDER, J. VAN: Troepenmacht in Suriname gedurende deze eeuw, p. 16–20, 5 figs.

HUYING, A. F. H.: De Surinaamse vrijwilligers, p. 21–23, 3 figs.

LANGERAAR, W.: Werkzaamheden van de Koninklijke Marine in Suriname, p. 24–25, fig.

REUTERS, H. M. J.: Welzijnszorg bij de troepenmacht in Suriname, p. 26–31, 6 figs.

AMEYDE, M. F. VAN: De niet militaire activiteiten van de troepenmacht in Suriname, p. 32–34, fig.

LEMAIRE, W. C.: De Koninklijke Marine in de Nederlandse Antillen, p. 35–42, 10 figs. De marineman in de Nederlandse Antillen, p. 43–49, 8 figs.

DENNERT, H.: Antillianen in de Tweede Wereldoorlog, p. 50–53, 3 figs.

De Meidagen van Curaçao. Het volledige en ongewijzigde Rapport dat de Commissie tot onderzoek van de achtergronden en oorzaken van de onlusten welke op 30 mei 1969 op Curaçao plaatsvonden, in mei 1970 bij de Antilliaanse regering indiende. Een uitgave van het Algemeen Culturele Maandblad RUKU. (Curaçao), d.d. Sep. 1970, 197 pp. 22½ × 14 cm.

Democraat. 30 September 1968, 4 pp. 58 × 43 cm, ill.

De ontwikkeling van het onderwijs op de Nederlandse Antillen van 1963 tot 1970. Dep. Soc. Ec. Zaken, Bur. Stat. (1970), 6 pp. 30 × 21 cm.

30 Mei 1969. *Rapport van de Commissie tot onderzoek van de achtergronden en oorzaken van de onlusten welke op 30 mei 1969 op Curaçao hebben plaatsgehad*. De Wit N.V., Aruba N.A., printed by Verenigde Antilliaanse Drukkerijen N.V., Oranjestad, Aruba, (1970), 180 pp. 22½ × 15 cm, col. cover excl.

De verlenging van het basisjaar van het prijsindexcijfer van de kosten van het levensonderhoud. Bureau Statistiek Curaçao, nov. 1970, 6 pp. mimeogr.

De vlucht. Opstellen van THEA DOELWIJT, BENNY CH. OOF, HENK F. HERRENBURG, HENNY F. DE ZIEL, R. DOBRU. – Samenstelling THEA DOELWIJT, BENNY OOF. Paramaribo; printed by H. v. d. Boomen, d.d. Oct. 1968, 43 pp. 24 × 15½ cm, cover ill. by JULES CHIN A FOENG.

OOF: Cijfers, p. 6–10. Een mythe, p. 11–16. Diskriminatie, p. 35–39.

DOELWIJT: Een eigen gezicht, p. 17–20. Uitspraken, p. 21–23. Fajalobie, p. 40–42.

HERRENBURG: Studenten en arbeiders, p. 24–27.

DE ZIEL: Sranan-Patatania, p. 28–32.

RAVALES, ROBIN: De ontlustering, p. 33–34.

De Volksbode, onafhankelijk weekblad voor Suriname. Uitgeverij 'De Volksbode'. Editors A. E. CALOR & A. R. NIAMUT. Drukkerij 'Inalca', 45 × 30½ cm offset, ill. – Jaargang 1, No. 1, 17 Feb. 1969, 8 pp. – 2, 22.II., 8 pp. – 3, 1.III., 12 pp. – 4, 8.III., 10 pp. – 5, 15.III., 16 pp.

Dienst Landsbosbeheer. Jaarverslag 1967. (Forest Service Suriname Annual report 1967). Ministerie van Mijnbouw, Bosbouw en Domeinen, (Jan. 1969) iv + 51 + (17) pp. mimeogr. 27 × 20½ cm, map excl. [edited by F. C. BUBBERMAN, head Forest Service.]

Dienst Landsbosbeheer. Jaarverslag 1968. (Forest Service Suriname Annual report 1968). (Aug. 1970), iv + 81 + (17) pp. mimeogr. 8 maps & 8 pls. & cover picture excl. [Edited by F. C. BUBBERMAN, head Forest Service.]

DIJK, J. H. VAN: *Fragmenten uit het dagboek van Peter*. (Paramaribo), 1968, 65 pp. 21 × 15 cm.

DIJKMAN, HANS, see: *Jaarverslag Sticusa 1969*.

DOBRU, R.: *Bar poeroe*. Drukkerij Inalca, Paramaribo, 1970, 43 pp. 22½ × 12 cm ill. cover excl. [Poetry by R. RAVALES]

DOBRU R.: *Bos mi esesi 2, met 'paarweri', het verhaal over de liefde van twee zusters voor één man*. (Paramaribo, June 1967), 40 pp. 22 × 15 cm incl. advert., excl. ill. cover.

DOBRU, R.: *De plee (WC) en andere verhalen*. N.V. Drukkerij Eldorado, Paramaribo, 46 pp. 21 × 14½ cm excl. col. cover. – 1st ed. May 1968; 2nd imp. June 1968.

DOBRU, R.: *Koenoe. Een mini-bundel sociale protestgedichten*. Drukkerij Paramaribo; eerste druk januari 1968, tweede druk maart 1968, derde druk september 1968; (34) pp. 15 × 11 cm, excl. cover with portr. by GLENN FUNG LOY.

DOBRU, R.: *Matapi. Powema*. Paramaribo, tweede druk, 1970 [1st impr. 1965], 43 pp. 21 × 12 cm, ill. cover excl.

DOBRU, R.: *Wan monki fri. Bevrijding en strijd*. Paramaribo, 1969, 76 pp. 22½ × 12 cm.

DOELWIJT, THEA: *Met weinig woorden*. Paramaribo, (d.d. Dec.) 1968, 36 pp. 15½ × 16 cm. [Poetry?]

DOELWIJT, THEA: *Wajono*. Tweede druk. Paramaribo, 1969, 86 pp. 20 × 12½ cm, excl. col. cover.

DOELWIJT, THEA & OOF, BENNY, see: *De vlucht*, 1968.

DONKER, ANTHONIE: *Westwaarts*. Wereld-Bibliotheek, Amsterdam 1956, 63 pp. 22½ × 15 cm.

DORST, JEAN: *Zuid-Amerika met Midden-Amerika en de Antillen. Het Elsevierboek over de Werelddelen*. Elsevier, Amsterdam-Brussel, 1968, 296 pp. 31 × 24 cm, incl. many illustrations in black-and-white and in colour. – Translated by H. J. VAN BALEN from: *South America and Central America – A natural history*, Random House, New York.

De Antillen, p. 24–40; Guyana, p. 58–73. Mentioning Neth. Ant. and Surinam very incidentally only.

DROOG, J.: *Antillia. Proeve van een aangepaste methode voor voorbereidend onderwijs in de Engelse taal. Voorloperij*. Tekeningen: TRUUS ESCHAUZIER. De Wit N.V., Oranjestad, Aruba, 1969, vi + 57 + 9 pp., cover ill.

DROOG, J.: *Biba Nanzi! Serie volksverhalen uit de Nederlandse Antillen vanuit het Papiaments nverteld*. Deel I. Aruba, de Wit N.V., 1970, viii + 48 p.p., 5 figs.

Ecología marina. Fundación La Salle de Ciencias Naturales, Caracas; Estación de Investigaciones Marinas de Margarita; Caracas, 1967 xii + 711 pp. 23½ × 16½ cm, 255 figs., 8 col. plates excl.

Dealing with several marine biological topics referring to Antillean circumstances, with chapters on Caribbean algae (M. DÍAZ-PIFERRER, p. 273–307) and fishes (F. CERVIGÓN, p. 308–355). Edited by Hno GINÉS & R. MARGALEF.

Een eeuw licht en kracht. Uitgegeven... 100 jarig bestaan O.G.E.M., Rotterdam, 1963.

SMIT, C.: Overzicht van de geschiedenis van de N.V. Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij; p. 89-154, 12 pls.

Een eeuw Surinaamse codificatie. Gedenkboek (1869 - 1 mei - 1969). Uitgegeven door de Surinaamse Juristen-Vereniging, Paramaribo, 1 mei 1969. 196 pp. 24 × 15½ cm. - Ed.: Z. H. CARPENTIER ALTING (chairman), J. H. ADHIN (secr.), W. J. J. KOOLE, A. J. A. QUINTUS BOSZ, A. J. RONDEEL, G. J. C. VAN DER SCHROEFF.

Van oude naar nieuwe wetgeving, p. 5 (QUINTUS BOSZ). Historische schets van de Wetboeken, p. 27 (VAN DEN BERGH & RONDEEL, CARPENTIER ALTING, RAMDAT MISIER, WIJNHOLT, VAN DER SCHROEFF & ADHIN). Notariaat en advocatuur, p. 69 (D. A. SAMSON, VAN DER SCHROEFF). Specifiek huwelijksrecht, p. 91 (ADHIN). Andere onderwerpen, p. 143 (HUBER, ADHIN, EMANUELS). Bijlage: 75 Jaar codificatie, p. 169-194 [from *Het Nieuws*, 29.IV.1944] (PH. A. SAMSON, Onze wetgeving drie-kwart eeuw oud, p. 172. K. J. VAN ERPECUM, Vijf en zeventig jaren Burgerlijk Recht, p. 175. J. C. DE MIRANDA Jr., Het Handelsrecht, p. 179. M. DE NIET, Vijf en zeventig jaren Strafrecht, p. 184. D. SAMSON, Onze vijf en zeventigjarige wetgeving en het notariaat, p. 188. PH. A. SAMSON, Historische varia in verband met het jubileum der wetgeving, p. 193-194.)

Eenheid in Verscheidenheid. 3-wekelijks Kerkblad van de Verenigde Protestantse Gemeente van Curaçao. Druk. Cur. Courant N.V., 29 × 21 cm. - 21ste jaargang, No. 13, 25.IX.1968, 10 pp. - 14, 16.X.1968, 8 pp.

Een herinnering aan de Nederlandse Antillen. [Record with prose and poetry Afd. Voorlichting Kabinet Gevolmachtigd Minister Ned. Antillen, Den Haag, [1967?], cover, 18½ × 18½ cm.

EHRENCRON, V. K. R. (ed.), see: *Landbouwproefstation Suriname. Jaarverslag 1967, 1968, 1969.*

Eilandgebied Curaçao. ... Begrotingen ... voor het dienstjaar 1971. (Willemstad, 1970), mimeogr. 30 × 21 cm. - *Algemene beschouwingen behorende bij de begrotingen van het Eilandgebied Curaçao*, 54 pp. - *Begrotingen van de bedrijven*, (85) pp. - *Memorie van toelichting op de begrotingen van de bedrijven*, (131) pp. - *Begroting van de Algemene Dienst*, (180) pp. - *Memorie van toelichting op de begroting van de Algemene Dienst*, (241) pp.

El Puente. Methode Spaans, door Fraters van Tilburg. Uitgave: Boekhandel 'St. Augustinus', Curaçao, 23½ × 15 cm, ill. [Haagsche Drukkerij] *Deel 1. Zevende druk*, 1969, Opnieuw bewerkt door FRANK DAVELAAR, frater GUALBERT VAN HEST, CAREL DE MUNK, CIS ONG-ALOK-ROEPEL & ELVIN PIETERS; 125 pp.

Deel 2. Derde druk, 1968. Idem; 160 pp.

Deel 3. Derde druk, 1970. Opnieuw bewerkt door FRANK DAVELAAR, CIS ONG-ALOK-ROEPEL & ELVIN PIETERS; 178 pp.

El Venezolano. Organo de la Casa Venezolano, Año 2 No. 30, Curacao, 30.IX.1968, 43 × 28 cm. ill.

Emporium Review. Volume 1, No. 16, (20.VIII.1970), 10 pp. 35½ × 21½ cm mimeogr. Ed. JAMES E. MADURO. – St. Eustatius monthly, founded 22.XI. 1969, by WILL JOHNSON, first editor.

Encyclopedie van de Nederlandse Antillen. Hoofdredakteur Prof. dr. H. HOETINK. Bureau-redacteur: Drs. W. GORDIJN. Elsevier, Amsterdam-Brussel, (April) 1969, 708 pp. 25½ × 17 cm, numerous ill. – Published under the auspices of 'Stichting Encyclopaedie van de Nederlandse Antillen,' Mrs. MAY HENRIQUEZ-ALVAREZ, pres., Dr. J. HARTOG, secr., Mr. A. A. G. SMEETS, treas., Dr. PH. MEERBURG, P. T. M. SPROCKEL and Dr. W. CH. DE LA TRY ELLIS – with financial aid from Ministerie van Cultuur en Opvoeding van de Nederlandse Antillen, Shell Curaçao N.V., and Sticusa.

On p. 29–35 co-operation of 106 experts is acknowledged, but their contributions are not signed. To save a number of articles from anonymity a list is given in *NWIG*. 48, 1971, p. 126–129.

ENGELS, CHRIS: *Opgravingen te Malmok op Aruba. De kwestie 'Gigan'*. (Met medewerking van Dr. A. J. VAN BORK-FELTKAMP.) Het Curaçaosch Museum 1970, 44 pp. 27½ × 20½ cm, 14 phot. on 10 pp. (not numbered, excl. cover).

Malmok, p. 2 (2)–(22), phot. by ARNOLD ISRAËL.

Schedelmetingen, p. 23–27, A. J. VAN BORK-FELTKAMP.

De bijzondere aanleiding, p. 29–35, CHRIS ENGELS [history, à propos of 2 extraordinary large Indian skulls].

'Gigan' Islas de gigantes. Iles des géants. Free traduction of above-mentioned text by FR. DE HAAS. p. 36–41.

'Curacan' en 'Gigan', p. 44.

Enig zicht op Suriname. Geografisch Instituut Vrije Universiteit Amsterdam, april 1969, (267) pp. 29 × 21 cm.

G. A. DE BRUIJNE: *Perspectief op Suriname*, 14 pp. Xeroxed reprints of 37 articles by several authors.

ENOCHIAN, ROBERT V.: *Prospects for agriculture in the Caribbean*. Foreign Agric. Economic Report 58, U.S. Dep. Agr., 1970, viii + 32 pp. 26 × 20 cm, 1 fig., offset.

EVERY, C. L.: *'Mamay, únda b'a hayami'? Buki ku instrukshon seksual pa lesa na muchanan di edad di 4 pa 8 años*. Illustrá pa B. KELLER. De Wit N.V., Aruba. (1970?), 31 pp. 21 × 13 cm, dust cover.

EVONIMUS, FR. M. & MARTINUS, FR. M.: *De eerste stap*. Methode voor het lees- en schrijfonderwijs op de Ned. Antillen. 10. 3e druk. J. B. Wolters, Groningen, 1966, 21 × 17 cm. – Ill. TH. VAN DELFT JANSZ.

Faunabeschermings- en Jachtlandsverordening. Ontwerp No. 2. Staten van de Nederlandse Antillen. Zittingsjaar 1969-1970, 7 pp. 30 × 21 cm mimeogr. *Memorie van toelichting* No. 3, 6 pp.

Feestnummer bij gelegenheid van het gouden kloosterfeest van Fr. Casimiris. De Klok 251, Aug. 1969, 46 pp., ill

Contributions by fr. M. RIGOBERT, JULIO COFFIE, F. RIDDERSTAAT.

Feneta. Imprimi: Tip. Excelsior. Año 1, No. 7, Maart 1970, 8 pp. 30½ × 22 cm.

Flora of Suriname edited by A. A. PULLE† and J. LANJOUW. Vol. I, part 2, p. 293-441. New additions and corrections to Vol. I, part 1, and Additions and corrections to Vol. I, part 2. E. J. Brill, Leiden, 1968.

JONKER, F. P.: Burmanniaceae, p. 321-325; Alismataceae, p. 378-379.

JONKER-VERHOEF, A. M. E. & JONKER, F. P.: Araceae, p. 380-412.

KRAMER, K. U. & GÖRTS-VAN RIJN, ANNE R. A.: Bromeliaceae, p. 413-414; Piperaceae, p. 414-421.

LINDEMAN, J. C.: Iridaceae, p. 377.

LINDEMAN, J. C. & GÖRTS-VAN RIJN, ANNE R. A.: Loranthaceae, p. 295-300; Polygonaceae, p. 303-309; Cyperaceae, p. 310-314; Rapateaceae, p. 326-328; Commelinaceae, p. 329; Eriocaulaceae, p. 330-339; Gramineae, p. 343-375.

MENNEGA, ALBERTA M. W.: Proteaceae, p. 315-320.

MAAS, P. J. M.: Amaryllidaceae, p. 376.

MENNEGA, ALBERTA M. W. & LINDEMAN, J. C. & GÖRTS-VAN RIJN, ANNE R. A.: Xyridaceae, p. 340-342.

FODOR, EUGENE (ed.) & FISHER, ROBERT C. & LASCHEVER, BARNETT D. (ass. eds.): *Fodor's Guide to South America, 1967.* Fodor's Modern Guides, Inc., xviii + 612 pp. 20 × 11½ cm, 5 city plans, 24 pls in colour and black and white excl., large folding col. map.

Surinam, p. 564-572 (by ALBERT HELMAN).

FODOR, EUGENE (ed.) & LASCHEVER, BARNETT D. (ass. ed.): *Fodor's Guide to the Caribbean, Bahamas and Bermuda, 1968.* Fodor's Modern Guides, Inc., Thomas Nelson, Ltd, London and Edinburgh, xvi + 607 pp., vignets, maps, city plans, many plates in colour and black and white excl., large folding map.

Surinam, p. 486-494 (by ALBERT HELMAN); Netherlands Antilles, p. 534-566; plate facing p. 542.

Forestry in Surinam. National Progress Report 1960-1964, presented to the 9th Session of the Latin American Forestry Commission. 34 + 15 pp. mimeogr.

40 years of refining at Lago. Aruba Esso News Special Issue, 29 January, 1969, 20 pp. 30 × 22 cm, ill.

FRÄNKEL, WILLY: *De Staatsinrichting van de Nederlandse Antillen*. Voor de kopklassen van de M.U.L.O.-scholen en de Middelbare scholen. De Wit N.V., Oranjestad, Aruba, d.d. maart 1964, 95 pp. 23 × 15 cm.

Fr. Casimiris, see: *Feestnummer De Klok* 251.

Fundashon Identidat Antiyanu. See: *Week-end di Estudio*, 25-27.IV.1969.

GASTMANN, ALBERT L.: *The Politics of Surinam and the Netherlands Antilles*. Institute of Caribbean Studies, Univ. of Puerto Rico, Río Piedras, 1968, xii + 185 pp. 23 × 16½ cm.

Gedenkboek 100 jaar Staten van Suriname 1866-1966. Uitgegeven door de Staten van Suriname, December 1966, iv + 226 pp. 28 × 20 cm, ill.

Deel I, Drie eeuwen Vertegenwoordigend stelsel in Suriname; door Mr. C. D. OOFI, p. 1-106, 5 figs. Deel II, Parlementair geschiedkundige beschouwing; Advocaat Ph. A. SAMSON, p. 107-162. Deel III, Viering Honderd Jaar Staten van Suriname, rede van ... J. LACHMON ... Mr. F. J. F. M. VAN THIEL ... J. A. O. BIKKER ... Mr. H. J. DE VRIES ... J. A. PENGEL, p. 163-183, 5 portr. Bijlage A. Alfabetische lijst van leden der Staten ... B. Chronologische lijst van Voorzitters ... C. Lijst van Gouverneurs van Suriname vanaf 1650 t/m heden ... D. Aantal vergaderingen ... E. Goedgekeurde ontwerp-landsverordeningen in 1955 ... 1964, p. 185-220.

Gedenkboek van Mahatma Gandhi en Dr. Ds. Martin Luther King. Preface by NORINE HOOGDORP. Druk Lionarons N.V., Paramaribo, 48 pp. 28 × 20½ cm incl. advert., 9 figs.

GEMMINK, JOH.: *Copulatie-patronen bij raciale- en culturele assimilatie*. (Mating-patterns.) Socio-Demographische Studien, Publicatie II, Utrecht, Augustus 1970, 167 pp. 24 × 17 cm mimeogr.

The socio-demographic inquiry. I: The attempt at agrarian colonization of Europeans in Surinam of 1845. II: Purposes, object and methodology of the inquiry. - The mating-pattern. III: The extent and characteristics of the group under study. IV: Number and characteristics of the mating-unions. V: Selection of the mating-partner. VI: Commencement of the mating-union. Conclusions. - Summary, p. 155-166.

Getijtafels voor Suriname 1967. Uitgegeven door de Chef der Hydrografie, 's-Gravenhage; Staatsdrukkerij, 113 pp. 22 × 15½ cm offset.

Gezag en vrijheid. Beschouwing en beginselverklaring van de Nationale Volkspartij. Drukkerij Scherpenheuvel 1958, 16 pp. 20 × 14 cm.

Gids voor Paramaribo en omgeving. Guide to Paramaribo and environs. Stichting ter bevordering van het Toerisme, (1968?) Paramaribo, 25 + 3 pp. 22½ × 12 cm incl. cover, ill.

GOILO, E. R.: *Papiaments leerboek met hulpboekje*. Vierde herziene druk. De Wit N.V., Aruba, 140 + 21 pp. 22 × 15 cm. – 1st ed. 1951; 2nd, 1958; 3rd, 1964.

GORDIJN, W. ed., see: *Culturele kroniek '48/'68*.

GORDIJN, W., see: *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*.

GOSLINGA, CORNELIS CH.: *The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast 1580–1680*. Assen, van Gorcum & Comp. N.V., 1971, publ. in U.S.A. by Univ. of Florida Press, Gainesville, xvi + 647 pp. 23½ × 15½ cm, 12 maps, 15 pls. excl.

GRAAF, W. H. M. DE: *Betaal niet te veel. Don't pay too much. Tariffs: Income tax. Profit tax. Premium A.O.W.* De Wit N.V., Aruba, (1964), 21½ × 14½ cm.

Grontmij and Sogréah development plan, see: *Water and land resources development plan for ... Aruba, Bonaire and Curaçao*, 1968.

GROOT, SILVIA W. DE: *Djuka society and social change. History of an attempt to develop a Bush Negro community in Surinam 1917–1926*. Thesis, Amsterdam 27.VI.1969; van Gorcum & Comp. N.V., Assen, xvi + 259 pp. 24 × 15½ cm, 11 pls & 2 maps excl.

GUDA, TRUDI: *De geur van Franchepane*. Aan mijn oudste broer [Leonard Henri Guda] (ter nagedachtenis). Paramaribo, printed by Eldorado, 23 pp. 22 × 13½ cm. [poetry]

GULZAR, M. A.: *De maagdelijke geboorte van Jezus gezien met een kritisch oog*. Paramaribo, 1967, 46 pp. 17 × 10 cm.

GRAAF, FRANK DE: *Walt Disney's Wonderen der Zee*. De Geïllustreerde Pers N.V., Amsterdam, 1967, 176 pp. 27½ × 20 cm, many col. ill.

Vissen van de tropische Atlantische Oceaan, p. 97–111, 21 figs.
Colour pictures of several Caribbean fishes, e.g. *Chorisistium carmabi* from Curaçao, p. 108.

GRAHAM, V. E.: *Tropical wild flowers*, with drawings by the author of nearly 300 plants, 32 in full colour. Hulton Educational Publications, London, 1963, 200 pp. 18 × 12 cm.

Miss Graham, for many years senior biology teacher at Bishop's High School, Georgetown, British Guiana ... those depicted in this book are selected from more than two thousand drawings made from life, mainly in British Guiana and some of the West Indian islands ...

HABIBE, HENRY: *Aurora (poesia prohibi)*. Editorial Watapana, 1968, (27) pp., 17 × 11 cm excl. col. cover.

HAGG, JAC. & VERMEULEN, L. P.: *Hoofdzaken uit de geografie van de Nederlandse Antillen*. Boekhandel 'St. Augustinus', Curaçao, 1970, 259 pp. 20½ × 15 cm, ill.

"Dit boek is in de eerste plaats bedoeld voor leerlingen van de hogere klassen van het V.W.O. en H.A.V.O. ..." With the coll. of G.C. DE KROON.

HANIF, MAHAMAD & POONAI, N. O.: *Wild life and conservation in Guyana*. Man and Nature Series 8, Field Research Projects, Coconut Grove, Fla, 1968, viii + 43 pp. 28 × 21½ cm offset, 14 + 3 figs.

HANNAU, HANS W.: *Curaçao*. Wilhelm Andermann Verlag, München, 1969, 60 pp. 16 × 16½ cm, 30 col. pls. incl.

HANNAU, HANS W.: *Islands of the Caribbean. A pictorial book of color-photographs of Antigua, Nevis, St. Kitts, Saba, St. Maarten, Montserrat, Guadeloupe, Dominica, Martinique, St. Lucia, Barbados, Tobago, Trinidad, St. Vincent, Bequia, Grenada, Curaçao, Bonaire, Aruba, Haiti, Dominican Republic, Jamaica, Grand Cayman, Puerto Rico, The Virgin Islands: Tortola, St. Thomas, St. John, St. Croix*. Wilhelm Andermann Verlag, Munich, 1962; Hannau Inc., Miami Beach; 112 pp. 28 × 23 cm, maps, 48 col. plates incl. Text: St. Maarten p. 11-12, Saba, p. 12-13; The Netherlands Antilles, p. 30-31; Curaçao, p. 31-32, 81; Aruba, p. 81-82; Bonaire, p. 83-84; with small maps. Colour photographs: St. Maarten, p. 37; Saba, p. 38-39; Curaçao, p. 59-61; Aruba, p. 62, 64; Bonaire, p. 63.

HART, L. J. 't: *Core auto cu seguridad. Reglanan di trafico den Antillas Holandes*. De Wit N.V., Aruba, 3e druk, (1967), 60 pp. 21 × 15 cm. - *Safe driving. Traffic Rules in the Netherlands Antilles*. De Wit Brothers Publ., Oranjestad, Aruba. 60 pp.

HARTOG, JOH.: *De Bovenwindse Eilanden Sint Maarten - Saba - Sint Eustatius*. Eens Gouden Rots - nu zilveren dollars. De Wit N.V., Aruba, 1964, xii + 747 pp., 22 figs., 84 figs. on 32 pls. excl.

HARTOG, J.: *Luis Brión, de admiraal-financier*. Tweede druk. De Wit N.V., Aruba, 1968, vi + 208 pp. 23½ × 15½ cm, frontisp., text figs., 14 pls. excl.

HARTOG, J.: *Mogen de eilanden zich verheugen. Geschiedenis van het Protestantisme op de Nederlandse Antillen*. Uitgegeven ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Fortkerk door de Kerkeraad van de Verenigde Protestantse Gemeente van Curaçao, 1969, 291 pp. 23 × 15 cm, xviii pp. + 26 pls. excl. cov. ill.

HAVERSCHMIDT, F.: *Birds of Surinam*. Illustrated by PAUL BARRUEL. Oliver & Boyd, Edinburgh and London, 1968, xxxi + 445 pp. 27 × 19 cm, numerous figs., 30 black and white & 40 col. plates excl., folding map. Dealing with 600 species of birds.

HAWLEY, AMES H.: *The population of Aruba. A report based on the Census for 1960*. Aruba, d.d. 25.VIII.1960, 41 + 124 pp. Statistical tables.

HEEKEREN, H. R. VAN: *De onderste steen boven. Belevissen van een globe-trotter*. Assen, van Gorcum & Comp., 1969, viii + 195 pp. 22 × 14 cm, textfigs., 28 figs. on 27 pls. excl.

De pre-Columbiaanse bewoners van de Benedenwindse eilanden, p. 132-143, pl. p. 129 & 144.

HENRIQUEZ, MAY: *Laiza porko sushi*. Un fantasía di May Henriquez basá riba e komedia Pygmalion di George Bernard Shaw. Drukkerij Scherpenheuvel, (Curaçao), (1954), 139 pp. 20 × 14 cm, 6 pls. incl.

HENRIQUEZ, P. C.: *Schema van een algemeen touristenplan voor Curaçao*. T.E.R.N.A., Curaçao, Juni 1960, iii + 100 pp. mimeogr. 29 × 21 cm, 3 figs. excl. – *Masterplan for the touristic development of Curaçao*. Translation of the above-mentioned report of the Technical Economic Council of the Netherlands Antilles (T.E.R.N.A.), August 1960, iii + 93 pp.

Hermanidad. Maandblad van de Politie op Curaçao. Uitgave van de Politie Sport Vereniging. Daal Publ. Comp. Curaçao. – 15, no. 9, sep. 1968, 20 pp. photopr. 28 × 21½ cm, ill.

HERMANS, WILLEM FREDERIK: *De laatste resten tropisch Nederland*. De Bezige Bij, Amsterdam, 1969, 199 pp. 20 × 12½ cm, 17 figs., portr. on dust cover.

Het Balboekje. *Vde lustrum P.S.C.* Curaçao, Oct. 1966, 4 pp. 43 × 29 cm, ill. – *Het Dievenbal boekje*.

Program of *Het Balboekje* by Jean Anouil, performance on occasion of lustral feast of Peter Stuyvesant College, 1941-1966.

Het onderwijs in de Nederlandse Antillen. Verslag over het jaar 1967. Depart. Onderwijs, Curaçao [Nov. 1968], 193 pp. mimeogr. 29½ × 21 cm.

HOETINK, H. (ed.), see: *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*.

HOFF, BEREND JACOB: *The Carib Language. Phonology, Morphology, Texts and Word Index*. Thesis Leiden 9.X.1968, xvi + 440 pp. 23½ × 16 cm, 4 figs., 1 folding map excl. – Also in *Verhand. Kon. Inst. Taal-, Land-Volkenk.* 55, with 19 phot. on 10 pls. excl. added; Nijhoff, The Hague.

Holland Herald, Volume 3, Number 12 (Dec. 1968), Amsterdam. *Suriname special issue*, 72 pp., col. ill.

Honderd jaar codificatie in de Nederlandse Antillen. N.V. Uitgeversmaatschappij S. Gouda Quint/D. Brouwer en Zoon, Arnhem, 1969, xii + 344 pp. 24 × 15½ cm, frontispice. J. A. SCHILTKAMP, P. V. SJIEM FAT & M. R. WIJNHOLT ed.

Contrib. by C. E. DIP, C. G. FLIEK, F. C. GOVAERTS, E. C. HENRIQUEZ, B. J. PENNINK, SCHILTKAMP, SJIEM FAT, P. P. C. H. VAN DE VOORT, and WIJNHOLT. Preface by R. J. Isa.

Horizon. Orgaan van de Prot. Christelijke Onderw. Vereniging te Curaçao. April 1968. 20 × 13½ cm. Red. Secr.: L. E. FRICKE. – April 1968, 20 × 13½ cm.

HORST, K. TER: *Onderzoek naar de bemesting van pinda in Suriname* (Experiments on the fertilisation of groundnuts). Meded. Landbouwproefsta. Sur. 27, 1961, 26 pp., 2 figs.

HOUBEN, P. H. J. M.: *De associatie van Suriname en de Nederlandse Antillen met de Europese Economische Gemeenschap.* A. Sijthoff, Leiden, 1965, 124 pp. 23½ × 15 cm. Europese Integratie No. 5.

HOYER, A. R.: *Corsow di otro tempu. Colleccion di cuadro i historia di Corsow.* W. M. Hoyer, a nace 17 juni 1862, a muri 20 juli 1953. Aregla i redacta pa A. R. HOYER. (Curaçao, abt. 1969), 84 pp. 22 × 14 cm, ill.

Inderson [Stanley H.] *exposeert. CCC Scharloo vanaf 14 december 1966.* [Folder], Curaçao, 4 pp. 43 × 29 cm, ill

Instituto Antillano di Siencia Social. See: *Voz di Inansiso*, 1970.

International Co-ordination Group for CICAR (1st Meeting, Curaçao, Netherlands Antilles, 25–26 November 1968). Summary Report, UNESCO Paris, SC/CS.206/1, (85) pp. mimeogr., map excl. 27 × 21 cm.

IRAUSQUIN-CATH, HILTJE: *Blood levels and nutritional status of adult Curaçaoans.* Thesis Amsterdam, 3.VII.1969, 80 pp. 24 × 16 cm, 29 figs.

Jaarboek der waterhoogten, afvoeren en zoutgehalte rivierwater 1962. Ministerie van Openbare Werken en Verkeer – Suriname. Waterloopkundige Afdeling, Paramaribo, maart 1967, 2 vols., 140 pp. 29½ × 20½ cm, mimeogr. offset, etc., with tables and maps. – *Jaarboek . . . 1963*, juli 1967, 2 vols., 145 pp. – *Jaarboek . . . 1964.* Ministerie van Bouwwerken, Verkeer en Waterstaat, maart 1968, 108 pp. – *Jaarboek . . . en samenstelling rivierwater 1965*, augustus 1968, 121 pp.

Jaarverslag 1966 en 1967 Stichting Wetenschappelijke Bibliotheek. Annual-Report 1966 and 1967 Scientific Library Foundation, Curaçao (1968), 18 pp. MARITZA F. EUSTATIA temp.-libr.

Jaarverslag Sticusa 1967. Amsterdam (1969), 72 pp., 18 figs. – 1968 (1970), 54 pp., 6 pls. (15 figs.). – 1969 (1971), 67 pp., 4 figs., with two loose annexes: HANS DIJKMAN: *Vormingswerk in Suriname*, 8 pp., 1 fig. JULES DE PALM: *Nederlandse Antillen. Literaire oogst 1969*, 8 pp., 1 fig.

JANSSEN, N. & DONKER-WILLENBORG: *Receptenboek voor de Nederlandse Antillen.* Onder redactie van C. M. TORRES, V. V. BITO-RICHARDSON, P. B. WOLKE, H. ADRIAENS-JACOBS, J. P. SAES. De Wit N.V., Aruba, (1968?) xiv + 84 pp. 21½ × 14½ cm, col. cover excl.

J.C.I. Conference Curaçao 1968, June 25-26-27-28. Junior Chamber International of Curaçao, 24 pp. 14 × 21 cm, excl. col. cover.

JONCKHEER, C. L. H.: *The Netherlands Antilles*. Second Edition, revised by CORALINE JONCKHEER, 1966, 81 pp. 20 × 13½ cm, ill. [First edition 1950.]

JONGH, EDWARD A. DE: *E dia mas históriko. 30 di Mei 1969*. [Curaçao], V.1970, 159 pp. 21 × 13 cm offset, ill.

JULIANA, ELIS: *Curaçaose pinda's. Volkskunde van Curaçao. No. 1*. Curaçao, VI.1969, 27 pp. 21 × 14½ cm.

JULIANA, ELIS: *Maka Taka*. G. C. T. van Dorp & Co. (Ned. Ant.) N.V., Curaçao, 1961, 111 pp. 19 × 12 cm.

JULIANA, ELIS: *Wazo riba Rondu*. Corsou, 1967, 80 pp. 22 × 14 cm.

Kambio, portabos independiente antijano. Anja 3, número 8, 1968. 16 pp. 27 × 21½ cm. [Last number.]

KAMERLING, G. E.: *Beknopte samenvatting van de interne rapporten Bodemfysisch en Agrohydrologisch Onderzoek No 1 t/m 49*. Dec. 1965, Landbouwproefstation Paramaribo, 9 pp. mimeogr. 31 × 22 cm.

Konsumidor. Organo di Liga di Konsumidornan di Corsow. Curaçao, 28 × 21½ cm, mimeogr. – No. I – juli 1970 – anja I, 14 pp.

PETERSON, E.: *Introduksjon* (p. 1). – RÖMER, A.: *Kiko ta un Liga di Konsumidornan* (p. 2-4). – CASTRO, M. DE: *Gobiernu i kontrolamentu di prijs* (p. 5-10).

Kampioenschap van Suriname 1967. Tournooi Oud-Kampioenen 1968 (110 partijen). Uitgegeven door de Redactiecommissie v/d Surinaamse Dambond, (1968), 61 pp. photopr.

KARMAN, J.: *Lagere-schooljeugd en televisie op Curaçao*. Bijlage II Pedag. Didact. Bull. 3, 1968, 10 pp.

Kiai! Orgaan der Budo Federatie Ned. Antillen. Maandblad voor Budo-sporten. Red. J. J. BRUINS, 12 pp. 30 × 21½ cm excl. cover, mimeogr., ill. Jaargang 1 – No. 1, July 1968; 2, Aug. ; 3, Sep.

Kinderspel in Suriname. See H. H. NEKRUI, 1963.

Kongresnummer Sociaal Wetenschappelijke Oefeningen, 13de jaargang nr. 3/4, mei 1970, Amsterdam. See: *Suriname Ned. Antillen Probleem*, S.W.O. 13, 3/4.

Koninklijk instituut voor de Tropen. Afdeling Tropische Hygiëne. Jaarverslag 1969. Amsterdam, (1970), 82 pp. 30 × 21 cm mimeogr.

Koninklijk Instituut voor de Tropen. Zevenenvijftigste Jaarverslag 1967, (1968), 55 pp. 25½ × 19½ cm, 5 figs. – Achtenvijftigste Jaarverslag, 1968,

(1969), 56 pp., 3 figs. – *Negenenvijftigste Jaarverslag 1969* (1970), 63 pp., 7 figs.

Kontakto Antiyano. Menswal independyente antiyano. Antilliaans Contact Centrum, Amsterdam, monthly, 21 × 15 cm. – 2 no. 8, januari 1971, 23 pp.; 9, ferwari, 16 pp.; 10, mart, 20 pp. – 3 no. 1, april, 20 pp.

Korps Politie Nederlandse Antillen. Eiland Aruba. Jaarverslag 1968. (Aruba), d.d. 1969, 80 pp. 29 × 21 cm, 3 pls. excl.

KRAKER, J. P. DE: *Evaluatie-onderzoek in het Santo-Boma-Project.* Kleinlandbouwbedrijven in het Santo-Bomaproject Evaluatie-onderzoek No V, Paramaribo, d.d. Dec. 1964, 117 pp. mimeogr. 29 × 20 cm.

KROES, G. H.: *Moksi alesi*, met illustraties van JAAP GUTTERSWIJK. Paramaribo, 1969, 39 pp. 19½ × 14 cm excl. cover.

KREDIET, P.: *Hoe wordt ik een goed salesman? Leerboek voor verkoopkunde.* De Wit, Aruba, 113 pp., 21 × 14½ cm.

KROON, JOSÉ M. P. (ed.): *Algun Poesía di Willem Eligio Kroon 1886–1949.* Drukkerij Scherpenheuvel, 1966, 64 pp. 21½ × 14 cm.

KROON, WILLEM ELIGIO; see: KROON, JOSÉ M. P., 1966.

KRUIJF, H. A. M. DE: *Aspects of the ecology of mosquitoes in relation to the transmission of arboviruses in Surinam.* Diss. Leiden 10.VI.1970, 100 pp. offset 23½ × 16 cm; loosely inserted *Appendix*, 31 pp.; 3 + 44 figs., 2 pls. incl.

LAMPE, W. F. M.: *In de schaduw van de Gouverneurs. Mémoires van –.* De Wit N.V., Aruba, (1968), viii + 87 pp. 24 × 15½ cm, 13 pls., cover portr.

LAND, JACOB VAN DER: *Systematics, zoogeography, and ecology of the Priapulida.* Thesis Leiden 9.XII.1970, viii + 119 pp., ill.; *Zool. Verhand.* 112, 118 pp., 89 figs., 5 pls. excl.

Incl. *Tubiluchus corallicola* from Curaçao and Bonaire, p. 73–84, fig. 51–76, pls. 1, 2 & 5.

Landbouwproefstation Suriname. Jaarverslag 1967 (Yearly report for 1967 of the Agricultural Experiment Station of Surinam). Meded. L.S. 43, Dec. 1968, 125 pp. 24 × 17 cm, 20 figs., 22 phot. on 12 pl. excl. Ed.: V. K. R. EHRENCRON.

Soil Science, p. 25; F. W. VAN AMSON, R. BIPAT, V. K. R. EHRENCRON, G. E. KAMERLING, P. W. TH. MAAS, J. H. N. WIERSMA. Agronomy, p. 55; A. H. VAN DIJK, I. E. FONG POEN, D. J. GONESH, S. L. KATYAL, P. W. TH. MAAS, R. RETEIG, R. SAMLAL, S. B. TJIOE. Plant protection, p. 97; E. W. VAN BRUSSEL, H. GUICHERIT, M. J. IMAMBAKS, R. R. JADNANANSINGH, P. W. TH. MAAS, F. A. DEL PRADO, J. VAN WOUDENBERG. Technology, p. 121; D. P. R. HINDORIE.

Landbouwproefstation Suriname. Jaarverslag 1968 (Yearly Report 1968 Agr. Exp. Sta. Surinam). Meded. L. S. 44, Dec. 1969 (publ. 1970), 157 pp. 32 figs. Ed.: V. K. R. EHRENCRON.

Soil Science, p. 29: F. W. VAN AMSON. R. BIPAT, G. E. KAMERLING, J. H. STOMP. Agronomy, p. 65: A. H. VAN AERDE, Miss T. L. AMATTARAM, I. H. G. DULDER, R. E. DUMAS, E. FERROL, I. E. FONG POEN, D. GONESH, R. R. HUISWOUD, A. E. S. HUNKAR, J. PH. LAOH, H. RAKTOE, E. RISTIE, R. SADHOERAM, R. SAMLAL, S. B. TJIOE. Plant protection, p. 126: E. W. VAN BRUSSEL, D. J. GONESH, H. GUICHERIT, M. J. IMAMBAKS, R. R. JADNANANSING, A. N. JUBITHANA, P. W. TH. MAAS, R. A. MALMBERG, F. A. DEL PRADO, H. RAKTOE, J. VAN WOUDENBERG. Technology, p. 154: D. R. HINDORI.

Landhuis Jan Kock Curaçao, wine cellar. (Folder) (1968?), 4 pp. 34 × 12 cm, ill.

Landsbosbeheer, see: *Dienst Landsbosbeheer*.

Landsverordening van de 14de maart 1968 tot vaststelling van de begroting van de Nederlandse Antillen voor het dienstjaar 1968. Publicatieblad 1968, 19, 51 pp.

LAUFFER, PIERRE: *Kantika pa Bjentu*. De Wit N.V., Oranjestad, Aruba, 1963, iv + 26 pp. 20 × 14 pp., excl. col. cover. [Poetry]

LAUFFER, PIERRE: *Kwenta pa kaminda*. Illustrá pa CHARLES CORSEN. De Wit N.V., Aruba, 1969, viii + 80 pp., 5 figs., col. cover excl.

LAUFFER, PIERRE: *Ora solo baha*. Librería Salas, Curaçao, 1968, 76 pp. 20½ × 14 cm.

Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen. [F. W. PRINS ed.] Dijkstra's Uitgeverij Zeist N.V., 1970. Boek Een, 205 pp.; Boek Twee, 363 pp. 23½ × 16 cm; 15 figs., 2 plates excl.

Vol. I:

BERGEIJK, J. VAN & JURG, E. W. & OIRSCHOT, A. VAN: De organisatie van het Antilliaanse onderwijs; p. 36-51.

BERGEIJK & OIRSCHOT & WINKEL, A. C.: Historische schets van het Antilliaanse onderwijs; p. 22-35.

BERGEIJK & PRINS, F. W.: Verschuivingen in het talenonderwijs op de basisschool; p. 109-118.

BERGEIJK & RÖMER, R. A.: Sociologische uitgangspunten; p. 189-205.

BERGEIJK & WINKEL: Leerplan en leidraad; p. 15-21.

OIRSCHOT: De Nederlandstalige school; p. 58-69.

OIRSCHOT & PRINS: Noodzakelijke voorzieningen; p. 52-56.

OIRSCHOT & PRINS & WINKEL: Praktische voorstellen; p. 102-108.

PRINS: Didactische uitgangspunten; p. 158-176.

VEEN, L. B. VAN DER: Ontwikkelingspsychologische uitgangspunten; p. 177-188.

WINKEL: De Moedertaalschool; p. 70-101. - Het zittenblijven; p. 119-

129. - Paedagogische uitgangspunten; p. 133-157.

Vol. II:

BERGEIJK, J. VAN: Muzikale vorming; p. 312-324.

CAPEL, H. C. L. & WINKEL, A. C.: Rekenen; p. 123-250.

DUYSER, A. & SMETSERS, P. A. M.: Handenarbeid; p. 340-349.

ENGBERTS, W. & HEMERT, J. P. VAN & OERS, J. F. VAN & SJAK SIE, H. E.: Geschiedenis; p. 274-284.

GHERING, A. J. J. & SPRANG, P. VAN & TREURNIET, H.: Natuurkunde; p. 301-306.

HAAREN, D. VAN & HAGEMANS, G. C. & MADURO, Z. T. & SCHRAVEN, P. J. A.: Lichamelijke oefening; p. 325-332.

HILLEN, L. F. G. M. & OIRSCHOT, A. VAN: Het Nederlands op de kleuterschool; p. 13-21.

JANSSEN, J. W. & KELLY, N. E. & THIJSSSEN, B. J. C. H. & VOORN, J. B. C.: Schrijven; p. 113-122.

JOZEN, P. F.: Aardrijkskunde; p. 252-273.

OIRSCHOT: Het aanvankelijk taalonderwijs; p. 22-47. - Het voortgezet taalonderwijs; p. 48-74.

PETERS, J. H.: Plant- en dierkunde; p. 291-297. - Menskunde en gezondheidsleer; p. 298-300.

SCHASFOORT, B. J. & GHERING: De expressievakken; p. 307-311. - Tekenen; p. 350-360.

WINKEL: Moedertaalonderwijs; p. 75-112. - Handwerken; p. 333-339.

Verkeersonderwijs, p. 285-288. Kennis der natuur, p. 289-290. Voor-

stel voor de indeling van de schooltijden, p. 361. Voorstel lesurentabel,

p. 362-363. - "De commissie die deze algemene inleiding tot stand

heeft gebracht was als volgt samengesteld: /prof. dr. F. W. Prins,

voorzitter / mej. drs. A. C. Winkel, vice-voorzitter / frater Anton

van Oirschot, secretaris / E. W. Jurg, tweede secretaris / drs. R. A.

Römer, lid / drs. L. B. van der Veen, lid / drs. J. van Bergeijk,

eindredacteur."

LEEUWEN, J. P. H. VAN & RADEMAKERS, TH. H. J. & ZWART, J. J. VAN DER:

Wereldkennis, aardrijkskunde-methode voor M.A.V.O. Deel 3. Nederland.

Overzeese Rijksdelen. W. Versluys N.V., Amsterdam/Antwerpen, 1970, 106

pp. 22 x 15 cm, 66 figs. *Werkschrift*, 40 pp. 26½ x 19½ cm.

Overzeese rijksdelen: Suriname, p. 90-98, fig. 61-64. De Nederlandse

Antillen, p. 98-102, fig. 65-66. - *Werkschrift*, p. 30-34.

Leidraad voor de voorzitters en leden der stembureaus. Statenverkiezing Neder-

landse Antillen. Samengesteld door het bureau Bevolkingsregistratie en

Verkiezingen van het eilandgebied Curaçao. 37 pp. 20½ x 14½ cm.

LIER, RUDOLF VAN: *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische*

studie van Suriname. 2nd. edn. Van Loghum Slaterus, Deventer, 1971,

viii + 361 pp. 24 x 16 cm. Ill. dust cover. - 1st ed. 1949.

Liga di Consumidornan di Korsow. See: *Konsumidor*, 1970.

Lijst der Landsverordeningen, enz. in het Publicatieblad van de Nederlandse

Antillen van 1967. (Curaçao, 1968), 40 pp. 21 x 15 cm.

LIM, HANNY: *Tussen cactus en agave. Bloemlezing uit de literatuur in de Nederlandse Antillen en Suriname* bijeengebracht door -. De Wit N.V., Uitgevers, Aruba, 1968, 92 pp. 24 × 15½ cm, 6 ill. by BEN SCHASFOORT + col. cover.

LIM, HANNY: *Verbonden in Oranje*. De Wit N.V., Oranjestad, 1965, 64 pp. 22 × 14 cm, ill.

Liste des Nations Unies des Parcs Nationaux et Réserves analogues. Union Intern. Cons. Nature et Ressources (Commission Intern. U.I.C.N.), 1967, JEAN-PAUL HARROY ed.
Surinam, p. 118-119, 1 fig.

Loononderzoek handarbeiders, volgens regelingslonen 1966 en 1967. Dep. Soc. Econ. Zaken, Bureau Statistiek (Curaçao), (Aug. 1969), 8 pp. 30 × 21 cm.

LOPEZ, H. TH.: *E pasobranan*. General Printing Co., Aruba, 1962, 52 pp. 21½ × 15 cm.

Lorito Real. Semanario humorístico. Humoristisch Weekblad. Curaçao, 28 × 21 cm, ill. Año 1, 1 October 1948, No. 1, 16 pp. Redactor: A. A. DOMINGUEZ. Imprenta: Tipografía Eléctrica N.V. - Año 11, 7 di October 1958, No. 532, 32 pp. [Last number.] Uitgeverij: 'Azijn Banana'. Drukkerij: Tip. Americana.

L.V.V. in 1967. Overzicht van de verrichtingen van het Departement van Landbouw, Veeteelt en Visserij in 1967. Sur. Landbouw extra uitgave 1968, (publ. 1969), 83 pp. + 25 tables (88 pp. in total), ill.

LUNING, H. A.: *The economic transformation of family rice-farming in Surinam*. Celos Bull. 7; Agric. Research Reports 718, Centre Agric. Publ. Docum. Wageningen, 1969, xiv + 67 pp. 24 × 17 cm, 6 figs.

LUYKEN, R., c.s.: *Osteoporose bij bejaarden in Suriname*. TNO C.I.V.O.-Rapport 2820, 1969, 3 pp. mimeogr. - *Goedkope eiwitrijke kindervoeding voor Suriname*, Rapport 2896, 1969, 10 pp. - *Lactose intolerantie in Suriname*, Rapport 2903, 1969, 8 pp.

LUYKEN, R. & STAVEREN, mej. W. A. VAN: *De voedingstoestand van kleuters van vier verschillende Surinaamse bevolkingsgroepen*. TNO C.I.V.O.-Rapport 2977, 1969. A. Somatometrie, 11 + (15) pp.; 3016, B. Biochemie, 11 + (5) pp., mimeogr.

MAAS, P. W. TH.: *Tentative list of plant parasitic Nematodes in Surinam, with descriptions of two new species of Hemicycliophorinae*. Bull. Landbouwproefsta. Sur. 87, 1970, 9 pp., 2 figs.

MACEOIN, GARY & redactie van LIFE: *Venezuela, Colombia en Suriname*. Nederlandse vertaling: E. J. DOMMERING. N. V. Het Parool, Amsterdam; Time Inc., 1967, 160 pp. 27 × 21 cm, ill.
Surinam, p. 23, 117-125, 7 figs. (3 of them in colour).

MADURO, ANTOINE J.: *Pa distrai. Loradanan di bida*. Corsow, [March] 1969, 72 pp., 24 × 15½ cm.

MADURO, ANTOINE J.: *Proverbio-, refran-, dicho- i expreshonnan papia-mentu in nan nificashon na ulandes*. Di-dos edishón (mehorá i owmentá). Drukkerij Scherpenheuvel, Corsow, 1969, 127 pp. 22 × 14½ cm.

MANNING, RAYMOND B.: *Stomatopod Crustacea of the Western Atlantic*. Studies in Tropical Oceanography No. 8; University of Miami Press, 1969, viii + 380 pp. 22½ × 15 cm, 91 figs.
Including material from Suriname and Neth. Antilles.

MARCUS, ERNST & DU BOIS-REYMOND MARCUS, EVELINE: *Opisthobranchs from Curaçao and faunistically related regions*. Stud. fauna Curaçao 33, 129 pp., 160 figs.

MARCUS, EVELINE & MARCUS, ERNST: *American Opisthobranch Mollusks*. Univ. of Miami Inst. of Marine Sciences, Dec. 1967, viii + 256 pp.
Part on 'Tropical American Opisthobranchs' (p. 3-137) dealing with Neth. Antilles.

MARLEE, P.: *Fluïdum. Gedichten*. Drukkerij H. v. d. Boomen, Paramaribo, 1968, 32 pp. 20 × 12 cm, excl. col. cover.

MARLEE, P.: *PH 7*. Drukkerij H. v. d. Boomen, Paramaribo, VIII.1969, 31 pp. 18½ × 12 cm ill. cover excl. [Poetry]

MARUGG, TIP: *Weekendpelgrimage*, 2nd imp. Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam, 1966, 184 pp. 20 × 13 cm. [1st ed. 1958]

Masterplan for the touristic development of Curaçao, see: HENRIQUEZ, P. C., 1960.

MAY, A. F.: *Surinaams kruidenboek Sranang hoso dresi, omvattende korte beschrijving, gebruik en verwerking van de meeste, in Suriname als geneeskrachtig geldende plantaardige en dierlijke produkten*, bijeengebracht door —. Druk. Leo Victor, Paramaribo, 1965, 79 pp. 23½ × 16 cm, excl. ill. cover.

MCCAIN, JOHN C.: *The Caprellidae (Crustacea: Amphipoda) of the Western North Atlantic*. Bull. U.S. Nat. Mus. 278, Smiths. Inst. Washington, vi + 147 pp., 56 figs.

MEILINK-ROELOFSZ, M. A. P.: *A survey of archives in the Netherlands pertaining to the history of the Netherlands Antilles*. 53 pp. 23½ × 17 cm. (General State Archives, The Hague) Repr. from De West-Indische Gids 35, 1954, p. 1-38.

Memorandum inzake natuurbeheer in Suriname aangeboden aan de Minister van Opbouw en de Minister van L.V.V. door: de Natuurbeschermings-

commissie, de Stichting Natuurbehoud in Suriname, het Hoofd van de Dienst van 's-Landsbosbeheer, juli 1970, (2) + vi + 49 pp. 29 × 20½ cm mimeogr., excl. 1 map & cover with 2 phot. – *Stinasu, Verhandeling 1*. [Edited by the director of Stichting Natuurbehoud Suriname, J. P. SCHULZ.]

Mensahero. Un semanario pa Antillas (den cuá incorporá: 'La Cruz'). – No. 40, 30.XII.1970, 12 pp. 43 × 29 cm.

MILLÁS, JOSÉ CARLOS: *Hurricanes of the Caribbean and adjacent regions, 1492–1800*. Academy of the Arts and Sciences of the Americas, Miami, Florida, 1968, xx + 328 pp. lithogr., map, frontispice (portr.), 28 × 21 cm.

Monthly Bulletin Ionospheric, geomagnetic, solar radio noise, earth current data. Paramaribo. (cf. *NWIG* 43, p. 162; 44, p. 275) *May 1964, June–Dec. 1964*, publ. 1965. *March 1965, May–Sep. 1965*, publ. 1966. *Oct.–Dec. 1965*, publ. 1968. *Jan.–Oct. 1966*, publ. 1968. *Nov.–Dec. 1966*, publ. 1969. [Jan. Feb. and Apr. 1965 not publ.]. *Jan.–Dec. 1967*, publ. 1969. Jan., Feb. & Mar.–Jul. 1968, publ. 1969.

MÖRZER BRUYNS, M. F.: *Natuurbehoud en natuurbeheer op de Nederlandse Antillen. Rapport van de studiereis in maart 1969*. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Zeist, d.d. 23.XI.1971, 56 pp. mimeogr. 29 × 20½ cm.

MOUS, G. P.: *Langs eigen weg*. Deel 1. Taalmethode voor het Ned. – Antilliaans mulo afd. bovenbouw. 2e druk. De Wit N.V., Aruba, 99 pp., 23 × 15 cm, ill. – Deel 3, 120 pp.

MITCHELL, HAROLD: *Caribbean patterns. A political and economic study of the contemporary Caribbean*. W. & R. Chambers Ltd., Edinburgh & London, 1967, xx + 520 pp. 22½ × 15½ cm, 81 photos & 4 col. maps excl.

The Netherlands Antilles, p. 269–285, 2 figs. Surinam, p. 285–294, 3 figs., map.

MITRASING, F. E. M.: *Gedachten rondom een Proeve van een onafhankelijkheidsverklaring voor Suriname (door C. R. Biswamitre)*. Paramaribo, 1970, 36 pp. 20½ × 14 cm.

MITRASING, F. E. M.: *Het Surinaams-Guianees grensgeschied. Een rechtskundig research*. Druk D. A. G., Paramaribo, 1969, 39 pp., 23 × 15½ cm, map.

MITRASING, F. G. M.: *Staatsrechtelijke opinies en opstellen. I*. Paramaribo, 1967, 73 pp. 21 × 14 cm.

Nationale Rekeningen 1957–1965. Dep. Soc. Econ. Zaken, Bur. Stat., Curaçao, 1966, 61 pp. 21 × 14½ cm, incl. folding tables.

Natuurreservaat Washington, Bonaire, Nederlandse Antillen. National Park Washington. Parque Natural Washington. Folder with col. map, 8 pp. 26 × 10 cm. Beheerscommissie; printed by Planeta, Haarlem, (Nov. 1970).

Natuurwetenschappelijke Werkgroep N.A., ABC Nummer 1, 1970. See: *Binti anja mas o menos*.

Ned. Antillen. Koninklijke Nederlandsche Toeristenbond ANWB, 1970, 90 pp. 20½ × 15 cm, ill.

NEDECO, see: *Advies inzake Combinatieplan Surinamerivier*, and *Advisory memorandum on the Surinam River Combination Plan*, 1953.

Nederlandse Antillen. Sticusa Amsterdam 1967, 26 pages of pictures. 52 pp. 21 × 14 cm, 26 pages of figs. cover incl.

NEKRUI, [Mr. & Mrs.] H. H.: *Kinderspel in Suriname*. Stichting Etnologische Kring Suriname. Paramaribo, Nov. 1963, 48 pp. 24 × 16 cm, ill. — Drawings by R. BARENDs.

NIJDAM, TH.: *Het woonhuis op Aruba vanaf de tijd der Indianen tot heden*. (1967), 66 pp. offset 29 × 20½ cm, ill.

NIJSSEN, HAN: *Revision of the Surinam catfishes of the genus Corydoras Lacepède, 1803 (Pisces, Siluriformes, Callichthyidae)*. Thesis G.U. Amsterdam 20.V.1970, 75 + 2 pp., 40 figs. [repr. from *Beaufortia* 18; accepted thesis includes NIJSSEN & ISBRÜCKER 1967, *Zool. Meded.* 42).

NITA, AMADEO P.: *De likwidatie van de Nederlandse Antillen. Deel I*. Ge-1958, drukt bij: Amigu di Aruba N.V., 24 pp., 21½ × 14 cm.

NOELMANS P. L. J.: *Oecologie en verspreiding van enkele zeldzame faunaelementen in Suriname*. Ingenieursscriptie Natuurbeheer en -behoud, Wageningen, januari 1969, iv + 64 pp. mimeogr., map excl.

NOOYEN, R. H.: *Millefiori di Aruba*. Publicá cu cooperacion di Stichting 'Aruba Nostra,' (Aruba), 1965, 115 pp. 20½ × 15 cm, ill. Archeology p. 8-14.

O.G.E.M., see: *Een eeuw licht en kracht*, 1963.

OHLEr, J. G.: *Broken leaf, a new coconut disease in the Caribbean area?* Bull. Dept. Agr. Res. Royal Trop. Inst. Amsterdam 289, 1968, 12 pp.

O'LOUGHLIN, CARLEEN: *Economic and Political Change in the Leeward and Windward Islands*. Caribbean Series 10, Yale University Press, New Haven and London, 1968, x + 260 pp., 23 × 15 cm, 3 figs. Also dealing with the Netherl. Antilles.

Onze Stem. Vereniging Openbaar Onderwijs Curaçao. 7, no. 1, Jan. 1967, 16 pp. 22½ × 14½ cm.

OOFr, BENNY CH.: *Avonden aan de rivier*. Paramaribo, september 1969, 100 pp. 17 × 11½ cm incl. ill. cover.

Ooft, Benny Ch.: *Silhouetten (7 merkwaardige verhalen)*. Druk./Uitg. Paramaribo, Dec. 1967, 98 pp. $17\frac{1}{2} \times 11\frac{1}{2}$ cm.

Ooft, C. D. (ed.): *Naar een onafhankelijk Suriname*. Gedrukt en uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de Progressieve Surinaamse Volkspartij. 24 Augustus 1970, 44 pp. 23×12 cm. – Co-authors: H. DORS, JOH. DE MIRANDA, E. J. TJOE NY, E. WIJNTUIN.

Openingsfestival Centro Pro Arte. Curaçao, Sep. 1968, 16 pp. 26×16 cm, ill.

Opinion. Number spesial. Pa GUILLERMO E. ROSARIO. Drukk. 'De Curaçaosche Courant' (1967), 24 pp. 23×32 cm, ill.

PALM, JULES DE, see: *Jaarverslag Sticusa 1969*.

PALM, JULIUS PHILIP DE: *Het Nederlands op de Curaçaosche school*. Thesis, Leiden 18.VI.1969; Wolters-Noordhoff n.v., Groningen, viii + 105 pp. $24 \times 15\frac{1}{2}$ cm, 1 plate.

PAULA, A. F.: *From objective to subjective social barriers. A historico-philosophical analysis of certain negative attitudes among the negroid population of Curaçao*. Second Edition published by 'De Curaçaosche Courant N.V.', Curaçao, 1968, 82 pp. $24\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$ cm, 2 sketch-maps.

PENÓN DE ABBAD, MARÍA, see: ABBAD.

Pika. Kritisch Tijdschrift. Redactie: CARLA BAKKER, H. J. BOUKEMA, HENDERIKSE. Printed by Paulusdrukkerij, Curaçao, 24 pp. $40\frac{1}{2} \times 13$ cm. – Nummer 1, Nov. 1964, 2 figs. – 2, Dec. 1964, 5 figs. – 3, Jan. 1965, 6 figs. – 4, Feb. 1965, 7 figs. (ed. BOUKEMA & HENDERIKSE). – 5, April, 10 figs. – 6, June, 6 figs. [last number] – 7, 'gecensureerd'.

POLLAK-ELTZ, A.: *Afro-amerikaanse godsdiensten en culten*. De godsdiensten der mensheid, G. J. F. BOURITIUS ed. J. J. Romen & Zonen, Roermond, 1970, 221 pp. $24 \times 15\frac{1}{2}$ cm, 2 maps, 30 figs. on 16 pls. + dust cover ill. excl. Transl. by JOS MERTENS.

Afrikaanse godsdiensten op de Antillen, p. 113–154, fig. 13 & 26.
Bosland-Creolen en stadsnegers in Suriname, p. 170–188.

Populorum progressio. Encíclica di Papa Pablo VI di dia 26 di maart 1967. Traduccion na Papiamento: ITO TROMP, A. J. BOOI Jr., A. KUNZE. Edicion di 'Conseho Parokial Oranjestad'. vi + 34 pp. $21\frac{1}{2} \times 15$ cm.

POST, A. H. P. & WESTERMANN, M. C. & WIELEN, P. VAN DER & NELEMANS, B.: *De Sittewasie. De VELMEK staking en haar konsekwenties*. (Paramaribo, 1969), 68 pp. $23\frac{1}{2} \times 17$ cm excl. ill. cover & annexes.

Vereniging van Leraren bij het Middelbaar en Kweekschool en Voorbereidend Hoger Onderwijs (VELMEK).

Prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie. Consumer price index. Statistische Berichten Alg. Bureau Statistiek Suriname, 1971, $28\frac{1}{2} \times 20\frac{1}{2}$ cm. – September 1970, 29 pp.; October, 29 pp.; November, 29 pp.; December 29 pp.

PRINS, E. J.: *Ontstaan en overzicht van de rechten op de gronden op Aruba*. (Aruba), d.d. Nov. 1955, 68 + 5 pp. mimeogr.

Progressieve Surinaamse Volkspartij, see: OOFI, *Naar een onafhankelijk Suriname*, 1970.

QUAST, ELLERY R.: *Curaçaosche literatuur*. Curaçao (Oct. 1968), 8 pp. 42 × 29 cm, ill.

In 1969 Cola Debrotprijs voor literatuur. Literatuur op Curaçao. ELIS JULIANA. GUILLERMO ROSARIO.

QUAST, ELLERY: *Pascu 1967*. Curaçao, 16 pp. 43 × 29 cm.

Contr. by ELIS JULIANA, PIERRE LAUFFER, ORNELIO MARTINA, JULES DE PALM, GUILLERMO ROSARIO.

IV Clasico Dorado Internacional. Aruba Nautical Club 5 y 6 de Oct., 1968, 26 pp. 22 × 15 cm, ill.

Radio Nederland Wereldomroep. Jaarverslag 1967. Hilversum, 83 pp. 22 × 16 cm, ill.

Also dealing with Surinam and Neth. Antilles

RANDALL, JOHN E.: *Caribbean Reef Fishes*. T. F. H. Publications, Inc., Jersey City, N.J., 1968, 318 pp. 21½ × 14 cm, 324 figs., col. phot. incl.

Rapport van de Commissie-Aardrijkskundige namen. (Landsbesluit, 3 Dec. 1954, no. 13) [- L.B. 29.X.1957, no. 1] (Curaçao), 62 pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

Dr. W. CH. DE LA TRY ELLIS (voorz.), ir. J. A. MEUTER, ir. E. J. PRINS, later J. H. BIJKERK, M. D. LATOUR, O. P., Frater WALTERIUS, J. R. QUAST, dr. J. HARTOG, H. S. L. CONNER, drs. H. J. JANSEN, drs. H. HOETINK, R. M. A. NEUMANN (secr.). - Aruba, Bonaire (p. 15), Curaçao (p. 25), Saba (p. 49), St. Eustatius (p. 52), St. Maarten (p. 58).

Ray Mates. Geheim agent SGA 001. Surinaams detective foto-verhaal verschijnt maandelijks geschikt voor alle leeftijden. No. 1, december 1966. *Mates knapt 't op!* Uitgave Robron Productie Paramaribo, 44 pp. 22 × 15 cm, ill.

Reforma Social. Semanario pa e Clase Obrero. Editora: A. STRIJDHAF-
TIG-NOGUERA. Curaçao, 30 × 21 cm, mimeogr. - Anja 1, no. 5-7, 2-16. I.1971, 4 pp.; no. 51, 21.XI.1970, 4 pp.

Report on the student's field-work in the western half of Surinam District (Surinam). June-July 1967. ITC-UNESCO Centre for Integrated Survey[s], Delft, April 1969, viii + 53 pp. 29 × 20½ cm, 13 pls., 2 phot. & folding table. Large folding table & 5 tables in portfolio.

REUS, TJEERD DE: *Geslachtsziekten op Curaçao*. (Venereal diseases in the island of Curaçao.) Thesis R.U. Leiden 28.I.1970; van Gorcum & Comp., Assen, xiii + 163 pp. 23 × 15 cm, folding col. table.

RIVIÈRE, PETER: *Marriage among the Trio. A principle of social organisation*. Clarendon Press, Oxford, 1969, xviii + 353 pp. 21½ × 14 cm, 14 figs., 2 maps, 14 geneal. tables, 11 plates & frontispiece excl.

The Trio live in an area, N of the Tumuchumac and SW of these mountains near the Sipaliwini River.

ROESSINGH, M. P. H.: *Guide to the sources in the Netherlands for the history of Latin America*. General State Archives, The Hague; International Council of Archives, Guide to the sources of the history of the nations, A III, 1968, 232 pp. 21 × 15½ pp.

RÖMER, R. A.: *Korsow. Een sociologische verkenning van een Caraïbische maatschappij*. Van Dorp, Curaçao, 1970, 84 pp. 20½ × 14½ cm.

RÖMER, R. A.: *Ons samenzijn in sociologisch perspectief. Een introductie in de Curaçaose samenleving*. 2nd edn. G. C. T. van Dorp & Co N.V., Curaçao, 1967, 58 pp. 20½ × 14½ cm. [1st ed. 1964.]

RÖMER, R. A.: *Youth in Curaçao (Three sociological studies)*. Curaçao, 1962, iv + 21 pp. mimeogr. 29½ × 21 cm.

RÖMER, R. G.: *Ontwerp van een spelling voor het Papyamento*. (Curaçao), (Aug. 1969), 56 pp. mimeogr. 27½ × 21 cm.

ROOY, RENÉ A. DE: *Cuentos y anécdotos (1). Primer curso*. Derde druk. – (2) *Segundo curso*. Derde druk. De Wit N.V., Aruba, 51 + 9 pp. 22 × 14½ cm.

ROOY, RENÉ DE: *Juancho Picaflor. Un tragicomedia ritmá di cinco acto*. Libreria Salas, Curaçao, 1954, 49 pp. 23½ × 15½ cm. [From TIRSO MOLINA & EDMOND ROSTAND.]

ROSARIO, GUILLERMO E.: *E rais ku no ke muri. Novela original*. Publica pa e Fondashon pa Literatura Antiyano na Willemstad. De Bezige Bij, Amsterdam, 1969, 188 pp. 20 × 12½ cm.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Humor lunatiko*. (Curaçao, 1970), 16 pp. ill. cover 21 × 15½ cm, ill. cover excl.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Kwater 'As'*. (Curaçao), 1964, 64 pp. 21 × 13½ cm.

E popchi di paña. Dos Epoka. E bleki i e morokota. Bon aña.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Legria*. Drukkerij Scherpenheuvel, (Curaçao), 1970, 24 pp. 22 × 14 cm. [Poetry]

Rotarians' Travel and Information Guide to Aruba. The little Dutch Isle Caribbean Style. Aruba Rotary Club, Aruba Tourist Bureau, (1969), 24 pp., 7 pls., col cover excl.

RUINARD, J., see: *Centre for Agricultural Research in Surinam. Report 1968.*

Ruku. Algemeen cultureel tijdschrift voor de Nederlandse Antillen. Ed. FRANK MARTINUS ARION, Curaçao, 27 × 20 cm. – Jaargang 1, No 1, June 1969, 23 pp., 1 pl. excl. – No. 3, Sep., 32 pp. – No. 6, Jan. 1970, *Algemeen cultureel maandblad ... Revista kultural Antiyano*, 30 pp. 29 × 22½ cm. – 2, No. 1, 1970, 28 pp. – No. 2 & 3, Mai, 63 pp. 27½ × 21½ cm. – No. 6, Jan. 1971, 32 pp. 28½ × 22½ cm.

Schakels NA 54, 1968. Oude bouwwerken in de Nederlandse Antillen, 48 pp., 53 figs., col. cover excl.

F. J. VAN WEL (p. 1–19); B. SMIT (p. 20–27); H. DENNERT (p. 28–47).

Schakels NA 55, 1969. Ontwikkeling van het toerisme in de Nederlandse Antillen, 36 pp., 39 figs. (4 col., cover incl.).

R. A. RÖMER (p. 1–4); J. C. HOOFTMAN (p. 5–12); H. DENNERT (p. 19–35).

Schakels NA 56, 1970. De eigen identiteit van de Nederlandse Antillen, 24 pp., 9 fig., col. cover excl.

H. DENNERT (p. 1–11, 19–24); H. HABIBE (p. 12–18).

Schakels S 68, 1968. Districten van Suriname, 44 pp., 50 figs.

J. A. HUMMELEN.

Schakels S 69, 1969. Publiciteitsmedia in Suriname, 24 pp., 14 figs., cover ill.

D. HILLEN.

Schakels S 70, 1969. Bewoners van het binnenland van Suriname, 40 pp., 34 figs., col. cover.

J. A. HUMMELEN (p. 2–7, 17–22); E. O. I. JOSEFZOON (p. 10–16); H. C. VAN RENSELAAR (p. 23–32); P. KLOOS (p. 33–35).

Schakels S 71, 1969. Bewoners van de kuststreek in Suriname, 60 pp., 62 figs. (3 col.), cover incl.

J. D. SPECKMANN (p. 1–11); H. C. VAN RENSELAAR (p. 12–21); E. G. AZIMULLAH (p. 22–29, 38–42); M. H. LUTCHMAN (p. 30–37); G. D. VAN WENGEN (p. 43–50); M. MUNGRA (p. 51–55); F. J. VAN WEL (p. 56–58).

Schakels S 72, 1969. Twintig jaar machinale landbouw in Suriname, 47 pp., 28 figs., col. cover.

A. JONKERS (p. 2–6); W. F. EIJSVOOGEL (p. 11–22); L. G. WITTE (p. 23–30); P. G. DE BOER (p. 31–42).

Schakels S 73, 1970. Cultureel patroon van Suriname, 47 pp., 36 figs, incl. 3 col.

T. R. PETZOLDT (p. 1–24, 29–38); M. MUNGRA (p. 26–28, 40–45).

Schakels S 74, 1970. Toerisme in Suriname, 32 pp., 31 figs. col. cover excl. M. MUNGRA (p. 1–7); F. J. VAN WEL (p. 8–12, 19–23); CH. H. EERSEL (p. 13–14); G. H. KROES (p. 24–31).

Schakels S 75, 1970. *Pionierswerk in Suriname*, 40 pp., 39 figs., col. cover excl.

J. A. HUMMELEN (p. 1-4, 14-21, 22-26); D. HILLEN (p. 5-13); F. J. VAN WEL (p. 28-34); DOKIE ROETHOF-ENSING (p. 35-39).

Schakels S 76, 1970. *Enige aspecten van de planten- en dierenwereld in Suriname*, 36 pp., 34 figs., col. cover excl.

F. J. VAN WEL (p. 1-4); P. G. E. F. AUGUSTINUS (p. 5-8); H. NIJSSEN (p. 9-15); J. J. JANSSEN (p. 16-28); H. TH. RIEZEBOS (p. 29-35).

Schakels S 77, 1971. *Portretten uit Suriname in de tweede helft van de achttiende eeuw*, 43 pp., 25 figs. + cover picture.

F. J. VAN WEL.

Schema van een algemeen toeristenplan voor Curaçao, see: HENRIQUEZ, P. C., 1960.

Schepenbesluit 1965. Publicatieblad Ao 1965, No. 169, 747 pp. 20½ × 14 cm, folding map excl.

SCHOEN, IVAN L.: *Report of the West Indies Mission Expedition of June 1968, to establish a contact with the Wayarekule Indians*. The West Indies Mission Inc., Paramaribo, (1968), 8 pp. mimeogr. 34 × 22½ cm.

SCHOEN, IVAN L.: *Report of the West Indies Mission Expedition of Sept. 1968, to re-locate and contact, for the second time, the Wayarekule Indians*. The West Indies Mission Inc., Paramaribo, (1968), 6 pp. mimeogr. + 1 p. 34 × 21 cm, with 3 phot.

SCHOORL-STRAUB, TINI: *Onder de passaat*. Assen, Van Gorcum, 1970, 69 pp. 19½ × 12½ cm, cover pictures.

SCHOUTEN-ELSENHOUT, JOHANNA: *Tide etc. Fo sren singi*. Paramaribo 1963, 44 pp. 21 × 14½ cm.

SCHOUWÉ, JULIO S.: *Onze vlaggen*. Uitgegeven onder auspiciën van de Kiwanisclubs van Aruba en Curaçao, (1968), 18 pp. 21 × 14½ cm, excl. col. cover.

SCHULZ, J. P., see: *Memorandum inzake natuurbeheer in Suriname*, 1970.

SCHUURMAN, J. J.: *Rapport naar aanleiding van een oriënterend onderzoek van de binnenbaaien op de Nederlandse Antillen*, Groningen, mei 1968, 38 (+ 9) pp. mimeogr, 29 × 20½ cm, 1 fig. excl.

Scubasda. Maandelijks orgaan van de Antillian Scuba Diving Association (ASDA) A.S.D.A., (Curaçao); each number 12-16 pp, mimeogr. 30 × 21½ cm. Ed.: DICK HOOGERWERF. - 2, no. 15 (20.VI.1968); 18 (20.IX., printed cover). Previously, see: ASDA.

SHRINIVÂSI [= M. H. LUTCHMAN]: *Dilākār (teken van het hart)*. Drukkerij Eldorado, Paramaribo, 1970, 95 pp. 21 × 13 cm. col. cover excl. [Poetry]

SHRINIVÂSI: *1 Minuut stilte*. Katern 1, december 1970. N.V. Drukkerij Eldorado, Paramaribo, 16 pp. 21 × 13 cm, col. cover incl., portr. [Poetry]

SHRINIVÂSI: *Wortoe d'e tan abra. Bloemlezing uit de Surinaamse poezie vanaf 1957*. Samengesteld en ingeleid door -. Bureau Volkslektuur, Paramaribo, 1970, 78 pp. 22 × 14 cm, ill. cover excl.

SIER, PAUL: *Mr. Lucius (wordt) gevonnist*. De Wit N.V., Aruba, 1964, 24 × 15 cm.

SIMON, R. D. & PROVENCE, E. C.: *Canta Cantica Contentu*, (Curaçao, 1968), 59 pp. [Songs with musical notes.]

SIMONS, G. J.: *Beschrijving van het eiland Curaçou uit verschillende bronnen bijeenverzameld* [G. S. de Tempe, Oosterwolde, 1868], S. Emmering, Amsterdam, De Wit N.V., Aruba, 1968, 156 pp. 24½ × 16½ cm, map & 3 pls. excl.

Unchanged (exc. title-page) phot. mech. reprint of 1868 edition; only 150 copies printed.

SIMPSON, MYRTLE: *Home is a tent*. London, Victor Gollancz Ltd, 1964, 192 pp. 21 ½ × 14 cm, 4 + 6 figs., 40 pls. excl. - With an Appendix by HUGH SIMPSON (p. 181-192, 6 figs.) on the functioning of the human adrenal gland in Spitsbergen, Iceland, and Surinam (p. 116-177, 1 fig., 24 pls.).

SLAGVEER, JOSEF: *De verpletterde droom. Een kort verhaal*. Printed by N.V. Drukkerij Eldorado, Paramaribo, 1968, 32 pp. 17 × 10 cm excl. cover with drawing by RUDY DE LA FUENTE.

SLENGARD, H. CH.: *Surinaamse opvoedkundige studies*. No. 1. *Opvoeding tot arbeid en ontspanning*. Drukkerij 'Paramaribo', 1968, 20 pp. 24½ × 15½ cm, excl. cover with portr.

SLENGARD, H. CH.: *Surinaamse opvoedkundige studies*. No. 2. *Opvoeding tot nationaal-, staatsburgerlijk- en politiek beseft*. Paramaribo, 1968, 32 pp. 24 × 15 cm, excl. ill. cover.

SLORY, MICHAEL: *Fraga mi wortoe, powema foe* -. [Paramaribo], Dec. 1970, 23 pp. 20½ × 13 cm. [Poetry]

Sogréah and Grontmij development plan, see: *Water and land resources development plan for ... Aruba, Bonaire and Curaçao*, 1968.

Spectator. *Orgaan van het Radulphus College*, No. 5, juni 1969, 12 pp. 43 × 29 cm.

SPRANG, P. VAN: *Naturantil. Natuurkunde voor de Nederlandse Antillen. Voor gebruik op de Lagere School. Deel II (Vijfde klas)*. Ill. PHILIP RADEMAKER. De Wit N.V., Aruba, (1967?), 95 pp. 23 × 15 cm, ill. *Verzamelschrift*, 51 pp., ill.

Statia Gazette. Volume 1, March 5th 1969, 6 pp. mimeogr. 28 × 22 cm.

Statistiek van de meteorologische waarnemingen in de Nederlandse Antillen. Statistics of the meteorological observations in the Netherlands Antilles. – 13e Jrg. 1965 (publ. 1966), 73 pp. – 14e Jrg. 1966 (Nov. 1967), 79 pp. – 15e Jrg. 1967 (Dec. 1968), 81 pp. – 16e Jrg. 1968 (Feb. 1970), 75 pp.

Statistisch Jaarboek Nederlandse Antillen. Statistical Yearbook Netherlands Antilles 1967. Dep. Soc. Econ. Zaken, Bur. Statistiek, (1968), 111 pp. 21 × 15 cm. – 1969, (1970), 142 pp.

Stemmen uit Suriname. Uittreksels en samenvattingen van lezingen en toespraken gehouden voor Radio-Paramaribo van Juli tot November 1941. Samengesteld en van inleidende hoofdstukken voorzien door Het Hoofd van den Gouvernements Persdienst in Suriname. Paramaribo, d.d. Dec. 1941 (publ. 1942), 91 pp. 95 × 17½ cm.

Stichting Cultuurgeschiedenis van de Nederlanders Overzee. Verslagen en Aanwinsten 1961-1965. Amsterdam, 1966, 43 pp. 26 × 19 cm, ill.

H. C. VAN RENSLAAR: Martini van Geffen, griffier-tekenaar in Suriname, p. 40-42, 2 figs.

Verslagen en Aanwinsten 1966-1967. 1968.

H. C. VAN RENSLAAR: Plantage 'Plantersrust' op Curaçao, p. 54. Collectie-Vaandrager, p. 55-57, 5 figs. [Surinam].

Verslagen en Aanwinsten 1968-1969, 1970, 60 pp.

J. VAN DE WALLE: Curaçaose waterschepper, p. 43, 1 fig. – H. J. DE GRAAF: Het miniatuurportret van Johannes Wesenhagen, p. 50-51, 4 figs. [Suriname, 21.III.1839]

Stichting Natuurbehoud Suriname (STINASU). Mededeling 1. 1970. – Brownsberg natuurpark, 20 pp. 28½ × 21 cm cover incl., 26 figs.

J. J. JANSSEN: Landschap, p. 4-8, 6 figs. F. C. BUBBERMAN: Plantengroei, p. 9-10, 2 figs. Historie, p. 11-18, 10 figs.

Sticusa, see: *Culturele kroniek '48/'68*.

Sticusa Jaarverslag, see: *Jaarverslag Sticusa*.

Sticusa Journaal. Uitgave Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen. [Bimonthly] 16 pp. 24 × 17 cm, ill. – 1e jaargang no. 1, 31.I.1971; 2, 31.III.

Stinapa. Uitgave van de Stichting Nationale Parken Nederlandse Antillen. Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, Curaçao; Druk De Curaçaosche Courant N.V., No. 1, Feb. 1968, 20 pp., 3 figs.

No. 2. Dec. 1968, 32 pp., 6 figs. – DUTRY VAN HAEFTEN, Wetgeving ter bescherming van flora en fauna.

No. 3. May 1969, 24 pp., 7 figs.

No. 4. Dec. 1969, 40 pp., 16 figs. – Speciaal koraalrifnummer.

St. Maarten. Tourist guide for people who like to discover new horizons in fun. Prepared in cooperation with the St. Maarten Tourist Bureau by De Wit Inc. Publishers at St. Maarten and Aruba, (1969), 64 pp. 22 × 15 cm, ill., col. cover excl.

Stratengids eilandgebied Curaçao. 3e herziene druk, De Curaçaosche Courant N.V., (Willemstad, 1968), 104 pp. 14 × 10½ cm.

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean islands. Publ. Found. Sci. Res. Surinam and Neth. Ant.; Nijhoff, The Hague.

Volume XXVII, Publ. 51, Sep. 1968, 133 pp., 43 figs.

MENZIES & GLYNN (Marine Isopod Crustacea of Puerto Rico).

Volume XXVIII, Publ. Sep. 1969, 144 pp., 102 figs.

VERVOORT (parasitic Copepoda), KOHLS (ticks), NIESER (waterbugs).

Volume XXIX, Publ. 54, June 1969, 95 pp., 83 figs., 15 pls. excl.

KENNY (Amphibia of Trinidad), HUMES (parasitic copepod Crustacea)

Volume XXX, Publ. 56, Nov. 1969, 115 pp., 184 figs.

VAN DER SLOOT (Ascidians), NIESER (waterbugs), DE KORT-GOMMERS & NIESER (waterbugs), SCHWARTZ (frogs).

Volume XXXI, Publ. 57, Dec. 1969, 201 pp., 486 figs.

HOFKER (Foraminifera of Barbados), LANDO & WILLIAMS (Herpetology of Guantánamo, Cuba).

Volume XXXII, Publ. 58, March 1970, 145 pp., 173 figs., 5 pls. excl.

TEN HOVE (serpulid worms), BAILEY (serpulids), KRISTENSEN (cypriodont fishes), FELTKAMP & KRISTENSEN (cyprinodonts), JONES & PHILLIPS (bats).

Volume XXXIII, Publ. 59, Aug. 1970, 129 pp., 160 figs.

MARCUS & DU BOIS-REYMOND MARCUS (Opisthobranchs from Curaçao).

Volume XXXIV, Publ. 61, Oct. 1970, 101 pp., 36 figs., 12 pls. excl.

STOCK (copepod Crustacea), LAMMERÉE (lizards), ALVARIÑO (Chaetognatha from Puerto Rico), VAN DOESBURG (Syrphid flies).

Volume XXXV, Publ. 62, March 1971, 94 pp., 154 figs.

HOFKER (Foraminifera of Piscadera Bay), SCHWARTZ (snakes of Hispaniola).

Studies on the fauna of Suriname and other Guyanas. Publ. Found. Sci. Res. Surinam Neth Ant.; Nijhoff, The Hague.

Volume XI, Publ. 55, June 1970, 158 pp., 264 figs., 21 pls. excl.

BELLE (South American Gomphid dragonflies).

Volume XII, Publ. 60, Nov. 1970, 171 pp., 207 figs., 3 pls. excl.

GEIJSKES (South American Cordulid dragonflies), NIESER (water bugs),

YOUNG (Dytiscid water beetles), REED & BOROWSKY (world's largest toad).

Suralco Magazine. 1. December 1969, 36 pp. 28½ × 21 cm, ill., incl. col. cover.

First issue of the quarterly Suralco Magazine.

Surinaamse Opvoedkundige Studies, see: SLENGARD.

Surinaamse voedingsmiddelen tabel Juni 1968. Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, Paramaribo, 1968 [1967 on cover], 43 pp. 22 × 15½ cm.
Compiled by a study group on Surinam food: Dr. R. LUYKEN, Mrs. V. A. H. TIGGELMAN-VAN KRUGTEN, Mrs. TH. CAMBRIDGE, Miss G. DUBOIS & Miss W. A. VAN STAVEREN.

Suriname, feiten en cijfers. Een maandelijks uitgave van de Stichting tot Bevordering van Investerings in Suriname – Den Haag. Januari 1968 no. 1, 8 pp. 42 × 30 cm, 28 figs. – 4, Apr., 6 pp. 28 figs.; nrs. 2–3 and 5–11, Dec. 4 pp. each, ill. – Jan. 1969 no. 1 – Dec. no. 12, 4 pp. each.

Suriname, land van mogelijkheden. Stichting tot Bevordering van Investerings in Suriname. 's-Gravenhage, (1969), 132 + 32 pp. 23 × 15½ cm, 11 figs., frontispice, loose folding col. map, incl. 19 col. plates.

Suriname Ned. Antillen Probleem. Kongresnummer S.W.O. 13, mei 1970, 3/4, 47 pp., 24½ × 17 cm, ill.

E. TH. WAALDIJK: Inleiding tot de geschiedenis der Nederlands Westindische Rijksdelen, p. 2.

J. KOK & H. LAST: Het Statuut, p. 5.

D. FERRIER: Enkele aspecten van de sociale structuur van de Surinaamse samenleving, p. 6.

J. M. M. VAN AMERSFOORT: De migratie vanuit Suriname en de Ned. Antillen naar Ned., p. 8.

H. VAN DER WUSTEN: Onderzoekproblemen, gesorteerd naar ligging, grootte en ontwikkelingsgraad, p. 12.

JAAP SIKKENS: De economische structuur van Suriname, p. 19.

G. A. DE BRUIJNE: Werkgelegenheid, een verwaarloosd aspect, p. 21, 4 graphs.

A. P. H. VAN MEURS: Surinaams bauxiet, p. 27.

Het Aluminium Comité: Protest, p. 28.

W. R. VOGES: Ontwikkelingsprobleem 'Nederlandse Antillen', p. 30. Havens Curaçao, p. 34, map.

BRAAM, H. L.: Onderwijs op de Ned. Ant., p. 38.

Kerngegevens, p. 42–46, maps.

Suriname 1964. Printed by H. v/d Boomen, Paramaribo, 68 pp. 21 × 15 cm. [General information.]

Suriname, South America. Land of hospitality and laughter. 50 views in full natural colour. Surinam Tourist Development Board: De Fotohandel J.T.F., Paramaribo; made by Dexter Press, Inc., West Nyack, N.Y., 28 pp. 23 × 15½ cm incl. cover.

Suriname special issue Holland Herald, see: *Holland Herald*.

Surinam. Neues Leben auf alter Erde. C. F. A. BRUIJNING-Bild, LOU LICHTVELD – Text. Deutsch von ALBERT VIGOLEIS THELEN. S. Fischer Verlag; Wetenschappelijke Uitgeverij N.V., Amsterdam, 1957, 167 pp. 27 × 21 cm, ill.

- (*Surinam number*) *De Gids* 133, 1970, 9, p. 257-334.
 DOBRU: Credo van een revolutionair socialist, p. 259.
 ESSED: Zelfstandigheid en West-Suriname, p. 269.
 RUSSEL: Uit het Voorgeborge, p. 275.
 VOORHOEVE & LICHTVELD: Het Surinaams, p. 280.
 WOODING: Winti, p. 286.
 ALLARD-DE KOM: Eigen gezicht, p. 289.
 DE GROOT: Rebelle der Zwarte Jagers, p. 291.
 JOSEPHZON: Bosnegers en politiek, p. 305.
 HERRENBURG: De Surinaamse Socialistische Unie, p. 322.
 DE GROOT: Kroniek van een grensconflict, p. 325.
 KENSIL: Hoe de Surinamer politiek bewust werd, p. 328.
 ZIMMERMAN: Geen sprookjes.
 Poetry by TREFOSSA, KWAME DANDILLO, SHRINIVASI, ORLANDO, JOHN LEEFMANS, R. DOBRU, THEA DOELWIJF, P. MARLEE, MICHAEL SLORY, JOSEF SLAGVEER, and EDGAR CAIRO, p. 309-321.

Symposium on Investigations and Resources of the Caribbean and Adjacent Regions. Abstracts of papers contributed to the - Preparatory to the Co-operative Investigation in the Caribbean and Adjacent Regions (CICAR). Willemstad, Curaçao, 18-26 Nov. 1968, FAO-UNESCO, Rome, Oct. 1968, 82 pp. photopr. 27 × 21½ cm. - *Resúmenes de las contribuciones al Colóquio sobre Investigaciones y Recursos del Mar Caribe y Regiones Adyacentes. Preparación para la ICCRA*, 84 pp.

Tekst + Test. Oefenstof voor het nieuwe Mulo/Mavo-examen. Onder redactie van J. DROOG. De Wit N.V., Aruba, (1970?), 24½ × 16 pp. Samengesteld door

- DROOG, J. & KOSTER, F. & SCHRAM, T. W.: *Duits*, (60) pp.
 DROOG, J. & KAGENAAR, W. J. & SCHRAM, T. W.: *Engels*, (56) pp.
 ADEMA, E. L. & KEESMAAT, J. W.: *Frans*, (60) pp.
 ONG-ALOK-ROEPER, C. I. & PIETERSZ, R. A. & SLOCKERS, A. L.: *Spaans*, (56) pp.

Telefoongids Shell Curaçao N.V., N.V. C.S.M., S.N.A.V. N.V., N.V. C.P.A.M., juni 1968, 24 pp. mimeogr. 20½ × 14½ cm.

Telefoongids voor het eiland Aruba. Telefoondienst Aruba, 24 × 15-16 cm. - 1967-8, xx + 180 + 4 + 20 pp. - 1969, xvi + 7 + 4 + 184 + 4 + 20 pp., col. cover. - 1970, xvi + 7 + 4 + 206 + 16 pp., col. cover excl.

Telefoongids voor het eiland Curaçao. Telefoondienst Eilandgebied Curaçao, 24 × 16 cm. - 1970, 162 + 124 pp. - 1971, 172 + 156 pp., col. cover excl.

Telephone Directory Aruba Chemical Industries, N.V., Barcadera, Aruba, July 1, 1968, 13 pp. mimeogr. 21½ × 14 cm.

Telephone Directory. Lago Oil & Transport Co., Ltd., Aruba, March 1969, 44 pp. 21 × 13½ cm.

TEUNISSEN, P. A. & WILDSCHUT, J. T.: *Een studie van de flora en de vegetatie van het Sabanpasi-savanne-complex gelegen in het natuurreservaat 'Brinckheuvel' (Suriname)*. Instituut voor Systematische Plantkunde Utrecht, 1.X.1968, 86 pp. mimeogr. 29 × 20 cm, 9 figs., 13 phot. *Bijlagen*, 6 folding maps in portfolio.

TEUNISSEN, P. A. & WILDSCHUT, J. T.: *Vegetation and flora of the savannas in the Brinckheuvel Nature Reserve, northern Suriname*. Verhand. Kon. Ned. Akad. Wet. (Natuurk.) Tweede Reeks 59, no. 2, 1970, 60 pp., 10 figs., 15 pls. excl., 5 folding loose maps and tables, col. dust cover.

The Sunny Six. Citroën's free official touristguide. Daal Publishing Comp. Curaçao, 1968, no. 10, October/November, 16 pp., 43 × 28 cm, ill.

Tien jaar proeftuin Brokobaka (1959-1969). Sur. Landb. 18, 1970, 1, p. 1-43, 13 figs. Summary, p. 42-43.

TIGGELMAN-VAN KRUGTEN, V. A. H., c.s.: *Enquete naar zuigelingen- en kleutervoeding in verschillende districten van Suriname*. TNO C.I.V.O.-Rapport 2512, 1967, 17 + (18) pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

TIGGELMAN-VAN KRUGTEN, V. A. H. & LUYKEN, R.: *De voedingstoestand van zwangeren te Paramaribo*. TNO C.I.V.O.-Rapport 2924, 1969, 13 pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

Tourism in the Caribbean. Essays on problems in connection with its promotion: Royal van Gorcum Ltd, Assen, 1964, iv + 143 pp. 23½ × 16 cm.

TROTMAN, HARRINGTON R. S.: Tourism- and industry? (p. 1-5).

GAMBLE, LILLIAN: Type of tourists. Honeymooners, excursionists and repeaters (p. 6).

CROMBIE, HECTOR LENNOX: The expectations, desires and behaviour of tourists. A psychological study (p. 14).

BUCKMASTER, MICHAEL H.: The tourist and the law. A judicial study on the supervision of the tourist industry, the granting of facilities to tourists and/or the legal protection of tourists (p. 45).

MCCORNACK, CARMEN L.: Publicity's role in tourism (p. 82).

PROTAIN, GERTRUDE: Historical monuments in the Caribbean (p. 97).

CHAPMAN, EDWIN: Problems of tourism in Jamaica (p. 116-141).

Shell Curaçao N.V. organized a prize competition in essays on this question, a selection of which is offered in this book. Five other contributions are published separately: HAGEDOORN, JAN, *Wiekende wereldvlucht*; J. H. STOCK, *Hoe maken wij de Nederlandse Antillen zo aantrekkelijk mogelijk voor het toerisme?*; P. VERHOOG, *Het Caraïbische gebied en Curaçao, van Columbus tot hedendaags toerisme*; F. J. VAN WEL, *Een locale studie over het hele complex problemen in verband met het toerisme*; CARLOS MONTFORT RUBIN, *Problemas de turismo en la area del Caribe*.

200 Odo (spreekwoorden). 200 jari 1768-1968. Uitgever EMILIO MEINZAK. (C. Kersten & Co., N.V. Paramaribo, 1968), 28 pp. 24 × 26 cm. incl. advert. excl. cover.

VEEN, ARTHUR WILLEM LOURENS: *On geogenesis and pedogenesis in the Old Coastal Plain of Surinam (South America)*. Thesis Univ. of Amsterdam 17.VI.1970, iv + 176 pp. 24 × 16½ cm offset, 30 figs, 2 loose folding maps. – Also: Publ. Fysisch-geogr. Bodemk. Lab. Univ. Amsterdam 14.

VÉLEZ-SALAS, FRANCISCO: *Plantas medicinales de Venezuela*. Editorial Las Novedades, Caracas, 1959, 254 pp. 19½ × 13½ cm. portr. excl.

Vereniging Surinaams Bedrijfsleven. Verslag over het vijftiende verenigingsjaar 1964 en over het zestiende verenigingsjaar 1965. Paramaribo, d.d. Nov. 1965, 93 pp. – *Verslag over het zeventiende verenigingsjaar 1966*. – *Verslag over het achttiende verenigingsjaar 1967, 1968*, 69 pp. – *Verslag over het negentiende verenigingsjaar 1968, 1969*, 57 pp. – *VSB Jaarverslag 1966*. Paramaribo (1967), 47 pp.

VELDKAMP, J. (ed.): *Gravity surveys in Surinam and the Netherlands Leeward Islands area 1958–1965*. Netherlands Geodetic Commission, Publications on Geodesy (n.s.) 3, nr. 3, 1969, 77 pp. 27½ × 19½ cm, (20) figs., 4 folding maps.

J. VAN BOECKEL, Regional gravity survey of Surinam, p. 7–52; R. A. LAGAAY, Gravity anomalies in the Neth. Leew. Is. area, p. 53–77.

Vergelijking van de kosten van levensonderhoud in Nederland en de Nederlandse Antillen. Prijsniveau 1967. Belastingtarieven 1968. Dep. Soc. Ec. Zaken, Bur. Stat. Curaçao, Feb. 1968, 10 pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

VERLOOGHEN, CORLY: *De glinsterende revolutie. Identiteits-poëzie. (Met een inleiding over Het Revolutionair Proces in Suriname)*. Amsterdam, 1970, 284 pp. 21 × 14½ cm ill. cover excl. [Poetry p. 29–210].

VERLOOGHEN, CORLY: 'Oe'. 10 gedichten van –. Drukkerij Lionarons, Paramaribo, 1962, 20 pp. 20½ × 14 cm, excl. cover with portr.

"Phonetisch-semantiche experimenten met de oe-klank..." (Met een psychologisch-stilistische studie over het foneem oe.)

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire over het jaar 1968. Kralendijk, d.d. 31.III.1969, ii + 124 pp. 30 × 21 cm mimeogr., table excl.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire over het jaar 1969. Kralendijk, d.d. 31.III. 1970, 127 pp. 30 × 21 cm mimeogr., table excl.

VIANEN, BEA: *Sarnami, hai. Roman*. E. Querido's Uitgeverij N.V. Amsterdam, 1969, 160 pp. 20 × 12½ cm.

VIANEN, BEA: *Strafhok*. Em. Querido's Uitgeverij n.v., Amsterdam, 1971, 203 pp. 20 × 12½ cm. [Novel]

Vitó. Edita y imprimiri: Fundashon Vitó, Curaçao, 4 pp. 37½ × 28 cm. Anja 3, No. 7, 12.X.1968. – Anja 4, No. 4, 1.II.1969 (8 pp.); No.23, 23.VIII; 24, 30.VIII; 34, 15.XI. 4 pp., Drukkerij Zalm. – Anja 5, No. 7, 28.II.1970,

EMMY HENRIQUEZ ed.; 48, 24.XII.1970; 49, 9.I.1971, 4 pp. – Anja 6, No. 2, 16.I.1971; 3, 23.I; 4, 30.I; 5, 6.II; 11, 27.III; 12, 3.IV.1971, 4 pp.

Volkstelling Bovenwindse Eilanden 20 februari 1966. Dept. Soc. Econ. Zaken, Curaçao, (1969?), 19 pp. tables 30 × 21 cm.

Voz di Inansiso. Instituto Antillano di Siencia Social. Curaçao. Director: Z. MOORE. (6) pp. 29½ × 21 cm offset, ill. – Vol. 1 – No. 1, 25.VI.1970; 1–2, 7.VII.; 1–3, 10.VII.

VROMAN, M.: *The marine algal vegetation of St. Martin, St. Eustatius and Saba (Netherlands Antilles).* Thesis Utrecht 4.XI.1968, viii + 120 pp., 21 figs., 19 phot. on 10 pls. excl. – Publ. Found. Sci. Res. in Surinam and the Neth. Antilles 52; M. Nijhoff, The Hague.

Voz di C. F. W. Organo Oficial di Federacion di Trahadornan na Corsou. Curaçaosche Federatie van Werknemers, D. C. MARTHA, Editor, Curaçao, 38 × 27½ cm. – Anja 3, 1969, no. 23, Oct., 4 pp.; 24, Oct., 4 pp.; 26, Dec., 6 pp.; Bon Pascu, Dec., 12 pp. – Anja 4, 1970, no. 29, Jan., 4 pp.; 30, Feb., 4 pp.; 31, March, 6 pp.; 32, March, 4 pp.

WALTERUS-JOZEN, FR. & ANSINGER, H. J.: *Atlas voor de Nederlandse Antillen.* Schooluitgave 6e druk. Boekhandel 'St. Augustinus' Curaçao; N.V. Haagsche Drukkerij, 1970, 44 pp. 31 × 22 cm, col. maps. – 1st ed.: WALTERUS & JANSEN, *Schoolatlas voor de Nederlandse Antillen*, 1957.

Watapana. Literair tijdschrift van de Nederlandse Antillen. Jaargang 1, nummer 1, Juli 1968, vi + 17 pp. 24 × 17 cm. Ed.: H. HABIBE, Den Haag, secr., R. LÓPEZ-RAMÍREZ, Mevr. G. PESTANA, O. KWAS, A. DAAL. – 2, Nov. 1968, ii + 17 pp. – 3, 18 pp. – 4, Juli 1969, 23 pp. – Jaargang 2 nummer 5, Nov. 1969, 27 pp. – 6, Mrt 1970, 28 pp. Ed.: PESTANA, HABIBE, DAAL, R. TODD DANDARÉ, C. DE HASETH; 7, Juli, 28 pp. – *Watapana. Revista cultural de las Antillas Holandesas.* Año 3, número 1, Octubre 1970. Número special con motivo del Día de la Hispanidad. – 2, Januari 1971, *Revista kultural di Antijas Hulandés*, 29 pp.

No. 1, 1970, with contributions (mostly poetry) by: JOSEPH SICKMAN CORSEN, DAVID MENDES CHUMACEIRO, LUIS HENRIQUE DAAL, MARÍA PENÓN DE ABBAD, NICOLÁS PIÑA LAMPE, JOHN DE POOL, RENÉ ANDRÉ DE ROOY, DAVID DARÍO SALAS, A. A. WOLFSCHOON, and El Redactor.

Water and land resources development plan for the islands of Aruba, Bonaire and Curaçao. Grontmij n.v., De Bilt, The Netherlands. – Sogréah, Grenoble, France. Maart 1968. Central Government of the Netherlands Antilles. Volumes A–F, 29½ × 20½ cm offset, ill., linen.

Volume A. Summary of conclusions and recommendations, 19 pp.

Introduction. In August 1966 an agreement was signed between the Central Government of the Netherlands Antilles and two firms consulting Engineers, namely the: N.V. Grondverbetering- en Ontginningsmaatschappij – "Grontmij" and: La Société Grenobloise d'Études et d'Applications Hydrauliques S.A. – "Sogréah". This

agreement concerned the preparation of a plan for the agricultural development of the Leeward Islands: Aruba, Bonaire and Curaçao; the term 'agriculture' to be taken here in its widest connotation. The following parts of the integral plan were studied by a group of experts:

Agricultural Economics	BURER (Proj. Manager) POSTMA	Grontmij
General Economics	SOUSBIE (Proj. Manager)	Sogréah
Hydrology	ROEDERER	Sogréah
Hydrogeology	BAZIN JOUHET	Sogréah
Soil-survey	WESTERVELD VAN DIJKEN SCHWAN MARSMAN KINDS VAN DER LOUW	Grontmij
Hydraulic Engineering	ROZETTE PUYO	Sogréah
Agriculture	TER HORST SCHÜTZ OVERES	Grontmij
Animal Husbandry	MORDANT	Sogréah
Erosion and Forestry	BEAUCHÈNE	Sogréah
Recreation	BIJHOUWER VAN KEULEN	Grontmij
Management and Organization	BALLENDUX	Grontmij
Sociology	VAN LIER	Grontmij
Marketing	ROY STELLA	Sogréah

The study comprised the period September 1966 up to and including April 1967 for the work on the three islands and the period May 1967 up to and including April 1968 for drawing up the results in Europe. General characteristics of the islands (p. 3)
Development possibilities (p. 4)
The general economic situation (p. 6)
Development plan (p. 11-19).

Volume B. Inventory of land and water resources. (159) pp., ill. Appendices.

- I. Geology and morphology; 9 pp.
- II. Hydrology and climatology; 15 pp., 4 pls. excl.
- III. Hydrogeology; 36 pp.
- IV. Soils and soil-potentiality; 99 pp., figs & maps excl.

Appendices: Determination of run-off in the experimental basin, 6pp., figs. excl. - Hydrogeology (drilling logs, well survey, rainfall, data on wells, water table maps, pumping tests, rain infiltration, catchment areas, conductivity water analysis, relation chlorine conductivity). - Description of representative soil profiles, 13 pp.

Volume C. Present and possible water and land use. (281 pp., 14 pls. excl.)

- I. Market investigations; 16 pp., 2 graphs excl.
- II. Agriculture and horticulture on the Leeward Islands; 34 pp.
- III. Use of water resources for agricultural purposes; 27 pp.
- IV. Animal husbandry; 32 pp.

- V. Erosion and forestry; 27 pp., 18 phot. & 2 drawings on 10 pls. excl.
 Appendices: Quantitative analysis of fruit and vegetable consumption, 16 + (63) pp. – Present and future crops of the Leeward Islands, 28 pp., folding table excl.; The agricultural population on Curaçao, 4 pp., 2 figs. incl.; Water requirements of crops on the ABC-islands, 8 pp.; Suitability of groundwater for cropping purposes, 6 pp., 2 figs. incl.; Agricultural research station, 7 pp., folding plate excl.; Report and advice on the nutriceulture farm, Aruminco N.V., Paradise, Aruba, N.A., 14 pp. – Animal husbandry: recommended fodder species, 9 pp.
- Volume D. Development plan.* (176 pp., 12 pls. excl.)
- I. Short analysis of the economic situation; 18 pp.
 - II. Legal, organizational and managerial aspects; 33 pp.
 - III. Sociological notes; 9 pp.
 - IV. Development plan; 43 pp., 6 figs & 6 folding tables excl.
 - V. Tourism and recreation; 11 pp.
- Appendices: Legal, organizational and managerial aspects; 62 pp.
- Volume E. Part I. Agro-economic data sheets.*
 Agricultural centre 'Santa Cruz' – Agricultural centre 'Aruba Ambwana' – Agricultural centre and nursery 'Klein Santa Marta' – Agricultural research station – Projects...; (55) pp, (10) pls. excl. folding
- Volume E. Part II. Hydraulic designs.*
 Irrigation possibilities – Estimated costs of irrigation schemes – Description of the hydraulic development schemes – Present ation of pond and irrigation schemes – Conclusions; 42 pp.
 Appendices: 7 + 49 folding maps excl.
- Volume F. Maps.* (in colour)
- Geomorphological and vegetation map. Aruba, Bonaire, Curaçao. 1:100,000.
 Water for agriculture. Aruba. 1:40,000.
 Water for agriculture. Bonaire. 1:40,000.
 Water for agriculture. Curaçao. 1:40,000.
 Soil map. Aruba. 1:40,000.
 Soil map. Bonaire. 1:40,000.
 Soil map. Curaçao. 1:40,000. (2 sheets)
 Soil potentiality map. Aruba. 1:40,000.
 Soil potentiality map. Bonaire. 1:40,000.
 Soil potentiality map. Curaçao. 1:40,000. (2 sheets)
 Sample index map. Aruba. 1:40,000.
 Soil – and soil potentiality map. Bonaire. 1:25,000. (2 sheets)
 Soil – and soil potentiality map. Curaçao. 1:25,000. (3 sheets)
 Present land use. Aruba. 1:62,500.
 Present land use. Bonaire. 1:62,500.
 Present land-tenure. Curaçao, 1:62,500.
 Touristic plan. Aruba. 1:62,500.
 Touristic plan. Bonaire. 1:62,500.
 Touristic plan. Curaçao. 1:62,500.
 Holiday-resort 'Jan Thiel'.

Waterloopkundige Afdeling. Ministerie van Openbare Werken en Verkeer – Suriname mimeogr, photopr. and blue-prints, 29 × 20½ cm. From 1964 on: Ministerie van Bouwwerken, Verkeer en Waterstaat.

Jaarboek der waterhoogten, afvoeren en zoutgehalte rivierwater.

1961, oktober 1965, 101 pp., 3 loose annexes.

1962, maart 1967; *Deel 1*, 51 pp.; 2, 52-140 pp.

1963, juli 1967; *Deel 1*, 82 pp., 2, p. 82-145.

1964, maart 1968, 108 pp.

1965, augustus 1968, 120 pp.

Week-end di Estudio. Organisa pa Fundashon pa promove i propagá Identidad propio i solidarismo Antiyano. Hotel 'Holiday Inn Curaçao' 25, 26 i 27 di april 1969. Curaçao 1969, 75 pp. 24 × 16 cm.

DEBROT, N.: Di ki manera identidat por expresa su mes? (p. 5)

RÖMER, R. A.: Identidat i kultura di nos pweblo. (p. 8)

ARENDS, HAROLD: Prinsipyonan di un bon demokrasia. (p. 11)

LEEUWEN (Boeli), W. C. J. VAN: Nifikashon sosial di statuto pa nos komunidad. (p. 20)

McWILLIAM, R.: Konflikto industrial, su origen, kausa i su enfrentashon. (p. 26)

WINKEL, C. M.: Nos mentalidat ta un barera pa nos progreso? (p. 30)

PIETERS KWIERS, Srta. S.: Nos problema sosial komparativamente konsiderá (p. 35)

CAPRILES, LIONEL: Nifikashon di industria pa Antiyas. (p. 44)

CASTRO, M. J. DE: Nos sitwashon ekonomiko ophetivamente mirá. (p. 51)

SALEH, A. E. C.: Kon kontrol di natalidat mester ta propaga, pa e ta positivo pa un komunidad. (p. 55)

WAWOE, G.: Importansha di teknologia pa nos desaroyo. (p. 58)

MARTINA, RONNY A.: Tempu ta kambya. (p. 63)

BAKHUIS, DONALD: Kiko ta nos méta den e proseso di desaroyo. (p. 68)

ROZENDAL, F. E.: Posibilidat pa un plan autonomo pa nos enseñansa i plan pa yega na meastronan antiyano. (p. 71-75).

WENSINK, JOHAN JACOB: *The Emma Range in Surinam. A study of physical geographical problems, - including the morpho-tectonical evolution - and weathering phenomena.* Thesis Universiteit van Amsterdam, 13.XI.1968, 159 pp. 27 × 19½ cm, 46 figs., (9) pls. incl., 2 loose folding maps.

WESTERMANN, J. H.: *Natuurbescherming en natuurreervaten in Suriname.* Sticusa, ABC der kultuur, 16e serie (March, 1970), 5 pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

Wetenschappelijke Bibliotheek, see: *Jaarverslag 1966 en 1967 Wet. Bibl.*

WISPELWEIJ, TH. J. M. & WISPELWEIJ-VAN RIJCKEVORSEL, M. J.: *De erfenis van Columbus. Beknopte geschiedenis van Amerika.* De Wit N.V., Oranjestad, Aruba, d.d. Nov. 1968, xii + 71 pp. 21½ × 15 cm, 7 figs.

WILLEMSE, C. A.: *Electrical code for the Netherlands Antilles.* (1954), 119 pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

WIT, YNTO BRAM DE: *Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling in arme landen*. Thesis Economische Hogeschool Rotterdam 25.IX.1969, 258 pp. 24 × 16 cm offset.

Also dealing with experiences of the author in Surinam.

Wonen in de wijde wereld. Een tentoonstelling van de Stichting Cultuurgeschiedenis van de Nederlanders Overzee. Tropenmuseum, Amsterdam, 20 december 1963 tot 16 maart 1964. (124) pp. 24 × 20 cm, ill. cover excl. – See also: *Sti. Cultuurgesch. Ned. Overzee, Verslagen 1961–1965*, p. 8–14, 5 figs.

Suriname, p. (93)–(102). De Antillen, pl. (103)–(108); 6 figs.

ZEPHRIN, RUTH & LINDEN, HANS v. D. & LEOBERTUS, BR. M. & WALTERUS, FR. M.: *Zonnig Nederlands. II. Vijfde leerjaar*. R.K. Boekhandel St. Augustinus, Curaçao, 1964, 139 pp. 23 × 18 cm.

Z.W.O. Laboratorium voor Isotopen-Geologie. Annual Progress Report. Sep. 15, 1970, ii + 92 pp. 29½ × 21 cm mimeogr. (12) figs.

PRIEM, H. N. A. & BOELRIJK, N. A. I. M. & HEBEDA, E. H. & VERDURMEN, E. A. TH. & VERSCHURE, R. H.: Isotopic ages of the Trans-Amazonian acidic magmatism and the Nickerie Metamorphic Episode in the Precambrian basement of Suriname, p. 5–20, 3 figs.

HEBEDA, E. H. & PRIEM, H. N. A.: Geochronology and K-Ar studies of the Precambrian doleritic-gabbroic intrusions in Suriname, p. 21–34, 3 figs. Additional K-Ar measurements on Permo-Triassic dolerites from Suriname, p. 87–88, K-Ar measurements on pebbles from the Upper Cretaceous Middle-Curaçao Formation on the island of Curaçao, Netherlands Antilles, p. 88–89.

P.W.H.

OM HET VOORTBESTAAN VAN „DE NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS”

De West-Indische Gids werd in 1919 opgericht, teneinde “de bijna volslagen onverschilligheid van het Nederlandsche volk voor Suriname en de Curaçaosche eilanden” op te heffen. Men was er van overtuigd dat men “niet te vergeefs een beroep zou doen op de deskundigen, die gaarne zouden zien dat deze gebieden tot bloei en welvaart konden worden gebracht” en hield zich voor verzekerd, dat de nodige medewerking voor een West-Indisch Tijdschrift niet zou ontbreken.

Sindsdien is de staatkundige positie van de vroegere Koloniën Suriname en Curaçao gewijzigd en kwamen er – naast *De West-Indische Gids* – talrijke andere mogelijkheden om over deze Caraïbische gebieden te publiceren. Rubrieken, die probeerden het tijdschrift een actueel karakter te geven ontstonden en verdwenen, maar onveranderd bleef het standpunt slechts bijdragen van blijvende waarde te publiceren: goed gedocumenteerd, wetenschappelijk verantwoord, leesbaar en goed verzorgd. Dit bleef de kracht van ons tijdschrift, maar mede hierdoor werd de exploitatie ook steeds moeilijker.

Toen de uitgever, de FIRMA NIJHOFF, die voor deze niet-commerciële uitgave grote offers heeft gebracht, zich gedwongen zag de exploitatie op een meer zakelijke wijze te voeren, werd (in 1952) een “Fonds West-Indische Gids” opgericht – een Stichting waarvan de naam, nadat (in 1960) *De West-Indische Gids* met *Vox Guyanae* en *Christoffel* tot *Nieuwe West-Indische Gids* was gefuseerd, in “Fonds Nieuwe West-Indische Gids” werd veranderd.

Het doel van dit Fonds is “de uitgave van het tijdschrift . . . financieel te steunen . . . door middel van bijdragen, te ontvangen van officiële en niet-officiële personen. Uit deze bijdragen zal telken jare een subsidie kunnen worden besteed tot gehele of gedeeltelijke dekking van gebleken exploitatietekorten . . .”.

Een aantal jaren heeft dit Fonds, mede dankzij een jaarlijkse

subsidie van "Sticusa", het exploitatietekort grotendeels kunnen opvangen. Thans is dat niet meer het geval.

De laatste twee jaargangen (48 en 49), waarvan de exploitatie elk een groot deficit opleveren, kunnen slechts worden gepubliceerd, doordat de "Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen" de kosten van de uitgave van enkele omvangrijke bijdragen op zijn terrein en dat van de "Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen" voor zijn rekening heeft genomen, alsmede door een garantie van particuliere zijde.

Fonds en Redactie vinden het een onaanvaardbare gedachte, dat de *Nieuwe West-Indische Gids* zou moeten ophouden te bestaan in een tijd waarin wetenschappelijk verantwoorde informatie over Suriname en de Nederlandse Antillen nog steeds zeer nodig is. Zij doen derhalve hierbij een dringend beroep op de lezers hen aanwijzingen te geven, of middelen te verschaffen voor de voortzetting van dit tijdschrift door een abonnement te nemen, abonnees te werven, of door donaties en garanties. Van de resultaten van dit verzoek – waarvan in het volgend nummer verslag zal worden gedaan – zal het afhangen, of de *Nieuwe West-Indische Gids* na zijn 49ste jaargang al dan niet zal kunnen worden voortgezet.

Adres: Sweelincklaan 84,
Bilthoven.

Namens Fonds en Redactie,
P. Wagenaar Hummelinck
J. H. Westermann.

In de 47ste en 48ste Jaargang verschenen o.m. artikelen over: het Lac op Bonaire, het sociologisch onderzoek over Suriname en de N.A., archieven, Hindostaanse Surinamers in Amsterdam, medisch werk in Suriname's bosland, volksnamen voor weekdieren op de N.A., de Wama of Akurio Indianen, het Afakaschrift, de immigratiedag van Suriname, Hindostaanse muziekinstrumenten, het Koninkrijksstatuut, het Brokopondo-stuwmeer, Engelse woorden in het Papiamentto, economische verhoudingen in een Surinaams dorp.

In het volgende nummer van de 49ste Jaargang zullen worden opgenomen (als de financiële toestand het toelaat) bijdragen over: rotstekeningen in de Sipaliwini-savanne, de hutten van de Trio-indianen, de archieven van 'Bloemhof' op Curaçao, de bosbranden van Suriname.

F. C. BUBBERMAN

ROTSTEKENINGEN IN DE SIPALIWINISAVANNE

Een bijdrage tot de archeologie van Zuid-Suriname

Al vroeg moet de mens de mogelijkheden hebben ontdekt om zichtbaar uiting te geven aan zijn gedachtenleven, waarbij met gebruikmaking van natuurlijke materialen met grote vaardigheid bepaalde voorstellingen werden vastgelegd. Een aparte plaats wordt hierbij ingenomen door figuren, welke in rotsoppervlakken zijn gegraveerd: de rotstekeningen of, scherper bepaald, petroglyphen, daar onder rotstekeningen ook geschilderde figuren kunnen worden verstaan. In sommige gevallen schijnen de beweegredenen tot het scheppen van deze vroege kunst wel vast te staan zoals een of andere vorm van geschiedschrijving of magische verering – in de meeste gevallen ligt een bevredigende verklaring der figuren echter niet voor de hand.

Op vele plaatsen in het stroomgebied van de Amazone en Orinoco en in het binnenland van Suriname werden zulke precolumbi-aanse petroglyphen ontdekt. De oudste melding is die van NIKOLAS HORSTMANN, die op 16 april 1749 rotstekeningen aantrof aan een der oevers van de Rupununi in Guyana.

Ook in Suriname, waar zij evenals in Guyana bekend staan als *Timehri* – volgens AHLBRINCK (1931) afgeleid van de Karaïbs-indiaanse uitdrukking *tī-me-re* (van tekeningen voorzien) – komen sporen voor van deze primitieve kunst. Reeds KAPPLER (1887) en SCHOMBURGK (1841) maken melding van rotsinscripties in respectievelijk de Marowijne en de Corantijn. Enkele van de laatste zijn afgebeeld in DOWNER'S *Map of Berbice* van 1844. De ontdekkingsreizen, nog vóór de eeuwwisseling, van BRETT, BARRINGTON BROWN en IM THURN brachten meer petroglyphen aan het licht op verschillende plaatsen in het Corantijnstroomgebied, evenals de verkenningsstochten van KÄYSER, FARABEE, ROTH, GONGGRYP, STAHEL en AHLBRINCK in het begin van de 20e eeuw, en van GEIJSKES en DUBELAAR daarna.

In Suriname zijn tot nu toe petroglyphen *uitsluitend* aangetroffen in de stroomgebieden der beide grensrivieren, de Marowijne en de Corantijn. Ondanks de vele, vooral in de laatste tijd uitvoerige, verkenningen werden van de stroomgebieden der tussenliggende rivieren geen vondsten gemeld. De Surinaamse rotsinscripties worden in het nog niet gepubliceerde onderzoek van C. N. DUBELAAR onderscheiden in verschillende typen, welke ten dele overeenkomen met de indeling van IM THURN (1883) in *deep engravings* en *shallow engravings*.¹ Van de eerstgenoemde groep, vermoedelijk de oudste, komen voorbeelden voor in beide genoemde grensrivieren. De veronderstelling van GONGGRYP (1920), dat de makers van deze inscripties zich in Suriname hebben verplaatst van Zuid naar Noord, van de oorsprong der beide grensrivieren in de richting van de kust en niet omgekeerd, lijkt daarom aanvaardbaar, omdat in het omgekeerde geval petroglyphen in de andere riviersystemen ook te verwachten zouden zijn geweest.

EEN INSCRIPTIE BIJ DE ZUIDGRENS

Het bovenstaande gaf aanleiding tot het vermoeden, dat in het zuidelijke grensgebied van Suriname met Brazilië, waar de bronrivieren van Marowijne en Corantijn dicht bijeen hun oorsprong hebben, ook petroglyphen voor zouden komen. Vooral de Sipaliwinisavanne,² waar het stroomgebied van de Surinaamse Corantijn bijna ongemerkt overgaat in dat van de Braziliaanse Paru de Oeste, die tot het stroomgebied van de Amazone behoort, leek op dit punt veelbelovend. Immers, een trekroute vanuit het Amazonegebied langs de Paroe over de waterscheiding naar de Surinaamse rivieren ligt geografisch niet alleen voor de hand maar werd nog tot in historische tijd door de feiten bewezen. Bovendien werden door DOST in 1962 in de Sipaliwinisavanne oud-indiaanse artefacten aangetroffen. Daarom werd door schrijver dezes, in de gelegenheid om een deel der eerste Wotro-expeditie in de noordelijke helft van de Sipaliwinisavanne mede te maken, in november 1968, naar mogelijke rotstekeningen gezocht, echter zonder succes. Wel werden bij deze gelegenheid gegevens verkregen, die het bestaan van rotsinscripties in de Sipaliwinisavanne nog waarschijnlijker maakten. Bij een ontmoeting namelijk in het dorp Missao Tirió, aan de Braziliaanse zijde van de grens, met de stichter van de missiepost, ex-Pater G. P. FRICKEL, op dat moment verbonden aan het *Museu Paraense Emilio*

Goeldi te Belém do Para, werd door hem mededeling gedaan van de vondst van petroglyphen bij grotingangen in de in Brazilië gelegen voetheuvels van het Grensgebergte. Deze voetheuvels, aldaar aangeduid met de naam *Contraforte*, vormen de noordelijke begrenzing van het dal van de Paru de Oeste. Sommige inscripties vertoonden volgens zegsman sterke gelijkenis met aan hem bekende afbeeldingen van inscripties bij de Wonotobovallen in de Corantijn. Een beschrijving werd echter niet verkregen.

Zodra het seizoen weer gunstig was, werd dan ook in november 1969 door schrijver dezes, thans tezamen met de geoloog Ir. J. J. JANSSEN, een tweemans-expeditie ondernomen nu naar het zuidelijk deel van de Sipaliwinisavanne. Daarbij werd vooral aandacht besteed aan een rij van afzonderlijke bergtoppen in het grensgebied op ongeveer zeven kilometer ten zuidoosten van het Viergebroedersgebergte. Bij de beklimming van een lage heuvel, die deze rij naar het noordwesten afsluit, trok een grote, recht-opstaande steen, die eenzaam midden op de vlakke top stond, van verre reeds de aandacht. En wie schetst onze vreugde bij het aanschouwen, even later, van echte petroglyphen; de eerste in Suriname, die niet in de directe omgeving van water werden aangetroffen. Blijkbaar zijn zij bij de verkenningen der grote grensexpeditie in 1936 onder VAN LYNDEN, die dit punt, op ca. vier kilometer ten westen van de grens, zeker gepasseerd is, niet opgemerkt want zij worden in zijn verslag niet vermeld.

PLAATS

Zoals gezegd zijn deze petroglyphen de eerste in Suriname, die niet bij of aan het water zijn aangetroffen. Dat dit ook elders een uitzondering is bewijzen o.a. de uitspraken van IM THURN (1883) en TEN KATE (1916, p. 543), die stellen, dat het voorkomen van inscripties bij het water en vooral bij stroomversnellingen een algemeen kenmerk is. De door ons gevonden petroglyphen bevinden zich op de waterscheiding tussen de zuidelijke zijtak van de Surinaamse Viergebroeders Kreek, een zijtak van de Sipaliwini, die weer een der bronrivieren is van de Corantijn, en de Braziliaanse Rio de 26 Novembre, een kleine zijtak van de Paru de Oeste, die weer een zijrivier is van de Cumina, die via de Trombetas in de Amazone uitstroomt. Op de top van een ongeveer 70 m hoge, vlakke, afgeronde, met gras en schaarse boompjes begroeide heuvel staat een langwerpige steen, die opvalt door plaats en vorm. Deze heuvel is de noordelijkste van een Z.O.-N.W.

gerichte serie bergen en heuvels, waarvan de meeste andere veel hoger zijn, en ligt op een punt $1^{\circ}7'36''$ N.B. en $55^{\circ}6'45''$ W.L., dus op Surinaams gebied (Afb. 2).

BESCHRIJVING

De eenzame steen, ca. 2.20 m hoog, 1.20 m breed en 0.80 m dik, is aan één zijde en aan de top afgerond, maar aan de andere naar het oosten gekeerde zijde afgeplat en helt in die richting enigszins over. De steen is het overeind gebleven gedeelte van een groter granietblok, dat zoals zovele andere in dit gebied uiteen is gevallen. De afgeplatte zijde is kennelijk ontstaan door splijting als gevolg van fysische verwerking langs een breuk. Afgezien van een scheur langs de top van de steen is de rest geheel vrij van scheuren. Op de onderste helft van de platte, naar het oosten gekeerde zijde van de steen bevindt zich de inscriptie op een toch betrekkelijk ruw oppervlak. Deze inscriptie bestaat uit zeven afzonderlijke figuren, waarvan vijf duidelijk als menselijke gestalten te herkennen zijn. Hoewel zeer wel werd begrepen dat het verduidelijken der figuren met krijt gemakkelijk aanleiding zou kunnen geven tot *eigen kunst* werd ter wille van de fotografie daartoe overgegaan. Daarbij bleken de lijnen met de vinger toch duidelijk voelbaar te zijn en gesteld kan worden, dat zeker geen details werden toegevoegd of overgeslagen. Ten aanzien van de inscriptie zelf vallen op: de tweehoofdigheid der bovenste figuren, het verschil in afmetingen tussen de figuren onderling en de toevoeging van twee extra figuren aan de dubbele menselijke gedaante linksboven (Afb. 4). Deze figuur is de grootste en meet 53 cm in de lengte van hoofdkruin tot hoofdkruin, en 41 cm in de breedte van elleboog tot elleboog. De beide daarnaast staande figuren zijn nagenoeg gelijk van afmeting; van links naar rechts: lengte 46 en 48 cm en breedte 29 en 28 cm. De onderste twee menselijke figuren zijn weer kleiner, maar onderling vrijwel gelijk en meten in dezelfde volgorde: 24 en 25 cm in de lengte en 18 cm in de breedte. De figuur linksboven domineert dus de beide andere groepen. De diepte der lijnen is niet overal gelijk, maar is met een maximum van $\frac{1}{2}$ cm op sommige plaatsen zelfs zeer duidelijk zichtbaar. In aanmerking nemend dat door de chemische verwerking van het graniet door de daarop groeiende wieren en korstmossen het verschil tussen het ruwe oppervlak van het gesteente en de lijnen vervaagt, kan deze inscriptie, ook al wat betreft de voorstellingen zelf, zeker worden gerangschikt onder de *diep*

engravings waarvan IM THURN¹ veronderstelt dat zij zijn verkregen door ze in het gesteente te beitelen. Wellicht vormt het onvoltooide onderstel van de figuur rechtsonder van de Sipaliwini-inscriptie een aanwijzing voor het feit dat hier inderdaad sprake is van beitelen, omdat de vrije ruimte, die voor het beitelen nodig is, op die plaats wordt beperkt door een daarvoor liggend granietblok. Het is niet waarschijnlijk, dat de figuur om andere redenen onvoltooid gelaten zou zijn omdat het geheel van de inscriptie juist een zeer complete indruk maakt. Ook de ongelijkmatige diepte der lijnen pleit voor genoemde veronderstelling.

Wat betreft de betekenis der Sipaliwini-petroglyphen zou de tweehoofdigheid der figuren toch wel op een zekere symboliek kunnen wijzen. In het verslag van zijn reis naar Suriname verklaart ook FERIZ (1957) de betekenis van enkele figuren op de zgn. Oayanaborden vanuit de o.m. bij sommige indianenstammen algemeen levende *overtuiging van de bipolariteit van de natuur*, waaruit de neiging voortkomt tot het afbeelden van dubbele figuren.³ Het lijkt aannemelijk te veronderstellen, dat de steen met inscripties een trekroute markeert; hij bevindt zich immers op de waterscheiding tussen twee bevaarbare rivieren op een strategisch punt in een rij heuvels, die tezamen een soort landbrug vormen, aan beide zijden door moerassen omgeven (Afb. 8).

ARTEFACTEN

Op de heuvel rondom de steen werden verspreide artefacten gevonden. Naar aanleiding daarvan dient te worden opgemerkt, dat in de Sipaliwinisavanne de bestudering van oppervlaktevondsten veelal het enig mogelijke is. Door de eeuwenlange afspoeling van het schaars begroeide terrein, dat bovendien herhaaldelijk aan vegetatiebranden onderhevig is, zijn de artefacten als het ware uitgeprepareerd, waarbij uiteraard de stratificatie verloren is gegaan. Inventarisatie van de in de omgeving der inscriptie gevonden artefacten, waarvan dus met zekerheid mag worden aangenomen, dat zij door de langdurige afspoeling van het schaars begroeide terrein vrijwel alle aan de oppervlakte zijn gekomen, leverde de volgende feiten op.

1. Op de inscriptieheuvel zelf werden verspreid enkele kleine obsidiaan-splinters aangetroffen, waarvan *geen enkele in de directe omgeving* van de steen met inscripties. Dit verschijnsel – verspreide vuursteensplinters soms tezamen met een gave of een in twee stukken gebroken pijlspits op een heuveltop – is typisch

voor een groot deel der Sipaliwinisavanne en duidt op een door het gehele gebied verspreide palaeo-indiaanse cultuur van jagers, waarvan elders in de savanne ook enkele duidelijk geconcentreerde werkplaatsen zijn aangetroffen. Deze locatie is een gevolg van het feit, dat de vroegere jagers het materiaal, bij voorkeur het glasachtige homogene obsidiaan, dat slechts in smalle aders voorkomt, blijkbaar naar behoefte ter plaatse bewerkten. Uiteraard treden deze aders slechts boven op de door verwerking en erosie aangetaste heuvels aan de dag. Ook door ons werden zo enkele ruwe stukken vulkanisch glas op heuveltoppen tussen de verweerde steenblokken gevonden.

2. Ook werden op de heuvel enkele verspreide potscherven gevonden. Deze behoren, gezien de ornamentering, tot de uit de historie bekende Taruma-cultuur. Dergelijke potscherven werden op andere plaatsen in de Sipaliwinisavanne in grote concentraties gevonden, vooral op de toppen der hoogste bergen: Morro Grande, Viergebroeders en de hoge bergen uit de landbrug ten zuidoosten van de inscriptieheuvel. Zij getuigen van een op hoog peil staande pottenbakkerskunst. Uit historische bronnen is bekend, dat de Taruma's na 1670 uit het zuiden, vanuit hun oorspronkelijk woongebied aan de monding van de Rio Negro, voor de druk der Portugese kolonisatie in het Amazone gebied, noordwaarts zijn uitgeweken en zich hebben gevestigd aan de bovenloop van de Essequibo in het zuiden van Guyana (GUPPY, 1958; EVANS & MEGGERS, 1960). De vondsten van typisch Taruma-aardewerk in Suriname, in de Sipaliwinisavanne en langs de Coeroeni (GEYSKES, 1959), bewijzen dat hun verspreidingsgebied veel groter was dan alleen het zuiden van Guyana.⁴ Ongetwijfeld worden met de *gevreesde* Saloema's, van wie DE GOEJE (1908) en KÄYSER (1912) melding maken bij hun bezoeken aan het zuiden van Suriname in de jaren 1907 en 1911, ook afstammelingen van deze Taruma's bedoeld (ROTH, 1925).

3. Op de oostelijke voet van de inscriptieheuvel, niet ver van een ook in dat droge seizoen nog voldoende water bevattende kreek, en op enige plateau's ten oosten van die kreek werden grotere concentraties van artefacten, als enige in de meer directe nabijheid van de inscriptie aangetroffen. Aan de oppervlakte werden grove, onversierde, verweerde potscherven gevonden, alsmede de over enkele vierkante meters verspreide onderdelen van een geheel gedesintegreerde, primitieve, geslepen stenen bijl of vuistwig (Afb. 12). Deze grove potscherven, bestaande uit uitsluitend met zand en steentjes vermagerde klei, waaronder ook fragmen-

ten van zgn. bakplaten (zie MEGGERS & EVANS, 1963, p. 135) werden op verschillende andere plaatsen in de Sipaliwinisavanne aangetroffen, vooral langs de grotere kreek, in één geval in de directe omgeving van een uitgebreid slijpgroevencomplex in een der noordelijke zijtakken van de Viergebroederskreek. Dit aardewerk wijkt in aard en samenstelling geheel af van het Taruma-aardewerk en moet dus, daar het Taruma-aardewerk tot in historische tijden dit gebied heeft beheerst, ouder zijn.

OUDERDOM

Ten aanzien van de leeftijdsbepaling van petroglyphen moet worden gesteld, dat deze, overeenkomstig de gangbare principes, slechts mogelijk is wanneer een duidelijke relatie bestaat met voorwerpen, die door hun koolstofgehalte geschikt zijn voor de radio-carbonmeting. Dat betekent dat in de meeste gevallen de ouderdom der petroglyphen onbekend is. Bij de Sipaliwini-inscriptie echter lijkt het bepalen van een relatie tot de aard der omliggende vondsten mogelijk te zijn.

Immers, het lijkt niet waarschijnlijk, dat de dragers van de palaeo-indiaanse cultuur, die in deze streken vanaf omstreeks 6000 jaar voor onze jaartelling (ZERRIES, 1968, p. 329) kan hebben bestaan, verantwoordelijk zijn voor de inscriptie, omdat het overgebleven afval daar niet op wijst. Wat dit betreft is de situatie op de heuvel geheel gelijk aan die op vele andere heuvels in de savanne, waar geen inscripties voorkomen. Het verblijf van deze mensen op de inscriptieheuvel en op andere heuvels in wijde omgeving is slechts van zo lange duur geweest als nodig was om het gevonden materiaal te testen of te bewerken. Het lijkt ook niet waarschijnlijk dat de leden der Taruma-stam, die zoals vermeld omstreeks 1700 n. C. in dit gebied moeten zijn aangekomen, de inscriptie hebben aangebracht. Was dat wel zo, dan zouden van hun aardewerk ook zeker veel meer overblijfselen op of om de heuvel te vinden zijn geweest. Trouwens, alle reizigers, die vanaf het midden der negentiende eeuw het grensgebied tussen het Amazonebekken en de Guyana's bezochten, trokken uit hun contacten met de aangetroffen bewoners, onder wie ook de toen nog levende Taruma's langs de bovenloop der Essequibo in Guyana, de conclusie, dat de petroglyphen blijkbaar door vertegenwoordigers van oudere, toen reeds verdwenen stammen moesten zijn gemaakt.⁵

De oudste thans bekende overblijfselen in dit gebied van menselijke activiteiten ná het palaeo-indiaanse tijdperk, in de vorm van aardewerk fragmenten, stammen pas uit een periode *na omstreeks 500 jaar* voor onze jaartelling (ZERRIES, 1968, p. 346). In de jaren hierna is het Amazonegebied het toneel geweest van volksverhuizingen, waarbij verscheidene groepen immigranten elkaar vanuit het noordwesten en westen hebben opgevolgd of in ieder geval beïnvloed,⁶ gebruik makend van de riviersystemen (Afb. 13). Aangenomen wordt dat omstreeks het jaar 1000, wanneer de bakplaat in dit gebied verschijnt, bepaalde vormen van landbouw, o.a. de teelt van bittere kassave, bekend waren. Het tijdperk der *Neo-indiaanse Tropenwoudculturen* – gekenmerkt door kleine, vaak verplaatste nederzettingen, door een gemengde economie bestaande uit primitieve landbouw en verzamelen van bosproducten, en door het gebruik van aardewerk en geslepen stenen werktuigen – is dan reeds in volle gang.⁷

Op grond van het bovenstaande mag worden vermoed, dat de gevonden inscriptie niet ouder is dan 2500 jaar, het tijdsverloop tussen 500 v.C. en heden. Hoewel bewijzen ontbreken, vindt dit vermoeden wel versterking door de aanwezigheid der genoemde concentraties primitieve potscherven op de oostelijke heuvelvoet. Het is niet zo moeilijk zich voor te stellen, dat daar, aan de boorden van een ook in het droge seizoen niet droogvallende kreek en onder bescherming van de steen op de heuvel, een primitieve neo-indiaanse nederzetting heeft bestaan. De veronderstelling van een relatie tussen de inscriptie en deze primitieve overblijfselen doortrekkend zou, waar inderdaad resten van bakplaten zijn aangetroffen, kunnen worden gesteld dat de ouderdom wellicht niet hoger is dan ca 1000 jaar (vgl. MEGGERS & EVANS, 1963, p. 135).

In elk geval kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden gezegd, dat de inscriptie in de Sipaliwini-savanne gemaakt moet zijn in de periode tussen het jaar 500 v.Chr en 1700 n.Chr. en dat hij derhalve niet jonger is dan 250 jaar en niet ouder dan 2500 jaar.

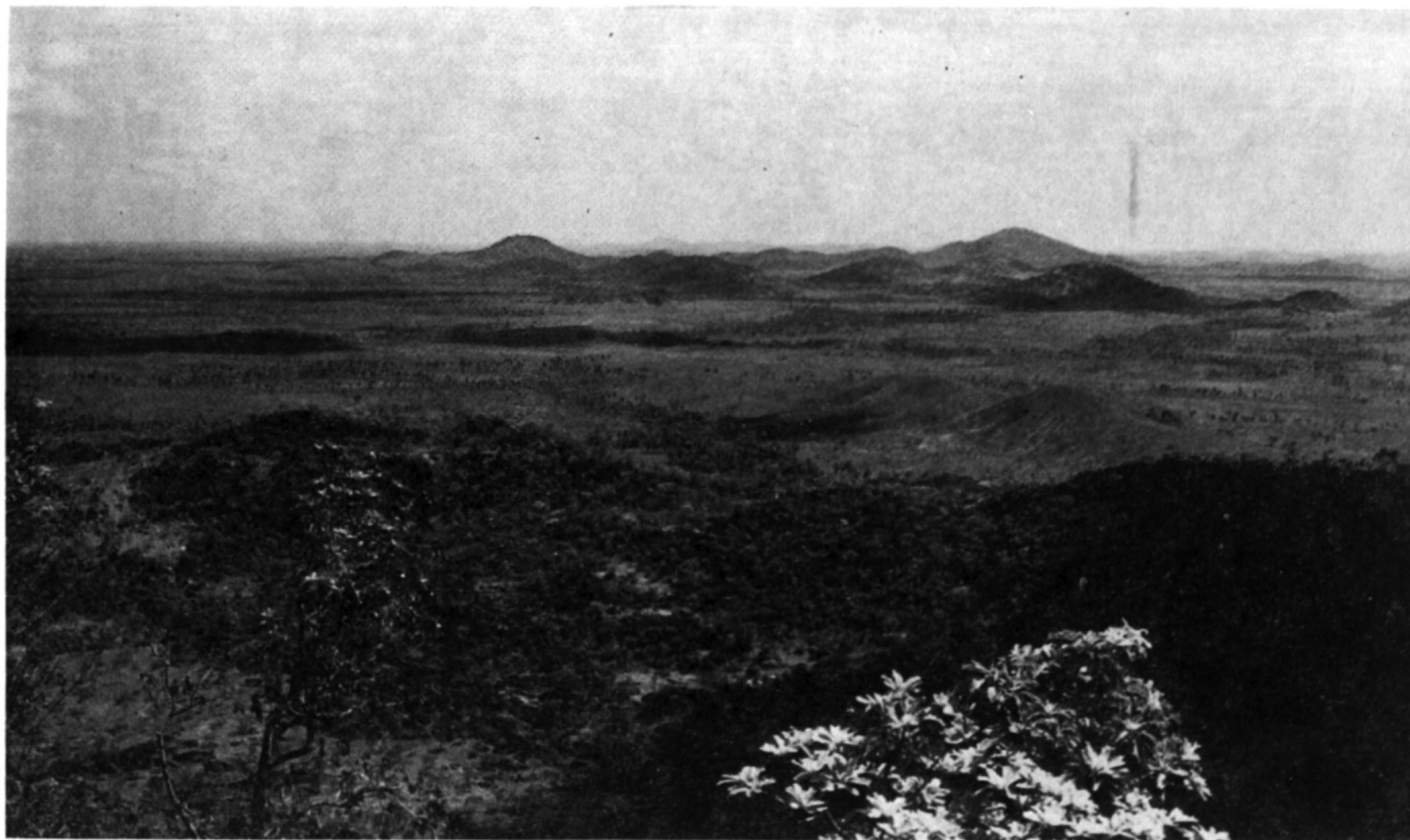

Fig. 1. – Overzicht zuidwaarts over het zuidelijk deel van de Sipaliwinisavanne. – Het in Suriname liggende gedeelte van het grote savannegebied op de Zuidgrens beslaat een oppervlakte van ruim 63000 ha en wordt genoemd naar de voornaamste rivier in dat gebied. – Het heuvelige met gras en schaarse bomen begroeide terrein is thans geheel onbewoond, in tegenstelling tot voor dertig jaren, toen door SCHMIDT (1942) nog verscheidene dorpen van de Trio-stam werden aangetroffen. Ook de inheemse naam voor deze streek, *diapokoimape*, staat niet (meer) op de kaart.

Fig. 1. – View on the southern part of the Sipaliwini savanna, to the south. The savanna on Surinam territory covers an area of approx. 63,000 ha. This area is uninhabited.

Fig. 2. – De heuvel met inscriptiesteen vanuit het Zuidwesten gezien. Op de achtergrond de in Brazilië gelegen noordelijke begrenzing van het Paroedal, het Grensgebergte (Contraforte).

Fig. 2. – The 'inscription hill' seen from the southwest. In the background the dividing range between Surinam and Brazil.

Fig. 3. – De steen met petroglyphen, met uitzicht naar het noordwesten. Rechts enkele toppen van het Viergebroedersgebergte.

Fig. 3. – The slab with petroglyphs on top of the hill.

Fig. 4. – De petroglyphen van de Sipaliwinisavanne, met krijt nage-
trokken.

Fig. 4. – The Sipaliwini petroglyphs, made clear with chalk.

Fig. 5. – De Sipaliwini-figuren zijn nauwelijks zichtbaar.
 Fig. 5. – The Sipaliwini figures are hardly visible.

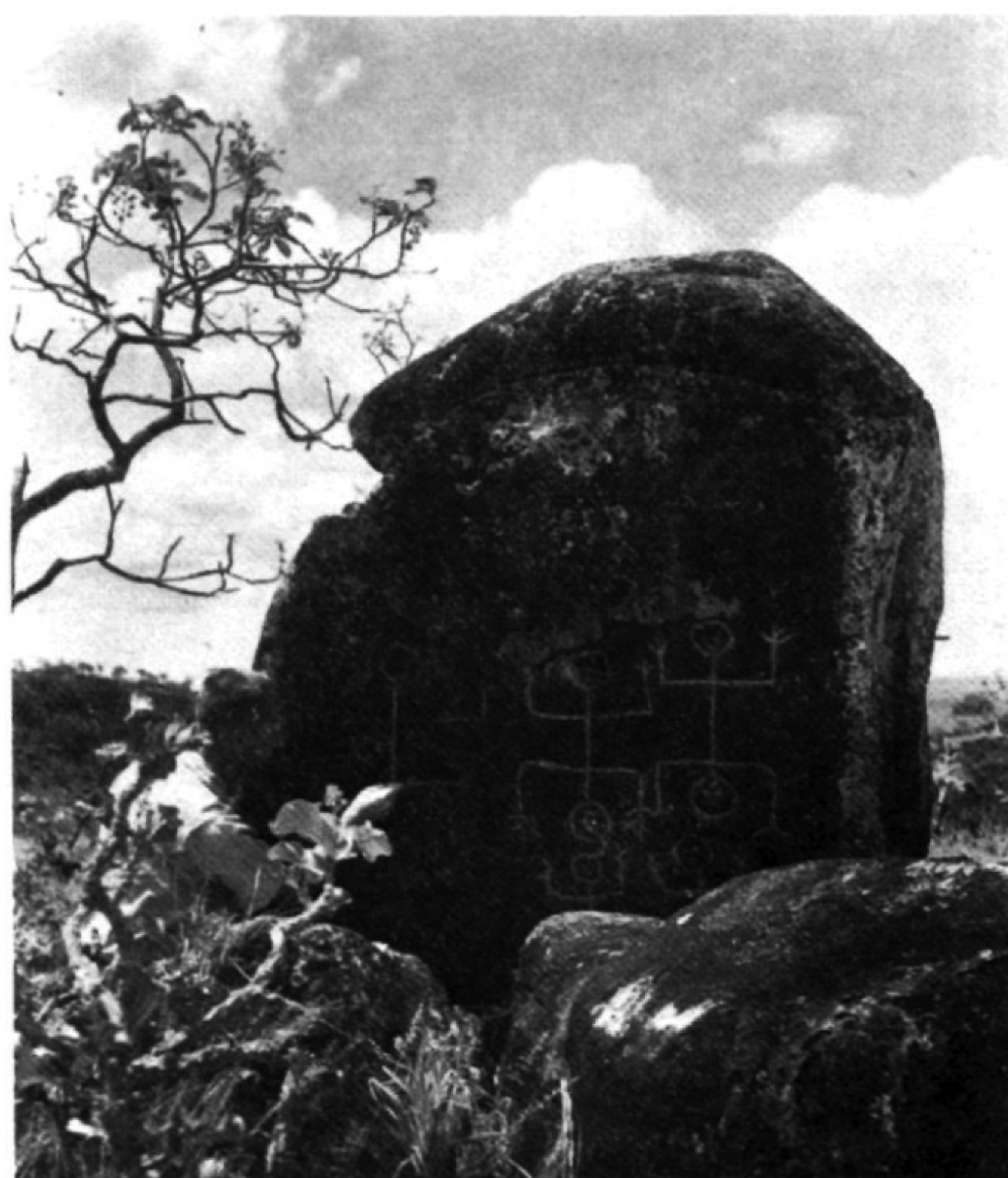

Fig. 6. – De inscripties geven echter een duidelijk beeld nadat zij met krijt zijn nagetrokken. [foto Janssen]
 Fig. 6. – The inscriptions are made clearly visible with chalk.

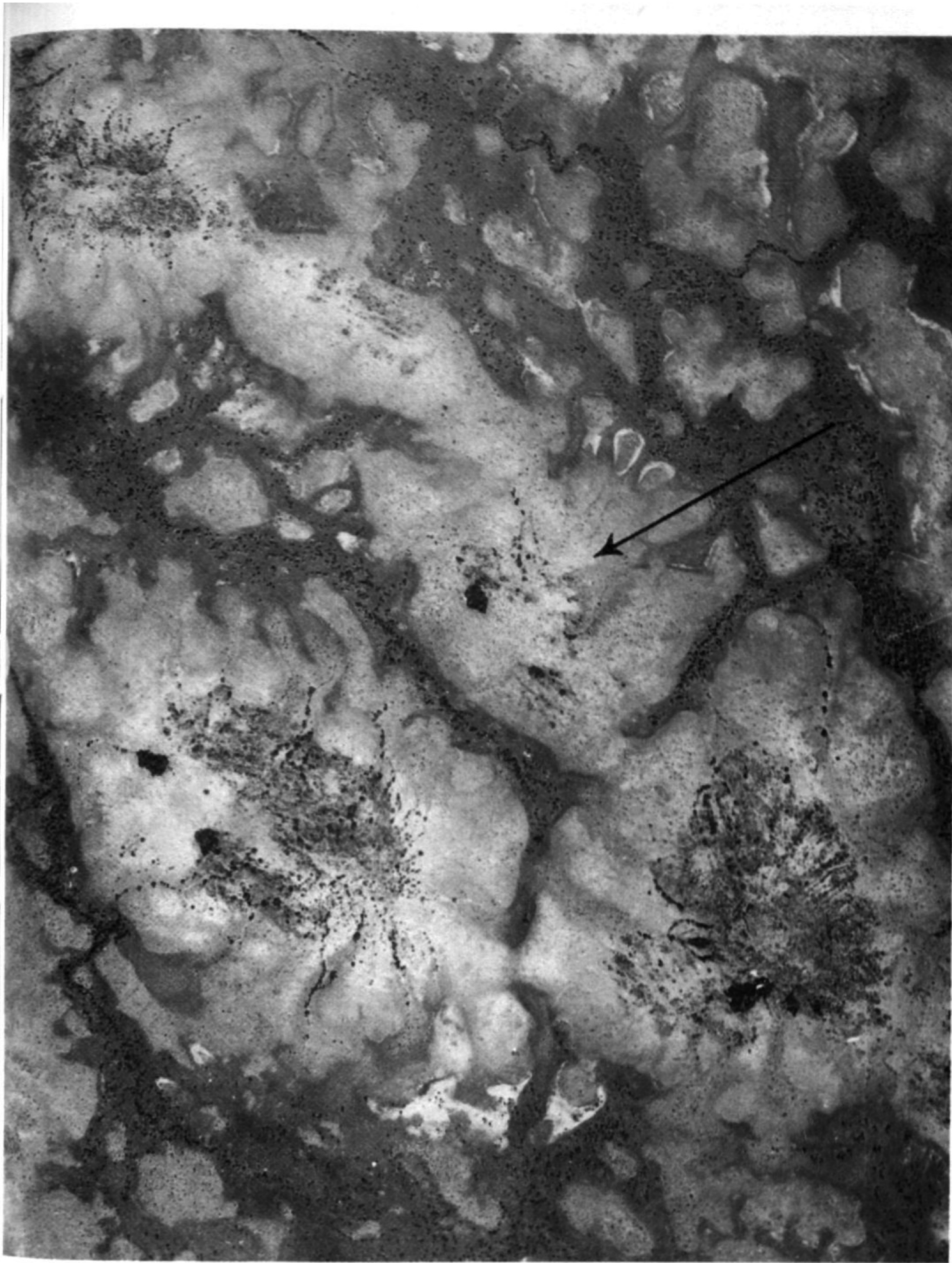

Fig. 7. – Luchtfoto van de Sipaliwinisavanne rondom de inscriptieheuvel (door pijl aangeduid). [KLM-Aerocarto, copyright CBL Suriname]. – Licht- en donkergrijs gestreept: grote heuvels, tot ca. 200 m boven maaiveld, waarvan er drie op Fig. 8 staan aangegeven; verspreide rotsblokken en open boombegroeiing. Donkere vlekken: door brand gespaarde bosresten. Egaal lichtgrijze velden: lagere heuvelruggen en plateaux met een open gras- en boombegroeiing. Egaal donkergrijze velden: laagste terreindelen, nat in regentijd, met dichte kruiden-begroeiing, Kawfoetoe's; de donkere stipjes zijn Maurisiepalmes (*Mauritia flexuosa*). Witte vlekken en randen: langs de randen der geulen ingespoelde lagen fijn wit zand, zeer schaars begroeid. – Breedte van het gefotografeerde gebied 2,5 km; noordrichting naar boven.

Fig. 7. – Aerial photograph of a part of the Sipaliwini savanne around the 'inscription hill' (arrow), showing three hill tops which are indicated in Fig. 8. Light colour: dry grass covered hills and table lands. Dark colour: swamps with *Mauritia flexuosa* (small dark dots).

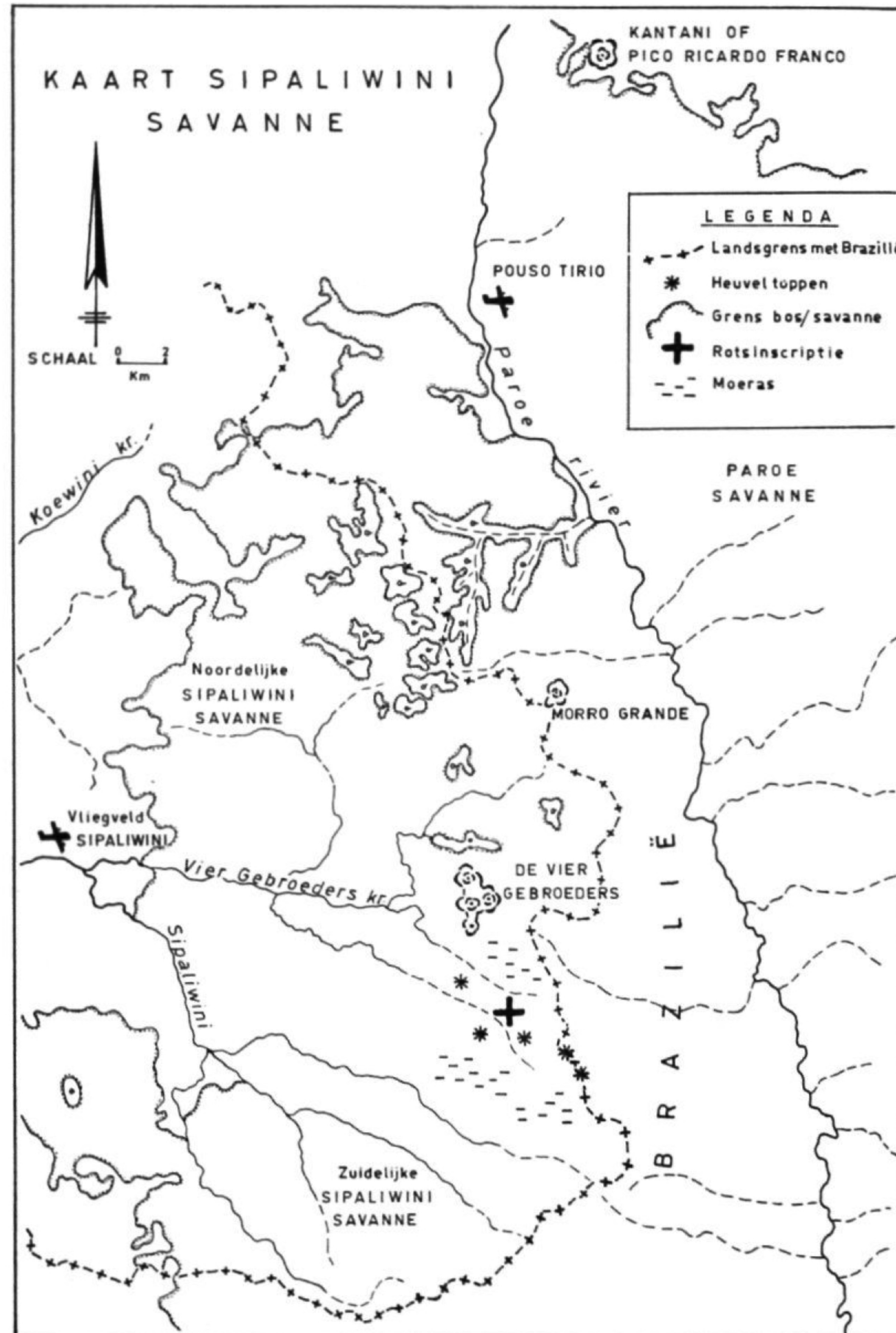

Fig. 8. – Schetskaartje van de Sipaliwinisavanne.
 Fig. 8. – Map of the Sipaliwini savanne. Big cross: the inscription; asterisks: hill tops; small stripes: swamps; stippled lines: limits of savanna.

Fig. 9. – Gave pijlspits van kwarts in situ, tussen slagkeien en afval op een voorhistorische werkplaats. Grootste lengte 6 cm, grootste breedte 3,2 cm.

Fig. 9. – Relics of a palaeo-indian workshop in the Sipaliwini savanna.

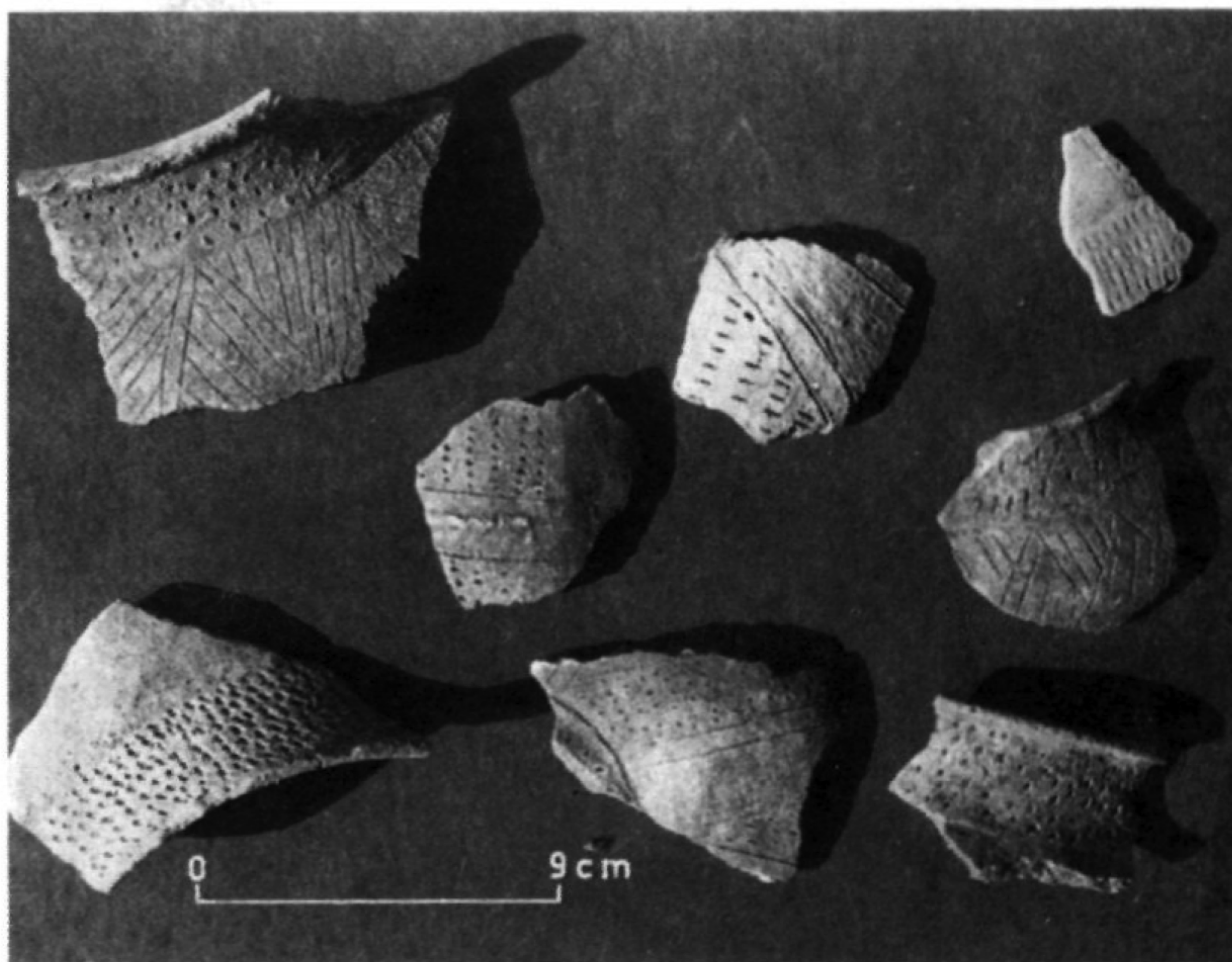

Fig. 10. – Stukken Taruma-aardewerk van de Morro Grande, Sipaliwini savanne.

Fig. 10. – Taruma pottery from the Sipaliwini at Morro Grande.

Fig. 11 – Grove onversierde potscherven in situ, ten zuiden van de Viergebroederskreek in de Sipaliwinisavanne.

Fig. 11. – Pieces of coarse pottery, south of the Viergebroederskreek.

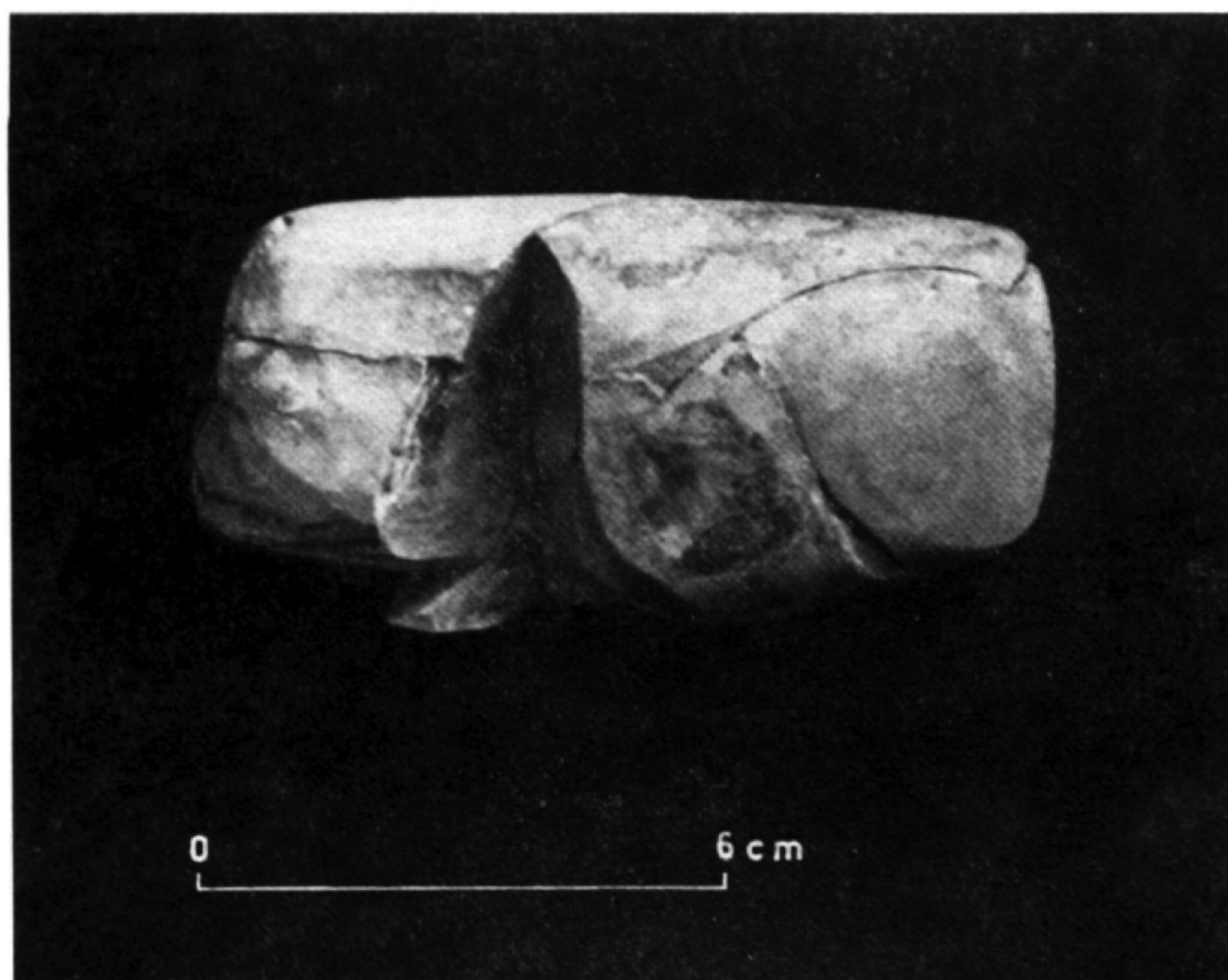

Fig. 12. – Stenen bijl, samengevoegd uit verspreide losse stukken, gevonden op de oostelijke voet van de inscriptieheuvel.

Fig. 12. – Stone ax, reconstructed from scattered pieces found in the Sipaliwini savanna.

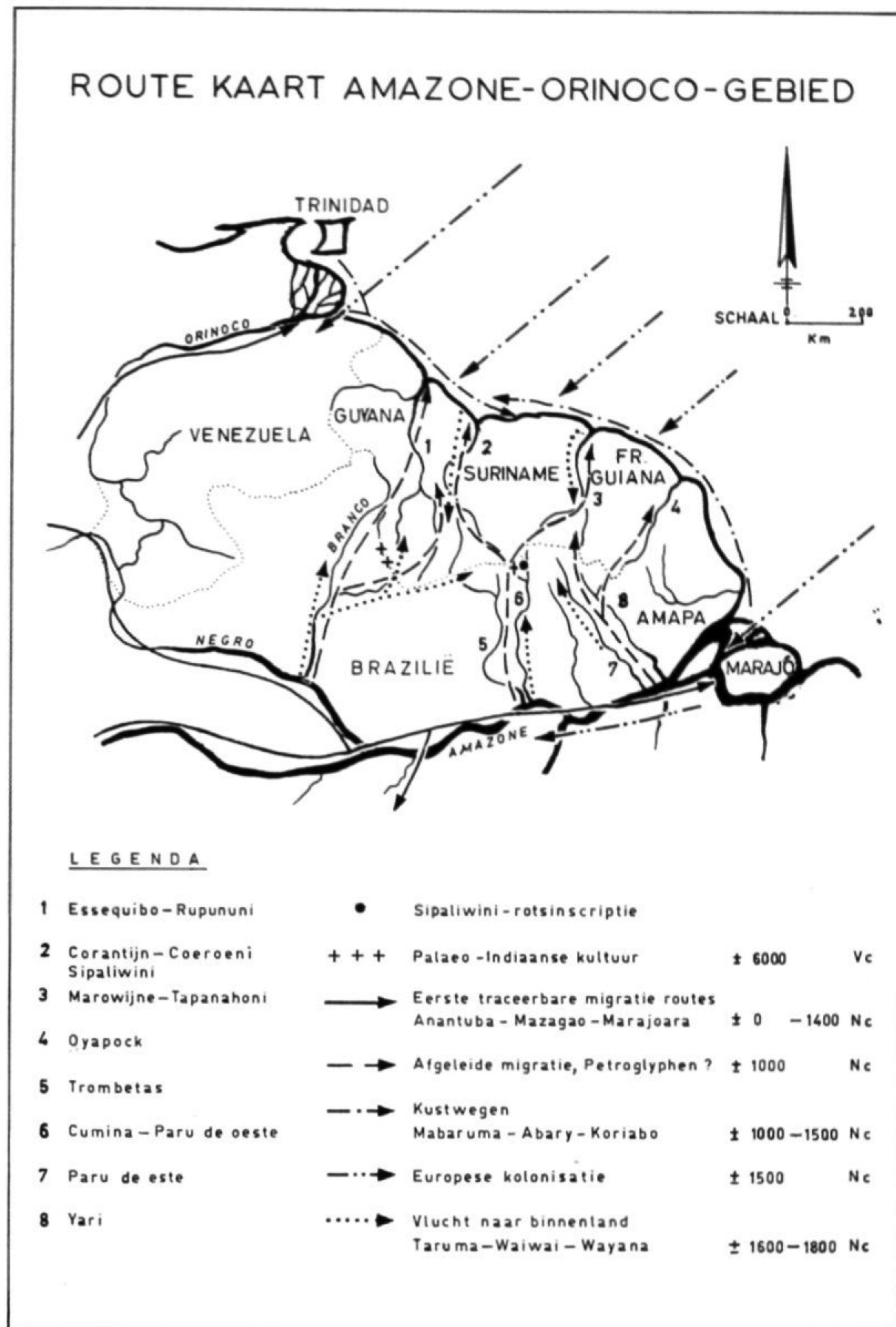

Fig. 13. - Migratie-kaart van Indianenstammen in het Amazone-Orinoco-gebied. [Vrij naar EVANS & MEGGERS (1960) en ZERRIES (1968)].

Fig. 13. - Migration routes in the Amazon and Orinoco river basins. Crosses: palaeo-indian cultures, ± 6000 B.C.; closed line: first migration routes, ± 0-1400 A.D.; dashed line: supposed migration routes, petroglyphs? ± 1000 A.D.; dash-dot line: coastal routes ± 1000-1500 A.D.; dash-double dot line: European colonization ± 1500 A.D.; dotted line: escape routes to the interior ± 1600-1800 A.D.

Fig. 14. – Het landschap van de Sipaliwinisavanne is door de afwisseling van open en begroeide terreinen, door de onverwachte vergezichten die zich verliezen in scherp getekende bergketens aan de horizon, en door de allesbeheersende archaïsche sfeer, versterkt door grillig gevormde rotspartijen, van een onvergelykelijke schoonheid.

Fig. 14. – The Sipaliwini savanna landscape with its partly grass- and forest-covered hills and plains, its unexpected panorama's, and its overwhelming prehistoric touch, strongly impresses the visitor.

NOTEN

- I IM THURN (1883, p. 391, 394 en 397) schrijft: "Rock sculptures may . . . be distinguished into two kinds, differing in the depth of incision, the apparent mode of execution and, most important of all, the character of the figures represented." – "These two kinds of engravings may, for the sake of convenience be distinguished as deep and shallow respectively, according as the figures are deeply cut into the rock or are merely scratched on the surface. The former vary from one-eighth to one-half of an inch, or even more, in depth; the latter are of quite inconsiderable depth. This difference probably corresponds with a difference in the means by which they were produced. The deep engravings seem cut into the rock with an edged tool, probably of stone; the shallow figures were apparently formed by long continued friction with stones and moist sand." – "The deep engravings . . . consist not of a single figure, but of a greater or less number of rude drawings. These depict the human form, monkeys, snakes and other animals and also very simple combinations of two or three straight or curved lines in a pattern and occasionally more elaborate combinations. The individual figures are small averaging from twelve to eighteen inches in height but a considerable number are generally represented in a group."

Het is inderdaad zeer de vraag of het verschil in diepte der groeven alléén fundamenteel kan worden geacht, daar het vaststaat dat eenmaal gemaakte figuren door latere passanten tot in een recent verleden werden nagetrokken en verdiept (KOCH-GRÜNBERG, 1907, en GONGGRYP, 1920). Het in beschouwing nemen van de groefdiepte in combinatie met de figuurelementen lijkt voorlopig eventueel een goed uitgangspunt voor een indeling.

In KOCH-GRÜNBERG (1907, p. 77) lezen wij: "Mehr noch, als die Anhäufung der Felsbilder an manchen Orten, hat die Tiefe der Rillen den Forschern Kopfzerbrechen verursacht, und keiner ist auf eine sehr naheliegende und einfache Erklärung gekommen. Der eine spricht von ungewöhnlicher Ausdauer, die dazu gehört, monatelang eine harte Felsplatte mit unvollkommenen Feuerstein-meisseln zu bearbeiten, der andere weiss es sich nicht zu erklären mit welchen Werkzeugen diese Leute gearbeitet hätten, um so tiefe und dauerhafte Einschnitte hervorzubringen. Als Robert Schomburgk von den Indianern am unteren Rio Negro hörte, die Felsbilder seien durch anhaltende Frik-tion mit Quarzkieseln eingegraben, machte er sofort einen Versuch der natürlich fruchtlos blieb. Unermüdliche Geduld mag auch hier mit Erfolg gekrönt worden sein, meint der Reisende. Indessen spielt die Geduld, die der Indianer in der Tat in überreichem Masse besitzt, hierbei gar keine Rolle; denn diese tiefen Rillen sind wiederum nicht der fortgesetzten fleissigen Arbeit eines einzelnen zu zu schreiben, sondern der gleichen Betätigung einer Reihe von Menschen, vielleicht *ganzer Generationen*."

Wanneer we mogen aannemen, dat ten tijde der ontdekkingsreizen vanaf het midden der vorige eeuw de toen levende indianen geen enkele notie hadden van de oorsprong der in hun gebied voorkomende

petroglyphen⁵), dan betekent dat, gezien het bovenstaande, dat de diep ingeslepen petroglyphen ook behoorlijk oud moeten zijn, althans lang onderhouden. Theoretisch kunnen de *shallow engravings* natuurlijk net zo oud zijn, maar de wetten der oppervlakte verwerking van het gesteente, als gevolg van de inwerking van het klimaat, pleiten daartegen. Er zijn dus zeker gegronde redenen aan te nemen, dat de *shallow engravings* jonger zijn.

- 2 Het woord Sipaliwini verraadt een Arowaks-indiaanse afkomst. Volgens DE GOEJE (1909) kan het geen samentrekking zijn tussen de woorden *sipali* (Karaïbs-indiaans voor rog) en *wini* (Arowaks voor water, rivier), omdat een dergelijke tweetalige herkomst niet waarschijnlijk is. Volgens ZONNEVELD (1967) is hier mogelijk sprake van een samentrekking van de Arowakse woorden *sipa* of *siba* (steen, rots) en *wini*.

Het woord savanne of savannah (Spaans: *sabána*) kreeg het eerst bekendheid door een beschrijving van OVIEDO in 1535 van boomloze vlakten op Haïti en Cuba, waarbij het woord van de daar levende Karaïben schijnt te zijn overgenomen. EDEN gebruikt in 1555 het woord *zauana* (LANJOUW, 1936). In dit verband is het interessant te wijzen op de uitdrukking voor savanne in de in het zuiden der Guyana's gesproken Oayana- en Macusitaal (beide tot de Karaïbse taalfamilie behorend), respectievelijk *ona* en *ouana* (DE GOEJE, 1906), waarin dezelfde klankkern is te herkennen.

- 3 ZERRIES (1968, p. 376) merkt hierover op: "The cosmos-associated dualism of this race [de Bororo] also extends to the layout of the settlement." – "Among the east Timbira and the Caingang, all natural phenomena, plants and animals are divided, like the tribes, into two opposing groups embodying the idea of east-west antithesis (sun-moon, day-night, red-black and so on)."
- 4 In de door IJZERMAN (1911, p. 656) gepubliceerde reisbeschrijving langs de Boven-Corantijn in 1720 schrijft mijn directeur S. H. SANDERS, als notitie bij een kaartje: "hier is een indiaans dorp met nu komende die van de Portugeezen zijn weggelopen en zich alhier neder gezet hebben, om te wonen; tegens de inlandsche indianen, het is een groot verschil."
- 5 VAN PANHUYS (1926, p. 485) schrijft – naar aanleiding van een bespreking van FARABEE's boek over *The Central Arawaks*, p. 169: "In de streek, die door de beschreven Arowakken-stammen wordt bewoond, bevinden zich op rotsen tal van ingegrifte teekeningen (petroglyphen). De Indianen die zich thans in de streek ophouden weten niets van den oorsprong of de beteekenis van deze inschriften en hebben geen tradities of geloof dat op de teekeningen betrekking heeft. Dr. F. houdt ze voor zeer oud en noemt ze de eenige getuigenis van een sedert lang uitgestorven beschaving."

ALEXANDER VON HUMBOLDT gaf als zijn mening, in zijn voorwoord tot SCHOMBURGK's *Reisen in Guiana und am Orinoko* (1841, p. 38): "Ungeachtet der weiten Ausdehnung welche die Einfälle der Ka-

raïbenstämme erlangten und der alten Macht dieses schönen Menschenschlages kan ich doch nicht glauben, dass dieser ganze ungeheure Gürtel von eingehauenen Felsen, der einen grossen Teil Südamerika's von Westen nach Osten durchschneidet, das Werk der Karaïben sein solle. Es sind vielmehr Spuren einer alten Civilisation die vielleicht einer Epoche angehört, wo die Racen, welche wir heutzutage unterscheiden, nach Namen und Verwandtschaft noch unbekannt waren. Selbst die Ehrfurcht, welche man überall gegen diese rohen Sculpturen der Altvordern hegt, beweist, dass die heutigen Indianer kein Begriff von der Ausführung solcher Werke haben."

- 6 MEGGERS & EVANS 1963, p. 144: "One conclusion is so overwhelmingly documented that future research can only add to its support, namely, that a tremendous amount of contact existed aboriginally between widely separated geographical areas, not only by diffusion from group to group, but in the form of long-range commerce and migration by land and sea."
- 7 MEGGERS & EVANS 1963, p. 123: "In summary, it can be said that the Amazon Basin was repeatedly invaded in aboriginal times from the west and north by groups bringing different and at least on one occasion more advanced cultural traits. Although pottery characteristics are most easily recognized, many other elements were undoubtedly introduced temporarily or permanently, in restricted regions or broadly diffused throughout the area. What can be reconstructed of their history seems to show that the Tropical Forest pattern was the most effective adaptation to the environment, with the result that features too advanced or otherwise uncongenial to this way of life were slowly but surely lost with the passage of time."

SUMMARY

As in Guyana, petroglyphs in Surinam are generally called Timehri after the Carib-indian words *ti-me-re* (painted).

The first Amerindian petroglyphs in Surinam were found about the middle of the last century by SCHOMBURGK (1841) along the Corantijn river and by KAPPLER (1887) along the Marowijne river. During the following years more petroglyphs were discovered, mainly in the Corantijn basin. Up to now petroglyphs in Surinam have been found exclusively in both border rivers, the Marowijne and the Corantijn. Following IM THURN who distinguished deep engravings and shallow engravings, it can be said that examples of the first group, probably the oldest, are found along in both rivers. Hence it is supposed that the makers of these engravings migrated from south to north, i.e. from the origin of these rivers to the coast. In case of a migration in the opposite direction, the absence of rock carvings in other river systems is hardly conceivable.

The assumption that petroglyphs should occur in the actual border area between Surinam and Brazil, where *both* the Surinam border rivers originate, is quite obvious. Especially the Sipaliwini - savanna where in 1962 palaeo-indian artifacts had been discovered, seemed very promising

in this respect. Information on rockcarvings near cave entrances in the surrounding Brazilian mountains received in 1968 from Mr. G. P. FRICKEL, founder of a Brazilian mission station among the Trios along the Paru de Oeste river, strongly confirmed this theory.

Finally in 1969 on top of a low hill an isolated slab was found with an Amerindian rockcarving on its eastern side. This carving is the first one discovered in Surinam on dry ground.

The rock carving is situated on the Surinam-side of the watershed between a branch-creek of the Sipaliwini, a tributary of the Corantijn, and a branch-creek of the Brazilian Paru de Oeste, a tributary of the Cumina, which is a tributary of the Trombetas and finally of the Amazon.

The 'inscription hill' is at the northern end of a S.E.-N.W. directed range of hills and small mountains, enclosed on both sides by more or less extensive swamps. The exact location of the hill is on Surinam territory at $1^{\circ}7'36''$ N and $55^{\circ}6'45''$ W.

The slab is approximately 2.2 m high, 1.2 m wide and 0.8 m thick. It has one convex and one flat side; the latter – which is the side of the carving – is directed towards the east. The rock carving is a composition of seven separate figures, five of which are clearly recognizable as human beings. Striking features are: the two headed figures and the systematic difference in dimensions between the left human figure and the other two pairs. The left one is the largest and has a length from head to head of 53 cm and a width from elbow to elbow of 41 cm. The two human figures to the right are somewhat smaller and have a length of respectively 46 cm and 48 cm and a width of 29 cm and 28 cm. The two single headed figures are the smallest and have a length of respectively 24 cm and 25 cm and a width of 18 cm. The grooves varying in depth to max. 1/2 cm are clearly visible even on photographs.

Technically and physically these pictures certainly belong to IM THURN'S deep engravings. Possibly the two-headed figures may be explained from the general tendency of some Amerindian tribes in Amazonia to divide their world into two opposing entities 3).

In the vicinity of the slab a few artifacts were found. As a matter of fact during their many centuries of existence the grass-covered savannas have been subjected to erosion, which resulted in exposure of buried objects and total disturbance of the stratification. To obtain a picture of history one can only try to catalogue the superficial relics.

An inventory of objects on top of the hill produced the following facts:

1. A few tiny pieces of flint (obsidian) were found giving evidence of a palaeo-indian hunting culture several thousands of years ago.
2. A few scattered pieces of ornamented pottery, belonging to the historically known neo-indian Taruma culture, indicate that this area was visited again around and/or after the year 1700 A.D.

A search on the eastern hillfoot and on some flat table lands on the other side of a nearby creek resulted in:

3. The find of small concentrations of pieces of rough aged pottery, together with the scattered pieces of a disintegrated stone ax. This type of pottery, sometimes together with pieces of griddles, has been found in several places throughout the entire savanna, mainly along creeks.

In contrast with the more common river petroglyphs it seems possible to relate the Sipaliwini petroglyphs to the surrounding artifacts. Taking into account type and distribution of these artifacts, an age of about 1000 years for the petroglyphs seems most probable. Assuming that a culture later than the palaeo-indian hunting culture is responsible for the petroglyphs, it is highly probable that the Paru de Oeste River, especially in that 'griddle spreading' era, was used as a migration route to the North, just as in later times e.g. by the Tarumas. In this view the assumption that the Sipaliwini inscription must have been made between 2500 and 250 years ago, seems plausible.

LITERATUUR

AHLBRINCK, W., 1926. *Vijf maanden in het oerwoud*. Rotterdam.

AHLBRINCK, W., 1931. *Encyclopaedie der Karaiben*. Amsterdam.

DOST, H., 1962. *Verslag van een bodemverkenning op de Sipaliwinisavanne*. Intern Rapport Dienst Bodemkartering, Paramaribo.

EVANS, C. & MEGGERS, B. J., 1960. *Archaeological investigations in British Guiana*. Bull. Bur. Amer. Ethn. Washington 177.

FERIZ, H., 1957. *Suriname, een reisverslag*. Amsterdam.

GEIJSKES, D. C. 1959. *Verslag Coeroeni-expeditie*. Intern Rapport Surinaams Museum, Paramaribo.

GOEJE, C. H. DE, 1906. Bijdrage tot de ethnographie der Surinaamsche Indianen. *Intern. Archiv Ethnogr. Leiden* 17, Suppl., p. 96.

GOEJE, C. H. DE, 1908. Verslag der Toemoekhoemak-expeditie. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 25, p. 943-1168.

GOEJE, C. H. DE, 1909. Aardrijkskundige namen in Guyana en omliggende landen. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 26, p. 278-294.

GONGGRIJP, J. W., 1920. Sporen van voorhistorische bewoners van Suriname. *W. I. Gids* jrg. 2, p. 1-16.

GUPPY, N., 1958. *Wai Wai (through the forests North of Amazon)*. London.

IM THURN, E. F., 1883. *Among the Indians of Guiana*. London.

KAPPLER, A., 1887. *Surinam, sein Land, seine Natur, Bevölkerung und seine Kultur-Verhältnisse*, Stuttgart.

KATE, H. TEN, 1916.: Oudheden. Suriname. In: BENJAMINS & SNELLEMAN, *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* (1914-1917), p. 541-543.

KÄYSER, C. C., 1912. Verslag der Corantijn-expeditie. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 29, p. 442-514.

KOCH-GRÜNBERG, Th., 1907. *Südamerikanische Felszeichnungen*. Berlin.

- LYNDEN, A. J. H. VAN, 1939. Op zoek naar Suriname's Zuidgrens. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 56, p. 793-881.
- MEGGERS, B. J. & EVANS, C., 1957. *Archeological investigations at the mouth of the Amazon*. Washington.
- MEGGERS, B. J. & EVANS, C., 1963. *Aboriginal cultural development in Latin America*. Smiths. Misc. Coll. 146, 1.
- PANHUYS, L. C. VAN, 1926. In: Boekbespreking van FARABEE, *The Central Arawaks*, 1918. *W.I.Gids* 7, p. 481-490.
- ROTH, W. E., 1925. A trip to the far Brazilian border. *Christmas Tide*, Georgetown. - Zie: SNELLEMAN, 1926.
- SCHMIDT, L., 1942. *Verslag van drie reizen naar de Bovenlandsche Indianen*. Paramaribo.
- SCHOMBURGK, R. H., 1841. *Reise in Guiana und am Orinoko (während der Jahre 1835-1839)*. Leipzig.
- SNELLEMAN, I. F., 1926. Walter E. Roth. *W.I.Gids* 8, p. 315-335. - Hierin een vertaling van ROTH, A trip to the far Brazilian border, p. 324-335.
- STAHEL, G., 1921. Een Indiaansche rotsteekening aan de Kabalebo-rivier (Corantijn). *W.I.Gids* 3, p. 100-102.
- IJZERMAN, J. W., 1911. Twee reizen van Paramaribo, een naar de Parima in 1718 en een naar de boven Corantijn in 1720. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 28, p. 653-658.
- ZERRIES, O., 1968. The South American Indians and their culture. In: FITTKAU e.a., *Biogeography and ecology in South America, I*, The Hague, p. 329-388.
- ZONNEVELD, J. I. S., 1967. Toponymen in Suriname. *Economisch Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* 1, p. 369-377.

Foto's van de schrijver, indien niet anders vermeld.

COMMUNALE HUTTEN BIJ DE TRIO INDIANEN

Na lezing van LODEWIJK SCHMIDT's reisverslagen begon schrijver zich af te vragen of er omstreeks 1940 bij de Trio's sprake was van een overgang van weinig-grote-hutten naar meer-kleinere-hutten. Na een kort bezoek in augustus 1967 aan de dorpen Paloemeu, Peleloe Tepoe en Alalaparoe¹) meende hij toen, dat de vraag of de Trio's in het verleden al of niet in communale hutten gewoond hadden vooralsnog wel open zou blijven (Bos 1967, p. 7). In een boekbespreking van RIVIÈRE's studie van de Trio's was hij nog van mening dat RIVIÈRE terecht stelde dat er geen aanwijzingen waren dat de Trio's ooit in grote communale huizen gewoond zouden hebben (Bos 1970, p. 306). Eerst later was hij in de gelegenheid tot het verrichten van een literatuuronderzoek – waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan en waarbij hij tot de slotsom komt, dat de Trio's in het verleden, in verschillende dorpen, communale hutten bewoonden.

GEGEVENS UIT OUDE REISVERSLAGEN

ROBERT SCHOMBURGK maakte melding van het bestaan van de Trio's in 1843. Zijn informatie over de woningen is echter gering. Meer uitvoerige gegevens kwamen pas in het begin van deze eeuw beschikbaar door de notities van DE GOEJE. Een vrij algemeen beeld werd tenslotte verkregen na de reizen van SCHMIDT

¹ Dit gebeurde op verzoek van de Stichting Medische Zending voor Suriname (MZS) te Paramaribo, teneinde de MZS te adviseren omtrent sociaal-economische begeleiding van haar werk onder de Trio's. De schrijver was aldus in de gelegenheid om het zeer toegewijde werk van zendelingen en verpleegsters te zien. Dit werk heeft er mede toe geleid, zoals andere waarnemers al eerder opmerkten, dat de Trio's van een zeer waarschijnlijke ondergang gered zijn.

in 1940-1942, wiens gegevens over bewoners in dorpen en hun namen belangrijk bleken voor RIVIÈRE's studies.

SCHOMBURGK, 1843

ROBERT SCHOMBURGK ontmoette enkele Trio's (hij noemde ze Drio's) aan de zuidgrens van Suriname in 1843; op zijn kaart tekende hij een Triodorpje aan de Koetari, ongeveer op 2°10' N.B. Eerder reeds ontmoette hij Pianokoto's aan de Anamu in Brazilië. In zijn reisbeschrijving zijn ook gegevens over de Pianokoto's van belang, omdat FRIKEL hen rekende tot de Trio's, hetgeen RIVIÈRE (1969, p. 19) "a reasonable proposition" vond, hoewel ook hij opmerkte, dat SCHOMBURGK duidelijk verschil zag tussen beide stammen.

In juli 1843 zag SCHOMBURGK een Zurumata-familie, niet ver van de samenvloeiing van de Anamu en de Alto-Trombetas (p. 64). Hij beschouwde de Zurumata als een "branch of the Pianoghotto tribe" (p. 64). Hij ontmoette slechts één familie, bezig met het gereedmaken van een nieuwe kostgrond, en zag slechts twee tijdelijke hutten.

Later, al ver verwijderd van de nederzetting van de Maopityana's waar men hem al had verteld van de Pianokoto's en de Trio's, en van de Pianokoto-handel met de Marrons van Suriname, kwam hij in een Pianokoto-nederzetting, aan de Anamu. Het zag er niet uit als een permanente verblijfplaats, schreef hij, en: "a small hut not quite finished, and several panappes or temporary huts constituted the settlement" (p. 69). Zijn plaatsbepaling kwam uit op 1°40' N.B., 56°30' W.L., dus ongeveer op dezelfde breedte waar SCHMIDT bijna honderd jaren later het Triodorp Majoewi op zijn kaartje schetste.

Op de waterscheiding tussen Anamu en Koetari zag hij nog een hut (p. 76), en kort daarop enkele Pianokoto's, met mooie haarkokers (p. 77). Hun nederzetting bestond uit: "Three huts, a round one resembling in its structure those of the Macusi, and two open sheds" (p. 78). Na dit dorpje aan de Koetari zag hij een nederzetting van Trio's aan dezelfde rivier (p. 85), maar jammer genoeg vermeldde hij niets over de hutten.

SCHOMBURGK's verslag over zijn reis in 1835, toen hij de Macusi's bezocht, kon niet worden geraadpleegd. Derhalve wordt hier slechts gerefereerd aan FARABEE's beschrijving van deze stam, uit 1913-1916. Deze schreef: "The Macusi house may be square, round or elliptical"; verder beschreef hij de wanden van

palmladeren, boomschors, of van "adobe", een met de voeten gemengde modder of leem (FARABEE, p. 15, pl. III, A, B.).

Het is wel opmerkelijk dat SCHOMBURGKE een rond huistype, bij de Pianokoto's aangetroffen, vergelijkbaar achtte met de ronde typen van de Macusi's, die aan de Rio Branco woonden, zelfs met een soortgelijke toepassing van modder voor de wanden (hoewel hij de ronde structuur en de modder niet voor dezelfde hut vermeldde).

DE GOEJE, 1904

De nauwkeurige en uitvoerige berichten van DE GOEJE, in het begin van deze eeuw, zijn voor ons van bijzonder belang¹). In 1904 bezocht hij het Triodorp *Majoli* aan de Paloemeu en meldde: "6 huizen, dicht bij elkaar, uiterlijk van hetzelfde type als in de Ojanadorpen". Hij schatte de bevolking op 10 mannen, \pm 10 vrouwen en \pm 15 kinderen (FRANSSEN HERDERSCHEE 1905, p. 942). In het verlaten dorpje *Aloekoeiwa* zagen zij zes eenvoudige hutten (p. 953).

In zijn ethnografische verhandeling beschreef DE GOEJE (1906, p. 11) de diverse typen nader: "Het aantal huizen varieert (in de door ons bezochte dorpen) van 3 tot 6 bij een maximum-aantal inwoners van 50 zielen." Hij onderscheidde "1e. timákitti, ongeveer als de monta der Ojana's. [Fig. 1] 2e. tempatalakai. 3e. moeinueu, ongeveer als de maita der Ojana's, doch groter en met 2 diametrale deuropeningen. [Fig. 2] 4e. tilaka als bij de Ojana's; dak somtijds gebogen en tot den grond doorgetrokken. Geen der Trio-huizen heeft een bovenverdieping." (p. 1) [Fig 3]. In zijn woordenlijst vermeldde hij nog een 5e type: "pakolo:

¹ RIVIÈRE noemde drie gegevens over de Okomoyana (1969, p. 20), die hij aanhaalde van FRANSSEN HERDERSCHEE, 1905, DE GOEJE, 1906, en BAKHUIS, 1908. Alle drie waarnemingen zijn echter in feite van DE GOEJE, zoals uit het verslag van de Tapanahoni-expeditie blijkt. Hij schreef ook het reisverhaal over de Trio's, en de Nabeschouwingen. Hij was het die in 1907 in Apikollo een Okomoyana ontmoette (BAKHUIS, p. 111).

RIVIÈRE (p. 29) zag een tegenstelling tussen de schattingen van het aantal Trio's van DE GOEJE (1908) en van BAKHUIS (1908). Beide schattingen zijn echter van DE GOEJE: in de vierde reisbrief welke DE GOEJE over de z.g. vijfde wetenschappelijke expeditie naar het binnenland schreef, kwam hij tot een schatting van "een kleine 1000 Trio's" (BAKHUIS, p. 110). Daarna schreef hij in zijn verslag van de Toemoekhoemak-expeditie (p. 1119): "De Trio's schat ik op 800 zielen."

huis, hut, afdak voor den nacht". In deze woordenlijst vertaalde hij timákitti met 'ovale hut' (p. 74). De tempatalakai omschreef hij als rechthoekig, met aan één kant een halfcirkelvormige afronding.

DE GOEJE, 1907

In 1907 leidde DE GOEJE de Toemoekhoemak-expeditie, een reis die meer gegevens over de Trio's opleverde.

Over *Majoli* aan de Paloemeu: "vier eenvoudige hutten naast een kostgrond" (1908, p. 1024). Deze hutten waren blijkbaar niet groot, want er was voor de drie Joeka's van DE GOEJE's gezelschap zelfs geen plaats in de hutten (p. 1028). Overigens was Majoli toen een klein dorp.

In *Amenakee*: een oud vervallen dorp, op het punt verlaten te worden; "de hutten", en "de grootste hut, die de familie tot tijdelijk verblijf diende". Er was maar een familie van vijf personen (p. 1051).

In het grotere dorp *Langoe* onderscheidde hij: "twee groote ronde hutten en drie kleinere vierkante hutten, met een open ruimte, een soort pleintje, in het midden" (p. 1053). "Een der kleinere hutten werd ontruimd voor VAN TUINEN en mij en de "*paranakiri peito*", de onderhoorigen der blanken. LANTI en SONI wiegelden reeds een etmaal in hunne hangmatten in de naastgelegen hut; TODOI voegde zich daarbij, en de Trio's werden in verschillende huizen ingekwartierd" (p. 1053) en "onafgebroken was men in twee hutten aan het raspen en persen" (p. 1054) van de cassave. Het aantal inwoners van Langoe werd geschat op 30 à 40 zielen (BAKHUIS 1908, p. 110), en daar kon het hele reisgezelschap van 30 man (DE GOEJE, p. 1042) dus nog bij!

In het verderop gelegen *Etimeu* dat verlaten was, stonden "nog een paar bouwvallige hutten" (p. 1058). In een ander verlaten dorp, *Sinai*, stond nog één hut (p. 1059).

Het grotere dorp *Apikollo* bij de Sipaliwini was "Een open plek, schel verlicht door de middagzon en in een kring eenige huizen. In een daarvan een menigte roodhuiden" (p. 1061), dezelfde hut, die later voor DE GOEJE ontruimd werd en waar zij bleven slapen (p. 1062). Hij trof in dit dorp "een menigte mensen"; later schatte hij het aantal inwoners op "een 30 à 40 zielen" (BAKHUIS, p. 110). De Joeka's en een der arbeiders hadden "in het groote huis bij de Trio's hun hangmat" opgehangen. Er kwam ruzie in dat huis en daarna "maakten de meesten der

Trio's hunne hangmatten los, en gingen in het bosch een slaapplaats zoeken"; vóór dagworden vertrok reeds een partij naar hunne dorpen, en om 9 uur 's ochtends waren alle bezoekers en verscheidenen der inwoners verdwenen". Later op die dag vond er in "de groote hut waar het den afgeloopen nacht zo heet was toegegaan" een samenkomst plaats (p. 1062-1064).

In zijn publikatie van 1910 zegt DE GOEJE (p. 3): "Bei den runden Trio-Häusern ragt der mittlere Pfosten öfters ein Stück über das Dach hinaus; auf diesen hervorstehenden Teil hat man einen irdenen Topf gesteckt".

Het fotomateriaal van DE GOEJE is bijzonder belangrijk. Hier van moge worden genoemd:

- a. open afdaktype, rechthoekig, zonder wanden, in Majoli, een soort tilaka (FRANSSEN HERDERSCHEE 1905, tegenover p. 938) (Fig. 3).
- b. ronde hut, bijenkorftype, dak tot boven de grond, in Langoe, een type dat iets afwijkt van de schetsen en beschrijvingen van DE GOEJE; het komt wat overeen met de moeineu, maar is zonder wanden (Fig. 4).
- c. ronde hut, timákitti, in Apikollo. In de tekst wordt hiernaar verwezen als "de groote hut waar men vergaderde" [Fig. 1]. Zeer waarschijnlijk was dit ook "het groote huis" waar de Trio's sliepen en de ruzie ontstond.
- d. ronde hut, moeineu; in de Duitse tekst muinī, in Apikollo (1910, Taf. 19 fig. 3) (Fig. 2).

FARABEE, 1914

De Amerikaanse anthropoloog FARABEE maakte deel uit van een expeditie, welke van 1913-1916 verschillende Indianenstammen in Guyana en Brazilië bezocht. Hij bestudeerde ook de Diau's, bij de waterscheiding tussen de Koetari en de Anamu (1924, p. 199 e.v.). RIVIÈRE (1969, p. 244-246) nam een verslag van een dansfeest bij de Diau's van FARABEE (p. 203-204) over als zijnde een dansfeest van de Trio's, hoewel de laatste meende (p. 252) dat de Diau's niet dezelfde konden zijn als de Drio's van SCHOMBURGK. Daar ik geen reden zie om aan de mening van RIVIÈRE te twijfelen, wordt ook hier FARABEE's beschrijving van twee Diau-dorpen als die van twee Trio-dorpen beschouwd (zie ook RIVIÈRE, p. 13).

Reeds in een Parakutudorp aan de Alto-Trombetas ontmoette FARABEE vijf Trio's, die de Parakutu's kwamen uitnodigen voor een dansfeest bij de Trio's (p. 163 en 199). Van het eerste Triodorp aan de Anamu, *Tcalio*, schreef FARABEE: "This village consists of four large shelters and four well-made round houses. The largest one, 25 feet in diameter and 25 feet high, had a canopy covering the smoke hole and an inverted cooking pot closely fitting around the pole over it; high above, on top of the pole was the usual Brazil nut. All the houses were covered with palm leaves running vertically" (p. 200).

In het tweede Triodorp, waar het dansfeest gehouden werd, *Tcalifona*, zag hij "three circular houses and one square one besides the common drink house, built around an open space one hundred feet across. The chief's house, forty feet in diameter and twenty feet high, had thatch reaching to the ground while the others were set on posts five feet high. The visitor's house, where we were entertained, was a hundred yards away. The village was surrounded by a great clearing of fifty acres or more, all planted but under very poor cultivation" (p. 202). "It was impossible for us to tell how many belonged to the village but there were present twenty one men, fourteen women, eight children and fifty one dogs, but no roosters" (p. 202).

Eens, tijdens het dagenlange dansfeest, ging FARABEE van zijn hut naar de plaats waar gedanst werd. "We arrived just in time to be caught for an hour in a thunderstorm. We ran into a large house where there were seven fires going. Most of the women were in their hammocks while the men were sitting about in small groups talking and laughing quietly" (p. 204).

SCHMIDT, 1940-1942

LODEWIJK SCHMIDT (1942) gaf een uitvoerig verslag van de aantallen huizen die hij tijdens zijn drie reizen naar de Trio's aantrof. Omdat hij niet minder dan twintig Trio-dorpen bezocht zijn zijn gegevens van groot belang, ondanks het feit dat nauwkeurige beschrijvingen en foto's van huizen ontbreken.

In *Jetite* zag hij in 1941 "enkele, meestal geheel bouwvallige hutten, bewoond door Trio's" (p. 15). In *Piké*, op zijn tweede reis, "3 groote ronde woonhutten en 5 eenvoudige open kampen, welke laatste als keukens en logeergebouwen dienst doen" (p. 20). Volgens zijn telling woonden er in *Piké* 32 personen (p. 56). Hij vermeldde verder, dat hij met de hoofdman *Piké* praatte

“in een van de groote ronde hutten” (p. 20). Van een dansfeest, dat eerst buiten gehouden werd, schreef hij: “Om 9 uur begint het feest in de groote hut opnieuw” (p. 22).

In *Toeholi* zijn “6 gewone kampen en een groote ronde hut is juist in aanbouw. Het is dus blijkbaar een nieuw dorp” (p. 22); 30 inwoners (p. 56). *Alapité* “ziet er verwaarloosd uit, de hutten zijn vervallen, overal schiet tussen de huizen gras en wied op en toch zijn er 6 mannen en 6 vrouwen, behalve enkele kinderen in het dorp” (p. 23). *Omoelé*: “heeft slechts één ronde hut en 2 gewone kampen” (p. 24); 8 personen (p. 57). In “de groote ronde-hut” lag de vrouw van *Omoelé* in de hangmat (p. 24).

Sipoti, bij de Malapirivier in Brazilië, is in goeden staat, alleen wordt in tegenstelling met de dorpen der Oajanas hier weinig gebruik gemaakt van den bezem. In tegenstelling ook met de Oajanas slapen de Trios alleen in de groote ronde hut bij elkaar. Bij de Oajanas daarentegen slapen allen de opgeschoten jongens en de gasten in de ronde hut, terwijl de gezinnen in afzonderlijke kampen overnachten. Het dorp telt drie ronde hutten en 2 open kampen” (p. 24-25), 14 inwoners (p. 57).

In *Akande* telde SCHMIDT in 1942 “8 groote hutten” (p. 33) en 37 inwoners (p. 58). Van *Nelli* zag hij twee verlaten dorpen; in het eerste was geen mens thuis; het tweede “is geheel verlaten en blijkt niet alleen tijdelijk, maar ook voor goed verlaten” (p. 35). Daarna kwam hij “op een zo juist opengekapte grond, waar *Nelli* met zijn mannen bezig is de groote ronde hut te bouwen” (p. 35). Daar waren al ten minste twee andere hutten, want: “terwijl ik hier in mijn hut zit” ziet hij een ander “naar zijn hut gaan” (p. 37). Voor *Nelli* gaf hij 30 inwoners op (p. 58).

Akakoe bij de Sipaliwini bestond uit drie dorpen: in het ene was niemand thuis; niet ver vandaar lag het oude geheel verlaten dorp; in het ‘nieuwe dorp’ staan “twee groote nieuwe ronde hutten, waarvan een nog niet klaar is” (p. 38). Aantal inwoners: 28 (p. 59). In *Malasoeane* aan de Paroe in Brazilië waren slechts “twee gezinnen thuis”; “de anderen zijn blijkbaar op het oude dorp”. “Dit dorp is nog heel nieuw en er zijn pas enkele kleine kampen gebouwd” (p. 42). Inwoners: 30 (p. 59).

Van *Amengai*, eveneens in het Paroe-Citharé gebied wordt gezegd: “Overal groeit er reeds wied en de daken zijn lek. Alle huisraad is reeds in de draagkorven gepakt. De kapitein is van plan om een tijdje bij Takajana te gaan wonen en van daaruit een nieuw dorp te bouwen”. De volgende dag reeds vertrok

Amengai met zijn dorpsgenoten naar het naburige *Takajana* (p. 43). Weinig bewoners: 8 (p. 61).

De hoofdman van het dorp *Siglai* was "een onhebbelijk heerschap. Hij weigert mij een slaappleats aan te bieden en het bosch in de buurt is moerassig zoodat ik buiten het dorp geen kamp kan maken. Maar een van mijn dragers, n.l. Simoelé, aan wien wel een kampje is toegewezen, staat me dit af en gaat met de andere Indianen in de groote ronde hut slapen" (p. 44). In dit dorp was iedereen thuis (p. 44); geteld werden 34 personen (p. 61). Op de foto tegenover bladz. 30 is in *Joeloe* een hut te zien; een zeer eenvoudig afdaktype, voor en achter open, geen wanden, kennelijk rechthoekig, met Joeloe, de Pianokoto, ook op de foto. 1)

RIVIÈRE, 1963-1964

RIVIÈRE verbleef bijna een jaar onder de Trio's, in de dorpen *Alalaparoe* en *Paloemeu* (1969, p. 38-39). "Four different types of permanent houses are built; two of these are explicitly recognized as having been borrowed from neighbours - a round type from the Waiwai and a rectangular one from the Waiyana. A very recent development is the construction of houses on short stilts - this is probably in imitation of the missionary or airfield staff houses, although such houses were reputedly built by the Galibi of Cayenne at one time, and still are by the Oyampi". "The traditional Trio houses are either a conical shape with the thatch reaching to the ground and with one or two doors, or a shed type which in its simplest form is open at the back and front, but may be closed at one or both ends with a semi-circular extension so that in its most complete form it has a lozenge-shaped ground plan. The majority of houses face north or south, a natural adjustment for protection against sun and weather, but the increasing use of walls, made from wood or thatch, is beginning to reduce the preponderance of this alignment. The traditional plan of the village is a number of houses grouped around and facing on to a central open space called the *anna*." "Other less important houses are the temporary shelters which Indians make while travelling or in a village which they are visiting. A few work houses in which the women prepare the cassave may exist, but there are no special houses for men, bachelors, or any other group. A small thatch house, a miniature of the conical type mentioned above, is made for a shaman's séance but this is destroyed after use. Today there is a Christian church at both

Alalaparoe and Paloemeu and these buildings are very much larger than any other in the village". "All houses are wooden framed and thatched, and they are constructed exclusively by men."

RIVIÈRE's foto's geven de verschillende door hem genoemde typen weer. Op zijn foto 7a, genomen in Alalaparoe: *a.* rond, kegelvormig, dak tot op de grond (Fig. 5); *b.* rechthoekig, met voor en achter halfcirkelvormige afronding; *c.* rechthoekig af-daktype, open zonder wanden: kennelijk een woonhut. Zijn foto 7b, geeft, naar zijn onderschrift, een rond Wai Wai huis te zien (Fig. 6).

Uit het citaat blijkt, dat hij een rechthoekig type ziet als ontleend aan de Wajana's. Jammer genoeg gaf hij geen nadere beschrijving; zo te lezen is de term rectangular ook van toepassing op het door hem traditioneel Trio genoemde 'shed-type' in zijn eenvoudigste vorm.

TYPEN WONINGEN

Thans zal getracht worden tot een samenvatting te komen, tot een globaal beeld uit de veelheid der berichten van verschillende waarnemers. Met opzet zijn veel citaten gegeven, omdat deze huizenkwestie zó onduidelijk is, dat soms uit een losse opmerking, in een geheel ander verband gemaakt, conclusies getrokken moeten worden. Zelfs bij DE GOEJE mist men nauwkeurige aanduidingen van de sociale organisatie, de verwantschapssystemen en gegevens over territoriale organisatie, zoals het dorp, en in enger verband het huis. En hoewel hij een verfijnde indeling van de typen maakte, en in zijn beschrijving van het dorp Apikollo sprak over een grote ronde hut, bleek eerst later, uit een foto in zijn ethnografische verhandeling, dat er in dat dorp twee ronde hutten waren van verschillend type. Eerst bij de moderne onderzoekers, zoals FOCK voor de Wai Wai en RIVIÈRE voor de Trio's, krijgt men een inzicht in de sociale structuren.

De berichten stemmen in zoverre overeen, dat er steeds verscheidene hutten zijn, en meestal verschillende typen in één dorp. SCHOMBURGK zag bij de Pianokoto's een kleine hut met leem; iets dat ook veel verder westelijk bij de Macusi's voorkwam. Beschouwt men de Pianokoto als een onderafdeling van, of behorende tot dezelfde stam als de Trio's, dan is dit verschijnsel nadien bij de Trio's niet meer gesignaleerd. Op de waterscheiding zag SCHOMBURGK een ronde hut van de Pianokoto's, welke in

zijn structuur veel leek op die van de Macusi's, dus: kegelvormig, met wanden. Maar wat is: veel gelijken op?

DE GOEJE onderscheidde vier typen Trio-woningen; uit zijn woordenlijst bleek het bestaan van een vijfde type, en uit zijn foto van de ronde hut in Langoe kon tot een derde type rond huis worden geconcludeerd. Het is merkwaardig dat hij dit niet heeft opgenomen als een apart type. Had hij reden om aan te nemen dat dit toch geen apart Trio-type was?

De ronde typen zijn dan:

- 1e. *timákitti*; kegelvormig, zonder wanden.
- 2e. *moeineu*; kegelvormig of bijenkorfvormig, dak tot op de grond, twee deuropeningen.
- 3e. *Langoe-type*; bijenkorfvormig, zonder wanden.

De rechthoekige typen zijn:

- 1e. *tempatalakai*; aan een zijde halfcirkelvormige afronding; waarschijnlijk met verdieping, zonder wanden [Fig. 8].
- 2e. *tilaka*; afdaktype; open, zonder wanden [Fig. 8].
- 3e. *pakolo*; open afdaktype, wellicht nog wat eenvoudiger dan de *tilaka*.

Uit DE GOEJE's gegevens blijkt, dat er in de dorpen veelal meer dan één ronde hut was. In de *timákitti* van Apikollo werd vergaderd, terwijl dit waarschijnlijk ook de hut was, waarin de Indianen sliepen. Een samenvatting geeft:

Dorp	ronde hutten	rechthoekige hutten	aantal inwoners
Langoe	2	3	30 tot 40
Apikollo	2 minstens	enige	30 tot 40

DE GOEJE's mededelingen over de *timákitti* zijn tegenstrijdig. Hij beschrijft deze als: ongeveer als de *monta* der Wajana's; maar de *monta* was rond, bijenkorfvormig. Zijn foto van de *timákitti* en Apikollo geeft een ronde, kegelvormige hut te zien. In zijn woordenlijst vertaalt hij *timákitti* echter met: ovale hut. In 1910 spreekt hij alleen van 'runden Triohäusern.'

FARABEE zag in het ene dorp vier, in het andere drie ronde huizen. Het grootste van deze vier had een klein dak boven de top, iets wat kenmerkend is voor de communale Wai Wai huizen. Hadden de andere ronde hutten dit kleine dak niet – en wat voor type huis was dit? Van die drie ronde huizen had dat van de chieft een dak dat tot de grond reikte, dus kennelijk het *moeineu*-type. De twee andere stonden op palen, en waren blijkbaar van het

timákitti-type. Uit de afmetingen welke van de hutten worden gegeven zijn schattingen mogelijk omtrent hun wooncapaciteit. Hij rende "into a large house"; was dit een van de ronde hutten of was dit de enige vierkante?

Vergelijken wij FARABEE's gegevens met die van DE GOEJE, dan blijkt dat hij de enige was die over een klein dak boven het rookgat sprak; ook latere onderzoekers spreken daarvan niet, en evenmin blijkt hierover iets uit de foto's. Wel vermeldde beiden dat er bovenop de centrale paal een pot (DE GOEJE) of een Brazielnoot (FARABEE) geplaatst was.

SCHMIDT gaf nauwkeurige aantallen van de hutten welke hij in de Trio-dorpen aantrof; te betreuren is echter dat hij niets vermeldde van het type ronde huizen.

<i>Dorp</i>	<i>oud/nieuw</i>	<i>ronde hutten</i>	<i>rechthoekige hutten</i>	<i>aantal inwoners</i>
Piké		3	5	32
Toeholi	nieuw	1 in aanbouw	6	30
Omoelé		1	2	8
Sipoti		3	2	14
Nelli	nieuw	1 in aanbouw	2 minstens	30
Akakoe	nieuw	2 waarvan 1 in aanbouw	—	28
Siglai		1 minstens	1 minstens	34

Deze gegevens komen ongeveer overeen met die van DE GOEJE; slechts FARABEE vermeldt in één geval vier ronde hutten in één dorp. RIVIÈRE noemt als traditioneel rond type van de Trio's het kegelvormige met dak tot op de grond, dus het moeineu-type. De vraag rijst dan: vanwaar kwam het timákitti-type, dat toch zo duidelijk in constructie en eigenschappen (naar buiten en binnen kunnen zien) verschilt van het moeineu-type?

Een interessante beschrijving gaf GUPPY (1958, p. 224-225) van het Mawayanadorp Shiuru-tirir, ten zuiden van de Alto-Trombetas, volgens zijn kaartje ongeveer op 1°N.B., 58°W.L. Het daarin beschreven type hut doet in veel opzichten denken aan de timákitti van de Trio's. "There were two chief houses, the main one, in which about six families lived, circular, its roof forming a low shallow cone exactly like an immense Chinese coolie's hat on stilts. It was completely open all round, unlike the Wai-Wai or Taruma houses ... The fireplaces were near the

sides, from which the smoke escaped (there was no central smoke-hole), and the dog-shelves were low so that the occupants could peer outside. . . . the house appeared to be prodigiously old for a wooden thatched building in these parts. . . . It might have been built . . . twenty, even fifty years before; and the whole region . . . had certainly been settled for generations . . . The second house, evidently the guest-house, was smaller, and similar in shape except that a triangular section (like a big slice cut from a cake) was missing from the roof, and had been built on at an angle, as if hinged out from the main circle, giving an open space in the centre where work was done in fine weather. . . . Besides these two houses there were a number of small shelters . . . and several rectangular frameworks of poles . . ."

FRIKEL (1957, p. 559) – die het Trio-gebied in 1950, 1952, 1953 en 1955 bereisde – schreef (p. 521): "Auch die Bautypen der Häuser, besonders der Rundhäuser, sind verschieden. Die Piano-kotó-Tiriyó und teilweise auch die Parukutó des Mapuera haben geschlossene Rundhäuser. Bei allen anderen Gruppen sind sie offen, ohne Wände. Bei den Tiriyó geht das Dach in die Wand über; es entsteht eine fast bienenforbkörmige Rundhütte. Bei den anderen Typen bilden Dach und Hausgerüst, mit oder ohne Wände, zwei Teile. Das spitz zulaufende Kegeldach wird auf die Rundung der Hausposten aufgesetzt. Bei den Parukutó-Charúma führt das Kegeldach gerade abwärts. Bei den Urukuyána-Aparaí ist es rundlich und mit dem Rande glockenförmig ausgebuchtet."

Wij kunnen ons thans afvragen: waarom kwam het kegeldak-type, met of zonder wanden, dus het timákitti-type, in de vijftiger jaren niet meer bij de Trio's voor? Uit SCHMIDT's relaas kan niet worden opgemaakt of dit type in 1941-1942 al of niet voorkwam. FARABEE beschrijft in 1914 wel een zeer grote moeineu, dak tot op de grond, terwijl de andere ronde huizen "were set on posts five feet high" – waaruit niet blijkt of het hier Langoe-typen betreft, dus bijenkorfvormig zonder wanden, of timákitti's.

FRIKEL's bijenkorf-type is duidelijk het moeineu-type. In 1961 (p. 16) noemt hij de koepelvormige hut, rond en gesloten, exclusief voor de Trio's, en de ronde hut met kegelvormig dak typerend voor de Saluma's. Bij zijn bronvermeldingen noemt hij van DE GOEDE alleen diens publicatie van 1943 waarin echter ook het verslag van de Toemoekhoemak-expeditie wordt aangehaald. Aannemende dus dat FRIKEL de foto's van DE GOEJE van het

Langoe-type en van de timákitti kende, komt een tweede vraag naar voren: op welke gronden was FRIKEL ervan overtuigd dat het timákitti-type niet een oorspronkelijk Trio-type was? Waarom noemde hij dit type alleen bij andere stammen en niet bij de Trio's? Ook RIVIÈRE noemt het timákitti-type niet.

Uit het voorgaande zou dus kunnen worden opgemaakt, dat de timákitti ergens tussen het begin van deze eeuw, na de reizen van DE GOEJE, en het begin der vijftiger jaren moet zijn verdwenen.

Gezien deze slotsom is des te merkwaardiger een foto te zien (Fig. 10) uit 1970, van de Trio-zendeling FRED VERMEULEN uit Peleloe Tepoe, met als bijschrift: "timakëtë of okoropakë. Dit is de kerk op Tepoe. Geen verdere betekenis in het woord, slechts een naam. Heeft misschien vroeger betekenis gehad, maar dat weet men niet." Desgevraagd verklaarde ook RIVIÈRE (in litt. 1970) over 'timakite': "I regret that I cannot break down this word for you ...".

GEBRUIK VAN DE VERSCHILLENDE HUT-TYPEN

Om tot enig inzicht te komen in de kwestie van wel of niet communale hutten bij de Trio's is het eerst nodig te weten, hoe de diverse hut-typen gebruikt werden. De beschikbare gegevens geven onvoldoende uitsluitsel over de bestemming van elk type.

DE GOEJE sprak nergens over een communale hut, en RIVIÈRE moest concluderen: "There is no evidence that the Trio's have ever lived in the large communal houses which are a feature of their western neighbours and of many other groups in Guiana" (p. 38), maar "it is possible that they once dwelt in larger houses than they do now" (p. 128).

Uit wat DE GOEJE (1908) over Apikollo schreef zou men kunnen denken aan twee timákitti's in dat dorp. Zowel DE GOEJE als FARABEE en SCHMIDT spraken over meerdere ronde hutten in één dorp, maar alleen FARABEE gaf een bestemming van één type, de moeineu, als zijnde het huis van de hoofdman (in Tcalifona); twee andere ronde hutten waren wellicht van het timákitti-type. DE GOEJE (p. 1064) schreef over een groot huis in Apikollo waarin nogal veel Trio's sliepen, en over hoofdman Apikollo die "naar zijn eigen huis" ging na de ceremoniële dialoog met Apoera in de hut waar de ruzie geweest was.

FARABEE sprak nog van een speciaal visitors' house. Zeer belangrijk in verband met dit onderwerp is zijn opmerking over

de haardvuren: "... a large house where there were seven fires going. Most of the women were in their hammocks while the men were sitting about in small groups ...". Dit wijst op zeven families die in dat huis woonden, zoals ook bij de Wai Wai voorkwam, en, volgens GUPPY, ook bij de Mawayana. Maar FARABEE zag verschillende ronde hutten: in Tcalio vier, in Tcalifona drie. Was er behalve die hut met zeven haardvuren in Tcalifona nog een hut waarin families woonden? In ieder geval één, "the chief's house." En het is niet waarschijnlijk dat hij dit huis in rende, want het huis van de hoofdman was van het moineu-type, en dat is moeilijker om in te rennen dan het openwandige timakittitype.

SCHMIDT schreef over de slaapwijze in Sipoti: "In tegenstelling ook met de Oajanas slapen de Trio's allen in de groote ronde hut bij elkaar." Deze opmerking zou de situatie in Apikollo tijdens DE GOEJE's verblijf in 1907 duidelijker kunnen maken, en aansluiten bij FARABEE's notitie over de hut met de zeven haardvuren. Zijn aantekeningen zouden kunnen wijzen op één ronde hut die groter was dan de andere ronde hutten.

In het algemeen kunnen wij moeilijk meer dan vaststellen dat er in verschillende Triodorpen (niet in alle dorpen) enkele ronde hutten waren, soms van verschillend type. Het is misschien zo geweest dat in enkele dorpen er één ronde hut was voor de hoofdman, een ronde hut waarin de gezinnen sliepen, en een ronde hut voor gasten en om te feesten. Zowel DE GOEJE als SCHMIDT zagen in bijna alle dorpen verscheidene rechthoekige hutten.

COMMUNALE HUTTEN

Uit de schaarse en dikwijls onduidelijke berichten blijkt wel, dat in sommige dorpen de Trio's bij elkaar sliepen, dat er in één hut meerdere haardvuren waren, maar het is niet zeker, dat zij in één communale hut woonden, zoals de Wai Wai dit deden (FARABEE, p. 154-155, 158, 164-165; GUPPY, p. 53, 55, 119-121, 159; FOCK p. 11, 75-77, 195-207). Misschien kwam dit wel voor in hele kleine dorpen.

Het is mogelijk dat het systeem van meerdere woonhutten in één dorp enige overeenkomst vertoonde met de een- tot vier-gezinshuizen zoals DE GOEJE (1941, p. 121-122) van de Wajana's vermeldde.

Bij meerdere communale hutten in een dorp kan men toch van communale hutten spreken zoals ook FORDE (1963, p. 143) met

betrekking tot de Boro deed: "A few large settlements may consist of two or more communal houses in the same clearing . . ." Ook KOCH-GRÜNBERG (1908, p. 39) zag bij de Siusi Indianen "zwei Gemeindehäuser, die in einer Front lagen. Das eine gehörte dem jetzigen Häuptling, das andere seinem Neffen . . . und künftigen Nachfolger"

Het kenmerk van een communale hut is niet zozeer het huisvesten van alle co-residerenden, zoals bijv. bij de Wai Wai en andere Indianenstammen, maar het huisvesten van een gemeenschap bestaande uit een aantal 'independent households,' een term welke FOCK voor de Wai Wai gebruikte. Deze definitie werd recentelijk onderschreven door RIVIÈRE (1971, litt.): "Perhaps one could define a communal house as one in which a number of families (not simply an extended family) live and in which each family has their own hearth."

De onafhankelijkheid van de huishoudens in de communale hut werd door FOCK beschreven voor de Wai Wai. De familie sliep rond de familiehaard, at dikwijls binnen hun eigen familie-sectie in de hut, en had een eigen hondenrek (p. 195-197). De duidelijke scheiding tussen de familiehaarden werd nog gemarkeerd door de aparte communale haard in het midden (p. 11), waar de speciale communale maaltijden bereid werden.

De term 'familie' kan overigens in dit verband zowel een kerngezin betekenen, als wel een meer uitgebreide familie, met bloed-, aan- en toegeschreven verwanten. Zulk een 'extended family' beschouwde zichzelf als een min of meer zelfstandige eenheid.

De vele verwantschapsrelaties tussen de leden van de verschillende 'independent households' in de communale hut bij de Wai Wai relativeren wel de onafhankelijkheid van de huishoudens, maar doen deze echter niet teniet. Op het gebied van de seksuele relaties waren er ook verschillende betrekkingen tussen de bewoners van een hut, maar deze deden het huwelijk als instituut niet verdwijnen, en evenmin dus ook de (relatieve) onafhankelijkheid van het gezin (zie RIVIÈRE, 1969). Op economisch gebied, zowel productief als consumptief, waren er veel gemeenschappelijke activiteiten; zo beschreef RIVIÈRE de verdeling van vlees langs verschillende lijnen van verwantschapsrelaties. Maar ook dit deed de onafhankelijkheid van het huishouden, of de kernrelatie man-vrouw, niet verloren gaan.

Vormt FARABEE's waarneming over de zeven haardvuren reeds een duidelijk gegeven betreffende het bestaan van een communale hut bij de Trio's, ook DE GOEJE en SCHMIDT geven hiervoor aan-

wijzingen. In het geval van Sipoti, waar SCHMIDT van 14 inwoners sprak, zou men nog kunnen denken aan een extended family: twee echtparen, vijf mannen zonder vrouwen, en vijf jongens. Dat het een grote polygame familie geweest zou zijn lijkt mogelijk, maar niet waarschijnlijk. In Siglai telde hij 34 inwoners: 9 echtparen, waarvan 3 polygynisch, vijf mannen zonder vrouwen, een jongen en vijf meisjes (p. 61).

Eerder betreurde schrijver (1970, p. 306) het dat RIVIÈRE zijn analyse van verwantschapsrelaties in dorpen ten tijde van SCHMIDT's reizen beperkte tot de Sipaliwini-hoofdgroep, zodat de dorpen Sipoti en Siglai, van respectievelijk de Marapi-Anamu groep en de Sitharé – Oost Paroe groep wat dit aspect aangaat buiten zijn onderzoek vielen. Maar er is geen reden om aan te nemen, dat Rivière's analyses van de Sipaliwini-dorpen in grote lijnen niet zouden gelden voor Siglai en Sipoti. En dan kan gesteld worden, dat de inwoners van Siglai tot een aantal independent households behoord zullen hebben. En uit het feit dat allen bij elkaar sliepen, kan opgemaakt worden dat dit dorp een communale hut gebruikte. Hetzelfde kan gelden voor Apikollo, dat zo'n 30 tot 40 inwoners telde; ook hier dus een communale hut, met een eigen hut voor de hoofdman.

VAN GROTE COMMUNALE HUTTEN NAAR KLEINE HUTTEN

Nu het bestaan van communale hutten bij de Trio's in het verleden kon worden aangetoond, heeft het zin om in dit licht enkele verslagen uit het verleden te herlezen.

Indien er in de dorpen *Apikollo* in 1907, *Tcalifona* in 1914, *Sipoti* in 1941, en *Siglai* in 1942 communale hutten waren, dan is het ook waarschijnlijk, dat van de twee ronde hutten in *Langoe* in 1907 er een van de hoofdman was, en de andere een communale hut. Evenzo is het waarschijnlijk, dat er bij de vier ronde hutten in *Tcalio* in 1914 een of meer communale hutten waren.

In *Piké*, met zijn drie ronde hutten in 1941, was er één wellicht van de hoofdman, een andere wellicht een communale hut. Of de derde ronde hut een speciale feesthut was, is moeilijk te zeggen. De grote ronde hut welke SCHMIDT in *Toeholi* in aanbouw zag, was mogelijk de communale hut voor dit dorp van 30 inwoners. Of de ronde hut van *Omoelé*, met slechts 8 inwoners, twee independent households herbergde is moeilijk te zeggen. In *Nelli*, met 30 inwoners, was men bezig met het bouwen van de grote ronde hut, waarbij het om een communale hut zou kunnen gaan. In

Akakoe, met 28 inwoners, was de tweede ronde hut nog in aanbouw. Hier zou men kunnen denken aan een communale hut en een hut voor de hoofdman, of aan twee communale hutten.

Het aantal ronde hutten varieerde dus van een tot vier, in enkele gevallen had de hoofdman een eigen hut, en mogelijk waren er een of twee communale hutten. Dat een ronde hut gebruikt werd als gezinshut blijft mogelijk.

Slechts in drie gevallen noemde SCHMIDT geen ronde hutten, bij *Joeloe* (p. 15; "enkele, meestal geheel bouwvallige hutten"), *Letipö* (p. 33, "nieuw dorp"), en *Akande* (p. 33: "8 grote hutten"). Zowel *Letipö* als *Akande* waren grote dorpen, met 35 en 37 inwoners. Deze drie dorpen behoren tot de noordelijkste van het toen door de Trio's bewoonde gebied. Zouden er geen ronde hutten geweest zijn, dan zou men kunnen denken aan acculturatie-invloeden van Boslandcreolen, of Wajana's uit het noorden. Eigenaardig is dan, waarom er in *Piké*, dicht bij *Letipö* en *Akande*, wel ronde hutten waren. Ook in *Malasoeane* noemde SCHMIDT geen ronde hutten, maar dit dorp was nog nieuw, er waren pas enkele kleine kampen gebouwd (p. 42). De bouworde blijkt: eerste gewone kampen, daarna de ronde hutten.

DE GOEJE vond in 1904, in het noordelijkste Triodorp *Majoli* aan de Paloemeu, zes huizen, "uiterlijk van hetzelfde type als in de Ojanadorpen" (FRANSSEN HERDERSCHEE, p. 96).

Was de communale bewoning van een hut een traditioneel Trio-culturelement? Kwam deze bij de Trio's in dezelfde vormen voor als bij de omwonende Indianenstammen? – Was de communale bewoning van een hut gebonden aan een bepaald huttype? En – als het juist is wat de schrijver meent te kunnen opmaken uit het verslag van DE GOEJE, dat de *timákitti* de communale hut is geweest – is de *timákitti* dan verdwenen gelijk met het communale wonen? – Opmerkelijk is dat een hedendaags gebouw voor gemeenschappelijk gebruik, de kerk op *Peleloe Tepoe* (Fig. 10), een getrouwe *timákitti*-vorm kreeg, en ook dezelfde naam.

Als het communaal wonen niet een traditioneel Trio-culturelement was, dan is het mogelijk dat dit element zich zelfstandig in de Trio-cultuur evolueerde, of dat het door acculturatie een deel hiervan werd. In het laatste geval zou dienen te worden onderzocht of de geestelijke inhoud van dit element met de materiële vorm ervan (de *timákitti*) werd overgebracht. In dit verband verdient de mening van FRIKEL – dat de *timákitti*-vorm traditioneel niet tot de Trio maar tot de Saluma cultuur behoort – nadere aandacht.

Dat de Trio niet van oudsher de communale hut gekend zou hebben, is niet uitgesloten. In de veertiger jaren was reeds bekend dat de Akoerio's (Wayakule's, Wayarikure's, Triometesem, Wama, enz.) in kampjes woonden en niet in communale hutten (DE GOEJE 1943, p. 348, 356), hetgeen in 1968 bij de herontdekking van deze kleine stam bevestigd werd (zie GEIJSKES 1970, p. 274). Het zou – naar analogie van de Akoerio's – mogelijk geweest kunnen zijn, dat de Trio's vroeger ook gezinshutten bewoonden, later overgingen tot communale hutten, en in het midden van deze eeuw weer gezinshutten gingen bewonen.

Het antwoord op de vraag: Hoe verdwenen de communale hutten? – moet waarschijnlijk in deze eeuw gezocht worden. DE GOEJE zag dorpen met gezinshutten en communale hutten. Uit SCHMIDT's berichten blijkt alleen dat er in het begin van de veertiger jaren communale woonvormen bestonden. De veranderingen daarna moeten zó sterk geweest zijn, dat FRIKEL, tien jaar later, geen melding meer maakte van communale hutten, en dat RIVIÈRE (1969, p. 128), in het begin der zestiger jaren kon schrijven: "The Trio . . . have never lived in large communal houses, although it is possible that they once dwelt in larger houses than they do now." Deze conclusie is echter waarschijnlijk beïnvloed door zijn toenmalige definitie van een communale hut, die enigszins afwijkt van de hiervoor aangehaalde, welke door hem later werd onderschreven.

Volgens VAN MAZIJK (1970, p. 2) waren er, eind 1969, in de dorpen Alalaparoe en Peleloe Tepoe nog bijna honderd Trio's die geboren waren tussen 1911 en 1930, en die in de jaren veertig dus volwassenen waren. Waarschijnlijk kunnen zij een belangrijke bijdrage leveren voor het opvullen van leemten in onze kennis van hun wooncultuur.

LITERATUUR

BAKHUIS, L. A., 1908. De 5de wetenschappelijke expeditie naar het binnenland van Suriname. Met reisverslagen I–IV, van den Luit. ter zee 2^e kl. C. H. DE GOEJE. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* (2) 25, p. 94–112.

Bos, G., 1967. *Sociologische notities over de Trio-Indianen*. Mariënborg, Suriname, 27 pp. typescript.

Fig. 1. Trio's. – Ronde hut op palen, timákitti; 1907, in Apikollo (DE GOEJE 1908, fig. 25).

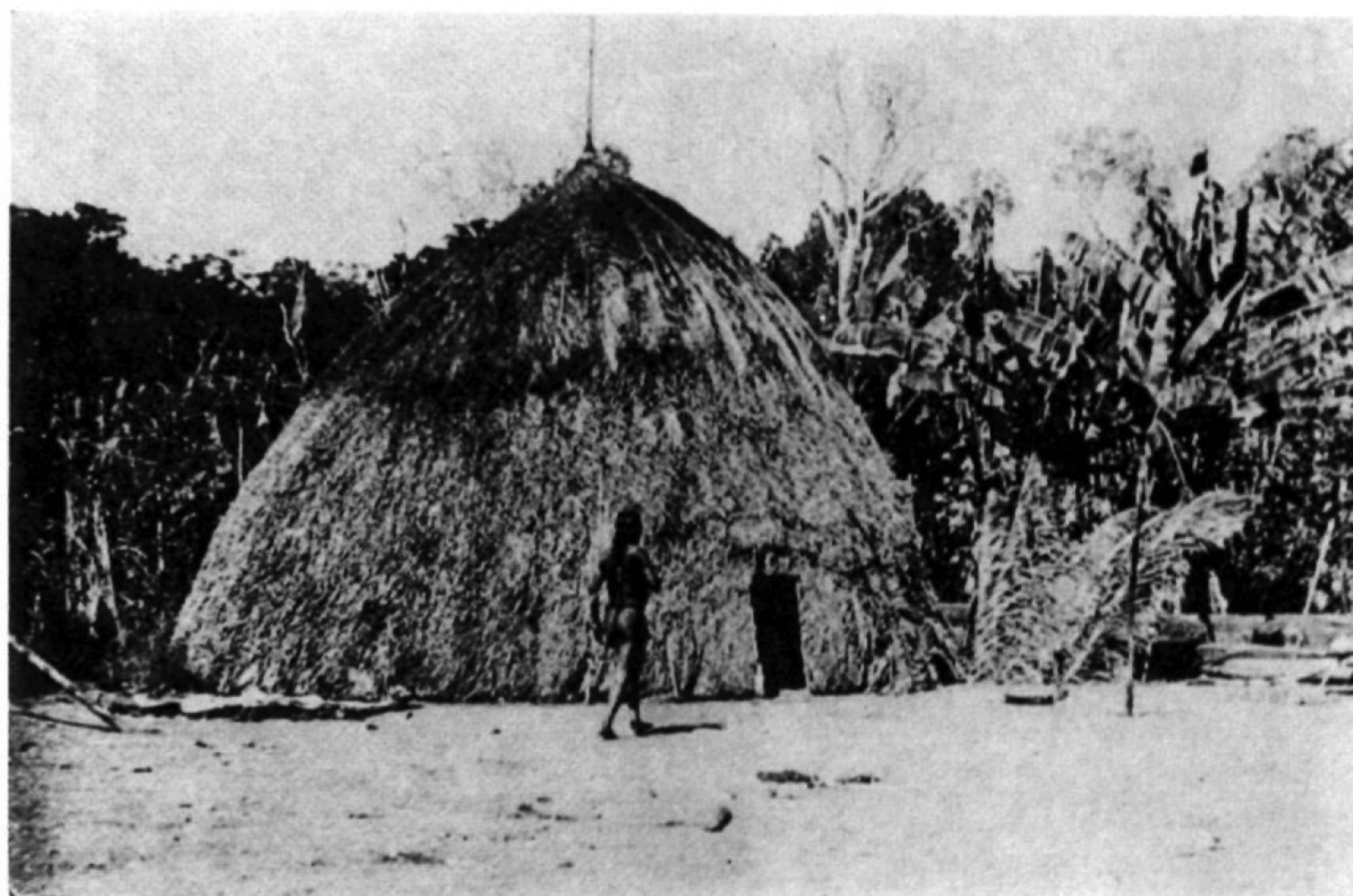

Fig. 2 Trio's. – Ronde hut met dak tot op de grond, moeineu; 1907, in Apikollo (DE GOEJE 1910, fig. 3).

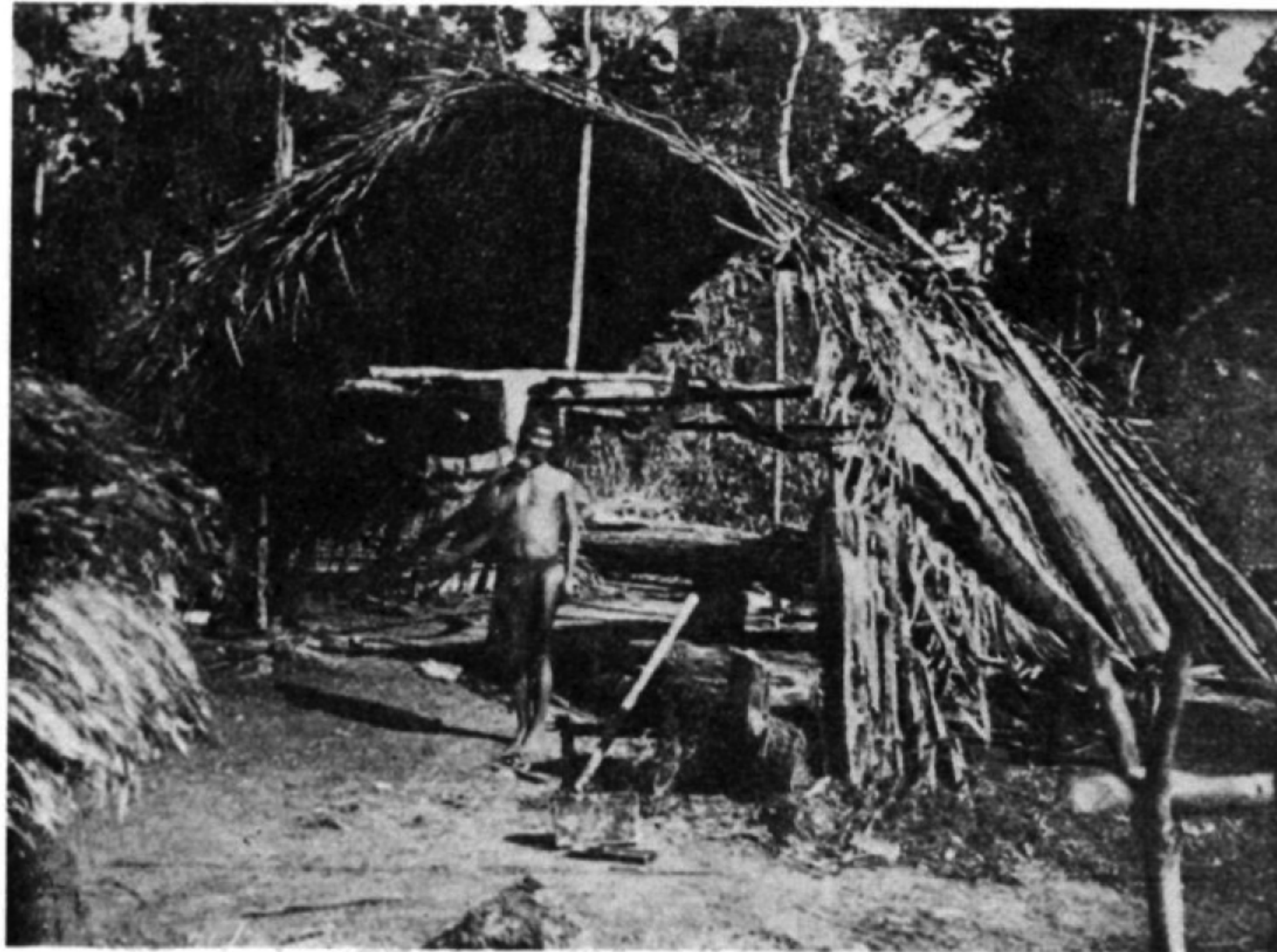

Fig. 3. Trio's. – Rechthoekige hut zonder wanden, open afdaktype lijkt op *tilaka*; 1904, in Majoli (DE GOEJE 1906, fig. 3; FRANSSEN HERDERSCHEE 1905, p. 938).

Fig. 4. Trio's. – Ronde hut van bijenkorftype, zonder wanden, met dak tot dicht bij de grond; 1908, in Langóe (DE GOEJE 1908, fig. 20).

Fig. 5. Trio's. – Verschillende typen hutten; 1963/64, in Alalaparoe (RIVIÈRE 1969, pl. 7a).

Fig. 6. Trio's. – Ronde hutten van het Wai Wai-type; 1963/64, in Alalaparoe (RIVIÈRE 1969, pl. 7b).

Fig. 7. Wajana's. – *Monta* en andere hutten; 1904, in Intelewa (FRANSSEN HERDERSCHEE 1905, p. 898).

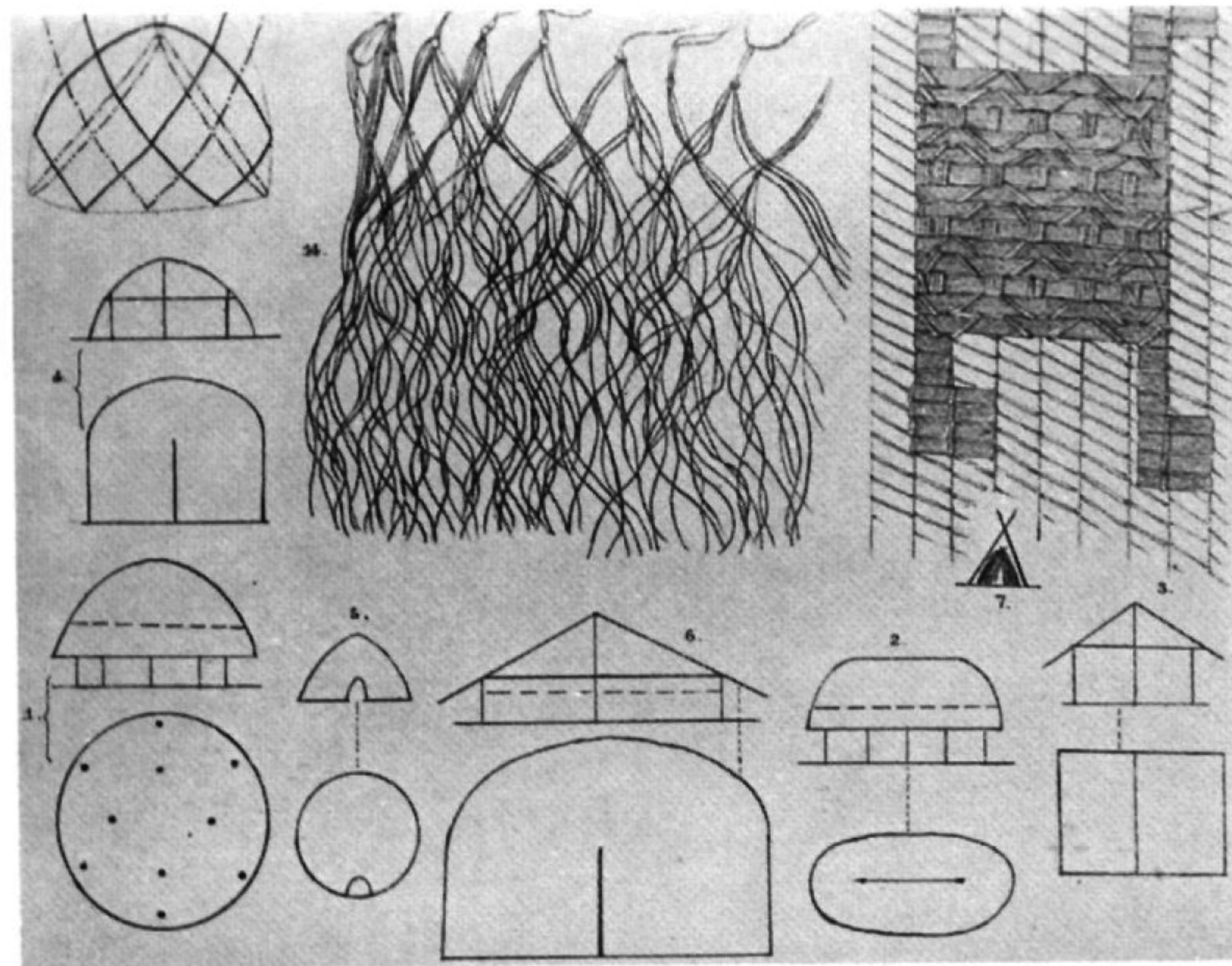

Fig. 8. Trio's en Wajana's. – Wajana's: 1, *monta*; 2, *otomane*; 3, *tilaka*, ook voor de Trio's; 4, *lomonata*; 5, *maita*, ongeveer als de moineu van de Trio's; 7, kippenhok. – Trio's: 6, *tempatalakai* (DE GOEJE 1906, fig. 1-7).

Fig. 9. Wai Wai. – *Miïmo en yawarimta*; 1955, in Yakayaka. (Fock 1963, fig. 32).

Fig. 10. "Kerk op Tepoe, timakëtë of okoropakë"; foto FRED VERMEULEN, Peleloe Tepoe, 1970.

- BOS, G., 1970. [Boekbespreking] Peter Rivière, Marriage among the Trio, 1969. *N.W.I. Gids* 47, p. 304-309.
- FARABEE, WILLIAM CURTIS, 1924. *The Central Caribs*. Univ. of Pennsylvania, Phila.
- FOCK, NIELS, 1963. *Wai Wai. Religion and society of an Amazonian tribe*. Copenhagen, 316 pp.
- FORDE, C. DARYLL, 1963. *Habitat, economy and society*. London/New York, 500 pp.
- FRANSSEN HERDERSCHEE, A., 1905. Verslag van de Tapanahonie-expeditie. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* (2) 22, p. 847-985 (met bijlagen-1032).
- FRIKEL, PROTASIO, 1957. Zur linguistisch-ethnologischen Gliederung der Indianerstämme von Nord Pará (Brasilien) und den anliegenden Gebieten. *Anthropos* 52, p. 509-563.
- FRIKEL, PROTASIO, 1961. Fases culturais e aculturação intertribal no Tumucumaque (1). *Boletim do Museu Paraense Emilio Goeldi, Antropologia* 16, 18 pp.
- FRIKEL, PROTASIO, 1964. Das Problem der Pianakotó-Tiriyó. *Völkerkündl. Abhandl.* Hanover 1, p. 97-104.
- GEIJSKES, D. C., 1957. *Met de Oajana's op stap*. - Uit *Vox Guyanae* 2, p. 193-300; eerste uitgave: 1942, Dep. Landbouwproefstation Suriname.
- GEIJSKES, D. C., 1970. Documentary information about the Surinam Wama or Akurio Indians. *N.W.I. Gids* 47, p. 260-285.
- GOEJE, C. H. DE, 1906. *Bijdrage tot de ethnographie der Surinaamsche Indianen*. Intern. Archiv Ethnographie 17, Suppl., 117 pp.
- GOEJE, C. H. DE, 1908. Verslag der Toemoekhoemak-expeditie (Tumucumac-expeditie). *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* (2) 25, p. 943-1169.
- GOEJE, C. H. DE, 1910. Beiträge zur Völkerkunde von Surinam. *Intern. Archiv Ethnographie* 19, p. 1-34.
- GOEJE, C. H. DE, 1941. De Oajana-Indianen. *Bijdr. Taal Land Volkenk.* 100, p. 72-125.
- GOEJE, C. H. DE, 1943. Neolithische Indianen in Suriname. *Tijdschr. Ned. Aardr. Gen.* (2) 60, p. 334-374.
- GUPPY, NICHOLAS, 1958. *Wai Wai. Through the forest north of the Amazon*. Penguin Books, London, 366 pp.
- KOCH-GRÜNBERG, THEODOR, 1908. Das Haus bei den Indianern Nordwestbrasiens. *Archiv Antrop.* 7, p. 37-50.
- MAZIJK, J. VAN, 1970. *Het werk onder de Trio's en Wajama's van de Stichting Medische Zending voor Suriname in het tweede halfjaar van 1969*. Paramaribo, 3 pp.

RIVIÈRE, PETER, 1969. *Marriage among the Trio. A principle of social organisation*. Oxford, 353 pp.

SCHMIDT, LODEWIJK, 1942. *Verslag van drie reizen naar de Bovenlandsche Indianen*. Bewerkt door GEROLD STAHEL. Bulletin Landbouwproefstation Sur. 58, 63 pp.

SCHOMBURGK, ROBERT, H., 1845. Journal of an Expedition from Pirara to the Upper Corentyne, and from thence to Demerara. *Journal R. Geogr. Soc.* 15, p. 1-104 (kaart tegenover p. 184).

F. C. BUBBERMAN

DE BOSBRANDEN VAN 1964 IN SURINAME

Door het uitgesproken karakter van de grote droge tijd van het jaar 1963, die reeds in september krachtig inzette, en door het wegvallen van de daarop volgende kleine regentijd, werd Suriname in het begin van 1964 getroffen door een uitzonderlijke droogte, die pas op 22 mei eindigde. Het spreekt welhaast vanzelf, dat brand dan ook niet kòn uitblijven.

Hoewel de bosbranden van 1964 zeker niet de eerste zijn in de Surinaamse geschiedenis, moet toch worden geconstateerd, dat, ook al door het ontbreken van cijfers, over het algemeen weinig begrip bestaat voor de ernst van de situatie. Daarom lijkt het dienstig in het onderstaande nader in te gaan op oorzaak en gevolg van dit verschijnsel, speciaal aan de hand van de gegevens die werden verkregen uit een opname van het in 1964 verbrande areaal. Voor het eerst namelijk werd toen gebruik gemaakt van een luchtverkenning, direct na de brand.

HET SURINAAMSE LANDSCHAP

Men kan, sterk vereenvoudigd, Suriname verdeeld denken in twee duidelijk gescheiden landschapsgroepen:

1. *Het eigenlijke binnenland*, bestaande uit het Guyana-schild en de aangrenzende dekzanden. – Het betreft zwak geaccidenteerd tot bergachtig terrein, dat goed gedraineerd is door vele N.-Z. verlopende rivieren en krekens. Men treft er voornamelijk een gesloten boomvegetatie, het hoogbos, aan op leemhoudende gronden. Op de sterk doorlatende zandgronden in de noordelijke periferie maakt deze vegetatie plaats voor min of meer aaneengesloten, schaars begroeide tot open vlakten, de savanne's.

2. *Het kustgebied*, bestaande uit sedimenten. – Het terrein is

vlak en merendeels slecht gedraineerd. Het stagnerende water beïnvloedt in zeer sterke mate de vegetatie, welke hoofdzakelijk bestaat uit periodiek geïnundeerd moerasbos en permanent onder water staand zwampbos afgewisseld door open kruidenzwampen. De slecht doorlatende kleibodem is plaatselijk bedekt met een verschillend dikke laag veen, *pegasse*.

Dit kustgebied kan op zichzelf, ook weer vereenvoudigd, onderscheiden worden in twee landschappen:

1. *De oude kustvlakte*, bestaande uit een landschap dat gedurende het Pleistoceen gevormd is in een periode van afwisselend mariene transgressie en erosie, overeenkomend met de Interglaciale en Glaciale perioden. – Men vindt platte, onregelmatig gevormde iets hogere schollen met een stoffig-kleiïge tot fijnzandige bodem, afgewisseld door lagere met klei en veen opgevulde geulen. De schollen en oude zandritsen dragen, voor zover redelijk goed gedraineerd, een bosvegetatie, die het hoogbos van het binnenland benadert. In de voormalige met organisch materiaal opgevulde erosiegeulen bestaat de begroeiing hoofdzakelijk uit opgaand moerasbos, waarin zich waardevolle houtsoorten als Baboen (*Virola surinamensis*) kunnen bevinden. Omdat deze houtsoorten wortelen in de pegasselaag, die bij sterke uitdroging zeer brandgevaarlijk wordt, is de eventuele brandschade in deze gebieden, zoals later zal blijken, dan ook het grootst. In het algemeen varieert de waterdiepte in deze moerasbossen tussen 0,50 m en 0,75 m.

2. *De jonge kustvlakte*, van Holocene ouderdom, waaraan nog steeds door de natuur wordt gebouwd. – Dit gebied bestaat uit vlak terrein, overwegend in beslaggenomen door min of meer uitgestrekte zwampen, die merendeels open zijn met verspreide arealen laag bos. Vooral in de oostelijke helft van het land vindt men in dit lage gebied, waar de diepte van het water soms meer dan 1 m bedraagt, langgerekte O.-W. gerichte, goed gedraineerde met opgaand bos bedekte hogere zand- en schelpritsen, die in breedte variëren van enkele tot enige honderden meters. Dit zijn de overblijfselen van stranden en strandwallen, door de zee langs voormalige kustlijnen afgezet.

Dit kustgebied nu heeft door zijn ligging en relatieve vruchtbaarheid al vroeg de belangstelling van de koloniserende mens gekregen. In dit areaal zijn van oudsher de handels-, bestuurs- en woonkernen gesticht en zijn kunstwerken aangelegd. Hier werd en wordt van oudsher de landbouw bedreven, vroeger de extensieve plantage-landbouw, thans de intensieve klein-land-

bouw. En dit gebied is dan ook steeds zeer kwetsbaar geweest voor brand.

HET BOSBRANDGEVAAR

Het spreekt vanzelf, dat de hevigheid van een bosbrand, dus ook de schade, wordt bepaald door de potentiële hoeveelheid brandbaar materiaal. In de meeste gevallen, zeker in Suriname waar de bomen zelf weinig brandbaar zijn, betreft dit het op de grond liggende geaccumuleerde organische materiaal, dat voornamelijk uit bladafval is ontstaan. In gevallen waar, door stagnatie van het water, de vertering en omzetting van het organisch materiaal onder zuurstofarme omstandigheden moet geschieden, zoals in de moeras- en zwampbossen van de kustvlakte, kan de laag organische stof – de pegasselaag – een aanzienlijke dikte bereiken, soms tot 2 m en meer.

De brandbaarheid van dit organisch materiaal wordt bepaald door verschillende factoren, waarvan kunnen worden genoemd: *Het klimaat*, regenval, temperatuur (zonneshijns en wind. – Het is duidelijk, dat sterke zonneshijns, vanzelf gepaard aan weinig regenval, sterk uitdrogend werkt, hetgeen door sterke wind nog kan worden versterkt.

De bodem. – Het spreekt ook vanzelf, dat sterk doorlatende gronden sneller water verliezen en dat zodoende de daarop voorkomende vegetatie gevoeliger is voor brand.

De vegetatie. – Behalve als leverancier van het organisch materiaal is de vegetatie ook als zodanig van invloed. Immers een boomvegetatie biedt een betere bescherming tegen uitdroging dan een grasbegroeiing, en een open bosbegroeiing laat gemakkelijker zon en wind doordringen dan een gesloten bos.

Werkelijk bosbrandgevaar ontstaat wanneer alle uitdrogende factoren met elkaar samenwerken, hetgeen in Suriname slechts in enkele gevallen voorkomt, en wel:

1. *In savannegebieden.* – De slecht waterhoudende gronden en de open begroeiing geven in de droge tijd snel aanleiding tot brand. Illustratief is hetgeen VAN LYNDEN in 1939 schreef over de Sipaliwinisavanne: "Eenige dagen na intree in de savanne ontstaat er brand tengevolge van onvoorzichtigheid van de arbeiders en nadien is het vuur niet meer te stuiten en brandt de savanne twee maanden lang." Vuur is in elk geval de voornaamste oorzaak van voortbestaan en uitbreiding der open savannes. De

economische schade in de schaars begroeide savannes is niet groot, enerzijds door het ontbreken van waardevolle bomen en anderzijds door het snelle uitdoven van het vuur in het omringende hoogbos. In dit verband kan worden gewezen op de opmerkelijke stabiliteit van de brandranden tussen de open savannes en het opgaande bos, iets wat Dr. J. P. SCHULZ ook opmerkte tijdens de Sipaliwini-expeditie 1968.

2. *In moerasgebieden.* – Bij langdurige droogte bestaat de mogelijkheid dat de pegasselaag geheel uitdroogt en de paradoxale toestand wordt bereikt, dat een normaal als waterrijk bekend staande vegetatie zeer brandgevoelig wordt. Uit het voorgaande is duidelijk, dat dit toch logischer is dan het eerst lijkt, omdat juist deze vegetatie door de ophoping van het organische materiaal als het ware zijn eigen brandgevaar opbouwt. Betreft het een opgaand bos, dan verliezen bij brand de zelf onbrandbare bomen hun steun en vallen om, omdat de veenlaag waarin zij wortelen verdwijnt. Deze veenbranden, eenmaal ontstaan, zijn zeer hardnekkig. Door het wegvallen van de voedingsbodem wordt een hernieuwde boombegroeiing voor lange tijd onmogelijk, juist ook als het water weer is teruggekeerd. Het gebied is daarmee weer teruggebracht tot het begin van de successie, waaruit de vroegere boombegroeiing voortkwam, welke successie dan weer in de zeer langdurende eerste ontwikkelingsfase blijft. De bosbouwkundig-economische schade is in dit geval veel groter, niet alleen direct vanwege het verlies van waardevolle bomen, maar ook indirect door de langdurige transformatie op grote schaal van opgaand bos in een open vlakte.

Overigens is 'het bos' in Suriname weinig brandbaar omdat in de meeste gevallen de genoemde factoren klimaat, bodem en vegetatie in ongunstige combinatie samengaan. De laag bladafval in het hoogbos is dun, het bos zelf met de vele kroonetages is zeer schaduwrijk en de betreffende gronden houden het water vast. Het beste wordt dit geïllustreerd door de relatief geringe schade welke in het omringende bos werd en wordt veroorzaakt bij de aanleg van landbouwgrondjes door de bevolking in het binnenland, juist in de droge tijd. Luchtfoto's tonen duidelijk de scherpe begrenzingen tussen door middel van vuur schoongemaakte kostgrondjes en het onaangetaste omringende bos aan (Pl. 6a).

DE MENSELIJKE INVLOED

Als gezegd zijn de factoren, die buiten de mens het meeste bijdragen tot eventueel brandgevaar: de neerslag, of liever het ontbreken daarvan en de temperatuur.

De regencijfers van de meeste stations in het Surinaamse kustgebied, uitgezonderd een smalle strook langs de zeekust, wijzen op een Tropisch Regenbos-klimaat volgens de indeling van Köppen. De gemiddelde jaarlijkse neerslag komt niet boven 2400 mm en de droogste maand toont op de meeste stations een regenval van niet minder dan 60 mm. Echter, het is aangetoond dat gemiddelde klimaatcijfers geen juist uitgangspunt vormen, omdat bepaalde extremen, die juist voor de beoordeling van een uitzonderingstoestand van belang zijn, worden verdoezeld (SCHULZ 1960). Het is gebleken, dat het in het Surinaamse kustgebied toch gemiddeld 1,7 maand per jaar droog is, dat wil zeggen dat de regenval in die periode kleiner is dan 60 mm, waarbij zeker kan worden aangenomen dat de verdamping de neerslag ruim overtreft.

Wat de temperatuur betreft, blijkt in het bos de luchttemperatuur reeds op 1½ m boven de grond, in tegenstelling tot de bodemtemperatuur, aan aanzienlijke dagelijkse schommelingen onderhevig te zijn, waarbij de maxima in de droge tijd kunnen oplopen tot 33°C (savannebos). Ook hier geeft dus het jaarlijks gemiddelde van 26°C een vertekend beeld. Een dergelijke overweging geldt bij de beoordeling der relatieve vochtigheid, die op 1½ m hoogte tot 40% in de droge tijd (savannebos) kan teruglopen, tegen een jaargemiddelde van 80%.

Het blijkt dus, dat het Surinaamse klimaat veel 'droger' kan zijn dan het zo bij de eerste beschouwing lijkt.

Het jaar is theoretisch verdeeld in 4 seizoenen, namelijk:

- Grote regentijd van april tot september
- Grote droge tijd van september tot december
- Kleine regentijd van december tot februari
- Kleine droge tijd van februari tot april.

In de praktijk echter wisselen de seizoenen niet zo regelmatig of zijn, afhankelijk van plaats en tijd, minder geprononceerd of vallen geheel of ten dele weg (Pl. 2). Hoewel aldus droge jaren met een groter aantal droge maanden achtereen periodiek kunnen voorkomen, wordt in de gevaarlijke gebieden in Suriname van

nature toch hoogstens de situatie van 'het kruitvat' bereikt. De lont in dat kruitvat zou ontbreken, ware het niet dat de mens zelf deze twijfelachtige rol vervult. Wanneer we de mens voor deze beschouwing buiten de 'natuur' plaatsen, en voor de in het kustgebied opererende kolonist geldt dat zeker, dan zijn de bosbranden in Suriname dus niet natuurlijk, uitsluitend anthropogeen. Het spreekt dus ook van zelf, dat juist het beter toegankelijke kustgebied, dat bovendien in extreem droge jaren door zijn aard buitengewoon kwetsbaar is, de grootste schade lijdt.

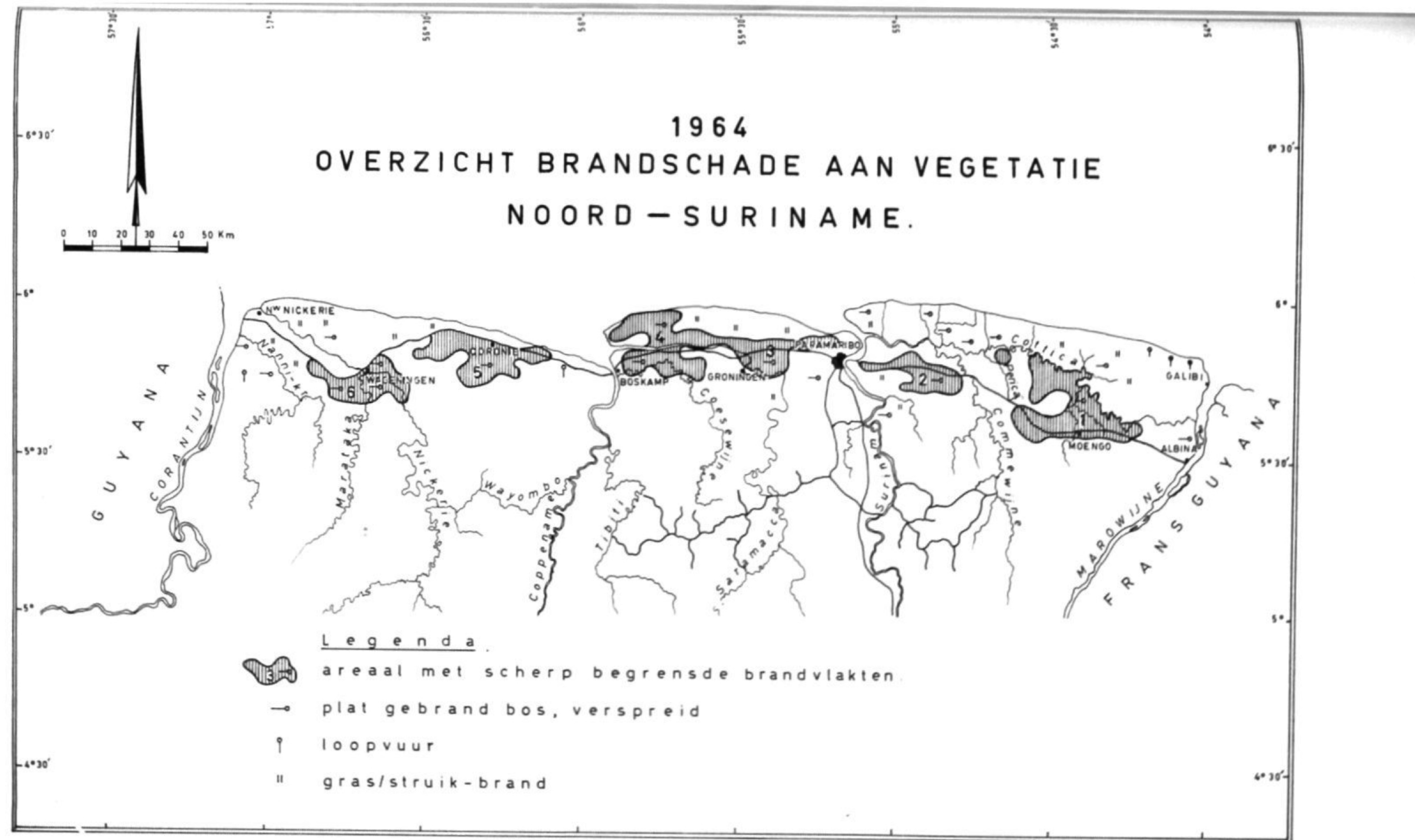
Zo was het in vroegere jaren en zo is het ook weer in 1964 geweest.

VROEGERE BOSBRANDEN

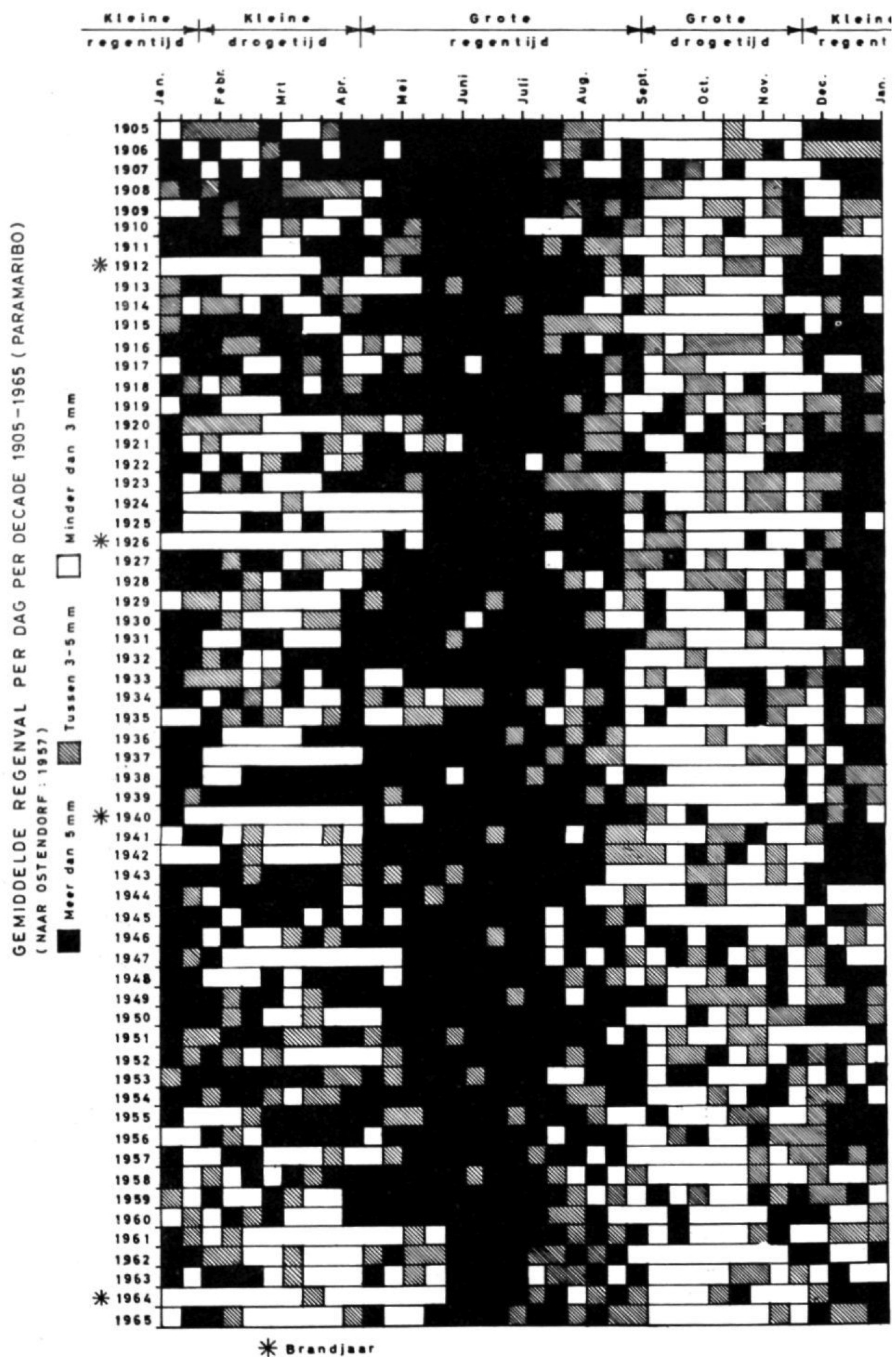
Betrouwbare gegevens over vroegere grote bosbranden in Suriname zijn niet te vinden. Wij vinden soms de jaren vermeld, we weten dat er schade is aangericht, maar oorzaak en gevolg, door het ontbreken van cijfers weinig markant, hebben mede daardoor nauwelijks aandacht gehad. Het kweken van begrip dat het bos niet alleen een actief economische, maar ook een conserverende taak heeft ten opzichte van de gemeenschap, is in het algemeen maar zeker in een pionierssamenleving als de Surinaamse, een proces van lange adem, dat eigenlijk pas recent is ingezet. Cijfers zijn slechts beschikbaar waar direct-economische belangen in het gedrang kwamen. Zo werd de schade als gevolg van de grote stadsbrand in Paramaribo (KESLER 1932) in 1821, welke overigens aan een ongeluk te wijten was, precies begroot: zestien miljoen gulden! Op een vegetatiebrand werd pas acht geslagen als die zich "tot suikerriet en kostgronden uitstreckte."

Hoe dan ook, in vroeger jaren zullen bosbranden zeker ook grote materiële schade hebben aangericht, al was het alleen omdat het veel meer dan nu, nog onontgonnen en dus houtrijke bosgebieden betrof (Pl. 6b).

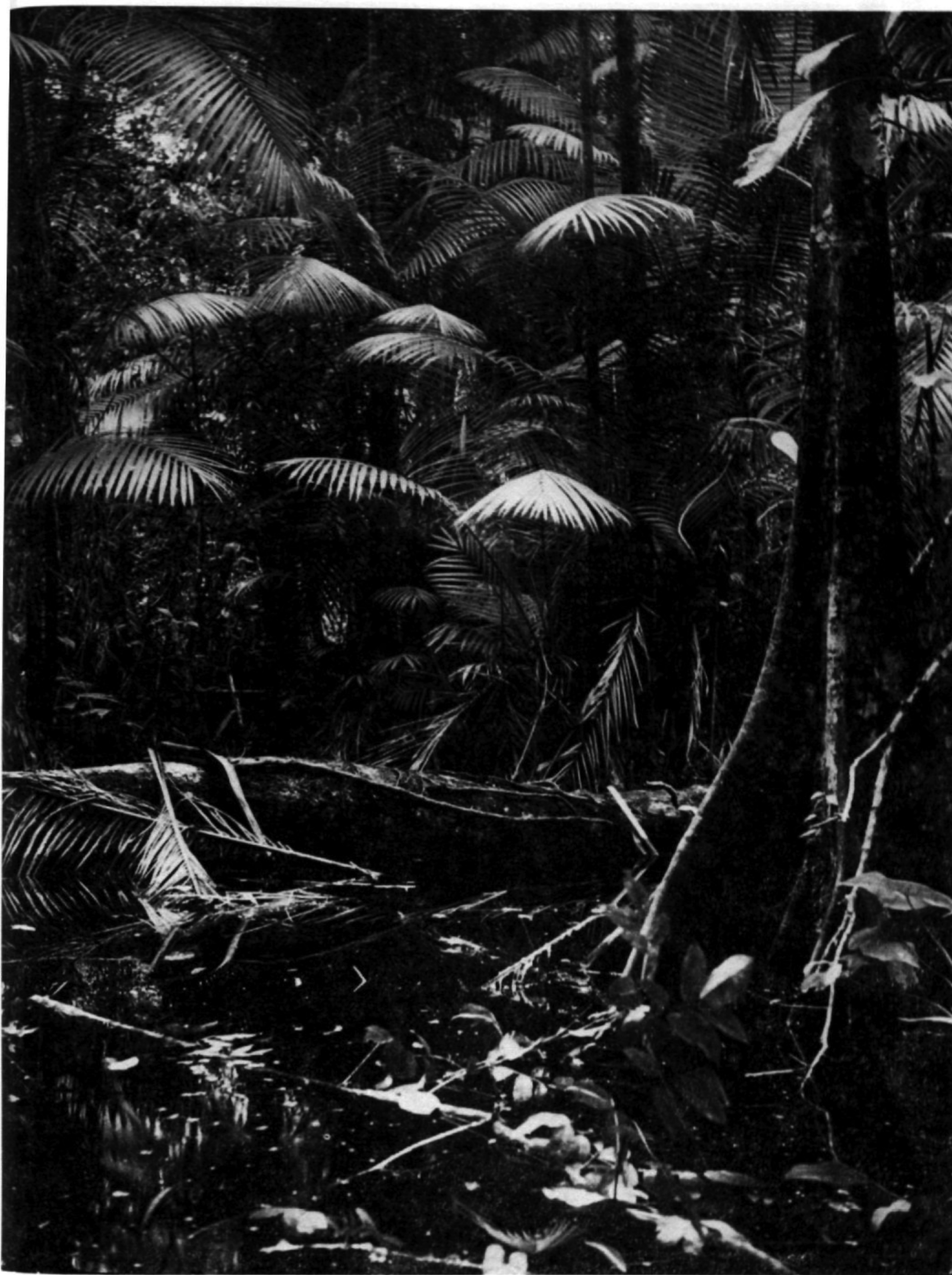
De bosbranden in de droge seizoenen van de jaren 1746, 1767 en 1797 waren in elk geval zo hevig, dat zij het geschiedenisboek hebben gehaald. Treffend zijn de woorden van WOLBERS (1861), waar hij schrijft over de hevige bosbrand van 1746: "Te Paramaribo kon men bijna geen adem halen van den dikken rookdamp; de zon vertoonde zich rood als bloed; men kon de schepen op de reede kwalijk zien", woorden, die letterlijk geschreven hadden kunnen zijn bij de grote bosbranden van meer dan tweehonderd jaren later.

PLAAT 1. – Overzicht van de brandschade aan de vegetatie in Noord-Suriname in 1964. – Er zijn zes duidelijke brandhaarden geweest: 1) Het Moengo-Perica gebied. 2) Ten zuiden van de Oost-West verbinding tussen de Commewijne en de Surinamerivier. 3) Ten noordwesten van Paramaribo en langs de rechteroever van de Saramaccarivier. 4) Langs de Oost-West verbinding tussen de Saramaccarivier en de Coesewijne-Coppename rivier. 5) Ten zuiden van de landerijen van Coronie. 6) Ten zuiden van Wageningen tussen Nickerie- en Maratakka rivier.

PLAAT 2. – Grafiek van de gemiddelde regenval per dag per decade te Paramaribo in jaren 1905-1965. – Het jaar is theoretisch verdeeld in vier seizoenen: 1) *Grote regentijd* van april tot september; 2) *Grote droge tijd* van september tot december; 3) *Kleine regentijd* van december tot april; 4) *Kleine droge tijd* van februari tot april. In de praktijk echter wisselen de seizoenen niet zo regelmatig, of zijn minder geprononceerd, of vallen geheel of ten dele weg.

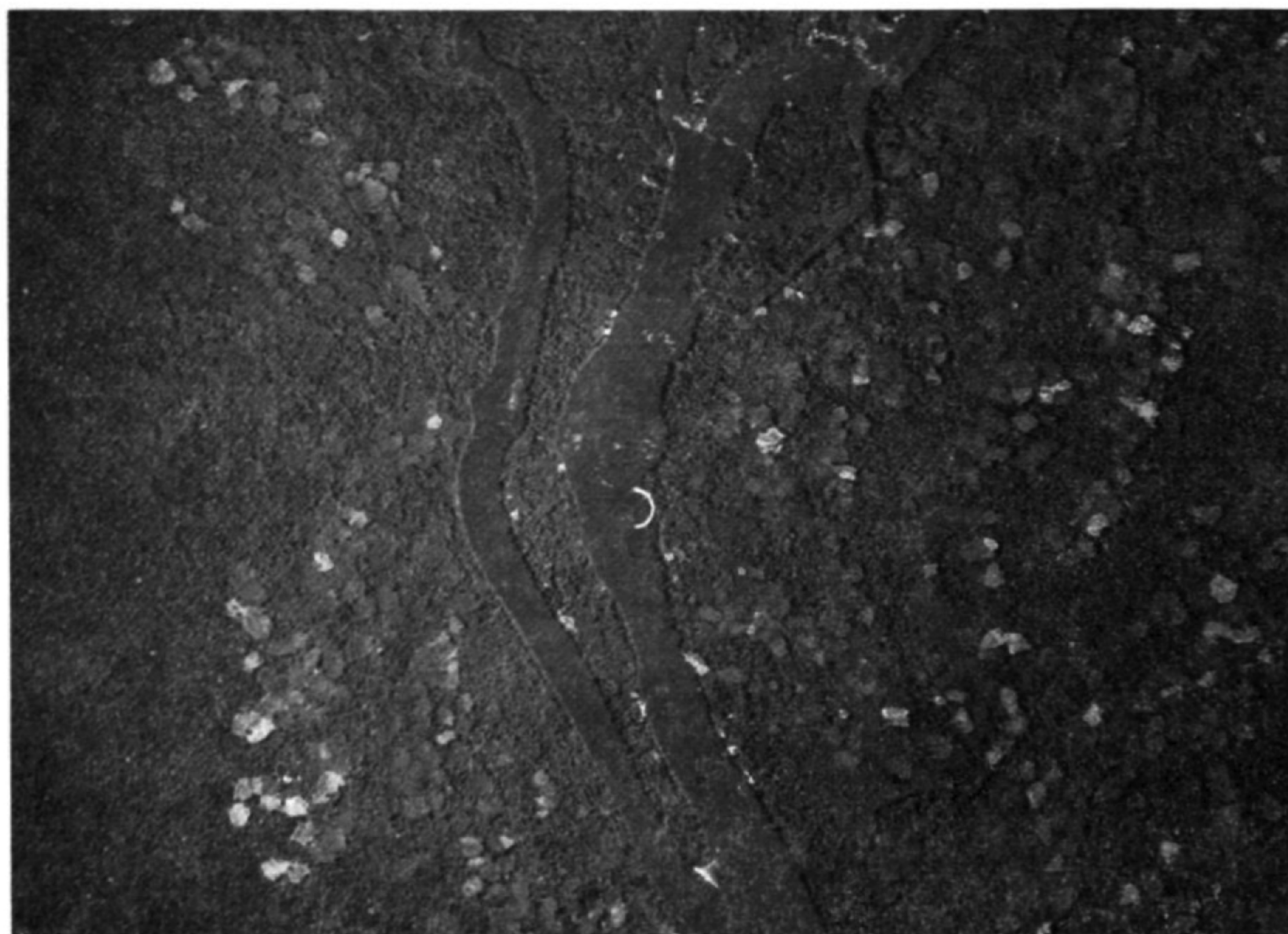
PLAAT 3. – Zwampbos. – Rechts voor: Watrabébé (*Pterocarpus officinalis*); achtergrond: Pinapalmen (*Euterpe oleracea*). [Foto dr. J. P. Schulz]

PLAAT 4. – Luchtopname (op schaal ca 1 : 1500) van een baboebos in het Perica-gebied direct na de brand. – Duidelijk is het 20 m brede vroeger opengekapte kanaal-tracee te onderscheiden door een geringere dichtheid van de kriskras door elkaar gevallen stammen.

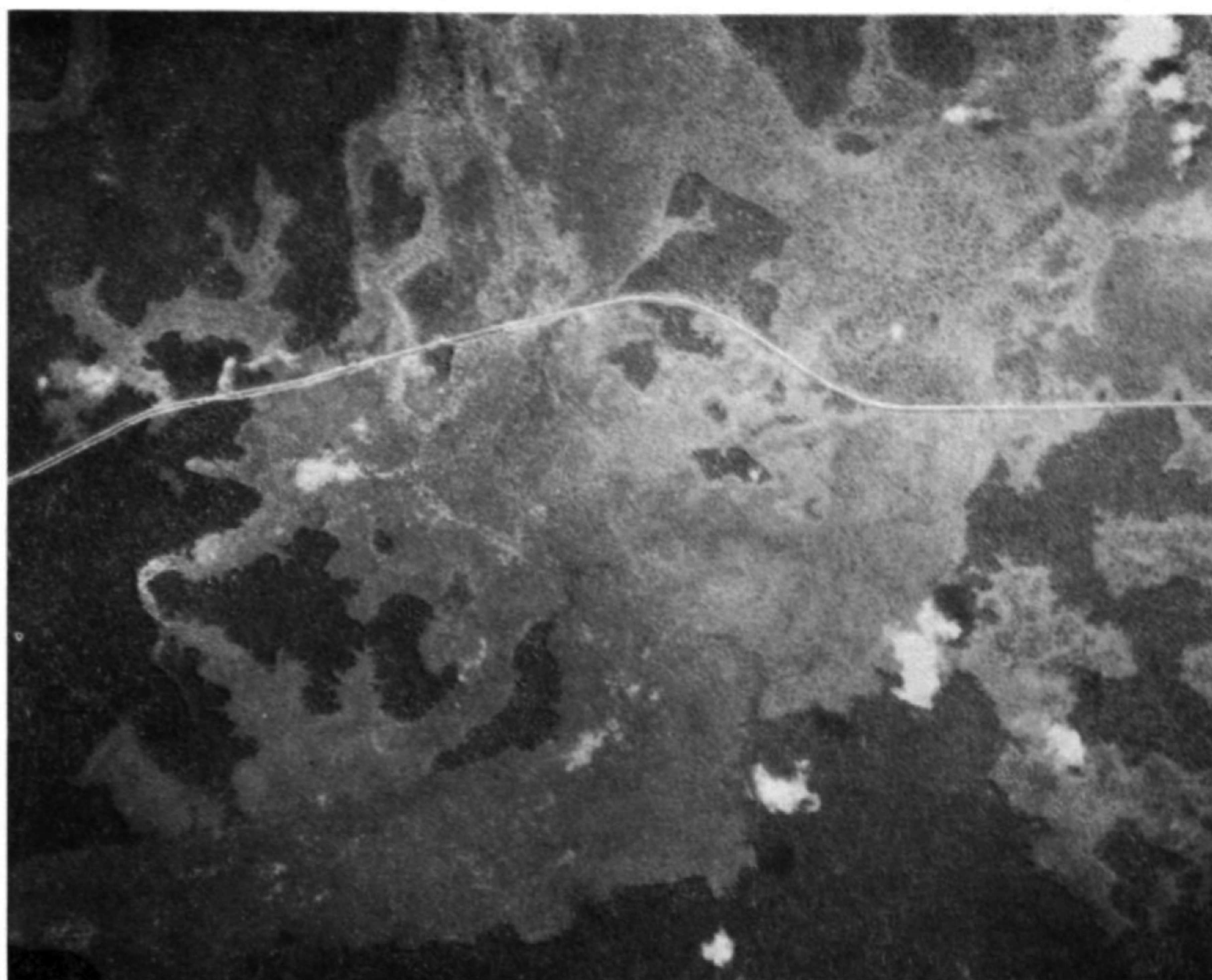
PLAAT 5. – De pegassebrand kwam ten dele tot staan tegen het water van een loodrecht op de heersende, noordoostelijke, windrichting staand ontsluitingskanaal.

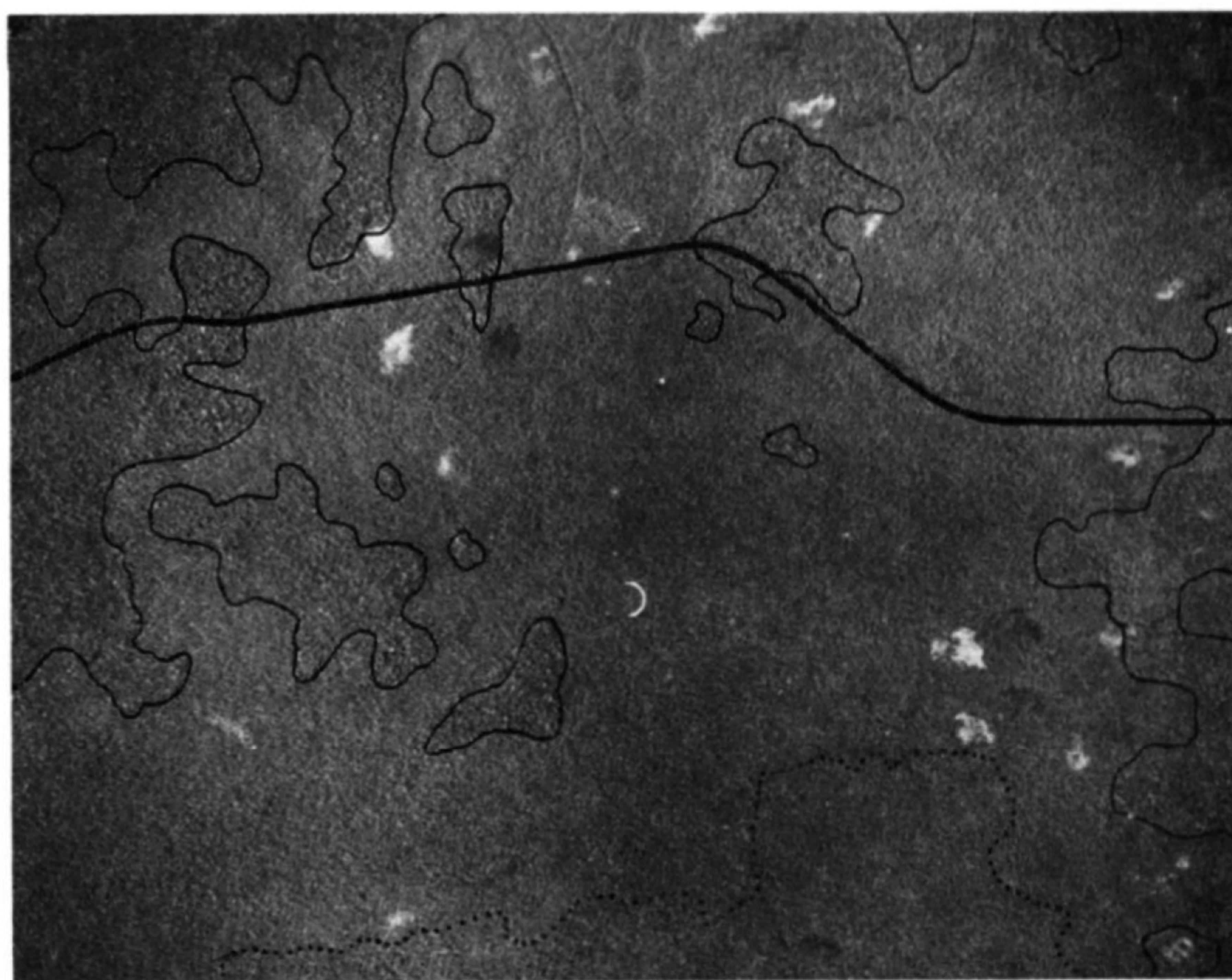
PLAAT 6a. – Luchtfoto (1 : 40.000) van een gedeelte van de Lawa, waarlangs talloze met behulp van vuur aangelegde kostgrondjes te onderscheiden zijn in het omringende hoog-drooglandbos; 1947/48. [Foto's Pl. 6-7 KLM-Aerocarto, copyright CBL, Paramaribo]

PLAAT 6b. – Luchtfoto (1 : 40.000) van het zwamp en ritsgebied ten zuiden van de weg naar Coronie bij Km 103. – Van links naar rechts de grof getekende bosvegetatie van een droge zandrits. Boven- en onderaan de lichter getekende zwampvegetatie. Boven opgaand zwampbos tussen open zwampen links en rechts. De vegetatiegrenzen zijn oude brandgrenzen.

PLAAT 7a. – Luchtfoto (ca 1 : 40.000) in het Perica-gebied, genomen in 1965, een jaar na de brand. – De lichter getinte open verbrande vlakten steken duidelijk af tegen de donkere bosresten. De witte lijn is de asfaltweg Paramaribo-Moengo ter hoogte van Km 83.

PLAAT 7b. – Luchtfoto (1 : 40.000) van hetzelfde gebied als Pl. 7a, genomen in 1947. – De dikke zwarte lijn is de latere asfaltweg. De dunne omlijning scheidt de grofgetekende hoger gelegen 'eilanden', met drasbos, van het fijner getekende uniforme natte zwampbos. De stippellijn geeft aan waar in 1964 het vuur in het zwampbos door de regens uitdoofde (zie Pl. 7a).

PLAAT 8a. – De ontsluitingskanalen werden versperd door vele omgevallen bomen, die zelf niet verbrandden.

PLAAT 8b. – Terreinbeeld in het gebied van Pl. 7a, in 1971, 7 jaren na de brand. Open landschap met resten opgaand bos.

Verder is bekend, dat in de jaren 1846, 1899, 1912, 1926 en 1940 zwamp- en moerasbossen van de kaart verdwenen. In 1926 gingen volgens mededelingen van JUNKER (1940) 'honderdduizenden hectaren' bos in vlammen op, waaronder complexen van Pos-sentrie (*Hura crepitans*) ten noorden van de hoofdstad. In 1961 nog verdwenen uitgestrekte opstanden van Mierenhout (*Triplaris surinamensis*) in het zwampgebied ten westen van Paramaribo en ten zuiden van de weg naar Boskamp van het toneel.

Een blik op de kaart leert trouwens dat de verhouding tussen de natuurlijke met bos begroeide en niet met bos begroeide terreinen in het Surinaamse kustgebied ruwweg 1 op 1 bedraagt en men kan rustig stellen, dat de factor brand daarbij een grote rol heeft gespeeld en nog speelt (GONGGRYP & BURGER 1948).

DE BOSBRANDEN VAN 1964

Normaal gesproken kan brandgevaar steeds worden verwacht tegen het einde van de grote droge tijd. De daaropvolgende kleine regentijd kan echter spoedig weer overgaan in een sterk geprononceerde (kleine) droge tijd en dan is het brandgevaar acuut.

Zo'n jaar was 1964, toen juist het kwetsbare kustgebied vrijwel werd 'drooggelegd', van september 1963 tot mei 1964. In die periode ging verspreid over het gehele kustgebied een areaal van 500.000 ha vegetatie, bestaande uit bos (ca 10%), zwamp en savanne in vlammen op, waarbij de grootste intensiteit pas werd bereikt na maart 1964. De rookontwikkeling, vooral als gevolg van de uitgestrekte gras- en zwampbranden in het noord-oostelijke kustgebied, verminderde het zicht niet alleen in Paramaribo, waar de koperen zon op het midden van de dag slechts met moeite kon doordringen, maar ook tot ver in het achterland (Rapport Meteoriedienst 1964). De als een deken in rivier- en kreekdalen hangende rook tot meer dan 50 km van de kust hinderde zelfs het vliegverkeer op het vliegveld Zanderij.

Een regenval op 22 mei van 120 mm (Paramaribo) maakte tenslotte een eind aan de vegetatiebranden, en zodra het zicht was opgeklaard werden vier verkenningsvluchten uitgevoerd boven het gehele Surinaamse kustgebied teneinde een directe indruk te verkrijgen van de omvang van het geteisterde areaal. De verkregen gegevens werden op een overzichtskaart (Pl. 1) verzameld.

OMVANG VAN DE BRAND

Er zijn 6 duidelijke brandhaarden geweest:

1. Het Moengo-Perica gebied.
2. Het gebied ten zuiden van de Oost-West verbinding tussen de Commewijne (Potribo) en de Surinamerivier (Meerzorg).
3. Het gebied ten noordwesten van Paramaribo en langs de rechteroever van de Saramaccarivier.
4. Het gebied langs de Oost-West verbinding tussen de Saramaccarivier (Uitkijk) en de Coesewijne-Coppenamerivier (Boskamp).
5. Het gebied ten zuiden van de landerijen van Coronie (Totness).
6. Het gebied ten zuiden van Wageningen tussen Nickerie- en Maratakkarivier.

In deze gebieden waren de min of meer aaneengesloten scherp begrensde brandvlakten duidelijk te onderscheiden. Daarbuiten echter werden nog grote arealen door loopvuren, ofschoon oppervlakkig, aangetast, doch de omvang daarvan kon door het ontbreken van duidelijke grenzen slechts worden geschat.

Hoewel ook ditmaal de brand grotendeels woedde in de open vegetatie van zwampen en savannen, gingen eveneens belangrijke zwamp- en moerasbos-arealen, vooral in het Moengo-Pericagebied, verloren. De dikke uitgedroogde pegasse-lagen in deze bossen gaven overvloedig voedsel aan het vuur. Door gebrek aan steun vielen de bomen kriskras door elkaar (Pl. 4).

SCHADE

Een schadeberekening aan staand hout heeft pas zin, wanneer dit hout bereikbaar is voor de exploitatie. En juist het areaal baboebos in het Pericagebied, dat door een systeem van ontsluitingskanalen voor de exploitatie gereed lag, werd het zwaarst getroffen. Een gebied van ca 10.000 ha met een totale baboenhout-voorraad van ca 25.000 m³ ging geheel verloren, hoewel met alle middelen getracht werd zoveel mogelijk omgevallen, maar niet of nauwelijks verbrande, bomen nog te oogsten. Bij een toenmalige marktwaarde te Paramaribo van Sf 20/m³ betekende dit een direct economisch verlies van Sf 500.000, exclusief het verminderde rendement der investeringen voor de kanaalaanleg, exclusief de schade aan infrastructurele werken en

exclusief het verlies aan toegevoegde waarde en deviezen door het niet kunnen verwerken van het hout tot triplex (WASSINK 1964). Daar elders in het land ook schade van geringer omvang, werd geleden aan enkele bereikbare bossen van Mierenhout en Krapa (*Carapa guianensis*) alsmede aan particuliere eigendommen, kan het bovenstaande cijfer zeker als een uiterste minimum worden beschouwd.

Veel ernstiger dan de schade van het ogenblik is echter de schade op lange termijn, die aan dit gebied is toegebracht. De soms 2 meter dikke laag pegasse, het in eeuwen verzamelde organisch materiaal waarin het bos steun en voeding vond, verbrandde geheel, daarmede een vrijwel blijvende ontbossing veroorzakend. Met de terugkeer van het water zouden immers op deze plaatsen diepe open moerassen ontstaan, waarin voorlopig geen baboenbos, een ver gevorderd stadium van een uiterst langzaam verlopend verlandingsproces, wortel zou schieten.

OORZAAK EN GEVOLG

De kaart toont duidelijk dat het vuur het zwaarst heeft gewoed rondom de woonkernen in het kustgebied. De oorzaak ligt dan ook voor de hand. De mens!

Het vuur diende om kostgronden schoon te branden, de wegbermen te onderhouden of tot het roken van jagersbuit. Vooral langs de wegen met hun droge bermen bleek het vuur over grote afstanden te hebben kunnen voortwoekeren. In het door afvoerkanaalen ontsloten Perica-zwampbos bleken de kanalen bij de sterk doorstaande N.O.-passaat als ware schoorstenen te hebben gefungeerd. De tussen de zwampboscomplexen gelegen relatief minder brandbare op hogere grond gelegen bossen hebben het loopvuur in de droge ondergroei toch ook niet kunnen stuiten, al bleven de bomen zelf wel overeind staan.

Zo ontstonden de open kruiden- en struikzwampen, afgewisseld door opgaand bos, die thans het landschapsbeeld langs de weg van Paramaribo naar Moengo beheersen (Pl. 8b).

BESTRIJDINGSMAATREGELEN

Het is te begrijpen, dat in een uitgestrekt, slechts extensief controleerbaar land als Suriname een effectieve bosbrandbe-

scherming geen eenvoudige zaak is. Wel zijn in het verleden wettelijke bepalingen geschapen, met name in het Wetboek van Strafrecht (Art. 208/498) en in de Politiestrafverordening van 1942 (GB 1942 no. 152 art. 47), die het omgaan met vuur in het openbaar regelen en veronachtzaming van de regels strafbaar stellen; het is duidelijk dat dit toch een min of meer theoretische kwestie blijft, omdat de eventuele dader van een grote bosbrand nu eenmaal niet of nauwelijks is te achterhalen.

Daarom werd reeds in het rapport van de 'Werkgroep, ingesteld bij beschikking van de Minister van Opbouw dd. 27 juni 1961' inzake het bosbrandprobleem aan de orde gesteld, dat er in feite slechts één oplossing is. Dat is een *voortdurende op de praktijk afgestemde voorlichting* via alle beschikbare openbare media, gekoppeld aan een verhoogde waakzaamheid der uitvoerende diensten, als Districtsbestuur, Luchtvaartdienst, Landsbosbeheer en Politie, in de *kritieke perioden* en op de bedreigde plaatsen.

Evenals in vele andere landen zal dus een verhoogde waarschuwingsactiviteit op gang moeten komen, wanneer de regen cijfers daartoe aanleiding geven. Het verleden heeft geleerd, dat er wel iets te zeggen is omtrent het optreden van deze kritieke perioden.

Het systeem volgend van OSTENDORF, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen droge, vochtige en natte decaden (Pl. 2), geeft een overzicht van de regenval in de periode 1905-1965 aanleiding tot de volgende opmerkingen:

1. De grote regentijd ligt statistisch vast; dat wil dus zeggen dat het in de periode mei-juli altijd regent.
2. De grote droge tijd is statistisch minder duidelijk.
3. In december bestaat er weer een vaste kans op regen.
4. De kleine droge tijd in de periode februari-april is zeer wisselvallig en hier treden duidelijk grote verschillen op van nat tot zeer droog.
5. Juist de in deze periode zeer droge jaren, ook al voorafgegaan door een verminderde regenval in december, zoals de jaren 1912, 1926, 1940 en 1964, staan geboekstaafd als beruchte brandjaren.
6. Een eventueel bestaande regelmaat in het verschijnen der excessieve droogten is uit het overzicht niet duidelijk, hoewel vaak getracht is dit uit de cijfers vast te stellen (OSTENDORF 1953, KAMERLING & BROERS 1966).

Daar het dus onmogelijk is tevoren te weten hoe droog een bepaalde periode zal zijn, moet worden teruggevallen op de

werkwijze als boven vermeld: een verhoogde waakzaamheid aan de hand van de lopende regencijfers. En hierbij lijkt op grond van het bovenstaande de conclusie gewettigd, dat deze verhoogde waakzaamheid in elk geval geboden is wanneer, na een normale grote droge tijd en een verminderde regenval in december, ook de regencijfers voor januari onder het gemiddelde blijven.

Werkelijk brandgevaar zal dus in zulke gevallen moeten worden verwacht in de eerste maanden van het jaar, gedurende de kleine droge tijd, in die gebieden die door hun aard het meest kwetsbaar zijn: de open (woeste) gronden van het kustgebied.

LITERATUUR

- GONGGRYP, J. W. & BURGER HZN., D.: *Bosbouwkundige studiën over Suriname*. Publ. Fonds Landb. Exp. 32, Wageningen, 1948, 264 pp.
- Jaarverslag 1964, Dienst Landsbosbeheer*. Paramaribo, 1965.
- JUNKER, L.: Het irrigatievraagstuk in Suriname. *W.I.Gids* 22, 1940, p. 226-233.
- KAMERLING, G. E. & BROERS, H. M. A.: *Droge en natte jaren in Suriname*. Landbouwproefstation, intern rapport 63, Paramaribo, 1966. 9 pp.
- KESLER, C. K.: Na 100 jaar. Branden in Paramaribo. *W.I.Gids* 14, 1932, p. 164-174.
- LYNDEN, A. J. H. VAN: Op zoek naar Suriname's zuidgrens. *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen* (2) 56, 1939, p. 793-882.
- OSTENDORF, F. W.: Ons klimaat, 1. Droge en natte jaren. *De Surinaamse Landbouw* 1, 1953, p. 103-105.
- OSTENDORF, F. W.: Ons klimaat, 2. De kans op een droogte-jaar. *Sur. Landb.* 1, 1953, p. 291-297.
- OSTENDORF, F. W.: Ons klimaat, 8. Natte en droge perioden. *Sur. Landb.* 5, 1957, p. 168-178.
- Rapport Meteodienst* (2) 3, Paramaribo, 1964. De droogteperiode 1963/1964; 16 pp.
- Rapport van de Werkgroep ingesteld bij beschikking van de Minister van Opbouw, dd. 27 juni 1961*. Paramaribo, 1961, 11 pp.
- SCHULZ, J. P.: *Ecological studies on rain forest in northern Surinam*. Verh. Kon. Ned. Akad. Wet. (Natuurk., 2) 53, 1, 1960, 267 pp. [*Vegetation of Suriname* 2].
- WASSINK, TH. J.: *Voorlopig verslag over de vegetatiebranden in Noord-Suriname, 1e helft 1964*. Dienst Landsbosbeheer, Intern rapport, Paramaribo 1964, 4 pp.
- WOLBERS, J.: *Geschiedenis van Suriname*. Amsterdam, 1861, 849 pp. (Foto's van de schrijver, indien niet anders vermeld.)

BOEKBESPREKING

History of the Jews of the Netherlands Antilles, door ISAAC S. EMMANUEL & SUZANNE A. EMMANUEL. American Jewish Archives, No. V, Cincinnati, 1970, in twee delen, met in totaal 1165 blz. en 311 afb. op 127 platen buiten de tekst (f. 130,—).

Dertien jaren na zijn *Precious Stones of the Jews of Curaçao* verscheen EMMANUEL'S *History of the Jews of the Netherlands Antilles*, welke oorspronkelijk tezamen met het eerder genoemde werk had moeten uitkomen. Financiële problemen en meningsverschillen met de 'Parnassim' (het 'Bestuur' van de synagoge Mikvé Israel, die het werk financierde), veroorzaakten deze vertraging. Deze meningsverschillen betroffen vooral de zaken die al dan niet in het boek mochten worden vermeld, zoals voorvallen welke kwetsend zouden zijn voor de familie die ze betroffen. De auteur stelde zich op een wetenschappelijk standpunt, de Parnassim blijkbaar op een meer emotioneel. Overigens heeft ook de auteur zijn eigen opvattingen over wat wel en niet het vermelden waard is.

Dit lange uitstel gaf de schrijver de gelegenheid zijn levenswerk nog verder te perfectioneren. De *History* is de neerslag van 30 jaren moeizame arbeid van dr. EMMANUEL, die in 1936 als rabbi naar Curaçao kwam, en van zijn echtgenote SUZANNE A. EMMANUEL, wier voortijdige dood verhinderde dat zij het werk waaraan ook zij lange jaren had gewerkt, zag verschijnen. Voor deze studie gebruikten de auteurs voornamelijk veelal nog onbekend archiefmateriaal, maar ook oude kranten en werken uit privé bezit, zoals de bibliotheek van JOSEPH MENDES MONSANTO. Alle geraadpleegde stukken zijn pijnlijk nauwkeurig verantwoord; zeldzaam zijn de bladzijden, in dit meer dan 1000 pagina's tellende werk, die niet van voetnoten zijn voorzien. Hierdoor is EMMANUEL'S studie niet alleen een uitstekend overzicht van de lange geschiedenis van de belangrijkste Joodse gemeenschap op het Westelijk halfrond (de fraaie synagoge op Curaçao is de oudste in deze streken), maar ook een waardevol uitgangspunt voor verder wetenschappelijk onderzoek. Talrijke bronnen zijn op deze wijze toegankelijk gemaakt.

Desondanks laat het boek zich lezen als een roman. We lezen van het moeilijke begin in 1651, van jaren van welvaart en perioden van armoede, van conflicten met het gouvernement – waarbij niet zelden de Joden door de autoriteiten in het moederland in het gelijk werden gesteld, hetgeen blijk geeft van hun grote invloed bij het bestuur van de West-Indische

Compagnie – en van conflicten onderling, die vaak ernstige vormen aannamen. Ook van tal van anecdoten geeft het boek de historische achtergrond. Zo vindt men hier bijv. vermeld de gebeurtenissen die MARIA MIRANDA inspireerden tot haar roman *De Verwachting* (zie *NWIG* 41, 1960, p. 173–175). Ook de reden waarom men op Curaçao zelden wit geschilderde huizen vindt, wordt besproken.

Het eerste deel is gewijd aan de 'History', het tweede (p. 535–1165) bevat de 'Appendices', o.a. overzichten van de aantallen plantages in handen van de Joden, hun scheepvaartactiviteiten, lijsten van belastingbetalers, van huiseigenaren en lijsten van gesloten huwelijken met zo mogelijk het bedrag van bruidschat erbij. Wat deze laatste lijsten betreft, bevreedt het ons dat dr. EMMANUEL zich beperkte tot het vermelden van huwelijken welke in de synagoge werden gesloten, dus waarbij beide partners van Joodse huize waren, zodat men de indruk krijgt dat sommige families, die nog wel degelijk op Curaçao voortleven, in het begin van deze eeuw zijn uitgestorven.* Het is jammer dat de auteur ons deze informatie – voor zover hij er althans de beschikking over had, want niet in de synagoge gesloten huwelijken zijn natuurlijk veel moeilijker te achterhalen – heeft onthouden. Wij vragen ons af in hoeverre hierbij de moeilijkheden bij het vinden van deze gegevens de belangrijkste rol speelden, dan wel de afkeer van de auteur voor alles wat de orthodoxie aantast. Want dat hij orthodox is, verheimelijkt dr. EMMANUEL niet: in extenso wordt het verval van de goede zeden beschreven, culminerend in het samengaan van de gemeenten Mikvé Israel en Emanu-El in 1963, waarbij de sedert 314 jaren gevolgde Sephardische ritus werd verlaten ten gunste van de liberalere Ashkenazische ritus.

Afgezien van dit kleine bezwaar echter is de conclusie dat én de auteur, én de Joodse gemeenschap geluk gewenst kunnen worden met de verschijning van dit monumentale werk, dat voor een ieder die belangstelt in de historie van het Caraïbisch gebied, van grote waarde is.

L. J. VAN DER STEEN

Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen. Tot stand gekomen onder leiding van Prof. dr. F. W. PRINS. Dijkstra's Uitgeverij Zeist N.V., 1970. Boek Een 205 blz.; Boek Twee 363 blz.; met 15 tekstfiguren en 2 platen¹.

Een opmerkelijke uitgave! Niet alleen door de omvang, maar ook door de vormgeving en de wijze waarop deze tot stand kwam. Het boek is duidelijk het produkt van een nauwe samenwerking tussen wetenschap en praktijk

* FRANCES KARNER geeft in haar boekje *The Sephardics of Curaçao* een heel boeiend overzicht van de evolutie van een geheel gesloten tot een vrijwel open maatschappij van de Joodse gemeenschap sedert het begin van deze eeuw.

¹ Voor een inhoudsopgave van dit werk raadplege men de Bibliografie in dit tijdschrift (*NWIG* 49, 1972, p. 104–105).

in grote eensgezindheid en enthousiasme. In dit werk ontbreken de wrijvingen, en het soms doodzwijgen van andere meningen, welke in Nederland geen onbekende verschijnselen zijn. Hier is geen gewichtigdoenerij te bespeuren in reeksen van kommissies en nog grotere reeksen van onderzoekingen en onderzoekinkjes. Zo er al meningsverschillen tussen de medewerkers bestonden, dan hebben zij eerder tot verheldering dan tot verwarring geleid.

Al dadelijk blijkt uit het eerste deel (voor ons het meest interessante) dat er voldoende eenheid van opvattingen bestaat omtrent de doelstellingen, zij het dat deze verder niet toegelicht worden. Door de nauwe samenwerking tussen wetenschap en praktijk, kon er 'echte' onderwijs-research gepleegd worden, d.w.z. een research, die niet primair wordt opgevat als een toeleveringsbedrijf voor instituten, maar gericht op de mogelijkheden van de praktijk. En wel door de pedagogische, didactische, de ontwikkelingspsychologische en sociologische uitgangspunten te schetsen. Men werpt zich in het eerste deel nog niet op details, integendeel, men tracht bijeen te houden wat bij elkaar hoort. Ik noem als voorbeeld de 'uitgangspunten', die 70 bladzijden krijgen. Dat opvoeding (en onderwijs) als een totaliteit gezien worden die aanwijsbare, flexibele structuren kent welke voldoende en blijvend houvast kunnen geven aan de verworven inzichten, blijkt uit de verhandeling van Drs. A. C. WINKEL, waar zij terecht aan het opvoedingsverschijnsel vele *aspecten* onderkent. Ik moet opmerken, dat zij niet konsekwent is, wanneer zij dan verder deze juiste term in de steek laat en tot de oude denkwijze van 'opvoedingen' overgaat, die tezamen als een opstelsom fungeren die 'de' opvoeding inhoudt vgl. blz. 142 met 146 e.v. En is 'het sociale' een 'geestelijk' aspect? Er is immers ook een 'sociaal leven' van dieren! Prof. PRINS hanteert terecht weer de term 'aspect' waar hij 'de didactische uitgangspunten' bespreekt. Ten aanzien van 'volwassenheid' als einddoel moet iets soortgelijks opgemerkt worden. Ik voeg er aan toe, dat de verwarring hieromtrent in Nederland en Vlaanderen even algemeen is. En dat, terwijl wij allen een uitstekende korrektie voorhanden hebben in de term 'mondigheid'. 'Volwassenheid' is meer bij dieren dan bij mensen van toepassing, en nog meer bij planten dan bij dieren. Wat de laatste levende wezens echter nooit bereiken kunnen, is: mondigheid. 'Volwassen wordt men als vanzelf; men heeft er niet de geringste opvoeding (wel voeding) voor nodig.

Al ontbreekt de kulturele antropologie niet (vgl onder 'de sociologische uitgangspunten' van Dr. J. VAN BERGEIJK en Drs. R. A. RÖMER hun terloopse uiteenzettingen hierover) zij heeft zóveel betekenis, dat zij misschien beter apart ware behandeld. Bij deze laatste punten is het wel jammer, dat de kennissociologie ontbreekt . . . evenals in Nederland.

Wat het tweede deel betreft: het behandelt de vakken. Dat een dergelijke behandeling voor de Antillen noodzakelijk is, is begrijpelijk, omdat er meer systematiek nodig is dan hier. Maar zelfs in Nederland wordt slechts weinig afstand genomen van de vaksgewijze behandeling. In de Antillen zal men ongetwijfeld het onderwijs met de hier verkondigde denkbeelden vooruit kunnen brengen.

Al met al: een uitstekende uitgave. Volmaakt? Natuurlijk niet: welk mensenwerk, zeker op het terrein van opvoeding en onderwijs, zou deze kwalificatie verdienen? Maar een gelukwens aan de samenstellers is de verschijning van dit werk zeker waard.

JOS. J. GIELEN

BIBLIOGRAFIE SEPARATE PUBLICATIONS

(38)

Continued from *N.W.I.G.* 49, 1972, p. 84-126, and previous lists since 1947. – Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included. – The existence of a summary is indicated by a translation of the title.

Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de Landen van het Koninkrijk. Jaarverslag 1971. Amsterdam, (1972), 47 pp. 24 × 17 cm.

Rede Minister O. R. A. BEAUJON, p. 11; – prof. mr. W. F. DE GAAY FORTMAN, p. 13; – J. H. BEAUJON, p. 17-22.

Alcoholism, see: *Proceedings of the First Aruban and Antillean Congress on –*, 1970.

AMERSFOORT, J. M. M. VAN: *Surinamers in Nederland*. AO-boekje 1388, 1971, 24 pp. 18 × 22 cm. 11 figs. cover incl.

AMSON, F. W. VAN: *Soil properties in relation to the growth and yield of oil palm (Elaeis guineensis Jacq.) in Surinam*. Bull. Landbouwproefsta. Sur. 89, 1972, 103 pp. 24½ × 27½ cm, ill.

Aruba. Begroting voor het dienstjaar 1971. Bijlage, behorende bij Afkondigingsblad 1971, no. 3, 122 + 38 + 22 pp, mimeogr.; – *Dienst voor Openbare Werken*, Afk. 1971 no. 4, 8 pp.; – *Water- en Energiebedrijf*, Afk. no. 5, 33 pp.; – *Telefoondienst*, Afk. 6, 13 pp.; – *Adm. Ontwikkelingsprojecten*, Afk. 7, 6 pp.

Aruba. Gateway to the Caribbean, see: *Ports of Aruba*, 1971.

Aruba, something special in the Caribbean. Aruba Rotary Club & Aruba Tourist Bureau, Oranjestad, Aruba, [1972], 32 pp. 21 × 14½ cm, 12 pls. col. cover excl.

BAA, ENID M.: *Doctoral dissertations and selected theses on Caribbean topics accepted by Universities of Canada, United States and Europe, from 1778-1968*. Compiled by – Bureau Publ. Libr. & Museums, Gov. Virgin Islands of the U.S., St. Thomas, 1969, 91 pp. – First automated edition.

x

BAZUIN, J[ANTJE] E[NGELINA]: *Sporen van menselijke bewoning*. Paramaribo, 1971, 95 pp. 21 × 13 cm. [Poetry; p. 90-92, Surinam.]

BEETS, DIRK JAN: *Lithology and stratigraphy of the Cretaceous and Danian succession of Curaçao*. Uitg. Natuurwet. Stud. Suriname en Ned. Ant. 70 (Publ. Found. Sci. Res. Surinam and Neth. Ant.), Utrecht; Nijhoff, The Hague, 1972; thesis Univ. of Amsterdam 17.V.1972, 153 pp., 24 figs., 21 phot. on 12 pls. excl., 6 loose folding annexes in portfolio at the back, incl. col. map 1 : 50.000.

Begroting van de Nederlandse Antillen voor het dienstjaar 1971. Staten van de Nederlandse Antillen. 273 + 63 + 3 pp. 32 × 25 cm. - 1972. 276 + 49 + 3 pp.

Bibliografie van Suriname, Sticusa, see: GORDIJN, W., 1972.

Bijlmer Express. *Kontakt orgaan voor Surinamers en Antillianen in de Bijlmermeer*. Uitgeefster S.W.S.A.B. Editors L. VAN SPRANG and J. GUMBS. Jaargang 1 No 1 (June 1972), 8 pp. 31 × 23 cm. (ed. VAN SPRANG, "Express") - No. 2, July, 4 pp. 46 × 30½ cm. - No. 3, Jan. 1973, 6 pp. Type-printed information bulletin of 'Stichting Welzijn Surinamers Antillianen in de Bijlmermeer'.

BJÖRNBERG, TAGEA K.S.: *Developmental stages of some Tropical and Subtropical planktonic marine Copepods*. Stud. fauna Curaçao 40; Nijhoff, The Hague, 1972, 185 pp., 645 figs.

BOMANS, GODFRIED: *Mijmeringen*. Elsevier, Amsterdam-Brussel, 5th ed. 1972, 175 pp. 20 × 13 cm. - 1st ed. 1968.
Short stories, some of them dealing with Neth. Ant.

BREINBURG, PETRONELLA: *Legends of Suriname*. New Beacon Books Ltd., London, 1971, 47 pp. 21½ × 14 cm, 6 figs., col. cover.

BRENNEKER, PAUL: *Sambumbu. Volkskunde van Curaçao, Aruba en Bonaire*. Drukkerij Scherpenheuvel N.V. Curaçao, 14 × 9 cm.
3, 1971, p. vi + 511-806.
4, 1972, p. iv + 813-1006, 95 phot. with short explanations.
5, 1972, p. iv + 1007-1294.

BUBBERMAN, F. C., see: *Natuurreservaat Coppenamemonding*, 1972.

Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut. Caribbean Marine Biological Institute, Curaçao. Collected Papers.

Volume 4. Nos. 51-70 (1962-1968) [bundled Aug. 1969].

Authors: T. K. S. BJÖRNBERG, H. E. COOMANS, A. M. L. VAN DELFT, M. DÍAZ-PIFERRER, B. A. HAZLETT, K. M. DE JONG & I. KRISTENSEN, I. KRISTENSEN, F. M. NAHHAS & R. M. CABLE, F. PAUTSCH, G. RIGHI, P. J. ROOS, N. H. VERDONK, P. WAGENAAR HUMMELINCK, L. YPMA.

Volume 5. Nos. 71-83 (1965-1970) [bundled Dec. 1970].

Authors: J. H. BAILEY, C. A. FELTKAMP & I. KRISTENSEN, H. A. TEN HOVE, A. G. HUMES, K. M. DE JONG & I. KRISTENSEN, I. KRISTENSEN,

E. DU BOIS-REYMOND MARCUS & E. MARCUS, F. PAUTSCH, C. J. VAN DER SLOOT, N. H. VERDONK, W. VERVOORT, M. VROMAN.

Volume 6. Nos. 84-97 (1969-1971) [bundled Dec. 1971].

Authors: H. E. COOMANS, F. CREUTZBERG e.a., J. S. GOULD, C. VAN DEN HOEK, H. A. M. DE KRUIJF, E. MARCUS & E. DU BOIS-REYMOND MARCUS, D. L. MEYER, D. P. SMITH, J. H. STOCK, P. WAGENAAR HUMMELINCK & P. J. ROOS, J. H. WESTERMANN.

Volume 7. Nos. 98-109 (1967-1972) [bundled Nov. 1972].

Authors: T. K. S. BJÖRNBERG, H. E. COOMANS, N. FOSTER, J. HOFKER, L. B. HOLTHUIS, I. KRISTENSEN, - & T. M. HULSCHER-EMEIS, - & L. YPMA, E. DU BOIS-REYMOND MARCUS, D. L. MEYER, P. J. ROOS.

Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, Stichting -. Curaçao. *Jaarverslag 1957, 1958*, 20 pp. mimeogr. 21 × 17½ cm. J. S. ZANEVELD, dir. - 1958, 1959, 21 pp., 1959, 1960, 11 pp, T. SOOT-RIJEN, acting dir. - 1960, 1961, 15 pp. INGVAR KRISTENSEN. dir. - 1961, 1962, 15 pp. printed. *Jaarverslagen 1962-1963, 1964*, 24 pp. *Verslag over 1964-1965-1966, 1967*, 38 pp., 3 figs. F. CREUTZBERG, dir. *Verslag over 1967-1968-1969, 1970*. 38 pp. 21 × 14½ cm. *Jaarverslag 1970, 1971*, 18 pp. INGVAR KRISTENSEN, dir. - 1971, 1972, 32 pp.

Caribbean Marine Biological Institute, see: *Caraïbisch Marien-Biol. Inst.*

Carmabi, see: *Caraïbisch Marien-Biol. Inst.*

CARMICHAEL, GERTRUDE: *The history of the West Indian islands of Trinidad and Tobago 1498-1900*. Alvin Redman, London, 1961, 463 pp. 21½ × 13½ cm, 8 pls. excl. x

Tobago, 1498-1898: p. 302-317, 359-362.

CICAR, Cooperative Investigation of the Caribbean and Adjacent Regions. U.S. National Oceanographic Data Center; Rockville, Maryland, 33 × 26½ cm, offset. Vol. I. *Bibliography on meteorology, climatology, and physical/chemical oceanography*. Prepared by the American Meteorological Society, 1970, p. viii + 1-380 [titles], 381-614, Indexes.

Vol. II. *Bibliography on marine biology*. Prepared by the Franklin Institute Research Laboratories, 1972, vi + 243 pp., 1 map.

Vol III. *Bibliography on marine geology and geophysics*. Prepared Franklin Inst. Res. Lab., 1972, vi + 238 pp.

Communicatie: Suriname-Antillen-Nederland. Werkgroep Koninkrijks Statuut en Het Gezinsbehoud Oost en West. Secr. J. MEESTERMAN, Rotterdam, 1970, 56 pp. mimeogr. 21 × 15 cm cover incl.

Congress on Alcoholism, see: *Proceedings of the First Aruban and Antillean* -, 1970.

CRANE, JULIA G.: *Educated to emigrate. The social organization of Saba*. Van Gorcum & Comp. N.V., Anjerpublicaties 13, Assen, 1971 (Aug.), (x +) 269 pp. 23½ × 15½ cm, 3 figs., 19 phot. on 10 pls. excl. Ill. dust cover.

Revised edition of doctoral dissertation at Columbia Univ., 1966.

CROCKER, JOHN: *The Caribbean and El Dorado*. Centaur Press Ltd. *The Centaur Guide to* —, Centaur Press Ltd., 1968, Fontwell, Sussex, xx + 416 pp. 18½ × 12 cm, 19 maps, 20 pls.

Aruba, Bonaire, Curaçao, p. 331–361, 3 figs., 3 pls. Surinam, p. 381–395, 1 fig., 1 pl.

CREUTZBERG, F.: *Verslag over 1964–1966, 1967–1969*; see: *Car. Marien-Biol. Inst.*

DAHLBERG, JOHAN VICTOR —, *tentoonstelling*, see: VON GLEICH, 1972.

DECORTE, MAREK (= C. CHR. GOSLINGA): *De bullepees. Verhalen uit de Curaçaose slaventijd*. Uitgeverij Andries Blitz n.v., (Laren, dec. 1971), 191 pp. 20 × 14½ cm. col, cover with drawing excl.

DENNERT, H.: *Havens en vliegvelden in de Nederlandse Antillen*. Schakels NA 58, 1971, 24 pp., 24 figs. in part col., cover incl.

DENNERT, H.: *Ontwikkeling van de Bovenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen*. Schakels NA 57, 1971, 32 pp., 40 figs. in part col., cover incl.

De ontwikkeling van de in- en uitvoer Curaçao en Aruba van 1967 tot en met 1970. Bur. Stat. Curaçao, Jan. 1972, (9) pp. 34 × 21½ cm.

De ontwikkeling van het toerisme op de Nederlandse Antillen en een vergelijking van het stay-over toerisme met het Caraïbische gebied. Dep. Econ. Zaken, Bur. Statist. Curaçao, Feb. 1972, (12) pp. 34 × 21½ cm.

Derde Landbouwtelling Suriname, november 1969. Suriname in Cijfers 60, Min. Landb. Veet. Viss., Paramaribo, dec. 1971, 123 pp. 29 × 20½ cm, 4 folding maps excl.

De Universiteit van Suriname. Rapport van de Commissie "Universiteit i.o." Paramaribo, Druk Lionarons, Feb. 1966, 138 pp. 23½ × 15 cm, 2 folding graphs excl.

Comm. Univ. i.o.: F. E. ESSED voorz., P. S. R. RADHAKISHUN secr. —
Red. Comm.: F. E. ESSED voorz., Z. H. CARPENTIER ALTING, A. J. RONDEEL, J. A. SAMSON.

Dienst Landsbosbeheer. Jaarverslag 1969. (Forest Service Suriname Annual report 1969). (1971), 85 + 29 pp. mimeogr., maps, 12 pls. & cover picture excl. (Edited by F. C. BUBBERMAN).

DOELWIJT, THEA: *Kri, Kra! Proza van Suriname. Ruim 50 oude en nieuwe fragmenten en verhalen* ... Bureau Volkslectuur, Paramaribo, 1972, 187 pp. 24 × 14 cm.

DOELWIJT, THEA: *Sophie Redmond = 4 toneelstukken* bijeengebracht door —. Een YWCA publicatie. Paramaribo 1972, 71 pp. 21 × 13 cm. — Uitgegeven ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van Young Woman's Christian Association, Suriname, juni 1972. Eerste druk april, tweede druk mei.

Sophie Redmond, 1907-1955, by S. A. S. MITRASING-SITALSING (p. 7).
De stukken, by THEA DOELWIJT (p. 11). — Grontapoe na asitere (p. 14).
Misi Jana e go na stembus (p. 43). A sowtoe (p. 50). Jezus na watra
foe libi (p. 54).

DOELWIJT, THEA: *Toen Mathilde niet wilde . . .* Paramaribo 1972, 144 pp.
18½ × 11½ cm, ill. cover excl.

DOMMELEN, HENDRIK VAN: *Ontogenetic, phylogenetic and taxonomic studies of the American species of Pseudovaccinites and of Torreites and the multiple-fold Hippuritids*. Thesis Univ. of Amsterdam 30.VI.1971, 125 pp.
24 × 16 cm, 32 figs., 22 pls. incl.

Also dealing with Neth. Antilles.

DORFF, ILSE MARIE: *Surinaams koken*. C. A. J. van Dishoeck, 1972, Unieboek N.V., Bussum. Ill. with drawings (ANS ZWAAN) and 4 col. phot. & col. cover (ED SUISTER e.a.), portr.

DUBELAAR, C. N.: *Negersprookjes uit Suriname*. Neerlands Volksleven 22, speciale uitgave, nr. 3/4, ed. H. L. Cox, 1972, 66 pp., 4 figs. incl. cover picture.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: *Planning of service centres in rural areas of developing countries*. Int. Inst. Land Reclamation, Wageningen, 1971, 159 pp. 32½ × 17 cm, ill.

Surinam, p. 66-91, fig. 5-6, loose folding maps I-V.

ECURY, NYDIA & GARMERS, SONIA & PALM, MILA: *Tres rosea*. Publiká pa Sentro Kultural Korsow, [1972], (80) pp. 22 × 12 cm.

ECURY: Un rosea; GARMERS: Otro rosea (p. 29-54); PALM: Un rosea más. [Poetry, on 37 pp.]

EHRENCRON, V. K. R., see: *Landbouwproefstation Suriname. Jaarverslag 1969*.

Eilandgebied Curaçao. Begrotingen — voor het dienstjaar 1972. 29½ × 21 cm, mimeogr. — *Algemene beschouwingen behorende bij de Begrotingen van het —*, 57 pp., 1 ann. *Begroting van de Algemene Dienst*, 119 + 47 + 17 + (3) pp. *Memorie van toelichting op de —*, 220 + 26 + 3 + (18) pp. *Begrotingen van bedrijven*, (84) pp. *Memorie van toelichting op de —*, (118) pp.

Eilandgebied Curaçao. Begrotingen — voor het dienstjaar 1973. (Willemstad, 1972). — *Algemene beschouwingen behorende bij de Begrotingen van het —*, 63 pp., 10 ann. *Begroting van de Algemene Dienst*, (210) pp. *Memorie van toelichting op de —* (305) pp. *Begrotingen van de bedrijven*, (94) pp. *Memorie van toelichting op de —*, (117) pp.

EKERT-ROTHOLZ, ALICE: *De juwelenboom*. Europaclub, De Meern; Arbeiderspers, Amsterdam, 1970, 604 pp. — *Der Juwelenbaum*. Hoffman und Campe Verlag, Hamburg, 1968, transl. by SIMONE HARTOG.

Vlucht naar de flamingo's Nederlandse Antillen, p. 367-399.

EMMANUEL, ISAAC S. & EMMANUEL, SUZANNE A.: *History of the Jews of the Netherlands Antilles*. American Jewish Archives, No. V. Cincinnati, 1970, 1165 pp. $25\frac{1}{2} \times 17\frac{1}{2}$ cm, 311 figs. excl. Published by authority of the Wardens of the Portuguese Jewish Congregation Mikvé Israel - Emanuel, Curaçao. Printed by Royal van Gorcum Ltd., Assen. Booksellers: Boekhandel Salas, Curaçao (N.A.); S. Emmering, Amsterdam (Netherlands); Ktav Publishing House, Inc., New York (America and elsewhere). *First Volume*: History, p. 1-533, fig. 1-212 on 87 pls. excl., col. frontispiece, figs. 45 and 78A in text. - *Second Volume*: Appendices, p. 535-1165, fig. 213-311 on 40 pl. excl.

Explore the Caribbean and the Bahamas. Explore Inc., ITT, Hato Rey, P.R., 1969, 262 pp. $20 \times 13\frac{1}{2}$ cm, ill. X

Aruba, p. 7-17; Bonaire, p. 43-44, 51-52; Curaçao, p. 65-75; St. Maarten, p. 187-190; Surinam, p. 199-205.

FENZI, JEWELL: *This is the way we cook! (asina nos ta cushiná). Recipes from outstanding cooks of Aruba, Curaçao, and Bonaire*. Compiled by -, with illustrations by HELEN DOVALE. Thayer-Sargent Publications, Curaçao, First printing, August 1971, Repro Curaçao, offset, 48 pp. $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm, ill., cover excl.

Fifth Caribbean Geological Conference. Abstracts of Papers. St Thomas, 1-5 July, 1968, Coll. Agric. Univ. of P.R., Mayagüez, 80 pp. 23×15 cm.

BEETS, D. J.: Stratigraphy and sedimentary petrography of Cretaceous and Lower Tertiary strata of Curaçao, p. (6)-(8).

FOSTER, NANCY MARY: *Spionidae (Polychaeta) of the Gulf of Mexico and the Caribbean Sea*. Stud. fauna Curaçao 36; Nijhoff, The Hague, 1971, 183 pp., 285 figs.

Frente Obrero. Organo di Frente Obrero y Liberacion 30 di Mei. Curaçao, mimeogr. weekly, $33/34 \times 21\frac{1}{2}$ cm. - (No. 1), 18.II.1970; 2, 26.II; 3, 5.III; 4, 12.III; 5, 19.III; 6, 26.III; 9, 18.IV (6 pp. each); 11, 9.V; 12, 16.V (4 pp. each).

GÉRY, J.: *Poissons characoïdes des Guyanes. I. Généralités. II. Famille des Serrasalminidae*. Zool. Verhand. Rijksmus. Nat. Hist. Leiden 122, 250 pp., 44 figs., 16 pls. excl.

GEMMINK, JOH.: *Een Nederlandsch Kolonisten-geslacht in Suriname, 1805-1950*. Socio-demographische Studien. Publicatie III. Utrecht, September 1971, 174 pp. 24×17 cm, mimeogr. offset, graphs.

GLEICH, C. C. J. VON: *De Surinaamse componist Johan Victor Dahlberg 1915-1946. Tentoonstelling* in: Nederland, Den Haag: Haags Gemeentemuseum 12 januari - 27 februari 1972; Suriname Paramaribo: voorjaar 1972. 48 pp. photopr. 22×19 cm, 10 figs & cover ill.

GORDIJN, W.: *Bibliografie van Suriname*. Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen, Amsterdam, (June) 1972, 256 pp. 24×17 cm.

Algemeen, p. 11. Godsdienst, p. 20. Sociale wetenschappen-Rechts-wetenschappen-Economie, p. 28. Natuurwetenschappen, p. 76. Toegepaste wetenschappen, p. 94. Cultuur-Kunst, p. 126. Taal- en Letterkunde, p. 133. Aardrijkskunde, p. 148. Geschiedenis, p. 158-187. Registers, p. 194-256. - Number of titles 3714.

GORDIJN, W., see: *Sticusa Jaarverslag 1970*.

GREEN, D. J. & HILL, R. L.: *Seashells of Wia-wia beach, Surinam. A field guide prepared by -*, Foundation for Nature Preservation, Surinam. Stichting Natuurbehoud Suriname (Stinasu). Veldgids No. 1. viii + 99 + (11) + (9) pp. 29 × 20½ cm mimeogr., map + 15 figs. incl., 47 + 2 phot. printed on 11 pls. excl.

A forerunner of a more complete guide, based on specimens found washed up at Bigisanti.

Gulf and Caribbean Fisheries Institute. Proceedings of the 23rd Annual Session, Willemstad, Curaçao, November, 1970. Univ. of Miami, June 1971, viii + 211 pp. 23 × 15 cm, ill.

HARTOG, J.: *Honderd jaar gezelligheid in De Gezelligheid 1871-1971.* Gedenkboek uitgegeven bij het eeuwfeest van de Sociëteit de Gezelligheid op Curaçao door het bestuur der Sociëteit, 12 april 1971. (Curaçao, VAD), 135 pp. 23½ × 14½ cm offset, ill.

HARTOG, J.: *US consul in 19th century Curaçao. The life and works of Leonard Burlington Smith.* VAD publishers, Aruba, (1971), 142 pp. 24 × 15 cm offset, many phot., col. cover excl.

HEINEMANN, DERYCK WALDEMAR: *Epidemiologie en bestrijding van schistosomiasis in Suriname.* Thesis Leiden 27.X.1971, 107 pp. 22 × 15 cm, 15 figs. + frontisp., 13 phot. on 12 pp. + folding table excl.

Het onderwijs in de Nederlandse Antillen. (Bureau Voorlichting Kabinet voor Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse Zaken, Den Haag, 1972, 32 pp. 31 × 23 pp. excl. cover, ill. From *Uitleg*, art. BRAAM exc.

SPROCKEL, P. T. M.: De Nederlandse Antillen en het onderwijs; p. 1-3.

SANDERS-KAREL, Th J.: Het kleuteronderwijs; p. 4-6.

ROZENDAL, F. E.: Het lager onderwijs; p. 7-9.

VOLWERK, J. H.: Beroepsonderwijs; p. 10-13.

RENS, J. VAN: Het economisch, toeristisch en administratief onderwijs; p. 14-16.

HAVEMAN, H. A.: Het m.a.v.o.; p. 17-18.

ONNEWEER, M. C.: V.w.o. en h.a.v.o.; p. 19-21.

WINDT, S. E. DE: Rechtspositie onderwijzend personeel; p. 22-25.

MIERLO, C. G. M. VAN: Plannen voor onderwijsvernieuwing; p. 26-29.

BRAAM, H. L.: Hoger onderwijs; p. 30-32.

Het onderwijs in de Nederlandse Antillen aan het begin van het schooljaar 1971/1972. Depart. Onderwijs Examenbureau, 1971, 22 pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

Het onderwijs in de Nederlandse Antillen. Verslag over het jaar 1970. Depart. Onderwijs, (1971), 175 pp. mimeogr. 29½ × 21 cm.

Het weer in 1968. The weather in 1968. Meteorologische Dienst Suriname. Serie 1. Mededeling No. 8, Paramaribo, oktober 1969. 46 pp. 24½ × 17½ cm.

HEYDE, H.: "Slangen-beten". *Beetgevolgen van Lachesis, Bothrops, Cro-talus en Elaps slangen in Suriname.* (Paramaribo), 1971, 8 pp. mimeogr. 25 × 17½ cm cover. excl.

HEYDE, H.: *Surinaamse dieren in veld en bos. Naamlijst.* Granma, (Para-maribo), (1972), 17 pp. 27½ × 21½ cm mimeogr.

HEYDE, H.: *Surinaamse planten als volksmedicijn.* Uitg. R. F. L. Mungra and E. K. Madarie. [Paramaribo, 1972], 32 pp. 20½ × 14½ cm, excl. ill. cover.

HEYDE, H., see: *Ow roe koe koe.*

HOEK, C. VAN DEN & COLIJN, F. & CORTEL-BREEMAN, A. M. & WANDERS, J. B. W.: *Algal vegetation-types along the shores of inner bays and lagoons of Curaçao, and of the lagoon Lac (Bonaire), Netherlands Antilles.* Verhand. Kon. Nederl. Akad. Wetensch. (Natuurk.) (2) 61, 2, 72 pp., 33 figs.

Holland Herald, Volume 6, Number 11, 1971. *The Antilles*, 72 pp. 27½ × 21 cm, col. ills.

The economy . . . THEO G. M. THIJSSSEN, p. 11-13. Make photos, not sport; 5 col. figs. CARL ROESSLER, p. 14-15, 17, 19, 7 figs.

HUBER, OTTO: *Ricerche ecologiche sui problemi della savana Venezuelana ("Llanos").* Tesi sperimentale Istituto di Botanica, Università degli Studi di Roma. Anno Accademico 1970-71. vi + 125 + (15) pp. 32 × 21½ cm mimeogr., 28 figs., 10 col. phot. excl. x

HUSSON, A. M.: *Voorlopige lijst van de zoogdieren van Suriname.* Zool. Bijdr. R.M.N.H. Leiden 14, Jan. 1973, 15 pp. 24 × 16 cm.

Hydro-meteorological Annual Report 1969. Hydraulic Service, Meteorological Service, Hydraulics Research Division, Paramaribo, 1972, 216 pp. 29½ × 20½ cm, maps and graphs.

Informatieblad nr. 1. Departement van Onderwijs Nederlandse Antillen. - P. T. M. SPROCKEL - Papiaments als voertaal bij het onderwijzen in de kleuterschool en in de klas 1 en 2 van de lagere school. d.d. Aug. 1971, 22 pp. 30 × 21 cm mimeogr.

ISIDOOR, see: I. DE VRIES, *Buiten verantwoordelijkheid*, 1972.

Isla de los Santos. Honderd jaar Paters Dominicanen op de Nederlandse Antillen. 1870-11 Juli - 1970. (Parochie S. Rosa, Curaçao (Sep. 1971), 147 pp. 25 × 16 cm, (52) figs.

"hebben de paters R. H. Nooyen en J. van der Lee het initiatief genomen tot de samenstelling van dit boekje"

Jaarverslag Sticusa, see: *Sticusa. Jaarverslag 1970*.

Jacob Ernst Marcus, graveur en tekenaar, St. Eustatius 1774-1826 Amsterdam. Tentoonstelling te Willemstad, Curaçaos Museum 24 mei - 21 juni 1972; Aruba, Cultureel Centrum 30 juni - 8 juli 1972; Amsterdam, Rijksmuseum 15 september - 29 oktober 1972, 56 pp. 19½ × 21 cm, many figs.

JONGH, EDWARD A. DE: *Dos plaka di palabra*. VAD offset, (1971), 42 pp. 22 × 14½ cm.

JONG-VAN OOSTEROM, I. A. DE: *Register op gepubliceerde Surinaamse Jurisprudentie*. Wetenschappelijke publicaties van de Universiteit van Suriname, Serie A, 1972, 49 pp. 16 × 21 cm.

KAAS, P.: *Polyplacophora of the Caribbean region*. Stud. fauna Curaçao 41; Nijhoff, The Hague, 1972, 162 pp., 247 figs., 9 pls. excl.

KELLER, BERT: *Zee en strand. Biologie van de Nederlandse Antillen*. De Wit Stores n.v., Aruba, 1971, 108 pp. 23 × 15 cm, 4 phot. & ca 50 drawings, col. cover excl.

KEMBLE, O. L.: *Poewema foe blaw-kepanki. Surinaamse gedichten met Nederlandse vertaling*. (Paramaribo, 1971?), 55 pp. 21 × 15 cm mimeogr.

Kern, Culturele editie. (Paramaribo, 1972), 48 pp. mimeogr. 20½ × 16½ cm.

RANADA, FRANK: Het antagonistisch karakter in het Surinaams cultuurpatroon, p. 3-26.

NAARENDORP, FRANK: Het antagonistisch karakter in het Surinaams cultuurpatroon, p. 27-38.

TJON A HIE - KNOPS, RIET: Toneel als zelfbewustwordings-expressie (de functie daarvan in de Surinaamse samenleving), p. 39-48.

KLM Royal Dutch Airlines. Handy facts for travellers. (1972), 21 × 10 cm, ill.

Netherlands Antilles 12 pp.; Surinam 6 pp.

KLOOS, PETER: *The Maroni River Caribs of Surinam*. Thesis Univ. of Amsterdam 25.VI.1971; van Gorcum & Comp. n.v. Assen, xiv + 304 pp. 23½ × 15½ cm, 5 maps, 14 figs (one of them folding table), 14 pls. excl. ill. dust cover.

Kolibri. Surinaams kwartaalblad. Redakteur: P. A. NIJBROEK, Paramaribo. [1971] 27 × 9½ cm. - Jaargang 1 no. 1 24 pp. excl. cover.; no. 2, 27 pp.; no. 3, 28 pp.

KOM, A. DE: *Wij slaven van Suriname. Met een voorwoord van de erven De Kom*. Uitgeverij Contact N.V., Amsterdam, 1971, 192 pp. 20 × 12½ cm, col. cover with portr. 2nd impr. - 1st impr. 1934.

Koninklijk Instituut voor Taal- Land- en Volkenkunde. Jaarverslag 1971. Martinus Nijhoff, 1972, 14 pp. From: Bijdr. T.L.V. 128.

KRISTENSEN, INGVAR: *Jaarverslag 1960, 1961, 1962-1963, 1970, 1971*; see: *Car. Marien-Biol. Inst.*

KROON, E. W.: *Papyamentu voor beginners in 14 lessen*, samengesteld door – en aangepast aan de nieuwe spelling. Uitgave: Antilliaans Contact Centrum, Amsterdam, (1972), i + 30 pp. 30 × 21 cm mimeogr.

KROSS, R. F.: *Rebel op de valreep. Een analyse na de persconferentie van de heer J. Lachmon.* Uitgave Biswakon & Biswakon, Paramaribo 1972, 35 pp. 27 × 10½ cm.

(*Lago Calendar*). Lago Oil & Transport Co., Ltd., Aruba.

1970 (introducing ... *Aruba's underwater wonderland*). 12 sheets 34 × 21½ cm with col. pictures 14½ × 21½ cm, text 1 p.; phot. J. W. DIGBY; Dec. 1969.

1971. *Aruba beauty queens with flowers*. 12 sheets 31 × 21½ cm with col. phot. 15 × 21½ cm, col. frontpage; printed by VAD Aruba, 1970.

1972. *Aruba Netherlands Antilles*, cloth, 67 × 20 cm.

1973. *Aruba from the clouds*. 12 sheets 31 × 21½ cm with col. phot. 17 × 20 cm, col. frontpage; printed by VAD Aruba, (Dec. 1972).

LAMPE, W. F. M.: *Buiten de schaduw van de gouverneurs. Een blik op het verleden en het heden.* De Wit Stores n.v., Aruba, 1971, 165 pp. 24 × 15 cm offset, ill. [Neth. Antilles].

LAND, J. VAN DER: *Kleine dieren uit het zoete water van Suriname.* (Small animals from the freshwater of Suriname). Zool. Bijdr. Rijksmus. Nat. Hist. Leiden 12, 1970, 46 pp. 24 × 16 cm, 32 figs., 6 pls. excl.

LAND, SIPKE VAN DER: *Open oog voor Suriname.* Uitgeverij N.I.B., Zeist, 1970, 147 pp. 26 × 21 cm, 140 figs. – Picturebook, with phot. by the author, HANS SAMSON and others.

Landbouwproefstation Suriname. Jaarverslag 1969. (Yearly report for 1969 of the Agricultural Experiment Station of Surinam). Ir. V. K. R. EHRENCRON ed. Meded. Landbouwproefsta. 46, Nov. 1971, 168 pp. 24 × 17 cm, ill.

Soil science, p. 28–51; agronomy, p. 52; plant protection, p. 140; technology, p. 166.

Landsbosbeheer Suriname, zie: *Dienst Landsbosbeheer*.

LAUFFER, PIERRE: *Di Nos. Antologia di nos Literatura.* Publicá pa: Libreria Salas. Imprenta: Cur. Courant N.V. Año: 1971, 241 pp. 20½ × 14 cm, col. cover excl.

LAUFFER, PIERRE: *Djogodó. Kwenta pa konta mucha.* Boekhandel St. Augustinus, Korsow, 1972, 64 pp. 23½ × 15½ cm, 18 drawings by WILSON GARCIA cover picture incl.

LAUFFER, PIERRE: *Un selekshon di palabra i ekspreshon. Di promé tomo.* Publiká na ana 1971, pa Boekhandel St. Augustinus, Korsow. Imprenta: V.A.D., iv + 51 pp. 20½ × 14 cm.

LEBACS, DIANA: *Sherry. Het begin van een begin.* Leopold, s'-Gravenhage, 1971, 190 pp. 20½ × 13 cm, col. dust cover.

Literatuur-overzicht van Suriname, zie: NAGELKERKE, 1971/72.

Maandstatistiek Scheepvaart en Reizigersverkeer jan. 1971, ABS Suriname 38 pp. 34 × 21½ cm mimeogr.

MADURO, ANTOINE J.: *Bon Papiamentu (i un Appendix interesante).* Kòrsou, 1971, 57 pp. 22½ × 14½ cm.

MADURO, ANTOINE J.: *E ortografia ku Komishon di Ortografia a propone Gobiernu Sentral.* Kòrsou 1972, 16 pp. 22½ × 14½ cm.

Marihuana/ja of nee. Marihuana/si of no. Teksten: Committee Drug Alert. Traduci na papiamentu pa HUBERT BOOI. Aruba's Kiwanis Committee "Operation Drug Alert", 20 pp. 18½ × 13 cm cover incl., ill.

MARKO, E.: *Faja lobi.* Druk: Leo Victor (Paramaribo, 1971), 32 pp. 22½ × 15½ cm, col. cover with portr. excl.

MARKO, E.: *'Gevaarlijk spel'.* (Paramaribo, 1972), 40 pp. 23½ × 15½ cm, cover picture.

MARTINUS, FRANK: *Bibliografie van het Papiamentu.* Titels en beschrijvingen van de meeste werken die in het papiamentu verschenen zijn ... Met medewerking van talrijke mensen ... Curaçao-Amsterdam, 1972, 98 pp. 30 × 21½ cm mimeogr.

MITRASING, F. E. M.: *Ben ik mijn broeders hoeder?* Paramaribo d.d. Dec. 1972, 12 pp. 20½ × 14 cm.

MITRASING, F. E. M.: *Het vragenrecht van de parlementariër.* Printed by H. v. d. Boomen, Paramaribo, (1971), 46 pp. 19½ × 14 cm.

MITRASING, F. E. M.: *Staatsrecht en rechtsstaat. Enkele bespiegelingen omtrent hun wezen en interdependentie.* Rede uitgesproken bij openbare aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het staats- en administratiefrecht aan de Universiteit van Suriname op vrijdag 17 december 1971. (Paramaribo), 33 pp. 22½ × 15½ cm.

MITRASING, F. E. M.: *Suriname in het Volkenrecht.* (Paramaribo, 1970), 22 pp. 19 × 13½ cm. - From *De Ware Tijd* 1 & 2.IX.1970.

MÖRZER, BRUYNS, M. F.: *Natuurbehoud en natuurbeheer op de Nederlandse Antillen. Rapport van de studiereis in maart 1969.* Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Zeist, d.d. 23 Nov. 1970, 56 pp. 29 × 21 cm mimeogr.

MUNGRA, R.: *Een cultureel gekastreerde spreekt*. (Paramaribo, 1972), 24 pp. 20 × 15 cm mimeogr. [Poetry]

MUNGROO, ALBERT W.: *Sranang botjetie. Surinaams boeket*. (Paramaribo, 1970), 18 pp. 21 × 15 cm. [Poetry]

MUNGROO, RUUD: *Het Raam. Novelle*. Paramaribo 1971, 30 pp. 21 × 12½ cm, ill. cover excl.

NAGELKERKE, G. A.: *Literatuur aanwezig in de bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden*. 29 × 21 cm mimeogr. – *Literatuur-overzicht van Suriname 1940 tot 1970*, Leiden 1971, 96 pp. – *Literatuur-overzicht van Suriname tot 1940, 1972*, 199 pp.

Natuurreservaat Coppenamemonding. STINASU Natuurgids Serie A no. 1, N.V. Eldorado, Paramaribo, 1972, 56 pp. 21 × 13 cm, 30 figs. cover picture incl. – P. A. TEUNISSEN ed., in collaboration with F. C. BUBBERMAN (history) and A. L. SPAANS (birds, research).

Natuurtechnische opleidingen in Suriname. Landbouwhogeschool Wageningen, 11 juni 1971, 18 pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

By dr. ir. J. RUINARD, ir. P. VAN DER SCHANS, prof. dr. A. L. STOFFERS, drs. G. KALSHOVEN.

Netherlands Co-ordination Commission for CICAR. Review 1971 and Programme for 1972. Ministerie van Defensie, Afd. Hydrografie, 's-Gravenhage. 54 pp. 29½ × 21 cm, ill.

R. VAN HALEWIJN: Report on marine ornithology CICAR 1971, p. 9–22, map.

A. C. PIERROT-BULTS & D. G. TROOST: Chaetognaths, p. 27–28.

D. G. TROOST: Fish larvae, p. 29–37, 7 figs.

R. W. M. VAN SOEST: Tunicates, p. 38–46, fig.

D. G. TROOST & S. VAN DER SPOEL: Pelagic molluscs, p. 47–49.

D. G. TROOST & M. KOPERDRAAD: Crustaceans (Luciferinae), p. 50–51.

(NIEBOER, MARTIEN): *Suriname en de Antillen – zelfstandigheid nu*. Informatie. Septuagint bulletin 5, 1971, p. 7–31.

NOOYEN, R. H.: *Van Bellefaas Martis tot Angel Obia. Een geschiedenis van Santa Rosa*. (Pastorie Santa Rosa, 1970), 79 pp. 25 × 16 cm, (32) figs.

OOF, C. D.: *Aanloop tot een rechtsvergelijkende studie van het Nederlandse en het Surinaamse staatsrecht*. N. Samson N.V., Alphen aan den Rijn, 1966, ii + 46 pp. 21 × 15 cm.

OOF, C. D.: *Kort begrip van de staatsinrichting van Suriname. Derde druk*. Paramaribo, 1971, 79 pp. 24 × 15½ cm. – 1st edn. 1963; 2nd edn. 1967.

OOF, CORNELIS DESIRÉ: *Ontwikkeling van het Constitutionele Recht van Suriname*. (Development of the Constitutional Law of Surinam). Thesis Rijksuniversiteit Leiden 22.III.1972; van Gorcum, Assen, x + 316 pp. 24 × 15½ cm. [Summarized in *Sur. Nws* 22, 25.III.1972, p. 6]

Oost en West. Maandblad over Tropische en Subtropische gebieden. Jaargang 64 – December 1971, 20 pp. 28 × 20½ cm, ill.

Last number of famous monthly of the 'Koninklijke Vereniging Oost en West', founded 3 May 1899.

Opo Kondreman. Jaargang 6, nummer 4, Dec. 1971. 'Orgaan uitgegeven door de Surinaamse Studenten Unie', Leiden, 17 pp. 29½ × 21 cm mimeogr.

Op weg naar de Nederlandse Antillen. Gids voor het personeel van de Koninklijke marine in de Nederlandse Antillen. Uitgave: Bureau werving en personeelsvoorlichting Ministerie van Defensie (marine), Den Haag. 3e druk, december 1970, 96 pp. 24 × 17 cm, ill., col. cover.

Ow roe koe koe [owl]. "Orgaan over planten, dieren, Volkenkundige gegevens enz. van Suriname. Jaargang 1 Maand Juli 1970. Redakteur Uitgever H. HEYDE Lelydorp Suriname. Verschijnt 1 × Per maand. Druk Atlas", 14 pp. 22 × 14½ cm excl. cover.

PINA, CAROLE: *Report to the Government of the Netherlands Antilles on the cunuceros of Banda Bao. A sociological study of conditions relevant to agricultural development in the Netherlands Antilles*. U.N. Dev. Progr. TA 2819, F.A.O. Rome, 1970, iv + 20 pp. 27½ × 21½ cm.

Port information San Nicolas, Aruba, Netherlands Antilles. Lago Oil & Transport Company, Ltd., Aruba, 1972, 40 pp. 22 × 14½ cm, ill.

Ports of Aruba. Aruba, gateway to the Caribbean. Sixth edition. Dept. Econ. Developm. Aruba, Feb. 1971, 32 pp. 21 × 13½ cm, 8 pls., folding map excl.

Prioriteitsbepaling voor studiebeurzen. Commissie Nationale Scholings Planning. Paramaribo, december 1969. 15 pp. 34 × 22 cm mimeogr. + Appendix, 107 pp. + Bijlagen, 7 pp.

Proceedings of the First Aruban and Antillean Congress on Alcoholism. Aruba, Netherlands Antilles, September 11-12-13, 1970. Aruba, (1971), 203 pp. 23½ × 15 cm, ill.

Organizing Committee: O. R. WEVER, chairman; LIVIA T. I. ECURY, secr.; EMIRTO R. DE CUBA, treas.; MARCIAL K., ANTONIO S. & GILBERTO K. members. Organized to emphasize the 15th anniversary of the Alcoholic Anonymous, Aruba Section.

ECURY, Livia T. I.: The First Antillean Congress on Alcoholism, p. 7.
HENRÍQUEZ, O. S.: Opening address, p. 9.

K., MARCIAL: Review of 15 years of A.A. in Aruba, p. 11.

BIJL, O. A.: Message from the Public Health Department, p. 14.

CHASE, MELROSE E.: Message from the Aruba Mental Health Society, p. 16.

JANSSEN, J. H. G.: Some general aspects of alcoholism in Aruba, p. 18, 4 figs.

FOX, RUTH (U.S.A.): A multidisciplinary approach to alcoholism, p. 29.

* zie

- S., ANTONIO: "A.A.": con e ta functiona. E 12 stapnan y e 12 tradi-
ciónnan, p. 37.
- PIJNENBURG, TH. (Ned.): Psychiatrische en neurologische aspecten
bij alcoholisme en andere vormen van addictie, p. 39.
- CANAVAN, D. (U.S.A.): "A doctor talks to alcoholic patients", p. 41.
- CONDE, MANUEL POLEO (Ven.): Aspectos del tratamiento del alco-
holismo en Venezuela, p. 56.
- TURFBOER, R. (U.S.A.): The typical Aruban alcoholic in the nine-
teenfifties, p. 70.
- LACLÉ, CLYVE: The task of the social worker in the treatment of
alcoholism, p. 76.
- VISMANS, R.: Pastoral care and alcoholism in Aruba, p. 80.
- C., FEDERICO: Experiences in giving support and assistance to
alcoholics in an Aruba A.A. group, p. 88.
- WINDT, H. L. DE: Neuropsychiatric aspects of alcoholism in the
Netherlands Antilles, especially referring to Aruba, p. 91.
- OLDEBOOM, J. F.: Criminological and police aspects of alcoholism in
Aruba, p. 96.
- DALHUYSEN, B.: Internal medical aspects of alcoholism and ex-
periences with it in Aruba, p. 100.
- PIJNENBURG, TH. P. (Neth.): Identification problems in alcoholics
and other addicts, p. 106. — Mensahe pa A.A., 111.
- BERNADETA, C.: Un mensahe di speranza, p. 112.
- M., PEDRO: Mensahe pa A.A., p. 115.
- CROES, H. S.: Some juridical aspects of alcoholism in Aruba, p. 118.
- BEAUBRUN, M. H. (Jamaica): Socio-cultural factors affecting the
incidence and treatment of alcoholism in the Caribbean, p. 122, (4)
figs.
- WEVER, O. R.: Some medical and sociopathological aspects of
alcoholism in Aruba and its actual treatment, p. 135, (11) figs.
- VOORT, P. P. C. H. VAN DE: Some juridical considerations in defence
of the Aruban alcoholic, p. 188.
- CROMWELL, LETA (Virgin I.): Some facts about alcoholism in the
U.S. Virgin Islands, p. 192.
- DRIESSEN, W. C. H. (Neth.): Alcoholism, guilt and disease, p. 196-
200.

*Publications of the Foundation for Scientific Research in Surinam and the
Netherlands Antilles*, Utrecht; Martinus Nijhoff, The Hague, 24 × 16 cm,
ill.

63-65, *Studies fauna Curaçao* 36-38, 1971.

66-67, *Studies fauna Curaçao* 1-2, 1940, photomech. reprint 1971.

68-69, 71, 73, *Studies fauna Curaçao* 39-42, 1972.

70, BEETS: *Lithology and stratigraphy of Curaçao*, 1972.

72, *Studies fauna Suriname* 13, 1972.

Publications of the Natural Science Study Group of the Netherlands Antilles,
Curaçao; Martinus Nijhoff, The Hague. — 21, WAGENAAR HUMMELINCK,
Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire, IV, 1972.

Quality and availability of riverwater in the coastal area of Surinam.

Hydraulic Research Division, Paramaribo; $29\frac{1}{2} \times 20\frac{1}{2}$ cm mimeogr., folding tables and maps.

1. *Hydrological data lower Corantijn river*, Sep. 1969, 116 pp., loose map. – A. H. DEN HARTOG, ed.

3. *Hydrological data Nickerie river*, Apr. 1970, 140 pp., loose map. – U. J. VAN LOON, ed.

5. *Hydrological data lower Coppename river*, July 1971, 122 pp., loose map. – U. J. VAN LOON, ed.

9. *Hydrological data lower Suriname river*, Aug. 1970, 175 pp., loose map. – U. J. VAN LOON, ed.

QUINTUS BOSZ, A. J. A.: *Geld, credietbehoefte en negotiaties in Suriname voor 1865*. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de Rechtsgeschiedenis aan de Universiteit van Suriname op woensdag 1 december 1971. (Paramaribo), 29 pp. $23\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm.

REDIMAN: *Woordenlijst Nederlands-Surinaams*. Uitgever: het maandblad 'Opbouw' (en C. Kersten & Co.), Paramaribo, 1971, 78 pp. $22 \times 15\frac{1}{2}$ cm, ill. cover excl.

REGTEREN ALTENA, C. O. VAN: *The marine Mollusca of Suriname (Dutch Guiana) Holocene and Recent. Part I. General introduction*. Zool. Verh. Rijksmus. Nat. Hist. Leiden 101, 1969, 49 pp., 2 figs., 4 pls. excl. *Part II. Bivalvia and Scaphopoda*. Zool. Verh. 119, 1971, 100 pp., 25 figs., 10 pls. & folding map excl.

REIJENGA, THOMAS WIJBE: *Verspreidingsoecologie van Biomphalaria glabrata (Say, 1818) in relatie tot bilharziasis in Suriname*. Diss. R. U. Leiden 20.X.1971, Thoben Offset Nijmegen, 128 pp. 22×15 cm, 7 + 9 figs., 2 folding maps in pocket.

Distribution and environment of *Biomphalaria glabrata* in relation to bilharziasis in Surinam; summary: 103–115.

Relay Station Bonaire Noord. Radio Nederland Wereldomroep 4 mei t/m 1 november 1969, 12 pp., ill., $22\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm.

RELLUM, EUGÈNE: *Oembra foe Sranan. Gedichten van* – (Paramaribo, 1972), 48 pp. 21×15 cm, cover ill.

RENES, P. B.: *De personeelsvoorziening van het Lager Onderwijs in Suriname*. Uitgave Centrum voor de Studie van het Onderwijs in Veranderende Maatschappijen, CESO van de NUFFIC, Den Haag, 1971, 221 pp. $24 \times 16\frac{1}{2}$ cm.

RIJK, A. J. DE: *Een konsept voor de ontwikkeling van lepra-bestrijding en integraal gezondheidswerk in het binnenland van Suriname*. Kon. Inst. Tropen, Afd. Trop. Hygiene, (1971), 31 pp. 30×20 cm mimeogr. + annexes.

RIVON *Jaarverslag 1968. State Institute for Nature Conservation Research, Annual report*. Rivon-Meded. 320, 77 pp. $23\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$ cm, ill.

Also dealing with Suriname and Bonaire; figs. of *Eichhornia* in Brokopondo Lake, Surinam (p. 39), flamingo sanctuary (p. 33) and parrot (p. 53) on Bonaire.

ROEDE, MACHTELD JACOBA: *Color as related to size, sex, and behavior in seven Caribbean labrid fish species (genera Thalassoma, Halichoeres and Hemipteronotus)*. Stud. fauna Curaçao 42, 1972; thesis Univ. of Amsterdam 3.XI.1972, 264 pp., 25 figs., 11 pls. excl.

ROELOFS, B.: *Klein eiland*. Paramaribo, 1972, 45 pp. 20 × 11½ cm. [Poetry]

ROEMER, ASTRID, zie: ZAMANI, 1970.

RÖMER, R. A.: *Bevolking van de Nederlandse Antillen*. Schakels NA 59, 1972, 23 pp., 21 figs.

ROOS, P. J.: *The shallow-water stony corals of the Netherlands Antilles*. Stud. fauna Curaçao 37; Nijhoff, The Hague, 1971, 108 pp., 47 figs., 53 pls. excl.

ROSARIO, GUILLERMO E.: *Mi nigrita-papyamentu*. "Kórsow, 26 di Jili di 1971" (1972), 43 pp. 20½ × 14 cm offset, col. cover ill. by OSCAR RAVELO. [Poetry]

Scientific investigations on the shelf of Surinam H. Nl. M. S. Luymes. 1969. Hydrographic Newsletter Spec. Publ. 6, 1971, 53 pp. 28½ × 21 cm, ill. Articles by COLLETTE, EISMA, NOTA, KREFFER, STRANG VAN HEES, VELDKAMP, VERVOORT, VESSEUR, e.a.

Selador. Organo di grupo di servicio "Douane". Redaccion i Administracion: Douane [Curaçao, 1972]. Anja 1 No.1, 3 pp.; 2, 3 pp.; 29½ — 28 × 21 cm mimeogr.

SHRINIVÂSI: *Anjâli*. Tweede druk; Paramaribo 1971, 79 pp. 21 × 13½ cm, ill. cover excl. [Poetry] — First impr. 1964.

SLORY, MICHAEL: *Bonifoto*. (Paramaribo), 1971, 23 pp. 20 × 11½ cm, cover with portr. excl. [Poetry]

(SLORY, M. A.): *Firi joesrifie*. (Paramaribo, 1971), 4 pp. 13 × 17½ cm. [Poetry]

SLORY, MICHAEL: *Lobisingi*. Druk Atlas, (Paramaribo), 1972, 22 pp. 18½ × 11½ cm incl. cover. [Poetry]

SLUISDOM, GLENN: *Ontbolstering (voor haar die niemand kent)*. Drukkerij-Uitgeverij D.A.G. (Paramaribo), (1972), 29 pp. 18 × 11 cm. [Poetry]

SLUISDOM, GLENN: *Genesis*. Tweede druk. Paramaribo, 1972, 46 pp. 20 × 14 cm. [Poetry]

SNO, HENNY: *De oorzaak en de gevolgen van de greep*. Uitgave: H. Sno, Amsterdam, March 1972, 63 pp. 21 × 13½ cm, excl. cover with portr. "Henry Sno, geboren te Paramaribo ... een wetenschappelijke verhandeling over de sociologische achtergronden en het ontstaan van de aarde". With reference to Surinam.

SPROCKEL, P. T. M.: Papiaments als voertaal; see: *Informatieblad* 1, 1971.

SPROCKEL, P. T. M. & coll., see: *Het onderwijs in de Nederlandse Antillen*, 1972.

Statistisch jaarboek Nederlandse Antillen 1970. Statistical yearbook 1970 Netherlands Antilles 1970. Dep. Soc. Econ. Zaken., Bureau Statistiek, (1971), 142 pp. 22 × 15 cm.

STEPHAN, BARBARA: *Een ruiker in krantenpapier. Proza en poëzie*. Paramaribo, nv Drukkerij Eldorado, 1970, 79 pp. 19 × 11½ cm.

STERRINGA, J. T.: *Een vegetatie- en natuurbeschermingsonderzoek in het Wia-wia Reservaat, Suriname (1969)*. Verslag voor Dienst 's Lands Bosbeheer, tevens voor Landbouwhogeschool, Natuurbeheer, Wageningen, 1971, 89 + 4 + 21 + 20 pp. mimeogr. 29 × 20½ cm, loose maps and photographs.

Stichting Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut, see: *Car. Marien-Biol. Inst.*

Sticusa. Jaarverslag 1970: Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen, Amsterdam, 1971, 73 pp. 24 × 16½ cm, 4 figs, folding table excl. – *Jaarverslag 1971, 1972*, 66 pp., 4 drawings of LEO WONG LOI SING, fold. table. – W. GORDIJN ed.

Stinapa. Uitgave Stichting Nationale Parken Nederl. Antillen, Curaçao, 21½ × 14½ cm. No. 5 Apr. 1971, 63 pp., 12 figs.

Verslag ... p. 7. DUTRY VAN HAEFTEN, Enkele aantekeningen bij de ontwerp-monumentenlandsverordening, p. 24–29. – J. ROTH, Het flamingoreservaat op Bonaire, p. 35–42 & 32–33, 2 figs. De Bonaireaanse papegaai, p. 43–44, 1 fig. – H. L. G. KELLER, Zeeschildpadden van de Nederlandse Antillen, p. 45–57, 4 figs. – H. A. M. DE KRUYF, Gele koorts muskieten, p. 58–63.

No. 6. Feb. 1972, 47 pp., 20 figs.

Van de redactie, p. 5. – Speervisverbod op Bonaire, p. 12–15. – WOUTER BOKMA & INGVAR KRISTENSEN, Jeugd- en natuurbescherming op de Antillen, p. 16–23. KRISTENSEN, De Christoffel, p. 24–30, 4 figs. – BOKMA, Malpais, toekomstig vogelreservaat op Curaçao?, p. 31–36, 6 figs. – PETER DE WILDE, Soldaatjeskrabben, p. 37–47, 6 figs.

Stinasu veldgids no. 1, see: GREEN & HILL, *Seashells of Wia-wia beach*, 1971.

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean islands. Publ. Found. Sci. Res. Surinam and Neth. Ant., Utrecht; Nijhoff, The Hague. Edited by Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK; vol. 39 → by — & Drs. L. J. VAN DER STEEN.

Volume XXXVI, Publ. 63, Sep. 1971, 183 pp., 285 figs.

FOSTER (Gulf and Caribbean polychaetes).

Volume XXXVII, Publ. 64, Oct. 1971, 108 pp., 47 figs., 53 pls. excl. Roos (corals of the Neth. Antilles).

Volume XXXVIII, Publ. 65, Dec. 1971, 115 pp., 64 figs., 6 pls. excl. BRINDLE (earwigs of the Caribbean), ZOPPI DE ROA (appendicularians of Venezuela), KRISTENSEN & YPMA (ecology of Cassiopea).

Volume XXXIX, Publ. 68, Mar. 1972, 111 pp., 9 figs.

SCHWARTZ & GARRIDO (tree lizards of Cuba), KRISTENSEN & HULSCHER-EMEIS (ecology of brine shrimp).

Volume XL, Publ. 69, May 1972, 185 pp., 645 figs.

BJÖRNBERG (development of marine copepods).

Volume XLI, Publ. 71, July 1972, 162 pp., 247 figs., 9 pls. excl.

KAAS (chitons of the Caribbean area).

Volume XLII, Publ. 73, Nov. 1972, 264 pp., 25 figs., 11 pls. excl.

ROEDE (colour as related to size, sex, and behaviour in labrid fish species).

Studies on the fauna of Suriname and other Guyanas.

Volume XIII, Publ. 72, Nov. 1972, 94 pp., 68 figs.

DE KRUIJF (ecology of mosquitoes), NIESER (water bugs, Gelastocoris), KRIKKEN (aphodiid beetles), FAIN & LUKOSCHUS (parasitic mites).

Surinaams-Guyanese Commissie. Overeenkomst nopens de instelling van de — . Brief van de minister van buitenlandse zaken, J. LUNS. Zitting 1971 Tweede Kamer der Staten-Generaal, 11 390 (R806), 2 pp.

Surinaams Nieuws 21, 3.VII.1971, nr. 26, 16 pp., first number in 28 × 21 cm.

p. 5–12: Feestuitgave ... bij gelegenheid van de viering van de Dag der Vrijheden en de Emancipatie; with contributions on Ds. Dr. W. R. van Hoëvell ... , De Emancipatie ... Jacobus Elisa Joannes Capitein ... , John Gabriël Stedman ... Johan Pinas ...

Suriname Bulletin. 3e Jaargang-Nummer 4-Aug. 1972, 20 pp. 30 × 21 cm. Published by the Suriname-Comité, formerly 'Aluminium Comité' since Jan. 1970.

Suriname in Cijfers No. 60, see: *Derde Landbouwtelling Suriname, november 1969.*

Suriname, land van mogelijkheden. Stichting tot Bevordering van Investerings in Suriname, 's-Gravenhage; ed. Basford International Europe, printed by Bosch & Keuning N.V., Baarn, (1970?), 132 + 32 pp. 23 × 15½ cm, many ill.

Surinam turtle notes 1-3. Stinasu mededeling no. 2. Paramaribo 1971, 16 pp. 29 × 21 cm, 4 figs.

1. HILL, Polymorphism in *Lepidochelys*; 2. HILL & GREEN, Damage by *Ocypoda* to the eggs of *Chelonia*; 3. HILL, Effect of rupturing eggs. on hatchling emergence.

Symposium on Investigations and Resources of the Caribbean Sea and Adjacent Regions. Preparatory to CICAR. Willemstad, Curaçao, 18-26 Nov. 1968. Papers on physical and chemical oceanography, marine geology and geophysics and marine biology. Unesco Paris 1971, 545 pp., 27 × 21 cm, photopr., ill.

Taxation in the Netherlands Antilles, a tentative survey. Algemene Bank Nederland/Hollandsche Bank-Unie, Feb. 1972, 54 pp. 21½ × 13½ cm.

Telefoongids voor het eiland Curaçao. 1971. Telefoondienst Eilandgebied Curaçao. Februari 1971. 172 + 148 (+ 8) pp. 24 × 16 cm. col. cover excl.

TEMMINCK GROLL, C. L.: *Monumentenzorg in Suriname en de Nederlandse Antillen*. Driebergen, april 1967, ii + 47 pp. mimeogr. 28½ × 20½ cm.

TEUNISSEN, P. A., see: *Natuurreservaat Coppenamemonding*, 1972.

TEWARIE-MUNGRA, CECILIA SOEKDEE [BALDEWPERSAD:] *Schistosomiasis in Surinam. A clinico-pathological and epidemiological survey*. Thesis V.U. Amsterdam, 21.IX.1972, 297 pp. 24 × 17½ cm, 31 figs., cover ill. excl.

The Antilles. See: *Holland Herald* 6, 1971, 11.

UHLENBEEK, ALWIN: "Santro" *De boodschap van een neger*. ["Santro" mi boto lai.] Amsterdam, (1972), 43 pp. mimeogr. 20½ × 14½ cm. [Poetry]

Uitgaven 'Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen', see: *Publ. Found. Sci. Res. Surinam and Neth. Antilles*.

Uitgaven van de Natuurwetenschappelijke Werkgroep Nederlandse Antillen, see: *Publ. Nat. Sci. Study Group Neth. Antilles*.

Universiteit van Suriname, see: *De Universiteit van Suriname*, 1966.

Vereniging Bedrijfscontact Nederland-Suriname. Weekbericht, 34 × 21½ cm, mimeogr. *Publicatie van de Vereniging Surinaams bedrijfsleven te Paramaribo*.

(1969) Nr. 1, 28.XII.'68-3.I.1969, p. 1-6; Nr. 52, 20-24.XII.'69, p. 254-260. Verslag over het Twintigste Verenigingsjaar, 17 + (5) pp. Zaakregister, 16 pp.

(1970) *Ontleend aan de Vereniging* ... 29½ × 21 cm. Nr. 1, 25.XII.1969-2.I.1970, p. 1-3; Nr. 53, 26-31.XII.1970, p. 240-244.

VERHOFSTAD, JAN: *The geology of the Wilhelmina Mountains in Suriname, with special reference to the occurrence of Precambrian ash-flow tuffs*. Thesis Univ. of Amsterdam 21.X.1970, 97 pp. 26½ × 19 cm, 30 figs., loose folding col. map. – Also in: *Meded. Geol. Mijnbouwk. Dienst Suriname*.

Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba over 1967. (Oranjestad), (1971), vii + 146 pp. mimeogr. 29 × 21 cm. – 1968, (1971), xii + 144 pp.

Verslag van de toestand van het Eilandgebied Bonaire over het jaar 1970. A. W. WOUTERS secr., Kralendijk, 1971, 131 pp. mimeogr. table excl. – 1971, 1972, 153 pp.

VERWEY-BURKE, NORMA GRACE: *Veranderingen in voedingsgewoonten van Surinaamse huishoudens in Amsterdam*. Thesis Univ. of Amsterdam, 8.VII.1971, (vi +) 118 pp. 24 × 16 cm offset, 2 figs., cover phot. excl.

VRIES, I. DE [= ISIDOR]: *Buiten verantwoordelijkheid*. Van Dorp, Aruba/Curaçao 1972, 93 pp. 20 × 13 cm.

WAGENAAR HUMMELINCK, P.: *Rotstekeningen van Curaçao, Aruba en Bonaire, IV*. Publ. Nat. Sci. Study Group Neth. Ant. 21, 1972, 66 pp., 40 figs., 34 pls. excl.; from NWIG 49.

WAL, ANDRIES VAN DER: *Verwaaiend op de passaat*. Flamboyant/P, Rotterdam, (Jan.) 1973, (24) pp. 21 × 12½ cm. [Poetry]

Watapana. Revista kultural di Antijas Hulandés. Año 3, número 3, 1971, 28 pp.; 4, July, 28 + 1 pp. – Año 4, number 1, Oct. 1971, 26 pp.; 2, Feb. 1972, 24 pp.; 3, May, 24 pp. cover incl.

WATSON, ALLAN: *An illustrated Catalog of the Neotropic Arctiinae types in the United States National Museum (Lepidoptera: Arctiidae). Part I*. Smiths. Contr. Zool., 50, Washington, 1971, 361 pp.

Wij en de Wet. Youth service Committee Kiwanis Club Curaçao 1972, 16 pp. cover excl. 19 × 13½ cm.

WOTRO. *Netherlands Foundation for the Advancement of Tropical Research*. Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen.

Report for the year 1968, 1969, 49 pp., 1 fig., 4 pls. excl.

KLOOS, PETER: Ethnographic research among the Maroni River Caribs of Surinam, p. 31–33, 2 figs.

LUYKEN, R.: Nutrition research in Surinam, p. 34–37, 2 figs.

WILDE, P. A. W. J. DE: Research on terrestrial crabs in Curaçao, p. 38–42, 4 figs.

Report for the year 1969, 1970, 49 pp., 3 figs., 4 pls. excl.

TEMMINCK GROLL, C. L.: An inventory of the historical monuments of Surinam, p. 25–29, 2 figs.

AUGUSTINUS, P. G. E. F.: The changing shoreline of Surinam, p. 35–37, 3 figs.

Report for the year 1970. 1971, 51 pp., 8 pls. excl.

OERS, J. F. VAN: Education in the Netherland Antilles in the period 1816-1874, p. 25-28.

Report for the year 1971, 1972, 53 pp., 1 fig., 5 pls. excl.

LAMUR, HUMPHREY E.: The demographic development of Surinam, 1920-1970, p. 32-35.

KLOMP, ANKE: Anthropological research on Bonaire, p. 36-38, 2 phot.

WOUTERS, A. E.: *Suriname. Toeristische en historische informatie*. Allert de Lange nv, Amsterdam, 1972, 158 pp., ill.

Algemeen, p. 10; Suriname, geschiedenis . . . p. 34; Het Surinaamse land en volk, p. 48; Het Surinaamse volk, p. 58; De geografische naamgeving, p. 88; Paramaribo, p. 96; Excursies, p. 132-155.

ZAMANI (= ASTRID ROEMER): *Sasa, mijn actuele zijn*. Paramaribo, 1970, 22 × 11½ cm. [Poetry]

Zinrijk beleggen op zonrijk Curaçao. Tourist Resort Services n.v. 16 pp. 29½ × 21 cm, 11 col. phot.

ZUIDEMA, P. J.: *5e Postgraduate course Stichting Klinisch Hoger Onderwijs Nederlandse Antillen, 4-7 mei Willemstad, Curaçao*. Kon. Inst. Tropen, Afd. Trop. Hygiene, 5 pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

OM HET VOORTBESTAAN VAN DE WEST-INDISCHE GIDS (2)

Hoewel het dringend beroep op de lezers – in het vorige nummer van de *Nieuwe West-Indische Gids* – niet het resultaat heeft gehad dat de voortzetting van het tijdschrift financieel verzekerd is, hebben de vele reacties uit binnen- en buitenland waarin op een dóórgaan werd aangedrongen, Fonds en Redactie doen besluiten te pogen de verdere uitgave zelve ter hand te nemen.

Wij nemen daarom afscheid van de Firma Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage, die van 1919 tot 1973 – samen met de Koninklijke Drukkerij Van de Garde te Zaltbommel – er voor heeft gezorgd dat dit tijdschrift niet alleen een rijke bron werd voor onze kennis van Suriname en de Nederlandse Antillen, maar tevens een van de best verzorgde periodieken van het Caraïbische gebied.

Er zal naar worden gestreefd het uiterlijk van het tijdschrift zo weinig mogelijk te wijzigen, en ook het niveau van de inhoud en de frequentie van verschijnen onveranderd te laten blijven.

Het is ons bekend dat op Curaçao wordt getracht het vroegere tijdschrift 'Christoffel' tot nieuw leven te wekken. Wij hopen zeer dat deze pogingen zullen slagen omdat dit blad een complementaire taak heeft, welke door ons naar vermogen zal worden bevorderd. Uit besprekingen met leden van de voorlopige redactie van de nieuwe 'Christoffel' is reeds gebleken dat de voorwaarden voor een samenwerking ruimschoots aanwezig zijn.

Adres: Sweelincklaan 84
Bilthoven

Namens Fonds en Redactie:
P. WAGENAAR HUMMELINCK
J. H. WESTERMANN

In de 50ste jaargang hopen wij bijdragen te kunnen opnemen over o.m. Surinaamse literatuur, het alcoholisme op Aruba, de reis van de Granmans naar Afrika, de archieven van 'Bloemhof' op Curaçao, de grotten der Nederlandse Antillen, en voorts boekbesprekingen en bibliografieën.

